

ДЖОРДЖ ОРУЕЛ

1984

Превод от английски: Лидия Божилова, 1989

chitanka.info

ПЪРВА ЧАСТ

Априлският ден бе ясен и студен, часовниците биеха тринайсет часа. С глава, сгушена между раменете, за да се скрие от лютия вятър, Уинстън Смит се шмугна бързо през остъклените врати на жилищен дом „Победа“, но не толкова бързо, че да попречи на вихрушката прахоляк да нахлуе с него.

В коридора миришеше на варено зеле и стари парцалени изтривалки. На стената в единия му край бе закачен с кабърчета цветен плакат, прекалено голям за каквото и да е помещение. Изобразяваше само едно огромно лице, повече от метър широко: лице на около четирийсет и пет годишен мъж с гъсти черни мустаци и сурови красиви черти. Уинстън се запъти към стълбите. Излишно бе да вика асансьора. И в най-добрите времена работеше рядко, а сега през деня спираха електричеството. Въведен бе режим на икономии — готвеха се за Седмицата на омразата. Апартаментът беше на седмия етаж и Уинстън, трийсет и девет годишен и с варикозна язва над десния глезен, бавно се заизкачва, като на няколко пъти спираше да си почине. На всяка площадка от стената срещу шахтата на асансьора в него се вираше огромното лице от плаката. Портретът бе нарисуван така, че очите да те следват, накъдето и да се обърнеш. ГОЛЕМИЯ БРАТ ТЕ НАБЛЮДАВА, гласеше надписът отдолу.

Вътре в апартамента звучен глас четеше поредица от цифри, очевидно свързани с производството на чугун. Гласът идваше от продълговата металическа пластина, подобна на матово стъкло, която заемаше част от стената вдясно. Уинстън завъртя ключа и гласът затихна, но от това думите не станаха неразбираеми. Звукът от апарата (наричаше се телекран) можеше да бъде намален, но нямаше начин да се изключи напълно. Уинстън пристъпи към прозореца: дребна, крехка фигура, изглеждаща още по-мършава в синия комбинезон — партийната униформа. Косата му бе много светла, естествено румената кожа на лицето му бе загрубяла от лошокачествения сапун, изхабените ножчета за бръснене и току-що свършилата студена зима.

Отвън, дори през затворения прозорец, лъхаше студ. Долу на улицата вятърът въртеше в малки вихрушки прахоляк и смачкани хартии и въпреки че слънцето блестеше, а небето бе яркосиньо, всичко бе някак безцветно с изключение на разлепените навсякъде плакати. Лицето с черните мустаци се мъдреше на всеки по-централен ъгъл. Също и на фасадата точно отсреща. ГОЛЕМИЯ БРАТ ТЕ НАБЛЮДАВА, гласеше надписът, а тъмните очи пронизваха Уинстън. Долу, на равнището на улицата, друг плакат, отлепен в единия край, се вееше на вятъра, като ту откриваше, ту закриваше една-единствена дума: АНГСОЦ. В далечината между покривите се мярна вертолет, покръжи за миг като муха и с рязък завой отново се стрелна нататък. Бе полицейски патрул, който надничаше в прозорците на хората. Патрулите обаче не бяха страшни. Страшна беше само Полицията на мисълта.

Зад гърба на Уинстън гласът от телекрана продължаваше да дърдори за чугуна и за преизпълнението на деветия тригодишен план. Телекранът едновременно приемаше и предаваше. Приемаше всеки звук на Уинстън освен едва доловим шепот; нещо повече — Уинстън можеше да бъде не само слушан, но и гледан, когато е в обсега на металическата пластина. Разбира се, никой не знаеше дали в момента го наблюдават или не. Можеше само да се правят предположения колко често и по какъв принцип Полицията на мисълта се включва в индивидуалните системи. Не беше изключено и да следят всички през цялото време. Във всеки случай, можеха да се включат в системата ти, когато си поискаш. Човек трябваше да живее — живееше по навик, превърнал се в инстинкт — със съзнанието, че всеки негов звук се улавя и че освен когато е тъмно, всяко негово движение се следи.

Уинстън продължаваше да стои с гръб към телекрана. Така бе по-безопасно; въпреки че, както много добре знаеше, дори гръбът можеше да те издаде. На километър оттук, огромно и бяло над мрачния пейзаж, се извисяваше Министерството на истината, където работеше той. Ето това, каза си с неосъзнато отвращение — това е Лондон, главният град на Първа писта, третата по население провинция на Океания. Опита се да изтръгне нещо от детските си спомени, което да му подсказва дали Лондон винаги е бил такъв. Винаги ли пред погледа са се простирали прогнили сгради от деветнайсети век, подпрени отстрани с дървени греди, с прозорци, запушени с картон, и покриви, покрити с

вълнообразна ламарина, с разнебитени градински тараби, клюмнали накъдето им скимне? И разрушени от бомбардировките здания, където прахолякът от мазилката се носи във въздуха и купищата развалини са обрасли с бурени, а на разчистените от бомбите места са изникнали жалки като курници бараки? Нямаше смисъл, не можеше да си спомни: нищо не бе останало от детството му освен низ ярко осветени сцени, несвързани помежду си и в по-голямата част неразбираеми.

Министерството на истината — Миниправ по новговор^[1] — рязко се отличаваше от всичко пред очите му. Това бе огромна пирамида от блестящ бял бетон, която тераса след тераса се издигаше на триста метра височина. От мястото си Уинстън можеше да прочете изписани с елегантни букви върху бялата фасада трите лозунга на партията:

ВОЙНАТА Е МИР
СВОБОДАТА Е РОБСТВО
НЕВЕЖЕСТВОТО Е СИЛА

Говореше се, че в Министерството на истината има три хиляди стаи над земята и съответните лабиринти отдолу. Още три сгради, подобни по външен вид и размери, бяха посети из Лондон. И дотолкова се извисяваха над околните здания, че от покрива на жилищен дом „Победа“ можеха да се видят и четирите едновременно. Те приютяваха четирите министерства, между които бе поделен целият апарат на властта. Министерството на истината се занимаваше с информацията, забавленията, образованието и изкуствата. Министерството на мира се занимаваше с войната. Министерството на любовта поддържаше законността и реда. А Министерството на изобилието отговаряше за икономиката. Наименованията им на новговор бяха Миниправ, Минипакс, Минилюб и Миниблаг.

Най-страшно бе Министерството на любовта. То изобщо нямаше прозорци. Уинстън никога не бе стъпвал в Министерството на любовта, нито дори на половин километър от него. Там бе невъзможно да се влезе освен по служба, но и тогава пак само след като се проникне през лабиринт от бодлива тел, стоманени врати и скрити картечни гнезда. Дори по улиците, които водеха до външните бариери,

бродеха стражи с лица на горили, в черни униформи и въоръжени с гумени палки.

Уинстън рязко се обърна. Беше надянал маската на спокоен оптимизъм, която бе препоръчителна за пред телекрана. Прекоси стаята и влезе в кухненския бокс. Тъй като бе излязъл от министерството, той бе пожертвал обяда си в столовата, а знаеше, че в кухнята няма никаква храна освен къшей черен хляб, който трябваше да пази за сутрешната си закуска. Взе от лавицата бутилка безцветна течност с бял етикет, на който пишеше само ДЖИН ПОБЕДА. Имаше тежък неприятен мирис, като на китайска оризова ракия. Уинстън напълни почти догоре чаена чаша, пое си дъх и я гаврътна наведнъж като лекарство.

Лицето му мигновено почервения, а от очите му потекоха сълзи. Все едно че пиеше азотна киселина, дори нещо повече — всяка глътка беше като удар с гумена палка по тила. В следващия миг обаче, парещата болка в корема му утихна и светът започна да изглежда по-весел: Уинстън взе цигара от смачкания пакет с надпис „Победа“ и по невнимание я изправи, от което тютюнът се изсипа на пода. Със следващата има по-голям успех. Върна се във всекидневната и седна до масичката вляво от телекрана. От чекмеджето извади перодръжка, шише с мастило и дебела книга с червени корици, подлепени с мраморна хартия.

Уинстън знае защо телекранът във всекидневната бе разположен необичайно. Вместо както обикновено, на стената в дъното, откъдето да обхваща цялата стая, той бе поставен на по-дългата стена срещу прозореца. От едната му страна имаше празна ниша, където сега седеше Уинстън — при строежа на апартамента вероятно е била предназначена за библиотечка. Седнал в дъното на нишата, Уинстън оставаше извън зрителния обсег на телекрана. Разбира се, можеше да бъде чул, но стига да не променяше позата си, не можеше да бъде видян. Отчасти необичайното разположение на стаята му бе подсказало онова, с което се канеше да се залови.

То му бе подсказано и от книгата, която току-що бе извадил от чекмеджето. Тя беше необикновено красива. Такава гладка и мека хартия, леко пожълтяла от годините, не беше произвеждана, поне през последните четири десетилетия. Досещаше се обаче, че книгата е много по-стара. Видя я на витрината на мръсен вехтошарски магазин в

бедняшки квартал на града (вече не си спомняше точно кой) и незабавно го обзе неудържимото желание да я притежава. За партийните членове бе недопустимо да влизат в обикновени магазини, (наричаха го „търговия на свободния пазар“), но това правило не се спазваше строго, защото много неща, да речем, връзки за обувки и ножчета за бръснене, не можеха да се намерят по никакъв друг начин. Уинстън хвърли бърз поглед нагоре и надолу по улицата, преди да се вмъкне и да купи книгата за два долара и половина. Тогава нямаше ясна представа за какво точно ще му трябва. Гузно я отнесе в куфарчето у дома си. Тя можеше да го компрометира и без да е написан в нея ред.

И ето че се канеше да започне дневник. Това не беше незаконно (нищо не беше незаконно, тъй като вече нямаше закони), но ако го откриеха, почти сигурно го очакваше смърт или най-малко двайсет и пет години тежък принудителен труд. Уинстън сложи писец в перодръжката и осмука от него смазката. Писалката бе архаичен инструмент, използван рядко дори за подписи, и той се беше сдобил с нея тайно и доста трудно, просто защото чувстваше, че меката хартия заслужава по нея да се пише с истинско перо, а не да се дращи с химически молив. Всъщност не бе свикнал да пише на ръка. С изключение на кратките бележки обикновено всичко се диктуваше на диктограф, разбира се, напълно непригоден в този случай. Потопи писалката в мастилото и за миг се поколеба. Стомахът му се сви: начинанието беше съдбоносно. С дребни, тромави букви написа:

4 април 1984 година

Облегна се назад. Обзе го чувство на пълна безпомощност. Преди всичко не знаеше със сигурност дали годината наистина е 1984-а. Трябва да бе приблизително тази година, тъй като бе почти уверен, че е на трийсет и девет години, а смяташе, че е роден през 1944 или 1945 година; но сега беше невъзможно да се определи която и да е дата с по-голяма точност от година.

За кого, му хрумна изведнъж, водеше този дневник? За бъдещето, за неродените. Съзнанието му за миг бе заето от съмнителната дата на страницата, а после бе разтърсено от една дума на новговор: двумисъл. За първи път осъзна значимостта на начинанието си. Как можеше той да общува с бъдещето? По самата си същност това бе невъзможно. Бъдещето или ще е като настоящето и в този случай няма да се вслуша

в него, или ще се различава и рискът му ще се обезсмисли. Известно време глупаво се взира в хартията. От телекрана се лееше гръмка военна музика. Странното бе, че той сякаш не само бе изгубил способността си да се изразява, но дори бе забравил какво всъщност искаше да каже. Цели седмици се бе готвил за този момент и през ум не му бе минавало, че ще му липсва нещо друго освен смелост. Самият процес на писане му се струваше лесен. Трябваше само да излее върху хартията нескончаемия мъчителен монолог, който буквално от години изпълваше главата му. Но в този момент дори монологът бе секнал. Отгоре на всичко варикозната язва нетърпимо го засърбя. Не смееше да се почеше, за да не я разрани още повече. Секундите отлитаха. За него не съществуваше нищо друго освен празната страница отпред, сърбежа на кожата над глезена, гърмящата музика и лекото опиянение от алкохола. Изведнъж панически се хвърли да пише, без да съзнава напълно какво точно. Дребният му, малко детски почерк се разля безразборно по цялата страница, като най-напред изостави главните букви, а накрая точките:

4 април 1984 година. Снощи в киното. Само военни филми. Много хубав филм за кораб с бежанци, бомбардиран някъде в Средиземно море. Публиката много се забавляваше, когато стреляха по огромен дебел мъж, който се опитваше да избяга с плуване, а вертолет го преследваше, първо виждаш как пляска във водата като морска свиня, после го виждаш през мерника на картениците на хеликоптера, след това е целият надупчен морето около него порозовява и така бързо потъна сякаш се е напълнил с вода през дупките, публиката лудо се смееше когато потъна, после се вижда спасителна лодка с деца и вертолет да кръжи над нея. една възрастна жена навярно еврейка седеше на носа с тригодишно момче на ръце, момченцето пицеше от страх и криеше главата си в гърдите ѝ сякаш се опитваше да се зарови в нея а тя го обгръщаше с ръце и го успокояваше въпреки че самата бе посиняла от страх и през цялото време го прегръщаше колкото се може повече сякаш си, мислеше че ръцете ѝ могат да го спасят от кушумите, тогава вертолетът пусна върху тях двайсеткилограмова бомба страхотен взрив и лодката се превърна в трески, после дадоха прекрасен кадър на детска ръчишка която се издига нагоре нагоре нагоре а все по-нагоре вертолет с камера на носа трябва да я е снимал и от редовете

на партийните членове се разнесоха ръкопляскания много ръкопляскания но една жена от местата за проли изведнъж започна да вдига врява и да крещи че не трябвало да го показват пред децата докато полицията не я изхвърли не вярвам нещо да ѝ се е случило кой го е грижа какво казват пролите типична реакция на пролите те никога...

Уинстън спря да пише, отчасти защото се бе схванал. Не знаеше какво го бе подтикнало да излее този поток от безсмислици. Странно, но докато пишеше, в съзнанието му така ясно изплува съвсем различен спомен, та бе почти готов и него да запише. Чак сега осъзна, че именно тази, другата случка го бе накарала внезапно да реши да се прибере у дома и днес да започне дневника.

Случило се бе тази сутрин в министерството, ако за нещо толкова неясно изобщо може да се каже, че се е случило.

Наближаваше единайсет часа и в Архивния отдел, където работеше Уинстън, изнасяха столовете от кабинките и ги подреждаха в средата на фойето срещу телекрана за Двеминутката на омразата. Уинстън тъкмо заемаше мястото си в средните редици, когато двамина, които познаваше по външност, но никога не бе разговарял с тях, неочаквано влязоха. С момичето често се разминаваше в коридора. Не знаеше как се казва, но знаеше, че работи в Отдела за художествена литература. Навярно — бе я виждал да носи гаечен ключ в омазнените си ръце — беше техник и обслужваше някоя от машините за писане на романи. Беше самоуверено момиче на около дваайсет и седем години с гъста тъмна коса, луничаво лице и бързи атлетични движения. Тесен червен колан, емблемата на Младежкия антисекссъюз, няколко пъти опасваше комбинезона на кръста ѝ, достатъчно стегнато, за да подчертае добре оформените ѝ хълбоци. Уинстън я намрази от пръв поглед. И знаеше защо. Заради атмосферата на хокейно игрище, къпане със студена вода, туристически походи и изобщо заради целомъдрието, което излъчваше. Той мразеше почти всички жени, особено младите и красивите. Именно жените, и преди всичко младите, бяха най-ревностните последователи на партията, те попиваха лозунгите, доброволно шпионираха и надушваха всичко неправовърно. А това момиче му се струваше по-опасно от другите. Веднъж, когато се разминаваха в коридора, тя му хвърли изкосо продължителен поглед, който сякаш го прониза и за миг го изпълни с

необясним ужас. Дори му мина през ум, че може да е агент на Полицията на мисълта. Не беше много вероятно и въпреки това винаги, когато тя бе наоколо, той изпитваше странно чувство на неудобство, примесено със страх, дори враждебност.

Вторият беше мъж на име О'Брайън, член на Партядрото, човек на толкова отговорен и толкова висок пост, че Уинстън имаше само смътна представа за важността му. Когато видяха да се приближава черният комбинезон на член на Партядрото, хората по столовете внезапно млъкнаха: О'Брайън беше едър плещест мъж с дебел врат и грубо, весело, жестоко лице. Въпреки внушителния си външен вид той обаче излъчваше известен чар. Навикът му постоянно да сваля и слага очилата на носа си беше необичайно обезоръжаващ и по необясним начин — необичайно изискан. Правеше го с жест, който — ако някой все още мислеше с такива категории — напомняше за благородник от осемнайсети век, поднасящ табакерата си с емпфие. Уинстън беше виждал О'Брайън не повече от десетина пъти за почти толкова години. Изпитваше дълбок интерес към него не само защото беше заинтригуван от контраста на изисканите маниери с телосложението му на борец, а много повече заради стаената увереност — или навярно не толкова увереност, колкото надежда, — че политическата правоверност на О'Брайън не е изрядна. Нещо в лицето му го подсказваше недвусмислено. Впрочем може би не толкова неправоворност бе изписана на лицето му, колкото интелигентност. Във всеки случай, той имаше вид на човек, с когото би могло да се разговаря, ако успееш да надхитриш телекрана и да го хванеш насаме. Уинстън никога не беше предприемал и най-малък опит да провери предположението си: всъщност нямаше никакъв начин да го направи. В този миг О'Брайън погледна часовника си, видя, че наближава единайсет, и очевидно реши да остане в Архивния отдел, докато свърши Двеминутката на омразата. Седна на същата редица през няколко стола от Уинстън. Между тях имаше само една дребна, сламеноруса жена, която работеше в съседната на Уинстън кабинка. Момичето с тъмната коса бе точно отзад.

В следващия миг от телекрана в дъното на помещението гръмна отвратителен, стържещ говор като от чудовищна несмазана машина. Това бе шум, който те кара да стискаш зъби, а косата на тила ти да настръхва. Омразата бе започнала.

Както обикновено на екрана се появи лицето на Емануел Голдщайн, народния враг. Тук-там сред публиката се дочуха дюдюкания. Дребната сламеноруса жена изписка от страх и отвращение. Голдщайн беше ренегатът и отстъпникът, който някога, много отдавна (колко отдавна, никой не си спомняше със сигурност), бил един от ръководителите на партията, почти на същото равнище като Големия брат, а след това се заел с контрареволуционна дейност, бил осъден на смърт, но загадъчно избягал и изчезнал. Програмите на Двеминутката на омразата бяха различни всеки ден, не във всяка от тях Голдщайн бе главното действащо лице. Той беше изначалният предател, първият осквернител на чистотата на партията. Всички следващи престъпления срещу партията, всички предателства, саботажи, ереси, отклонения произтичаха непосредствено от неговото учение. Той все още живееше някъде и кроеше заговори: може би отвъд океана под закрилата на чуждестранните си господари, може би дори — от време на време се пускаха такива слухове — се криеше в самата Океания.

Стомахът на Уинстън се сви. Лицето на Голдщайн винаги предизвикваше у него смесени чувства. Бе изпито еврейско лице с голям пухест ореол от бяла коса и малка козя брадичка — умно лице и все пак някак по рождение жалко, а дългият тънък нос, на чийто връх бяха кацнали очилата, му придаваше старчески глуповат вид. Приличаше на овца, гласът също напомняше блеене. Голдщайн изричаше обичайните си злобни нападки срещу доктрината на партията — нападките бяха толкова преувеличени и злостни, че дори дете не би се поддадо на тях, и въпреки това достатъчно правдоподобни, за да изпълнят човек с тревогата, че други хора, не така трезвомислещи като него, могат да се подвеят. Той ругаеше Големия брат, разобличаваше диктатурата на партията, настояваше за незабавен мир с Евразия, проповядваше свобода на словото, свобода на печата, свобода на събранията, свобода на мисълта, истерично крещеше, че революцията била предадена — и всичко това в многословна скоропоговорка, която в известен смисъл пародираше стила на партийните оратори и дори съдържаеше думи от новговор: всъщност повече думи от новговор, отколкото който и да е партиен член би използвал в живота. И през цялото време, да не би да остане съмнение в онова, което благовидното празнословие на Голдщайн

прикриваше, зад неговото лице на екрана маршируваха безкрайните колони на евразийската армия — редица след редица набити мъже с безизразни азиатски лица изплуваха на повърхността на екрана и изчезваха, за да бъдат заменени от други, тяхно точно копие. Глухият ритмичен тропот на войнишките ботуши бе фонът за блеещия глас на Голдщайн.

Още през първите трийсет секунди от омразата половината от хората в помещението започнаха спонтанно да издават гневни възклицания. Самодоволното овче лице от екрана и ужасяващата мощ на евразийската армия им идваха прекалено много: впрочем видът и дори мисълта за Голдщайн автоматично предизвикваха страх и ярост. Той беше по-постоянен обект на омраза, отколкото Евразия или Изтазия, тъй като, докато воюваше с една от тези сили, Океания обикновено беше в мир с другата. И което бе най-удивително, въпреки че всички мразеха и презираха Голдщайн, въпреки че по хиляда пъти на ден от трибуни, телекрани, във вестници и книги неговите теории се отхвърляха, разбиваха на пух и прах, осмиваха, разобличаваха пред всички като жалка глупост, каквато и бяха — въпреки всичко това неговото влияние сякаш не отслабваше. Винаги се намираха нови наивници, готови да бъдат подведени. Не минаваше ден, без Полицията на мисълта да не разобличи шпиони и вредители, действащи под негово ръководство. Той командваше огромна призрачна армия, нелегална мрежа от заговорници, чиято цел бе да унищожат държавата. Говореше се, че се наричала Братството. Шушукаше се също за някаква ужасна книга, компендиум от всички ереси, чийто автор е Голдщайн, която тук-там тайно преминавала от ръка на ръка. Книгата беше без заглавие. Ако говореха за нея, хората я наричаха просто книгата. Но такива неща се научаваха само от мъгляви слухове. Можеше ли да си го спести, никой редови член на партията не споменаваха нито Братството, нито книгата.

През втората минута омразата стигна до изстъпление. Хората подскачаха на местата си и крещяха с всичка сила, за да заглушат влудяващото блееие от телекрана. Дребната сламеноруса жена бе порозовяла, а устата ѝ се отваряше и затваряше като на риба на сухо. Дори суровото лице на О'Брайън бе почервенияло. Той седеше с изправен торс, мощният му гръден кош се издуваше и потрепваше, сякаш се готвеше да поеме удара на вълна. Тъмнокосото момиче зад

Уинстън крещеше: „Свиня! Свиня! Свиня!“, после изведнъж грабна тежък речник по новговор и го запокити по телекрана. Той удари носа на Голдщайн и отскочи, а гласът неумолимо продължаваше да кънти. В някакъв момент на проблясък Уинстън установи, че и той крещи с другите и яростно рита по краката на стола. Най-ужасното в Двеминутката на омразата бе не това, че си задължен да играеш роля, а напротив, че е невъзможно да ѝ се съпротивляваш. След първите трийсет секунди не бяха необходими никакви преструвки. Като електрически ток през цялата група преминаваше отвратителен екстаз на страх и мъст, желание да убиваш, измъчваш, да разбиваш лица с ковашки чук, което пряко волята му превръщаше всекиго в гримасническ, крещящ безумец. Но обхваналата ги омраза беше абстрактно, неконкретно чувство, което можеше да бъде прехвърлено от един обект на друг като пламъка на горелка. Така в един миг омразата на Уинстън изобщо не беше насочена към Голдщайн, а напротив, към Големия брат, партията и Полицията на мисълта и в подобни моменти сърцето му, симпатиите му бяха със самотния, осмиван еретик от екрана, единствен пазител на истината и на здравия разум в свят от лъжи. Въпреки това в следващия миг Уинстън се сливаше с хората наоколо и всичко, което се говореше за Голдщайн, му звучеше вярно. В такива моменти тайната му ненавист към Големия брат се превръщаше в обожание, струваше му се, че Големия брат се извисява като непобедим, безстрашен защитник, като скала срещу азиатските орди, а Голдщайн, въпреки своята изолация, безпомощност и съмнението дали изобщо е съществувал, му изглеждаше зловец магьосник, способен само със силата на гласа си да унищожи цивилизацията.

Дори в такива моменти обаче бе възможно съзнателно да превключиш омразата си от едно лице към друго. Изведнъж с неистово усилие, както човек откъсва глава от възглавницата, когато сънува кошмар, Уинстън успя да прехвърли омразата си от лицето на екрана върху тъмнокосото момиче отзад. Ярки, красиви видения нахлуха в съзнанието му. Ще я шиба до смърт с гумена палка. Ще я завърже гола за кол и ще я надупчи със стрели като свети Себастиан. Ще я изнасили и във върховния момент ще пререже гърлото ѝ. Нещо повече, по-ясно от всякога той осъзна защо я ненавижда. Ненавиждаше я, защото беше млада, красива и безполова, защото искаше да се люби с нея, а никога

нямаше да го стори, защото около сладострастната ѝ кръшна талия, която сякаш молеше да я обвиниш с ръка, беше само ненавистният червен колан, агресивният символ на целомъдрието.

Омразата стигна кулминацията си. Гласът на Голдщайн беше преминал в същинско блеене и за миг лицето му заприлича на овча муцуна. След това муцуната преля във фигурата на евразийски войник, който настъпваше, огромен и страшен, с гърмящ автомат, сякаш щеше да изскочи от екрана, и някои хора от първия ред инстинктивно се дръпнаха назад в столовете си. Но в същия миг, като изтръгна от всички въздишка на облекчение, враждебната фигура преля в лицето на Големия брат, с черни коси и мустаци; то излъчваше сила и тайнствен покой и бе така огромно, че почти изпълни екрана. Никой не чуваше какво говори Големия брат. Няколко окуражителни думи, каквито се казват в разгара на битката, неразличими една от друга, но вдъхващи увереност със самото изговаряне. След това лицето на Големия брат избледня и на негово място се появиха изписани с черни главни букви трите лозунга на партията:

ВОЙНАТА Е МИР
СВОБОДАТА Е РОБСТВО
НЕВЕЖЕСТВОТО Е СИЛА

Но лицето на Големия брат остана още за няколко секунди на екрана, като че ли се бе запечатало в зениците на всички прекалено ярко, за да избледнее незабавно. Дребната сламеноруса жена се бе хвърлила върху облегалката на стола отпред. Като шепнеше възбудено „Спасителю мой“, тя протягаше ръце към екрана. После покри лицето си с длани. Очевидно се молеше.

В този миг цялата група започна бавно и ритмично да скандира „Г-Б!... Г-Б... Г-Б!“ — отново и отново, много бавно и с големи паузи между „Г“ и „Б“, силен гъгнец шум, в който имаше нещо дивашко, и като фон сякаш долиташе тропот на боси крака и думкане на тамтами. Това продължи около трийсет секунди. Този напев често звучеше в минутите на екзалтация. Беше нещо като химн във възхвала на мъдростта и могъществото на Големия брат, но в много по-голяма степен беше самохипноза, умишлено заглушаване на съзнанието с

ритмичен шум. Вътрешностите на Уинстън изстинаха. По време на Двеминутката на омразата не можеше да устои на общото изстъпление, но това получовешко скандиране: „Г-Б... Г-Б!“ винаги го изпълваше с ужас. Естествено и той скандираше с останалите — иначе не можеше. Инстинктивно прикриваш чувствата си, контролираш лицето си, държиш се като другите. И все пак за секунда или две изражението на очите му би могло да го издаде. Но точно в този момент се случи знаменателното събитие — ако изобщо нещо се бе случило.

За миг той срещна погледа на О'Брайън. О'Брайън се беше изправил. С характерен жест нагласи на носа си свалените очила. За частица от секундата очите им се срещнаха, но това бе достатъчно Уинстън да разбере — да, той разбра!, — че О'Брайън мисли като него. Несъмненото послание бе предадено. Сякаш умовете им се бяха слели и мислите преминаваха от единия в другия през очите. „Аз съм с тебе — сякаш казваше О'Брайън. — Напълно разбирам чувствата ти. Напълно разбирам презрението ти, омразата ти, отвращението ти. Но не се безпокой, на твоята страна съм!“ После светкавицата на мигновеното разбиране угасна и лицето на О'Брайън стана непроницаемо като на всички останали.

Това беше всичко и Уинстън вече се съмняваше дали се бе случило. Такива произшествия винаги оставаха без последствие. Те само подхранваха вярата или надеждата му, че и други освен него са врагове на партията. Може би все пак слуховете за огромна нелегална конспиративна мрежа бяха верни — може би братството наистина съществуваше! Въпреки безкрайните арести, разобличения и екзекуции никой не може да каже със сигурност дали Братството не е само мит. Понякога той вярваше в него, понякога не. Нямаше никакво доказателство, само проблясъци, които можеха да означават всичко или нищо: откъслеци от подочути разговори, неясни драскотини по стените на тоалетните — веднъж дори бе видял двама непознати да правят незабележимо движение с ръце, което би могло да бъде сигнал за разпознаване. Но това бяха само догадки, вероятно всичко бе плод на въображението му. Бе се върнал в кабинката си, без да погледне отново О'Брайън. Изобщо не му мина през ума да потърси продължение на мигновеното им съприкосновение. Дори да знаеше как да го направи, би било изключително опасно. За една-две секунди си бяха разменили многозначителен поглед и това беше всичко. Но в

изолацията, в която човек бе принуден да живее, и това беше паметно събитие.

Уинстън се понадигна и седна по-изправен. Уригна се. Джинът бушуваше в стомаха му. Отново втренчи поглед в страницата. Откри, че докато безпомощно бе размишлявал, бе продължил да пише сякаш автоматично. И почеркът му не бе нечетлив и изкривен както преди. Плъзгайки се похотливо по гладката хартия, писалката му беше изписала с равни, едри, печатни букви:

ДОЛУ ГОЛЕМИЯ БРАТ
ДОЛУ ГОЛЕМИЯ БРАТ
ДОЛУ ГОЛЕМИЯ БРАТ
ДОЛУ ГОЛЕМИЯ БРАТ
ДОЛУ ГОЛЕМИЯ БРАТ

и така нататък, чак до средата на страницата.

Разбира се, прониза го страх. И то безсмислен, защото изписването точно на тези думи не бе по-опасно от самото водене на дневника; но за миг се изкуши да откъсне страниците и изобщо да зареже начинанието си.

Не го направи, защото знаеше, че е безполезно. Нямахме никакво значение дали беше написал ДОЛУ ГОЛЕМИЯ БРАТ или не. Нямахме значение дали щеше да продължи дневника си или не. Така или иначе, Полицията на мисълта щеше да го хване. Той беше извършил — и пак щеше да извърши, дори ред да не беше написал — върховното престъпление, което включваше всички останали. Наричаха го престъпмисъл. Престъпмисъл не може вечно да се крие. Можеш да се изплъзваш известно време, дори години, но рано или късно непременно ще те пипнат.

Това ставаше винаги през нощта. Арестуваха неизменно през нощта. Внезапното пробуждане от сън, грубата ръка, разтърсваща рамото ти, кръгът жестоки лица около леглото. В повечето случаи нямаше съд, нямаше съобщение за арест. Хората просто изчезваха, винаги през нощта. Името се заличаваше от всички списъци, изтриваше се всеки спомен, че нещо някога е направено, отричаше се

цялото съществуване и после се забравяше. Така унищожаваха, заличаваха, а след това обикновено се казваше: „изпарили са го“.

За момент той изпадна в някаква истерия. Започна да драска трескаво и неразбираемо:

ще ме застрелят пука ми ще ме застрелят в тила пука ми долу големия брат те винаги стрелят в тила пука ми долу големия брат...

Облегна се на стола, леко засрамен от себе си, остави писалката. В следващия миг подскочи. Някой чукаше на вратата.

Вече! Затаи се като мишка с напразната надежда, че който и да е, ще си отиде след първото почукване. Но не, продължаваха да чукат. Най-лошото беше да отлага. Сърцето му биеше като барабан, но лицето му по стар навик вероятно беше безизразно. Той стана и бавно се запъти към вратата.

[1] Новговор е официалният език на Океания. Описанието на неговата структура и етимология са дадени в приложението — бел.авт.

↑

В момента, когато хващаше дръжката на вратата, Уинстън забеляза, че е оставил дневника си отворен на масата. Целият беше изписан с ДОЛУ ГОЛЕМИЯ БРАТ и буквите бяха толкова едри, че почти се разчитаха от другия край на стаята. Беше извършил невъобразима глупост. Осъзна, че даже в паниката си се бе постарал да не размаже незасъхналото мастило по меката хартия, като затвори дневника.

Пое дълбоко дъх и отвори вратата. И веднага го обля топла вълна на облекчение. Отвън стоеше невзрачна, смазана женица с рядка коса и сбръчкано лице.

— О, другарю — захвана тя с досадно хленчещ глас. — Стори ми се, че ви чух да се прибирате. Ще можете ли да прескочите у нас да видите кухненската мивка? Пак се е запушила и...

Беше мисис Парсънс, жената на съседа от същия етаж. (Партията не одобряваше думи като „мисис“ — към всички трябваше да се обръщаш с „другарю“, — но към някои жени човек я употребяваше инстинктивно.) Беше около трийсетгодишна, но изглеждаше много по-възрастна. Бръчките по лицето ѝ сякаш бяха посипани с прах. Уинстън я последва в коридора. Почти всеки ден му досаждаха за подобни самодейни ремонти: Жилищният дом „Победа“ беше стар, строен някъде към 1930 година, и се рушеше. Мазилката постоянно се лющеше от тавани и стени, при големи студове тръбите се пукаха, покривът течеше, когато валеше сняг, парното работеше на половин мощност, ако изобщо не го изключваха за икономия. Ремонтите, с които не можеш да се справиш сам, трябваше да бъдат одобрени от някакви незнайни комисии, а те забавяха с две години дори слагането на стъкло на прозорец:

— Естествено, ако Том си беше у дома... — неуверено промълви мисис Парсънс.

Апартаментът на семейство Парсънс беше по-голям от този на Уинстън, но и той бе по своему мизерен. Всичко изглеждаше очукано и изпомачкано, сякаш някакъв огромен звяр току-що бе вилнял из него.

Навсякъде по пода се виждаха разхвърляни спортни принадлежности — стикове за хоккей, боксьорски ръкавици, спукана футболна топка, обърнати наопаки, подгизвали от пот гащета, а по масата се валяха мръсни чинии и оръфани ученически тетрадки. По стените висяха червени знамена на Младежкия съюз и на Разузнавачите, плакат на Големия брат в естествен ръст. И тук, както и в целия жилищен дом, се носеше мирисът на варено зеле, но пропит с по-острата воня на пот — от първото вдишване се разбираше, неизвестно как, че това беше потта на човек, който в момента отсъства. В съседната стая някой се опитваше да приглася с помощта на гребен и тоалетна хартия на военната музика, която все още се носеше от телекрана.

— Децата — каза мисис Парсънс, като хвърли леко неспокоен поглед към вратата. — Днес не са излизали. И естествено...

Имаше навика да прекъсва изречението по средата. Кухненската мивка беше пълна почти до ръба с мръсна зеленикава вода, която миришеше по-лошо и от зелето. Уинстън клекна и огледа сифона. Мразеше да си цапа ръцете, мразеше и да се навежда, защото от това винаги започваше да кашля. Мисис Парсънс го гледаше безпомощно.

— Естествено, ако Том си беше в къщи, незабавно щеше да я оправи — каза тя. — Той обича такива неща. Всичко му идва отръки.

Парсънс беше колега на Уинстън от Министерството на истината. Беше пълен, но енергичен мъж, отчайващо глупав и преливащ от идиотски ентусиазъм — един от онези безрезервно предани труженици, от които повече и от Полицията на мисълта зависеше могъществото на партията. Едва го изхвърлиха от Младежкия съюз на трийсет и пет години, а преди да влезе в него, беше останал в Разузнавачите цяла година след определената възраст. В министерството заемаше нисък пост, за който интелигентност не се изискваше, но от друга страна, беше водеща фигура в спортния и във всевъзможни други комитети, които се занимаваха с организирането на колективни излети, спонтанни манифестации, кампании за икономии и всякакви други доброволни акции. Между две всмуквания на лулата съобщаваше със смирена гордост, че през последните четири години не е пропускал вечер в Колективния център. Където и да отидеше, го следваше и даже оставаше, след като си замине, непоносим мирис на пот — неволно свидетелство за напрегнатия му живот.

— Имате ли гаечен ключ? — попита Уинстън, докато развърташе капачката на сифона.

— Гаечен ключ — повтори мисис Парсънс и моментално се засуети безпомощно. — Не зная със сигурност. Може би децата...

Като трополяха и духаха в гребена, децата нахлуха в хола. Мисис Парсънс донесе гаечния ключ. Уинстън източи водата и с отвращение махна снопчето косми, което бе запушило сифона. Изми, доколкото можеше ръцете си със студена вода от крана и отиде в другата стая.

— Горе ръцете! — изрева дивашки глас.

Хубаво и ячко деветгодишно момче бе изскочило иззад масата и го заплашваше с автоматичен пистолет играчка, а сестричката му, с около две години по-малка от него, правеше същото с дървена пръчка. И двамата носеха униформата на Разузнавачите — сини шорти, сиви ризи и червени връзки. Уинстън вдигна ръце над главата си, но някак боязливо — момчето се държеше толкова застрашително, че не приличаше съвсем на игра.

— Предател! — крещеше момчето. — Мислопрестъпник! Евразийски шпионин! Ще те застрелям, ще те изпаря, ще те изпратя в солните мини!

Изведнъж и двамата заскачаха около него, крещейки „Предател!“ и „мислопрестъпник!“, като момиченцето повтаряше всяко движение на брат си. Беше зловещо, като играта на тигърчета, които скоро ще пораснат и ще се нахвърлят върху хората. В очите на момчето прозираше премерена жестокост, съвсем очевидното желание да удари или ритне Уинстън и съзнанието, че скоро ще е достатъчно голям, за да го направи. Добре, че пистолетът в ръката му не е истински, каза си Уинстън.

Погледът на мисис Парсънс скачаше неспокойно от Уинстън към децата и обратно. В по-ярката светлина в хола той с интерес отбеляза, че в бръчките на лицето ѝ наистина имаше прах.

— Толкова са шумни — каза тя. — Ядосват се, че не можаха да видят обесването. Прекалено съм заета, за да ги заведа, а Том няма да се върне от работа навреме.

— Защо да не видим обесването? — крещеше момчето с пълен глас.

— Искам да видя обесването! Искам да видя обесването! — опяваше момиченцето и продължаваше да подскача.

Уинстън си спомни, че тази вечер в парка щяха да бесят някакви евразийски пленници, обвинени във военни престъпления. Това ставаше веднъж месечно и представляваше популярно зрелище. Децата винаги вдигаха врява да ги водят. Той се раздели с мисис Парсънс и се запъти към вратата. Но не беше направил и шест крачки по коридора, когато нещо го удари по врата и почувства пареща болка. Сякаш в плътта му се бе впила нажежена до червено тел. Обърна се точно навреме, за да види как мисис Парсънс тегли сина си обратно в апартамента, а той прибира прашката в джоба си.

— Голдщайн! — изрева момчето, докато вратата се затваряше зад него. Но Уинстън бе най-силно поразен от погледа на безпомощен ужас върху сивото лице на жената.

Вече в апартамента си той мина бързо край телекрана и отново седна пред масата, като продължаваше да търка врата си. Музиката от телекрана беше спряла. Вместо нея насечен военен глас четеше с животинско наслаждение описанието на въоръжението на новата плаваща крепост, току-що пуснала котва между Исландия и островите Фароу.

С тези деца животът на клетата жена трябва да е същински ад, помисли си Уинстън. Още година-две и ще започнат да я дебнат ден и нощ за признаци на неправоверност. Сега почти всички деца бяха ужасни. Най-лошото обаче беше, че с помощта на организация като Разузнавачите систематично ги превръщаха в неуправляеми зверчета, но това ни най-малко не ги подтикваше да се бунтуват срещу дисциплината на партията. Напротив, те боготворяха партията и всичко, свързано с нея. Песните, парадите, знамената, излетите, ученията с пушки играчки, скандирането на лозунги, обожествяването на Големия брат — за тях всичко това бе славна игра. Цялата им свирепост се насочваше навън, срещу враговете на държавата, срещу чужденците, предателите, вредителите, мислопрестъпниците. Беше почти в реда на нещата хора над трийсет години да се страхуват от собствените си деца. И с пълно основание, защото не минаваше седмица, без „Таймс“ да публикува съобщение как някакъв малък подслушвач доносник — обичайният израз бе „дете герой“ — подочул компрометиращо изказване и предал родителите си на Полицията на мисълта.

Болката от прашката бе минала, Уинстън взе вяло писалката, като се чудеше дали ще намери какво друго да напише в дневника си. Изведнъж отново се замисли за О'Брайън.

Преди години — преди колко ли?, навярно седем — беше сънувал, че минава през тъмна като гроб стая. И както си вървеше, някой, седнал отстрани, му каза: „Ще се срещнем там, където няма тъмнина!“ Беше подхвърлено съвсем тихо, почти между другото — не заповед, а просто изречение. Той беше продължил да върви, без да спира. Любопитното бе, че тогава в съня думите не му направиха силно впечатление. Едва по-късно и постепенно започнаха да придобиват смисъл. Сега не можеше да си спомни кога бе видял О'Брайън за пръв път — преди или след този сън, не можеше да си спомни и кога беше познал, че гласът е на О'Брайън. Във всеки случай, беше го познал. О'Брайън му беше проговорил в тъмнината.

Уинстън така и не знаеше със сигурност — дори след разменения тази сутрин поглед все още не знаеше — дали О'Брайън е приятел или враг. Но това нямаше голямо значение. Свързваше ги разбирателството, по-важно от обич или пристрастие. „Ще се срещнем там, където няма тъмнина“ — беше казал О'Брайън. Уинстън не знаеше какво означава това, знаеше само, че по някакъв начин ще се сбъдне.

Гласът на телекрана замлъкна. Тръбен зов, чист и звучен, разцепи застоялия въздух. Гласът продължи със скрибуцане:

— Внимание! Моля за вашето внимание! Току-що пристигна извънредно съобщение от Малабарския фронт. Нашите войски в Южна Индия са спечелили славна победа. Упълномощен съм да заявя, че акцията, която ви известяваме, може значително да ускори края на войната. Ето извънредното съобщение...

Лоши новини, помисли си Уинстън. И наистина, след кърваво описание на унищожението на една евразийска армия, със смайващ брой убити и пленени, дойде съобщението, че от следващата седмица дажбата шоколад ще бъде намалена от трийсет на двайсет грама.

Уинстън отново се уригна. Въздействието на джина се изпаряваше и го оставяше потиснат. От телекрана — дали за да ознаменува победата, или за да удави мисълта за загубения шоколад — гръмна „За теб, Океания“. Трябваше да се изправи и да застане мирно. На сегашното си място обаче той беше невидим.

„За теб, Океания“ бе последвана от по-лека музика. Уинстън отиде до прозореца с гръб към телекрана. Денят бе още студен и ясен. Някъде далеч избухна снаряд с глух, отекващ тътен. Напоследък в Лондон падаха около дваисет или трийсет снаряда седмично.

Долу на улицата вятърът развяваше скъсания плакат и думата АНГСОЦ ту се появяваше, ту се скриваше. Ангсоц. Свещените принципи на ангсоц. Новговор, двумисъл, променливост на миналото. Струваше му се, че скита из дебри по морското дъно, изгубен в един чудовищен свят, където той самият е чудовище. Беше сам, миналото беше мъртво, а бъдещето — немислимо. Каква гаранция имаше той, че дори едно-единствено човешко същество, живеещо сега, е на негова страна? И можеше ли да узнае дали властта на партията ще продължи вечно? Вместо отговор пред погледа му се открииха трите лозунга върху бялата фасада на Министерството на истината:

ВОЙНАТА Е МИР
СВОБОДАТА Е РОБСТВО
НЕВЕЖЕСТВОТО Е СИЛА

От джоба си извади монета от дваисет и пет цента. И на нея с дребни, четливи букви бяха изписани същите лозунги, а от другата страна бе изсечена главата на Големия брат. Очите му преследваха дори от монетата. От монети, от марки, от корици на книги, от знамена, от плакати, от опаковки на цигарени кутии — отвсякъде. Очите неизменно те следят, а гласът те обгръща. Заспал или буден, на работа или на масата, у дома или навън, в банята или в леглото — не можеш да се измъкнеш. Нищо не ти принадлежи освен няколкото кубически сантиметра в черепа.

Слънцето се беше преместило и безчетните прозорци на Министерството на истината, които вече не бяха осветени, изглеждаха мрачни като бойници на крепост. Сърцето му спря да бие от страх пред силуета на огромната пирамида. Беше прекалено здрава, не можеше да бъде щурмувана. Хиляда снаряда не биха успели да я разбият. Зачуди се отново за кого води дневника. За бъдещето, за миналото — за някаква въображаема епоха. Ала него го очакваше не смърт, а унищожение. Дневникът ще бъде превърнат в пепел, а самият той — в

пара. Само Полицията на мисълта ще прочете какво е написал, преди да го изличи от живота и от паметта. Как можеш да се обръщаш към бъдещето, когато от теб няма да остане нито следа, нито дори анонимна дума, надраскана върху къс хартия?

Телекранът отброи четиринайсет часа. След десет минути трябваше да тръгва. До четиринайсет и трийсет трябваше да се върне на работа.

Странно, но удрянето на часа като че ли му вдъхна нови сили. Той бе самотен призрак, изричащ истина, която никой нямаше да чуе. Но докато продължаваше да я изрича, по някакъв необясним начин приемствеността не се прекъсваше. Паметта на човечеството се предава не като накараш другите да те чуят, а като пазиш здрав разсъдък в себе си. Върна се при масата, натопи писалката в мастилото и написа:

На бъдещето или на миналото, на времето, когато мисълта ще е свободна, когато хората ще се различават един от друг и няма да живеят в самота — на времето, когато истината ще съществува и направеното няма да може да бъде преправено:

От епохата на монотонното еднообразие, от епохата на отчуждението, от епохата на Големия брат, от епохата на двумисълта — привет!

Вече съм покойник, помисли си той. Струваше му се, че беше направил решителната крачка едва сега, когато вече съумяваше да изрази мислите си. Последствията от всяко действие са включени в самото действие. Написа:

Престъпмисълта не предполага смърт; престъпмисълта Е смърт.

След като вече бе осъзнал, че е покойник, за него изведнъж стана важно да живее колкото може по-дълго. Двата пръста на дясната му ръка бяха изцапани с мастило. Точно такава дреболия можеше да го издаде. Някой въвиращ навред носа си фанатик в министерството (вероятно жена: като дребната сламеноруса или като тъмнокосото момиче от Отдела за художествена литература) може да се запита защо е писал през обедната почивка, защо е писал със старомодна писалка, какво е писал — а после да подхвърли за това, където трябва. Отиде в банята и внимателно изтри мастилото с грубия тъмнокяфяв сапун, който стържеше кожата като шкурка и в случая беше много подходящ.

Прибра дневника в чекмеджето. Нямахме смисъл да се опитва да го крие, но можеше поне да се увери дали е бил открит или не. Прекалено очевидно бе да поставя косъм между страниците. С върха на пръста си взе едва различима прашинка и я сложи в края на корицата, откъдето би изпаднала, докоснеше ли някой книгата.

Уинстън сънуваше майка си.

Трябва да е бил десет-единайсетгодишен, мислеше си той, когато майка му изчезна. Беше висока, представителна и доста мълчалива жена, с бавни движения и разкошна руса коса. Баща си помнеше по-смътно, като тъмен и слаб мъж, облечен винаги в черни спретнати дрехи (Уинстън си спомняше особено ясно тънките подметки на обувките му) и с очила. Вероятно и двамата са били пометени от големите чистки през петдесетте години.

В този миг майка му седеше някъде много дълбоко под него — с по-малката му сестра на ръце. Сестра си той не помнеше изобщо — смътно му се мержелееше едно дребно, слабичко детенце, което все мълчеше и го наблюдаваше с огромни очи. И майка му, и сестра му гледаха нагоре към него. Бяха някъде под земята — на дъното на кладенец, да речем, или в много дълбок гроб — място, което, освен че беше много под него, продължаваше да потъва. Бяха в салона на потъващ кораб и го гледаха през тъмнеещата вода. В салона все още имаше въздух, те все още можеха да го виждат, както и той тях, но през цялото време продължаваха да потъват все по-дълбоко в зелените води, които след миг щяха да ги скрият завинаги. Той беше на въздух и светлина, докато тях ги поглъщаше смъртта и те бяха долу, защото той беше горе. Той го знаеше, знаеха го и те и по лицата им разбираше, че го знаят. По лицата им нямаше упрек, нито в сърцата им, а само съзнанието, че те трябва да умрат, за да може да живее той, и това е част от неотменимия ред на нещата.

Не можеше да си спомни какво се бе случило, но в съня си знаеше, че по някакъв начин майка му и сестра му са били жертвани, за да живее той. Сънят му бе от онези, които, макар да запазват характерното за сънищата, са продължение на вътрешния живот и в тях човек осъзнава факти и идеи, запазващи своя смисъл и значение и след пробуждането. Сега Уинстън внезапно бе поразен от това, че смъртта на майка му преди близо трийсет години е била трагична и печална, което вече не бе възможно. Трагедията, осъзна той,

принадлежи на древността, на времето, когато все още е имало уединение, любов и приятелство, когато членовете на семейството са се застъпвали един за друг, без да питат защо. Споменът за майката късаше сърцето му, защото тя бе умряла, обичайки го, докато той беше прекалено млад и себелюбив, за да отвърне на любовта ѝ, и защото по някакъв начин, не помнеше какъв, тя се бе пожертвала в името на една дълбоко лична и непоклатима представа за предаността. Такива неща не се случваха днес, както той добре знаеше. Днес цареше страх, омраза и болка, но не и благородни чувства, не и дълбока или трагична мъка. Всичко това той сякаш виждаше в големите очи на майка си и сестра си, които го гледаха през зелените води от стотици метри дълбочина и продължаваха да потъват.

Изведнъж той стоеше върху млада гъвкава трева, в лятна вечер, а полегатите лъчи на слънцето галеха земята. Този пейзаж се появяваше толкова често в сънищата му, че не беше никога напълно сигурен дали не го е виждал в действителност. Когато се събудеше, го наричаше Благословената страна. Бе старо, проядено от зайци пасбище, с къртичини тук-там, през което лъкатушеше пътечка. В оределия храсталак от другата страна на полето вятърът леко полюшваше клоните на брястовете и гъстите им листа се поклащаха на талази като косата на жена. Някъде наблизо, но извън погледа, бавно течеше бистро поточе, в чиито вирчета под върбите плуваха кленове.

През полето се приближаваше тъмнокосата девойка. С едно-единствено движение тя смъкна дрехите си и пренебрежително ги хвърли настрана. Тялото ѝ беше бяло и гладко, но не събуди у него никакво желание, всъщност той едва я погледна. В този момент го изпълваше с възхищение жестът, с който тя захвърли дрехите си настрана. Нейната грациозност и безгрижие сякаш унищожаваша цяла култура, цял начин на мислене, като че с едно-единствено великолепно движение на ръката можеха да бъдат запратени в небитието и Големия брат, и партията, и Полицията на мисълта. И този жест принадлежеше на древността. Уинстън се събуди с думата „Шекспир“ на уста.

От телекрана се носеше пронизително свирене, което продължи на същата нота трийсет секунди. Беше точно седем и петнайсет, часът за ставане на чиновниците. Уинстън изтръгна тялото си от леглото — голо, защото член на Партпериферията получаваше само три хиляди купона годишно за дрехи, а една пижама струваше шестстотин — и

грабна вехтата фланелка и гащетата, захвърлени на стола. След три минути щяха да започнат гимнастическите упражнения. В следващия миг силен пристъп на кашлица, какъвто получаваше почти винаги след сън, го преви на две. Кашлицата така го изтощи, че можа да си поеме дъх само след като легна отново по гръб. От напрежението вените му се издуха и варикозната язва го засърбя.

— Групата на трийсетгодишните! — изджавка пронизителен женски глас. — Групата на трийсетгодишните! Моля, заемете местата си. Трийсетгодишните!

Уинстън подскочи и застана мирно пред телекрана, на който вече се беше появил образът на младичка, но суха и мускулиста жена с анцуг и кецове.

— Свийте и протегнете ръце! — изстреля тя. — Заедно с мен. Едно, две, три, четири! Едно, две, три, четири! Хайде, другари, по-енергично! Едно, две, три, четири! Едно, две, три, четири!...

Болката от кашлицата не беше изтрила напълно от съзнанието на Уинстън впечатлението от съня, а ритмичните движения на упражненията го подсилваха. Докато размахваше ръце напред-назад с изражение на мрачно наслаждение, което се смяташе за уместно по време на гимнастическите упражнения, той се мъчеше да си припомни нещо повече от смътния период на ранното си детство. Беше изключително трудно. Всичко, станало през петдесетте години, бледнееше. Когато не съществуват външни ориентири, се размиват дори очертанията на собствения ти живот. Спомняш си знаменателни събития, които най-вероятно изобщо не са се случвали, спомняш си подробности от случки, без да можеш да възстановиш атмосферата им, а продължителни периоди остават бели петна. Тогава всичко е било различно. Различни са били даже имената на страните и границите им на картите. В онези дни например Първа писта се е наричала другояче: наричала се е Англия или Великобритания, въпреки че Лондон, сигурен беше в това, винаги се е наричал Лондон.

Уинстън не помнеше период, когато страната му да не е воювала, но очевидно в детството му дълго време е имало мир, защото един от ранните му спомени беше за въздушно нападение, изненадало всички. Навярно е било, когато над Колчестър бе паднала атомна бомба. Не помнеше самото нападение, но помнеше как баща му го стискаше за ръката, докато тичаха надолу и все по-надолу, някъде под земята, по

една вита стълба, която кълтеше под краката му, и накрая така се измори, че започна да хленчи и трябваше да спрат, за да си отдъхнат. Както винаги мудна и отнесена, майка му ги следваше доста по-назад. Носеше мъничката му сестричка — или може би само вързоп одеяла: не беше сигурен дали сестричката му вече е била родена. Накрая се озоваха в някакво шумно, претъпкано място, очевидно станция на метрото.

Навсякъде по каменния под бяха насядали хора, притиснати един до друг на железни нарове. Уинстън, майка му и баща му си намериха място на пода, а недалеч от тях старец и старица седяха на един нар. Старецът беше с приличен тъмен костюм и черно кепе върху снежнобялата коса: лицето му беше алено, а сините му очи плуваха в сълзи. Вонеше на джин. Сякаш вместо пот порите му изпускаха джин, човек би рекъл дори, че и сълзите в очите му също са чист джин. Но независимо че беше леко пийнал, той страдаше с неподправена и нетърпима мъка. По свой детски начин Уинстън разбра, че току-що се е случило нещо ужасно, нещо, за което няма прошка и лек. Стори му се също, че знае какво е то. Беше убит някой — вероятно малка внучка, когото старецът обичаше. На всяка минута-две старецът казваше:

— Не трябваше да им вярваме. Нали ти казвах, майко? Така става, като им вярваме. Нали ти казвах. Не трябваше да им вярваме на мръсниците.

Но на кои мръсници не е трябвало да вярват, Уинстън вече не можеше да си спомни.

Приблизително оттогава войната продължаваше буквално без прекъсване, въпреки че, ако бъдем точни, тя не винаги бе същата война. Няколко месеца в ранното му детство в самия Лондон се водеха хаотични улични боеве, някои от които ясно помнеше. Би било абсолютно невъзможно да проследи историята през целия този период, да каже в кой момент кой срещу кого е воювал, тъй като не съществуваша документи и никога не се говореше за разположение на силите, различно от сегашното. Сега например, през 1984-а (ако годината беше 1984-а), Океания в съюз с Изтазия воюваше срещу Евразия. Нито в частен разговор, нито публично се признаваше, че някога трите сили са били групирани по друг начин. Всъщност, както Уинстън много добре знаеше, само преди четири години Океания воюваше с Изтазия и беше в съюз с Евразия. Но той знаеше това

тайно, само защото контролът над съзнанието му не бе пълен. Официално никога не бе имало смяна на съюзника. Океания беше във война с Евразия: следователно Океания винаги е била във война с Евразия. Врагът за момента винаги олицетворяваше абсолютното зло и оттук следваше, че всяко споразумение с него в миналото или в бъдещето е невъзможно.

Най-ужасното беше, помисли си той за десетхиляден път, докато с мъка изпъваше рамене назад (с ръце на хълбоците въртяха телата си от кръста надолу; предполагаше се, че упражнението е полезно за мускулите на гърба) — ужасното беше, че всичко това би могло да бъде истина. Щом като партията можеше да се меси в миналото и да казва за едно или друго събитие, че то никога не се е случвало — не беше ли това много по-ужасяващо от обикновените изтезания или смъртта?

Партията казваше, че Океания никога не е била в съюз с Евразия. Той, Уинстън Смит, знаеше, че Океания беше в съюз с Евразия само преди четири години. Но къде съществуваше това знание? Само в собственото му съзнание, което тъй или иначе скоро щеше да бъде унищожено. А ако всички останали приемаха лъжата, налагана от партията, ако всички документи твърдяха същото — тогава лъжата минаваше в историята и ставаше истина. „Който контролира миналото — гласеше лозунгът на партията, — контролира бъдещето; който контролира настоящето, контролира миналото.“ И все пак миналото, въпреки че по своята същност е променяемо, никога не е било променяно. Това, което е вярно сега, е вярно от вечни времена за вечни времена. Беше толкова просто. Изискваше се само безкрайна поредица от победи над собствената ти памет, наричаха го „Контрол над действителността“, по новговор: „двумисъл“.

— Свободно! — излая малко по-приветливо инструкторката.

Уинстън отпусна ръце и бавно пое въздух. Мисълта му се залута из лабиринта на двумисълта. Да знаеш и да не знаеш, със съзнанието за пълна правдивост да изговаряш грижливо построени лъжи, да се придържаш едновременно към две мнения, които взаимно се изключват, да знаеш, че си противоречат, и да вярваш в тях; да използваш логиката срещу логиката, да отричаш морала и да твърдиш, че държиш на него, да вярваш, че демокрацията е невъзможна и че партията е пазител на демокрацията; да забравиш всичко, което трябва

да се забрави, а после пак да го възстановиш в паметта си, когато е необходимо, за да го забравиш отново след това — и най-вече да прилагаш същия процес към самия процес. Това беше върховната вещина: съзнателно да налагаш безсъзнателното и да не съзнаваш извършената от теб хипноза. Дори за да се разбере понятието двумисъл, трябваше да се приложи двумисъл.

Инструкторката пак им беше наредила да застанат мирно.

— А сега да видим кой може с ръце да докосне пръстите на краката си! — каза бодро тя. — Моля, другари, наведете се. Едно-две! Едно-две!...

Уинстън мразеше това упражнение, защото от него го пронизваха болки от петите до хълбоците и често получаваше пристъп на кашлица. Относителното удоволствие от размишленията му се стопи. Миналото, каза си той, не само бе променено, всъщност то бе унищожено. Та нима можеш да възстановиш и най-очевидния факт, когато той не е документиран никъде, а съществува само в собствената ти памет? Помъчи се да си спомни кога за пръв път бе чул за Големия брат. Смяташе, че е било някъде през шестдесетте години, но не можеше да го твърди със сигурност. Естествено в анализите на партията Големия брат беше ръководител и пазител на революцията още от първите й дни. Неговите подвизи постепенно се изместваха все по-назад във времето, докато накрая се простряха до приказния свят на четирийсетте, когато по улиците на Лондон все още пътували капиталисти със смешни цилиндри в големите си блестящи лимузини или в кабриолети с остъклени врати. Не беше възможно да се установи кое в легендата е истина и кое — измислица. Уинстън не можеше дори да си спомни откога съществува самата партия. Не му се вярваше да е чувал думата англоц преди 1960 година, възможно беше обаче същата дума на старговор — т.е. „английски социализъм“, да се е употребявала и по-рано. Всичко чезнеше в мъгла. Наистина, понякога се случваше да уличиш явна лъжа. Не беше вярно например, както твърдяха учебниците по история на партията, че партията е изобретила самолетите. Той си спомняше самолетите от най-ранното си детство. Но нищо не можеше да се докаже. Не съществуваха никакви доказателства. Един-единствен път в живота си бе държал в ръце неопровержимо документално доказателство за фалшифицирането на исторически факт. Но тогава...

— Смит! — изкрещя свадливият глас от телекрана. — 6079 У. Смит! Да, ти! Наведи се по-силно, моля! Можеш повече! Не се стараеш! По-силно, моля! Така е по-добре, другарю. А сега свободно всички и ме наблюдавайте.

Гореща пот изби по цялото тяло на Уинстън. Лицето му остана напълно непроницаемо. Никога не показвай, че си уплашен. Никога не показвай, че си ядосан! Едно трепване на погледа може да те издаде. Той стоеше и наблюдаваше как инструкторката вдига ръце над глава — не можеше да се каже грациозно, но изключително ловко и стегнато, — после се навежда и пъхва пръстите на ръцете под пръстите на краката си.

— Ето, другари! Ето така искам и вие да го правите. Наблюдавайте ме внимателно. На трийсет и девет години съм и съм родила четири деца. Сега гледайте — тя отново се наведе. — Виждате, че моите колене не са сгънати. Всички можете да го направите, стига да поискате — добави тя, като се изправяше. — Всеки под четирийсет и пет години е напълно в състояние да докосне пръстите на краката си. Не всеки от нас има честта да се сражава на предната линия на фронта, но всеки трябва да поддържа формата си. Спомнете си за нашите момчета на Малабарския фронт! И моряците на плаващите крепости! Помислете само с какво те трябва да се справят. А сега опитайте пак. Така е по-добре, другарю, така е много по-добре — добави тя окуражително, докато Уинстън със силен замах успя да докосне за първи път от няколко години пръстите на краката си, без да сгъне колене.

С дълбока несъзнателна въздишка, която даже близостта на телекрана не можеше да потисне в началото на всеки работен ден, Уинстън придърпа диктографа към себе си, издуха прахта от микрофона и сложи очилата си. След това разви и прикачи едно към друго четири малки рула хартия, които вече бяха паднали от пневматичната тръба вдясно от бюрото му.

В стените на кабинката му имаше три отвора. Вдясно от диктографа се намираше малка пневматична тръба за писмени съобщения, вляво — по-голяма за вестници, а в стената отстрани, но подръка, имаше голям продълговат процеп с капак от телена мрежа. Той беше за ненужната хартия. Подобни процепи имаше с хиляди или десетки хиляди из цялата сграда, не само във всяка стая, но и на всяка крачка по коридорите. Неизвестно защо ги наричаха дупки на паметта. Ако някой знаеше, че даден документ подлежи на унищожение, или даже ако видеше ненужен къс хартия, автоматично вдигаше капака на най-близката дупка на паметта и го изхвърляше, откъдето струя топъл въздух го понасяше към огромните пещи, скрити някъде в подземията на сградата.

Уинстън прегледа четирите рула хартия, които беше развил. Всяко съдържаше съобщение само от един или два реда, изписано на телеграфния жаргон — не истински новговор, но предимно с думи от новговор, който се използваше в министерството за вътрешни нужди. Съобщенията гласяха:

таймс 17.3.84 реч гб африка погрешно уточни

таймс 19.12.83 план гп 4-то тримесечие 83 грешки

свери последно издание

таймс 14.2.84 миниблаг погрешно и цитиран шоколад
уточни

таймс 3.12.83 съобщение гб заповед по частта
двуплюс недобър отн неличности препиши изцяло
предпров предвкартотекиране

Със смътно чувство на задоволство Уинстън отдели четвъртото листче. Това бе сложна и отговорна задача и по-добре бе да се заеме с нея накрая. Останалите три бяха рутинни, въпреки че за втората навярно щеше да му се наложи доста да се порови из цифрите.

Уинстън набра на телекрана „Задни дати“ и поиска съответните броеве на „Таймс“, които само след няколко минути се плъзнаха по пневматичната тръба. Получените листчета се отнасяха до статии или съобщения, които по една или друга причина се смяташе за необходимо да се променят или, според официалната формулировка, да се уточнят. Така например в броя на „Таймс“ от седемнайсети март бе публикувана реч на Големия брат от предния ден, в която той предвиждаше, че положението на Южноиндийския фронт ще остане спокойно, а Евразия скоро ще предприеме нападение в Северна Африка. В действителност върховното командване на Евразия бе предприело нападение в Южна Индия и бе оставило Северна Африка на мира. Затова се налагаше да се преработи параграфът от речта на Големия брат така, че той да предвижда това, което се бе случило наистина. Или пък в броя си от деветнайсети декември „Таймс“ беше публикувал официални прогнози за производството на различни видове стоки за потребление през четвъртото тримесечие на 1963 година, което беше и шестото тримесечие на деветия тригодишен план. В днешния брой бе публикувано съобщение за действителното производство, от което се виждаше, че по всяка точка прогнозите бяха съвсем погрешни. Задачата на Уинстън бе да коригира първоначалните цифри така, че те да съответстват на последните. Третото листче се отнасяше до една съвсем дребна грешка, която можеше да се поправи за няколко минути. Само през февруари Министерството на изобилието бе поело обещанието („категорично се задължаваше“ беше официалната формулировка), че през 1984 година дажбата шоколад няма да бъде намалявана. Както Уинстън много добре знаеше обаче, в края на тази седмица дажбата шоколад щеше да бъде намалена от трийсет на двайсет грама. Сега само трябваше да се замени първоначалното обещание с предупреждение, че вероятно ще се наложи намаление на дажбата, може би през април.

Щом приключи с листчетата, Уинстън закачи направените на диктографа корекции за съответните броеве на „Таймс“ и ги пусна в пневматичната тръба. След това почти несъзнателно смачка оригиналните листчета и бележките, които си беше правил, и ги пусна в дупката на паметта, за да бъдат погълнати от пламъците.

Той не знаеше с подробности какво става в невидимия лабиринт, където водеха пневматичните тръби, но можеше да предполага в общи линии. След като се сверяха и съберяха всички необходими корекции за определен брой на „Таймс“, броят се преиздаваше, оригиналът се унищожаваше и вместо него в архива се завеждаше уточненият брой. Този процес на постоянни поправки се прилагаше не само за вестниците, но и за книги, периодични издания, брошури, плакати, листовки, филми, звукозаписи, рисунки, фотографии — за всякакъв вид литература или документи, които биха могли да имат някакво политическо или идеологическо значение. Миналото се актуализираше ден след ден и почти минута след минута. По този начин с документи можеше да се докаже, че е вярна всяка прогноза на партията; в архивите не се допускаше никакво съобщение или мнение, което би противоречило на изискванията на момента. Историята като стар пергамент се изтриваше и се пишеше наново толкова пъти, колкото беше необходимо. И не съществуваше начин да се докаже, че е била направена фалшификация. В най-голямото отделение на Архивния отдел, много по-голямо от това, в което работеше Уинстън, се трудеха хора, чиято единствена задача бе да издирват и събират забранени и подлежащи на унищожение книги, вестници и всякакви други документи. Броеве на „Таймс“, които може да са били пренаписвани десетина пъти поради промени в разположението на политическите сили или несбъднали се пророчества на Големия брат, се съхраняваха в картотеките с първоначалната си дата и не съществуваше никакъв друг брой, който да ги опровергае. Книгите също се събираха повторно, преписваха се многократно и неизменно се преиздаваха, без дори да се спомене, че са били извършени корекции. Дори писмените инструкции, които Уинстън получаваха, и свършеше ли работа с тях, неизменно веднага изхвърляше, никога не съобщаваха, нито дори намекваха, че става въпрос за фалшификация: винаги се казваше, че има пропуски, печатни грешки или неверни цитати, които в интерес на точността трябва да се поправят.

Всъщност, мислеше си той, докато променяше данните на Министерството на изобилието, това дори не беше фалшификация. Просто подмяна на една безсмислица с друга. По-голямата част от материала, с който работеха, нямаше никакво отношение към реалния свят, дори не и отношението на конкретната лъжа. Статистиката беше в еднаква степен измислена както в първоначалния, така и в коригирания си вариант. В повечето случаи човек трябваше сам да си я изсмуче от пръстите. Министерството на изобилието например бе предвидило, че производството на ботуши за тримесечието ще е сто четирийсет и пет милиона чифта. Съобщено бе, че действителното производство възлиза на шестдесет и два милиона. От своя страна при преписването на предвидения брой ботуши Уинстън го беше намалил на петдесет и седем милиона, така че, както обикновено, да може да се каже, че планът е бил преизпълнен. Във всеки случай шестдесет и два милиона бяха еднакво далеч от истината, както петдесет и седем милиона или сто четирийсет и пет милиона. Най-вероятно никакви ботуши не са били произведени. Още по-вероятно бе никой да не знае колко са били произведени, нито пък да се интересува. Това, което всеки знаеше, беше, че на хартия се произвеждат астрономичен брой ботуши, докато може би половината население на Океания ходеше босо. Същото се отнасяше за всеки документиран факт, все едно значим или дребен. Всичко чезнеше в света на сенките, в който дори годината не беше сигурна.

Уинстън хвърли поглед към отсрещната страна на коридора. В съответната кабинка отатък дребен, педантичен, с леко набола брадичка мъж на име Тилътсън се трудеше усърдно със сгънат вестник на коляно и с уста, почти долепена до микрофона на диктографа. Видът му беше такъв, сякаш се мъчеше да остане насаме с телекрана. Вдигна глава и очилата му блеснаха враждебно към Уинстън.

Уинстън познаваше бегло Тилътсън и нямаше представа с какво се занимава. Служителите в Архивния отдел не разговаряха охотно за работата си. В дългия коридор без прозорци, с двойни редици кабинки, от които се носеше безкрайно шумолене на хартия и шепот на гласове, мърморещи нещо в диктографите, имаше доста хора, чиито имена Уинстън не знаеше, въпреки че всеки ден ги виждаше да бързат нагоре-надолу по коридора или да размахват ръце по време на Двеминутките на омразата. Знаеше, че всекидневната работа на

дребната жена със сламенорусата коса в кабинката до неговата бе да открива и изтрива от печатните издания имената на хора, които са били изпарени, и следователно се смяташе, че никога не са съществували. Това бе донякъде уместно, тъй като нейният собствен съпруг бе изпарен преди няколко години. А малко по-нататък едно кротко, безполезно, замечтано същество на име Апълфорт, с много космати уши и изненадващ талант да жонглира с рими и стихотворни стъпки, подготвяше изопачени варианти — окончателни текстове, както ги наричаха — на стихотворения, които се смятаха за идеологически неиздържани, но по една или друга причина се налагаше да останат в антологите. И този коридор, в който работеха петдесетина души, беше само едно подразделение, нещо като клетка в огромния комплекс на Архивния отдел. По-нататък, отгоре, отдолу, други рояци хора се потяха над невъобразимо множество задачи. Имаше огромни печатници с помощник-редактори, типографски експерти, печатари и лаборатории със сложна апаратура за фалшифициране на фотографии. Имаше отделение за телепрограми с инженери, режисьори и екипи актьори, специално подбрани заради умението си да имитират гласове. Цели армии чиновници в справочните отделения имаха задача да изготвят списъци от книги и периодични издания за конфискуване. В огромните хранилища се складираха коригираните документи, в скритите пещи се изгаряха оригиналите. А някъде — неизвестно къде — беше мозъчният тръст, съгласуващ усилията на всички и определящ политиката, която налагаше именно този фрагмент от миналото да бъде съхранен, друг да бъде фалшифициран, трети — напълно заличен.

Впрочем целият Архивен отдел беше само един клон на Министерството на истината, чиято първостепенна задача бе не да реконструира миналото, а да осигурява гражданите на Океания с вестници, филми, учебници, телекранни програми, пиеси, романи — с всевъзможни информации, инструкции или забавления, от паметник до лозунг, от лирическо стихотворение до биологически трактат и от детски буквар до речник по новговор. Министерството не само трябваше да задоволява разнообразните нужди на партията, то трябваше да повтаря цялата тази операция на по-ниско равнище заради пролетариата. Друга система от отдели се занимаваше с пролетарска литература, музика, театър и изобщо забавления. Тук се издаваха

жълта преса, която не съдържаеше почти нищо друго освен спортни новини, криминална хроника и астрология, сензационни евтини романчета, сексфилми и сантиментални песни, съставяни изцяло по механичен път със специален калейдоскоп, наречен стихоплетец. Съществуваше дори цяла подсекция — на новговор Порлсек — за издаване на най-долнопробна порнография, която се разпращаше в запечатани пликове и беше забранена за партийните членове, с изключение на нейните съставители.

Докато Уинстън работеше, от пневматичната тръба паднаха три нови листчета, но те бяха елементарни и той си свърши работата по тях, преди да го прекъсне Двеминутката на омразата. След омразата се върна в кабинката си, взе от рафта речник по новговор, отмени встрани диктографа, избърса очилата си и се зае с основната за тази сутрин задача.

Най-голямата радост в живота на Уинстън бе работата му. В основната си част тя беше досадно рутинна, но в нея имаше и такива сложни и заплетени задачи, в които можеше да потънеш като в математически уравнения — деликатни фалшификации, в чието съставяне нямаше какво да те ръководи освен собствените ти познания за принципите на ангсоц или преценката ти какво партията иска да кажеш. За това Уинстън го биваше. Понякога дори му поверяваха коригирането на уводни статии на „Таймс“, които се пишеха изцяло на новговор. Той разви листчето, което бе оставил настрана. То гласеше:

*таймс 3.12.83 съобщение гб заповед по частта
двуплюс недобър отн неличности препиши изцяло предпров
предвкартотекиране.*

На старговор (или литературен английски) това може да бъде преведено така:

Съобщението за заповедта по частта на Големия брат в „Таймс“ от 3 декември 1983 година е изключително незадоволително и се отнася до несъществуващи личности.

Да се препише изцяло и да се представи за проверка на висшестоящото началство, преди да се картотекира.

Уинстън прочете неприемливата статия. Както изглеждаше, заповедта по частта на Големия брат е била посветена главно на възхваляването на дейността на организация, известна като ПКЦУ, която снабдяваше моряците от плаващите крепости с цигари и други блага. Специално се хвалеше другарят Уидърз, изтъкнат член на Партиядрото, който се награждаваше с Ордена за изключителни заслуги — втора степен.

Три месеца по-късно, без никакви обяснения, ПКЦУ внезапно бе разформирана. Можеше да се предположи, че Уидърз и неговите сътрудници са изпаднали в немилост, но нямаше доказателства нито в печата, нито по телекрана. В това нямаше нищо неочаквано, тъй като беше съвсем обичайно политическите престъпници да не бъдат съдени и дори публично разобличавани. Големите чистки, помитащи хиляди хора, с открити процеси за предателите и престъпниците на мисълта, които правеха жалки самопризнания за злодействата си и след това биваха екзекутирани, бяха специални, показни изпълнения и се организираха не по-често отведнъж на няколко години. Обикновено хората, които си бяха навлекли гнева на партията, просто изчезваха и за тях никога нищо не се чуваше. От тях и помен не оставаше. Някои може би дори бяха живи. Уинстън познаваше лично поне трийсет души, без да брои родителите си, които бяха изчезнали по едно или друго време.

Уинстън леко поглади носа си с кламер. В кабинката отсреща другарят Тилътсън продължаваше заговорнически да се привежда над диктографа. За миг вдигна глава: отново враждебният блясък. Уинстън се запита дали другарят Тилътсън не се занимава със същата задача като него. Беше много възможно. Такава деликатна работа никога не се поверяваше само на един човек: от друга страна, да се повери на комисия би означавало публично да се признае, че се извършва фалшификация. Най-вероятно бе, че десетина души в момента се съревновават над версии за това какво всъщност е казал Големия брат. По-късно някой ръководител от Партиядрото щеше да избере една от версиите, щеше да я редактира и да пусне в действие сложната машина

за необходимите съпоставки и след това предпочетената лъжа щеше да потъне във вечния архив и да стане истина.

Уинстън не знаеше защо Уидърз е изпаднал в немилост. Може би за корупция или за некомпетентност. Може би просто Големия брат се отърваваше от прекалено популярен подчинен. Може би Уидърз или някой негов приближен са били заподозрени в еретични помисли. Или може би — и това беше най-вероятно — просто защото чистките и изпаряванията бяха съставна част от механизма на властта. Единственият ключ към загадката бяха думите „отн неличности“, което означаваше, че Уидърз вече не е жив. Не всички арестувани неизбежно стигаха до гибел. Понякога ги пускаха на свобода за година-две, преди да ги екзекутират. Много рядко някой, когото от години си смятал за умрял, се появяваше като привидение на публичен процес и със свидетелските си показания уличаваше стотици други, преди да изчезне, този път завинаги. Уидърз обаче вече беше не личност. Той не съществуваше; той никога не бе съществувал. Уинстън реши, че не е достатъчно само да промени тона на речта на Големия брат. По-добре беше да я посвети на нещо, което няма никакво отношение към първоначалната тема.

Можеше да обърне речта в обичайното заклеяване на предатели и престъпници на мисълта, но това прекалено биеше на очи, а ако измислеше някоя победа на фронта или някое триумфално изпълнение на деветата трилетка, щеше твърде много да обърка документацията. Тук се изискваше чиста измислица. Изведнъж като по поръчка в ума му възникна образът на другаря Огилви, наскоро загинал геройски в бой. Случваше се Големия брат да посвети заповед по частта на някой скромнен редови член на партията, чиито живот и смърт издигаше като пример за подражание. Днес той ще почете паметта на другаря Огилви. Вярно е, че такъв човек не съществуваше, но няколко реда във вестниците и няколко подправени фотографии щяха да му вдъхнат живот.

Уинстън помисли малко, после придърпа към себе си диктографа и започна да диктува в добре познатия стил на Големия брат: стил, едновременно военен и педантичен, и поради навика да задава въпроси, а после сам да си отговаря („Какъв извод можем да извлечем от този факт, другари? Изводът — а той също е един от принципите на ангсоц — е, че...“ и т.н. и т.н.) — лесен за подражание.

На три години другарят Огилви не признавал никакви играчки освен барабан, автомат и вертолет. На шест — като специално изключение от правилника, една година преди определената възраст — влязъл в организацията на Разузнавачите; на девет станал отряден ръководител. На единайсет предал чичо си на Полицията на мисълта, след като подслушал разговор, който според него криел престъпни помисли. На седемнайсет станал районен инструктор на Младежкия антисекссъюз. На деветнайсет изобретил ръчна граната, която била одобрена от Министерството на мира и при изпробване убила наведнъж трийсет и един евразийски пленници. На дваайсет и три години загинал в бой. Преследван от изстребители на врага по време на полет над Индийския океан с важни донесения, той скочил от вертолета в дълбоките води заедно с донесенията, като преди това увеличил теглото си с автомата: кончина, за която е невъзможно да се мисли без чувство на завист — заявява Големия брат. Големия брат добавя няколко думи за чистотата и целеустремеността в живота на другаря Огилви. Той бил пълен въздържател и непушач, нямал други развлечения освен всекидневната едночасова тренировка в гимнастическия салон и бил дал обет за безбрачие, тъй като вярвал, че бракът и грижите за децата са несъвместими с денонощната служба на дълга. Нямал друга тема за разговор, освен принципите на англо-соц, и друга цел в живота, освен победата над евразийския враг и разобличаването на шпионите, вредителите, престъпниците на мисълта и всякакви други предатели.

Уинстън обмисли дали да не награди другаря Огилви с Ордена за изключителни заслуги, накрая реши да не го награждава, защото трябваше да прави допълнителни съпоставки.

Отново погледна съперника си в отсрещната кабинка. Нещо му подсказваше със сигурност, че Тилътсън е зает със същата задача. Нямаше начин да се разбере чий вариант ще бъде приет, но Уинстън беше напълно уверен, че ще е неговият. Другарят Огилви, за чието съществуване преди час никой не подозираше, вече беше действителност. Стори му се забавно, че човек може да създава мъртви, но не и живи хора. Другарят Огилви, който никога не бе съществувал в настоящето, сега съществуваше в миналото и когато за фалшификацията бъде забравено, той щеше да съществува така

достоверно въз основа на същите доказателства, както Карл Велики или Юлий Цезар.

В прихлупената столова дълбоко под земята опашката за обяд бавно напредваше. Помещението вече беше претъпкано и пълно с оглушителен шум. Иззад решетката на шубера се разнасяше парата от яхнията, но нейният кисело-металически мирис не успяваше да задуши изпаренията на джина „Победа“. В другия край на помещението, в една ниша, се намираше барът, където за десет цента продаваха чаша джин.

— Ето го човека, когото търсех — обади се някой иззад гърба на Уинстън.

Обърна се. Беше неговият приятел Сайм, който работеше в Изследователския отдел. Може би „приятел“ не беше най-точната дума. Днес човек нямаше приятели, имаше другари: но компанията на някои другари беше по-приятна, отколкото на други. Сайм беше филолог, специалист по новговор. Всъщност той участваше в огромен екип от експерти, които сега работеха върху единайсетото издание на речника по новговор. Беше дребничко човече, по-дребен от Уинстън, с тъмна коса и големи изпъкнали очи, едновременно тъжни и присмехулни, които сякаш внимателно опипваха лицето на събеседника.

— Искях да те питам не ти ли се намират ножчета за бръснене — каза той.

— Нито едно! — гузно побърза да отговори Уинстън. — Къде ли не съм търсил. Съвсем изчезнаха.

Всички търсеха ножчета за бръснене. Всъщност Уинстън имаше две неизползвани, но си ги пазеше. От месеци ножчета нямаше никъде. В магазините на партията все липсваше една или друга стока от първа необходимост. Понякога това бяха копчета, друг път конци или връзки за обувки, сега нямаше ножчета за бръснене. Можеха да се намерят, ако изобщо ги имаше, само като се обиколи повече или по-малко скришом „свободният“ пазар.

— От шест седмици съм с едно ножче — излъга Уинстън.

Опашката се придвижи напред. Когато пак спряха, той се обърна с лице към Сайм. Взеха по един мазен металически поднос от купчината в края на шубера.

— Ходи ли да гледаш обесването на пленниците вчера? — попита Сайм.

— Бях зает — отвърна безучастно Уинстън. — Сигурно ще го видя на кино.

— Изобщо не е същото — каза Сайм. Присмехулните му очи изучаваха лицето на Уинстън. „Знам те аз, сякаш казваха те. Мен не можеш излъга. Много добре зная защо не отиде да гледаш обесването на пленниците.“ В интелектуално отношение Сайм беше убийствено правоверен. Можеше да говори с противно злорадство за нападенията с вертолети над вражески села, за съдебните процеси и признанията на престъпниците на мисълта, за екзекуциите в килиите на Министерството на любовта. Всеки разговор с него бе преди всичко опит да го отклониш от подобни теми и при възможност да го насочиш към техническата страна на новговор, за която той говореше интересно и с познание. Уинстън изви леко глава, за да избегне изпитателния поглед на големите тъмни очи.

— Хубаво бесене беше — спомняше си Сайм. — Мисля, че го развалят с това връзване на краката. Обичам да ги гледам как ритат. Най-много харесвам края, когато изплезват език и виждаш, че е син, съвсем светлосин. Този момент най-много ми допада.

— Следващият, молим! — изкрещя препасаната с бяла престилка и с черпак в ръка прола.

Уинстън и Сайм пъхнаха подносите си под решетката. Върху всеки от тях набързо бе тръснат полагащият се обяд — металическо канче с розово-сива яхния, резен хляб, парче сирене, чаша черно кафе „Победа“ и таблетка захарин.

— Ето там, под телекрана, има свободна маса — каза Сайм. — Да минем да си вземем и по чаша джин.

Наляха им джин в порцеланови чаши без дръжки. Промъкнаха се през претъпканото помещение и разтовариха подносите си върху поцинкована маса, в единия ъгъл на която някой беше разсипал яхния — отвратителната каша напомняше бълвоч. Уинстън взе чашата джин, пое си дъх, събра смелост и гаврътна приличащото по вкус на олио съдържание. След като примигна, за да махне сълзите от очите си, той

изведнъж усети, че е гладен. Бързо загълта яхнията, където във воднистия сос се мъдреха рохкави розови парчета — може би месо. Двамата не проговориха, докато не изпразниха канчетата. На масата вляво от Уинстън, малко зад гърба му, някой говореше бързо й без спиране и дрезгавото дърдорене, почти като крякане на патица, се извисяваше над общия шум в помещението.

— Как върви работата по речника? — Уинстън също повиши глас, за да надвика глъчката.

— Бавно — каза Сайм. — Сега съм на прилагателните. Много е интересно.

Лицето му светна при споменаването на новговора. Бутна канчето настрана, взе резен хляб в едната си изящна ръка, сиренето в другата и се наведе над масата, за да говори, без да вика.

— Единайсетото издание е окончателното — каза той. — Даваме завършен вид на езика — вида, който ще има, когато никой няма да говори нищо друго. Като свършим, хора като теб ще трябва да го учат отново от „а“, „б“. Сигурно си мислиш, че главната ни работа е да измисляме нови думи. Нищо подобно. Ние унищожаваме думи — унищожаваме ги всеки ден с десетки, със стотици хиляди. Кастрим езика до корен. Единайсетото издание няма да съдържа нито една дума, която да е остаряла през 2050 година.

Отхапа лакомо хляба и преглътна няколко залька, след това продължи да говори с увлечението на педанта. Тъмното му слабо лице се оживи, очите му загубиха присмехулното си изражение и станаха почти замечтани.

— Хубаво нещо е унищожаването на думи. Разбира се, най-много са излишните глаголи и прилагателни, но можем да се отървем и от стотици съществителни. Не само от синонимите, но и от антонимите. В края на краищата кому е нужна дума, която е просто противоположност на друга? Думата сама съдържа в себе си своята противоположност. Вземи за пример „добър“. След като имаш думата „добър“, защо ти е нужна думата „лош“? „Недобър“ върши същата работа — даже по-добра, защото е точната противоположност, което другата дума не е. Или пък, ако ти трябва по-силна дума от „добър“, какъв е смисълът от цяла поредица неясни и ненужни думи, като „отличен“, „великолепен“ и други подобни? „Плюсдобър“ покрива значението, или „двуплюсдобър“, ако искаш нещо по-силно. Разбира

се, вече използваме тези форми, но в окончателния вариант на новговор няма да има нищо друго. Накрая всички понятия за добро и лошо ще се изразяват само с шест думи — всъщност само с една. Проумяваш ли цялата му красота, Уинстън? Идеята е на ГБ естествено — добави той, сякаш сега се беше сетил.

При споменаването на Големия брат лицето на Уинстън изрази нещо като поугаснало въодушевление. Въпреки това Сайм мигновено долови известна липса на ентузиазъм.

— Не цениш ти истински новговор, Уинстън — каза той едва ли не с тъга. — Дори когато пишеш на него, ти пак мислиш на старговор. Чел съм някои от нещата, които пишеш от време на време за „Таймс“. Не са лоши, но са преводи. На сърцето ти лежи старговорът с цялата му неяснота и ненужни оттенъци в значението на думите. Не схващаш красотата от унищожаването на думите. Знаеш ли, че новговор е единственият език в света, чийто речник обеднява всяка година?

Естествено, Уинстън го знаеше. Той се усмихна, както се надяваше, с разбиране, без да смее да проговори. Сайм отхапа нов залък от черния хляб, подъвка го и продължи:

— Не разбираш ли, че главната цел на новговор е да ограничи мисълта? Накрая ще направим престъпмисълта практически невъзможна, защото няма да има думи, с които да се изрази. Всяко понятие, което изобщо ще е необходимо, ще се изразява само с една дума със строго определено значение, а всички допълнителни значения ще бъдат заличени и забравени. В единайсетото издание вече се доближаваме до тази цел. Но процесът ще продължи още дълго, след като нас с теб няма да ни има. С всяка година думите ще стават все по-малко и обхватът на съзнанието постоянно ще се стеснява. Дори сега, разбира се, няма никакво основание или извинение за престъпмисъл. Всичко е въпрос на самодисциплина, на контрол над действителността, но накрая няма да има нужда дори от това. Революцията ще е пълна, когато езикът стане свършен. Новговор е ангсоц и ангсоц е новговор — добави той сякаш с мистично задоволство. — Идвало ли ти е някога наум, Уинстън, че най-късно до 2050 година няма да има нито едно човешко същество, което да разбере разговор като нашия?

— Освен... — започна Уинстън неуверено и млъкна. На върха на езика му беше „освен пролите“, но се сдържа, защото не беше съвсем

сигурен дали тази забележка не е в някои отношения неправоверна. Сайм обаче предугади какво се канеше да каже.

— Пролите не са човешки същества — заяви той пренебрежително. — До 2050 година, а може и по-рано, старговор ще е изчезнал напълно. Ще бъде унищожена цялата литература на миналото. Чосър, Шекспир, Милтън, Байрон — ще съществуват единствено изданията им на новговор и те не само ще са променени, а и напълно противоположни на онова, което са били. Дори литературата на партията ще се промени. Дори лозунгите ще се променят. Нима може да има лозунг като „свободата е робство“, когато понятието за свобода ще е унищожено? Целият процес на мислене ще е различен. Фактически няма да има мислене, както го разбираме сега. Правоверността не означава мислене, а липсата на необходимост от мислене. Правоверността е безсъзнателност.

Някой от тези дни, помисли си Уинстън с внезапна дълбока убеденост, Сайм ще бъде изпарен. Прекалено е интелигентен. Вижда прекалено ясно и говори прекалено разбираемо. Партията не обича такива хора. Някой ден той ще изчезне. Изписано е на лицето му.

Уинстън беше изял хляба и сиренето си. Леко се извъртя на стола, за да изпие чашата си кафе. На масата вляво от него мъжът с пронизителния глас продължаваше безпощадно да говори. Млада жена, която вероятно беше негова секретарка и седеше с гръб към Уинстън, го слушаше и както изглежда, живо се съгласяваше с всяка негова дума. От време на време Уинстън долавяше фрази като „мисля, че сте напълно прав, напълно съм съгласна с вас“, произнесени от млад и доста глупав женски глас. Но другият не млъкваше нито за миг дори когато момичето говореше. Уинстън бе виждал мъжа и знаеше само, че заема някакъв висок пост в Отдела за художествена литература. Беше около трийсетгодишен, с як врат и голяма, подвижна уста. Леко беше отметнал глава назад и на мястото, където седеше, светлината попадеше в очилата му така, че вместо очи Уинстън виждаше два празни кръга. Ужасяващото бе, че сред потока звуци, който се изливаше от устата му, беше почти невъзможно да се различи и една дума. Само веднъж Уинстън улови фразата „пълното и окончателно разгромяване на голдщайнизма“ — изстреляна много бързо, сякаш беше една дума, като излято изцяло клише. Всичко останало беше само шум, кря-кря-крякане. И въпреки че не се чуваше

какво точно казва мъжът, не можеше да има съмнение за общия смисъл. Той можеше да заклея Голдщайн и да настоява за по-строги мерки срещу престъпниците на мисълта и вредителите, можеше да сипе огън и жупел срещу жестокостите на евразийската армия, можеше да величае Големия брат или героите от Малабарския фронт — все едно. Каквото и да казваше, всяка негова дума със сигурност беше чиста проба правоверност, чиста проба ангсоц. Докато наблюдаваше безокото лице и бързо подскачащата нагоре-надолу челюст, Уинстън изпита странното чувство, че това не е истинско човешко същество, а някакво чучело. Изразяваше се не умът на мъжа, а неговият ларинкс. От него се изливаха думи, но не говор; това беше несъзнателно издаван шум, като крякането на патица.

Сайм мълчеше и с дръжката на лъжицата си чертаеше из разлятата яхния. Гласът от другата маса продължаваше бързо да кряка, ясно доловим въпреки глъчката наоколо.

— В новговор има дума — каза Сайм, — не зная дали си я чувал: паткореч, да крякаш като патица. Тя е от онези интересни думи, които имат две противоположни значения. Употребена спрямо противник, е обида; употребена спрямо човек, с когото си съгласен, е похвала...

Без съмнение, Сайм ще бъде изпарен, пак си помисли Уинстън. Помисли си го с известна тъга, макар много добре да съзнаваше, че Сайм го презира, не го намира особено приятен и е напълно способен да го предаде като престъпник на мисълта, ако сметне за необходимо. У Сайм имаше някакво неуловимо несъответствие. Нещо му липсваше: потайност, сдържаност, известна доза изкупителна глупост. Не можеше да се каже, че е неправовоерен. Той вярваше в принципите на ангсоц, благоговееше пред Големия брат, ликуваше при победите, мразеше еретиците не само от душа, но с нестихващ плам, радваше се на свръхосведоменост, която за редовния член на партията беше недостъпна. И все пак около него витаеше лошата слава. Той казваше неща, които бе по-добре да се премълчат, беше чел прекалено много книги, често посещаваше кафене „Под кестена“, свърталище на художници и музиканти. Нямаше закон, бил той неписан, срещу честото посещаване на кафене „Под кестена“, но въпреки това над него висеше някакво проклятие. Старите дискредитирани ръководители на партията също се събираха в него, докато не ги пометоха чистките. Говореше се, че самият Голдщайн е бил виждан там преди много

години, дори десетилетия. Не беше трудно да се предвиди съдбата на Сайм. И въпреки това, доловеше ли само за секунда естеството на собствените му тайни помисли, Сайм със сигурност незабавно би го предал на Полицията на мисълта. Всеки друг би направил същото; но Сайм по-напред от всички. Въпросът не беше само в ентузиазма. Правотоверността беше безсъзнателност. Сайм вдигна поглед.

— Ето го и Парсънс — каза той. Нещо в тона му сякаш добавяше „този кръгъл глупак“. И наистина, през помещението си проправяше път съседът на Уинстън от жилищния дом „Победа“ Парсънс — тантурест, среден на ръст мъж със светла коса и жабешко лице. На трийсет и пет години той вече имаше възглавнички тлъстина на шията и кръста, но движенията му бяха пъргави и момчешки. До такава степен приличаше на прекалено израсло момченце, че независимо от униформения комбинезон почти неизбежно беше да си го представиш в сините шорти, сивата риза и червената връзка на Разузнавачите. Във въображението си човек неизменно го виждаше с трапчинки по колената и пухкави ръце под навитите ръкави. Действително Парсънс не пропускаше случай да облече шорти, когато колективен излет или друга физкултурна дейност можеха да му послужат за извинение. Той поздрави и двамата с жизнерадостно „Здрасти! Здрасти!“ и седна на масата, като ги обля със силна миризма на пот. По розовото му лице бяха избили капчици влага. Способността му да се поти беше изключителна. Винаги можеше да се познае кога е играл тенис на маса в Колективния център по пропитата с пот дръжка на хилката. Сайм беше извадил листче с дълъг списък от думи и го изучаваше с химически молив в ръка.

— Гледай го, и в обедната почивка работи — каза Парсънс, като ръгна Уинстън. — Що е запален, а? С какво си се захванал, старо? Май не е за моята глава. Смит, старо, да ти кажа за какво те гоня. Забравил си за подписката.

— Каква подписка? — попита Уинстън и автоматично бръкна за пари. Около една четвърт от заплатата отиваше за доброволни подписки, които бяха толкова многобройни, че им се губеше краят.

— За Седмицата на омразата. Нали знаеш — парите се събират по местоживеене. Аз съм касиер на нашия дом. Напрягаме сили да смаем всички. Ще ми се добрият стар жилищен дом „Победа“ да има най-много знамена от цялата улица. Обещал си ми два долара.

Уинстън намери и му даде две изпомачкани и мръсни банкноти, които Парсънс вписа в малко тефтерче с четливия почерк на неграмотните.

— Между другото, старо — каза той, — чух, че онзи моят малък непрокопсаник вчера те цапардосал с прашката си. Добре го напердаших. Казах му, че ще му взема прашката, ако продължава.

— Мисля, че беше малко разстроен, задето не е ходил на екзекуцията — каза Уинстън.

— Е, да, здрав дух имат, не е ли така? Палави непрокопсаници са и двамата, но пък са огън! В главите им са все Разузнавачите и войната, разбира се. Знаеш ли какво направила малката ми дъщеричка в събота, когато отишла с отряда си на излет към Бъркхампстед? Взела две момиченца със себе си, измъкнала се от излета и цял следобед дебнали някакъв непознат. Два часа вървели по петите му право през гората, а после, като стигнали в Амърши, го предали на патрулите.

— Защо са го направили? — попита Уинстън, леко сепнат.

Парсънс продължи победоносно:

— Дъщеря ми е сигурна, че е вражески агент: спуснат с парашут може би. Но най-важното, старо, знаеш ли какво я насочило към него? Забелязала, че носи странни обувки: казва, че не била виждала друг с такива обувки. А това значело, че е чужденец. Доста умно за седемгодишен дребосък, нали?

— Какво е станало с човека? — попита Уинстън.

— Е, това естествено не мога да знам. Но не бих се учудил, ако...

— Парсънс направи жест, като че се прицелва с пушка, и цъкна с език, наподобявайки изстрел.

— Чудесно — обади се Сайм разсеяно, без да вдига поглед от листчето.

— Естествено, не можем да рискуваме — съгласи се раболепно Уинстън.

— Та нали и аз това казвам, война е — заяви Парсънс.

Като потвърждение от телекрана точно над главите им гръмна тръба. Но този път не за да възвести военна победа, а само за съобщение на Министерството на благата.

— Другари! — викна бодър младежки глас. — Внимание, другари! Имаме славни новини за вас. Спечелихме победа на производствения фронт! Получените постъпления от продукцията на

всички видове стоки за широко потребление показват, че през изминалата година жизненото равнище се е повишило с не по-малко от двайсет процента. Тази сутрин в цяла Океания се състояха бурни спонтанни манифестации: работниците излязоха от фабрики и учреждения, за да преминат по улиците с развети знамена и да изразят своята благодарност към Големия брат за новия щастлив живот, който неговото мъдро ръководство ни дари. Ето някои от окончателните резултати. Хранителни продукти...

Фразата „нашия нов, щастлив живот“ се повтори няколко пъти. Напоследък тя бе една от любимите на Министерството на благата. Вниманието на Парсънс бе грабнато от звука на тръбата — седеше заслушан, зяпнал благоговейно с уста, олицетворение на назидателната глупост. Не можеше да осмисли данните, но съзнаваше, че очевидно трябва да предизвикат задоволство. Беше измъкнал голяма и мръсна лула, наполовина пълна с обгорял тютюн. Със седмична дажба от сто грама трудно можеше да се напълни цяла лула. Уинстън пушеше цигара „Победа“, като внимаваше да я държи хоризонтално. Оставаха му още само четири, а новата дажба щеше да получи едва на следващия ден. За момент беше изключил от съзнанието си страничните шумове и слушаше излиянията от телекрана. Оказа се, че даже имало манифестации в израз на благодарност към Големия брат, задето повишил дажбите шоколад на двайсет грама седмично. А едва вчера, помисли си той, беше съобщено, че дажбата ще бъде намалена на двайсет грама седмично. Възможно ли бе да преглътнат такова нещо само за двайсет и четири часа? Да, бяха го преглътнали. Парсънс с глупостта си на животното лесно го бе преглътнал. Безокото същество от другата маса го бе преглътнало ревностно, страстно, с неудържимото желание да проследи, разобличи и изпари всеки, който би намекнал, че миналата седмица дажбата е била трийсет грама. И Сайм по някакъв по-сложен начин, изискващ двумисъл, също го бе преглътнал. Нима единствено той притежаваше памет? От телекрана продължаваше да се лее баснословната статистика. В сравнение с миналата година имаше повече храна, повече дрехи, повече къщи, повече мебели, повече тенджери, повече гориво, повече кораби, повече вертолети, повече книги, повече бебета — повече от всичко, освен болести, престъпления и безумие. С всяка година, с всяка минута всички и всичко стремглаво избуяваха нагоре. Както Сайм преди това, Уинстън размазваше с

лъжицата си и чертаеше фигури в безцветния сос, който се стичаше през масата. С омерзение размишляваше за физическата страна на живота. Винаги ли е бил такъв? Винаги ли е бил такъв вкусът на храната? Огледа столовата. Ниско претъпкано помещение, изцапани от търкащите се безброй тела стени, очукани поцинковани маси и столове, разположени толкова нагъсто, че седейки, допираш лактите на съседа, изкривени лъжици, нащърбени подноси, груби бели чаши и всичкото мазно, с мръсотия във всеки процеп и възкисел мирис, смесица от долнокачествен джин, долнокачествено кафе, яхния с метален вкус и мръсни дрехи. Стомахът ти, кожата ти постоянно протестират, усещаш, че са ти отнели нещо, на което имаш право. Вярно е, че не познаваше нищо много по-различно. Никога, доколкото можеше точно да си спомни, не е имало достатъчно храна, чорапи или бельо, които да не са целите в дупки; мебелите винаги са били очукани и разнебитени, стаите — недоотоплени, влаковете в метрото — претъпкани, къщите — в развалини, хлябът — черен, чайт — рядкост, кафето — с лош вкус, цигарите — недостатъчни: нищо евтино и в изобилие, с изключение на долнопробния джин. С възрастта, разбира се, човешкото тяло става по-чувствително, но щом сърцето те боли от липсата на елементарни удобства, от мръсотията, немотията, безкрайните зими, лепкавите чорапи, вечно неработещите асансьори, ледената вода, грубия сапун, разсърналите цигари, храната със странен неприятен вкус — не означаваше ли това, че не такъв е естественият ред на нещата? Щеше ли всичко това да изглежда непоносимо, ако човек не притежаваше наследствена памет, която му нашепваше, че нещата някога са били различни?

Отново огледа столовата. Почти всички бяха грозни и пак щяха да си останат грозни, дори да бяха облечени в нещо друго, а не в униформените сини комбинезони. В отдалечения край на помещението, сам на масата, седеше дребен, приличен на бръмбар човек и пиеше кафето си, а малките му очички хвърляха подозрителни погледи насам-натам. Ако не се вглеждаш, помисли си Уинстън, колко лесно беше да повярваш, че физическият тип, издигнат от партията за идеал — високи мускулисти младежи и гърдести девойки; русокоси, жизнени, загорели и безгрижни — съществува и дори преобладава. Всъщност, доколкото можеше да съди, повечето хора от Първа писта бяха дребни, мургави и отблъскващи. Любопитно беше до каква степен

бръмбаровидният тип преобладаваше в министерствата: дребни тантурести мъже, които затлъстяват на младини, с къси крака, с бързи плашливи движения и налети непроницаеми лица с много малки очички. Изглежда, под господството на партията този тип вирееше най-добре.

След съобщението на Министерството на изобиλιето отново гръмна тръба, която отстъпи на креслива музика. Парсънс, у когото потокът от цифри бе събудил някакъв неопределен ентусиазъм, извади лулата от уста.

— Добре се е потрудило тази година Министерството на изобиλιето — каза той, като клатеше многознайно глава. — Между другото, Смит, старо, да ти се намира някое ножче за бръснене?

— Нито едно — отвърна Уинстън. — От месец и половина все със същото ножче се бръсна.

— Ясно, просто попитах.

— Съжалявам — каза Уинстън.

Крякащият глас от съседната маса, който временно беше млъкнал заради съобщението на министерството, отново се обади, все така гръмко. Кой знае защо Уинстън изведнъж се сети за мисис Парсънс, с рядката ѝ коса и посипаните с прах бръчки. Няма да минат и две години, и децата ѝ ще я предадат на Полицията на мисълта. Мисис Парсънс ще бъде изпарена. Сайм ще бъде изпарен. Уинстън ще бъде изпарен. О'Брайън ще бъде изпарен. Парсънс, напротив, никога няма да бъде изпарен. Безокото същество с крякащия глас също никога няма да бъде изпарено. И бръмбаровидните мъже, които така пъргаво сноват из лабиринтите от коридори на министерствата, също никога няма да бъдат изпарени. И тъмнокосото момиче, момичето от Отдела за Художествена литература — и то никога няма да бъде изпарено. Струваше му се, че инстинктивно може да познае кой ще оцелее и кой ще загине: въпреки че не му бе леко да определи какъв трябва да си, за да оцелееш.

Изведнъж сепнато се откъсна от размислите си. Момичето от съседната маса леко се беше обърнало и го гледаше. Беше тъмнокосото момиче. Гледаше го изкосо, но с необичайна настойчивост. Щом улови погледа му обаче, извърна очи.

По гърба на Уинстън изби пот. Прониза го остър, болезнен ужас. Премина почти веднага, но остави чувството на дразнеща тревога.

Защо го наблюдава? Защо го следи? За съжаление не можеше да си спомни дали вече беше на тази маса, когато той дойде, или бе седнала след него. Но вчера, на Двеминутката на омразата, седеше точно зад него, без нищо да го налага. Много вероятно е да е слухтяла — дали вика достатъчно силно.

Отново си помисли: навярно не е от Полицията на мисълта, но именно любителите шпиони бяха най-опасни. Не знаеше колко дълго го е гледала, може би поне пет минути, беше възможно да не е контролирал напълно изражението си. Ужасно опасно беше да потънеш в мисли на обществено място или в обсега на телекрана. И най-малката дреболия може да те издаде. Нервен тик, несъзнателен тревожен поглед, навикът да си мърмориш — всичко, което предполага нещо нередно, нещо за криене. Впрочем, неуместното изражение (да гледаш скептично, когато съобщават за победа например) само по себе си беше наказуемо престъпление. В новговор за това дори си имаше дума: наричаше се грешлиц.

Момичето отново беше с гръб към него. Може би все пак не го следеше, може би случайно седаше толкова близо до него два дни поред. Цигарата му беше угаснала и той внимателно я остави на ръба на масата. Ще я допуши след работа, стига да не се разсипе тютюнът. Съвсем вероятно беше момичето на съседната маса да е шпионин, от Полицията на мисълта, съвсем вероятно беше той да се окаже в килиите на Министерството на любовта до три дни, но един фас никога не бива да се изхвърля. Сайм беше сгънал листчето и го прибираще в джоба си. Парсънс отново говореше:

— Казах ли ти, старо — подхвана той, като се подхилкваше с лула в устата, — как двамата мои хлапаци подпалили полите на една бабичка на пазара, защото я видели да завива наденици в плакат с ГБ? Промъкнали се зад нея и драснали кибрита. Май доста я опърлили. Големи непрокопсаници, а? Но пък са ентусиасти! При Разузнавачите днес им дават първокласно възпитание — по-добро дори, отколкото по наше време. И какво, мислиш, е последното нещо, което им дадоха? Слухови тръби, за да подслушват през ключалките! Дъщеричката донесе една оная вечер — опита я на вратата на всекидневната и реши, че чува два пъти по-добре, отколкото с долепено ухо. Все пак, това е само играчка, разбира се. Но в правилна насока ги възпитават, нали?

В този момент от телекрана се разнесе пронизително свирене — сигнал, че трябва да се връщат на работните си места. И тримата скочиха на крака, за да се присъединят към тълпите около асансьорите, остатъкът от тютюна падна от цигарата на Уинстън.

Уинстън пишеше в дневника си:

Беше преди три години. Случи се в късна вечер в тясна странична уличка, близо до една от големите гари. Тя стоеше до някакъв вход, под мъждива улична лампа. Лицето ѝ беше младо, много силно гримирано. Всъщност гримът ме привлече, белотата му като на маска и яркочервените устни. Партийките никога не се гримират. На улицата нямаше жива душа, нямаше и телекран. Тя каза, два долара. Аз...

Беше му прекалено трудно да продължи. Затвори очи и натисна с пръсти клепачите си, като се опитваше да изтръгне от тях образа, който постоянно го преследваше. Изпитваше почти непреодолимото желание да изкрещи с пълен глас цяла поредица мръсни думи. Или да разбие главата си о стената, да рита масата, да изхвърли мастилницата през прозореца — да направи нещо необуздано или шумно, или болезнено, което да изтрие терзаещия го спомен.

Най-лошият ти враг, каза си той, е собствената ти нервна система. Всеки миг напрежението вътре в теб лесно може да избие в някакъв външен симптом. Спомни си за одного, с когото се бе разминал на улицата преди няколко седмици: съвсем обикновен човек, член на партията, трийсет и пет-четирийсетгодишен, висок и слаб, с куфарче в ръка. Бяха на няколко метра един от друг, когато лявата страна на лицето му внезапно се сви от спазъм. Същото се повтори точно когато се разминаваха: съвсем лек спазъм, трепване, мигновено като затварянето на окото на обектив, но явно привично. Спомни си как тогава си помисли: горкият, свършено е с него. Страшното бе, че трепването съвсем сигурно бе несъзнателно. Най-опасно обаче беше да говориш насън. А от това няма начин да се предпазиш — или поне той не знаеше такъв начин.

Пое дъх и продължи да пише:

Влязохме във входа и през задния двор отидохме в приземна кухня. До стената имаше легло, а на масата — лампа, която едва мъждееше. Тя...

Стисна зъби. Идеше му да се изхрачи. Спомняйки си жената в приземната кухня, си помисли и за Катрин, своята жена. Уинстън беше женен — поне някога, вероятно все още беше женен, тъй като, доколкото знаеше, жена му не беше умряла. Стори му се, че отново вдишва топлия застоял въздух на приземната кухня с мирис на дървеници, на мръсни дрехи, на евтин парфюм — отвратителен и все пак привлекателен, защото нито една жена от партията не използва парфюм, това изобщо бе немислимо. Само пролите употребяваха парфюм. В съзнанието му неговият мирис беше неразделно свързан с прелюбодеянието.

Тази жена беше първото му прегрешение от около две години. Естествено ходенето по проститутки беше забранено, но това беше една от забраните, които, стига да събереш кураж, можеш от време на време да нарушаваш. Беше опасно, но не и въпрос на живот и на смърт. Ако те спипат с проститутка, могат да ти лепнат пет години принудителен труд в лагер, не повече, освен ако имаш и други прегрешения. И не беше трудно, стига да не те хванат на място. Бедните квартали гъмжаха от жени, готови да се продават. Някои можеха да се купят само за бутилка джин, какъвто на пролите не разрешаваха да пият. Негласно партията дори беше склонна да насърчава проституцията като отдушник на инстинкти, които не бе в състояние докрай да задуши. На разврата не се придаваше значение, стига да се правеше скришно, без наслада и с жени само от най-бедната и презряна класа. Непростимото престъпление беше промискуитет между членове на партията. Но въпреки че това беше едно от престъпленията, което обвинените в големите чистки неизменно си признаваха, почти немислимо бе действително да се случи нещо подобно.

Целта на партията беше не само да попречи на мъжа и жената да се привързват един към друг и така да убягват от контрола ѝ.

Всъщност необявената задача беше сексуалният акт да се лиши от всякакво удоволствие. Не толкова любовта, колкото чувствеността беше врагът, както вътре, така и извън брака. Всички бракове между партийни членове трябваше да бъдат санкционирани от специална комисия и въпреки че принципът никога не бе формулиран открито, разрешение неизменно се отказваше, ако въпросната двойка създаваше впечатление за взаимно физическо привличане. Единствената призната цел на брака бе да се създават деца, които да служат на партията. На половото сношение трябваше да се гледа като на незначително и не съвсем приятно задължение, нещо като клизма. Това също никога не се разясняваше обстойно, но непряко се внушаваше на всеки партийен член още от ранно детство. Съществуваха даже организации като Младежкия антисекссъюз, който проповядваше пълно безбрачие за двата пола. Всички деца трябваше да се заченат чрез изкуствено осеменяване (на новговор изосем) и да се отглеждат в обществени заведения. Това, както Уинстън добре съзнаваше, не трябваше да се разбира съвсем буквално, и все пак повече или по-малко отговаряше на общата идеология на партията. Партията се опитваше да унищожи сексуалния инстинкт или ако не можеше да го унищожи, да го изврати и омърси. Не знаеше защо е така, но му се струваше, че е в реда на нещата. Що се отнася до жените, усилията на партията в общи линии се увенчаваха с успех.

Отново си помисли за Катрин. Бяха минали девет, десет — близо единайсет години, откак се разделиха. Странно колко рядко се сещаше за нея. С дни можеше да не си спомни, че някога е бил женен. Заедно бяха живели само около година и половина. Партията забраняваше разводите, но насърчаваше раздялата на бездетните семейства.

Катрин беше висока и руса, много стройна, с грациозни движения. Лицето ѝ беше дръзко, с орлов профил, лице, което човек можеше да нарече благородно, докато не разбере, че зад него няма абсолютно нищо. В самото начало на семейния им живот установи — впрочем може би само защото я опозна по-добре, отколкото познаваше другите, — че не е срещал по-глупаво, по-вулгарно и празноглаво същество от нея. Съзнанието ѝ беше пълно с лозунги и нямаше глупост, която да не е готова да попие, щом идваше от партията. И въпреки това той беше в състояние да понесе съвместния им живот, ако не беше едно-единствено нещо — сексът.

Достатъчно бе да я докосне, и тя някак трепваше и се вцепеняваше. Прегърнеше ли я, струваше му се, че прегръща движеща се дървена кукла. Странно, но дори когато тя го притискаше към себе си, той имаше чувството, че същевременно го отблъсква с всичка сила. Това впечатление се създаваше от вцепенените ѝ мускули. Тя лежеше със затворени очи, като нито се съпротивляваше, нито участваше, а понасяше. Беше изключително неловко и в крайна сметка ужасно. Но дори и това не би му попречило да издържи съвместния живот, ако се бяха споразумели да останат без деца. Любопитното беше обаче, че именно Катрин не беше съгласна. Дължни сме, казваше тя, ако можем, да родим дете. Така че, когато беше възможно, упражнението се изпълняваше съвсем редовно, веднъж в седмицата. Сутрин тя даже му напомняше за него като за нещо, което трябва да се свърши вечерта и не бива да се забравя. Наричаше го по два начина. Единият беше „правене на бебе“, а другият — „нашият дълг към партията“ (да, тя наистина се изразяваше точно така). Съвсем скоро той започна да изпитва истински ужас при приближаването на определения ден. За късмет, дете не се роди и накрая тя се съгласи да изостави опитите, а скоро след това се разделиха.

Уинстън недоловимо въздъхна. Взе отново писалката и написа:

Тя се хвърли на леглото и веднага, без никакво встъпление, по най-долния и вулгарен начин, който човек може да си представи, вдигна полата си. Аз...

Видя се как стои там, в слабата светлина на лампата, с мириса на дървеници и евтин парфюм в ноздрите, а в сърцето с чувство на поражение и отвращение, което даже в този миг си оставаше примесено с мисълта за бялото тяло на Катрин, смразено завинаги от хипнотичната сила на партията. Защо все така трябваше да става? Защо не можеше да има собствена жена, вместо веднъж на няколко години да се задоволява с подобна животинска схватка? Но истинска любовна връзка беше почти немислима. Всички жени от партията си приличаха. Въздържанието бе толкова дълбоко вкоренено в тях, колкото и предаността към партията. Природното чувство бе задушавано с целенасочено възпитание от ранни години, с игри,

студени бани и глупостите, с които им тъпчеха главите в училище, в организацията на Разузнавачите и в Младежкия съюз, с лекции, паради, песни, лозунги и маршове. Разумът му подсказваше, че сигурно има изключения, но сърцето му не го вярваше. Всички те бяха непоколебими, както изискваше от тях партията. Повече, отколкото да бъде обичан, той искаше да пробие тази стена от целомъдрие поне веднъж в живота си. Успешният полов акт беше бунт. Желанието беше престъпмисъл. Ако беше успял поне да пробуди Катрин, това би било нещо като прелъстяване, въпреки че му беше съпруга.

Но случилото се трябваше да бъде доразказано. Той изписа:

Запалих лампата. Когато я видях на светло...

В тъмнината слабата светлина на газената лампа му се стори много ярка. За първи път можеше да разгледа жената. Тъкмо беше пристъпил към нея, и спря, изпълнен с похот и ужас. Много добре съзнаваше на каква опасност се бе изложил с идването си тук. Съвсем вероятно бе на излизане да го спипа патрулът: може би дори вече го чакаха пред вратата. А да си отиде, без да е направил онова, за което бе дошъл!...

Трябваше да го напише, трябваше да се изповяда. В светлината на лампата изведнъж беше видял, че жената е стара. Толкова дебел слой грим покриваше лицето ѝ, че то сякаш щеше да се напука като картонена маска. В косите ѝ имаше бели кичури: но най-зловеща бе устата — полуотворена черна кухина. Нямахме никакви зъби.

Той написа бързо с разкривен почерк:

*Когато я видях на светло, беше истинска старица,
поне петдесет годишна. Но все едно, направих го.*

Отново притисна клепачите си с пръсти. Накрая го беше написал, но това с нищо не промени нещата. Терапията се оказа безуспешна. Изпитваше все същото силно желание да крещи мръсни думи колкото му глас държи.

Ако има някаква надежда — написа Уинстън, — тя е в пролите.

Ако имаше надежда, тя сигурно беше в пролите, защото само сред тях, само сред техните гъмжащи, презрени маси, представляващи осемдесет и пет на сто от населението на Океания, можеше да се роди силата, която да унищожи партията. Партията не можеше да бъде свалена отвътре. Нейните врагове, ако имаше такива, нямаше как да се обединят, нито дори да се намерят. И да съществуваше легендарното Братство — макар че вероятността бе минимална, — немислимо бе неговите членове да могат да се съберат, освен по двама или по трима. Бунт беше да размениш поглед, да промениш тона на гласа си и най-много да прошепнеш някоя дума. Но пролите, ако само можеха някак да осъзнаят собствената си сила, нямаше да имат нужда да се крият. Те трябваше само да се изправят и да се отърсат, както кон се отърсва от мухи. Ако искаха, можеха още утре да разгромят партията. Нима рано или късно няма да се сетят за това? И все пак!...

Спомни си как веднъж, докато вървеше из една многолюдна улица, страховит рев на стотици гласове — женски гласове — гръмна от една пресечка малко по-напред. Бе силен, чудовищен вик на ярост и отчаяние, едно дълбоко, мощно „Оооооо!“, което отекна като тътен на камбана. Сърцето му подскочи. Започна се! — каза си тогава. Бунт! Най-сетне пролите разкъсват оковите! Когато стигна на мястото, видя тълпа от двеста-триста жени с трагични изражения, които се блъскаха около сергиите на открития пазар, сякаш обречени пътници на потъващ кораб. Точно в този момент обаче общото отчаяние преля в множество дребни свади. Оказа се, че на една от сергиите продавали тенекиени тигани. Бяха грозни и чупливи, но готварски съдове трудно се намираха. После стоката неочаквано свършила. Блъскани и бити, жените, които бяха успели да си ги купят, сега се опитваха да се измъкнат с тиганите си, докато десетки други вдигаха врява и обвиняваха продавача, че ги давал с връзки и че е скрил останалите тигани. Изведнъж отново се разкрещяха. Две подпухнали жени, едната с паднала върху лицето коса, се бяха вкопчили в един тиган и се

опитваха да го издърпат всяка към себе си. И двете теглеха, после дръжката се счупи. Уинстън ги наблюдаваше с отвращение. А само за миг каква почти потресаваща сила бе прозвучала в онзи вик на някакви си сто-двеста гърла! Защо те никога не крещяха така за нещо действително важно? Написа:

Те няма да въстанат, докато не се осъзнаят, а не могат да се осъзнаят, преди да въстанат.

Все едно че съм го преписал от някой учебник на партията — каза си той. Партията, естествено, твърдеше, че е освободила от робство всички проли. Преди революцията те били жестоко експлоатирани от капиталистите, умирали от глад и от побоища, жените били принудени да работят във въгледобивните мини (в интерес на истината, жените и сега работеха там), шестгодишни деца били продавани да работят във фабриките. Същевременно, в съответствие с принципите на двумисълта, партията учеше, че пролите по природа са непълноценни същества и трябва да бъдат държани като животните в подчинение с помощта на няколко прости правила. Всъщност за пролите се знаеше твърде малко. Не се налагаше да се знае много. Докато продължаваха да се трудят и плодят, другите им занимания не бяха от значение. Оставени на себе си като пуснатия на свобода добитък в равнините на Аржентина, те се бяха върнали към предишния си начин на живот, който, изглежда, им беше присъщ — една първична форма на съществуване. Раждаха се, израстваха в калта, двайсетгодишни тръгваха на работа, преминаваха през кратък период на разцвет на красота и сладострастие, женеха се на двайсет години, на трийсет влизаха в средната си възраст, умираха в повечето случаи на шейсет. Тежката физическа работа, грижата за дом и деца, дребнавите свади със съседите, киното, футболът, бирата и преди всичко комарът изчерпваха интересите им. Не беше трудно да ги държиш под контрол. Сред тях винаги сновяха неколцина агенти на Полицията на мисълта, пускаха неверни слухове и набелязваха за унищожение малкото индивиди, които преценяваха като потенциално опасни; не се опитваха обаче да им втълпят идеологията на партията. Не беше желателно пролите да проявяват силни политически пристрастия. От тях

изискваха само примитивен патриотизъм, на който да могат да разчитат при нужда, за да ги накарат да приемат по-дълги работни дни или по-малки дажби. И даже когато недоволстваха, както се случваше понякога, недоволството им не водеше до никъде, тъй като без обединяваща идея те можеха да го насочат само срещу дребни, конкретни несправедливости. Големите злини убягваха от вниманието им. Повечето проли дори нямаха телекрани в домовете си. Дори гражданската полиция рядко им се бъркаше. Престъпността в Лондон беше висока, цял един свят на крадци, мошеници, проститутки, търговци на наркотици и всякакви гангстери; но на всичко това не се придаваше значение, тъй като ставаше сред пролите. По всички въпроси на морала им се разрешаваше да следват първичните си инстинкти. Не им налагаха сексуалното пуританство на партията. Промискуитетът оставаше ненаказан, разводите бяха разрешени. Впрочем биха им разрешили дори религиозни служби, стига пролите да бяха показали по някакъв начин, че се нуждаят от тях, или ги искат. Те бяха извън подозрение. Както гласеше партийният лозунг: „Пролите и животните са свободни.“

Уинстън се наведе и предпазливо почеса варикозната си язва. Отново го бе засърбяла. Проблемът бе, че неизбежно се сблъскваше с невъзможността да разбере какъв е бил животът преди революцията. Извади от чекмеджето учебника по история, който беше взел от мисис Парсънс, и започна да преписва в дневника си:

В миналото (пишеше в учебника), преди славната революция, Лондон не е бил красивият град, който знаем днес. Бил е мрачно, мръсно и бедно селище, където почти никой не си дояждал, а стотици, хиляди бедни хора нямали обувки на краката си, нито дори покрив над главите си. Деца, не по-големи от вас, били принудени да работят по дванайсет часа на ден за жестоките господари, които ги биели с камшици, ако не работят достатъчно бързо, и ги хранели само със сух хляб и вода. Сред цялата тази ужасна беднотия имало само няколко големи красиви къщи, където живеели богатшите, които имали дори по трийсет слуги да се грижат за тях. Тези богаташи се

наричали капиталисти. Това били дебели, грозни мъже с коварни лица, като на картината на другата страница. Виждате, че е облечен в дълго черно палто, наречено редингот, със странна лъскава шапка във формата на кюнец — цилиндър, както се е казвал. Това е била униформата на капиталистите и на никой друг не било разрешено да я носи. На капиталистите принадлежал целият свят, всички останали били техни роби. Капиталистите притежавали всичката земя, всички къщи, всички фабрики и всичките пари. Ако някой не им се подчинявал, го хвърляли в затвора или го лишавали от работа и го оставяли да умре от глад. Когато се обръщали към капиталистите, обикновените хора трябвало да угодничат и да им се кланят, да свалят шапка и да казват „сър“. Най-главният от всички капиталисти се наричал крал и...

Останалото му беше известно. Изреждаха се епископите с ленените ръкави, съдиите с хермелиновите тоги, позорният стълб, ценните книжа, каторгата, камшикът от девет върви, банкетата на кмета^[1], обичаят да се целува обувката на папата. Имаше и още нещо, наречено *jus primae noctis*, но то едва ли бе споменато в учебника за деца. Това беше законът, съгласно който капиталистът имал право да спи с всяка работничка от фабриката си.

Как да се отсее лъжата от истината? Може и да беше вярно, че сега обикновеният човек е по-добре материално, отколкото преди революцията. Единственото свидетелство за обратното бе немият протест в костите, инстинктивното усещане, че условията, в които живееш, са непоносими и някога трябва да са били по-добри. Хрумна му, че най-характерното за съвременния живот са не неговата жестокост и несигурност, а просто безперспективността, мизерията и безразличието. Достатъчно бе да се огледаш, за да видиш, че животът не наподобява ни най-малко не само лъжите, които се леят от телекраните, но дори и издигнатите от партията идеали. И партийните членове през повечето време водеха безличен, аполитичен живот — бяхтеха се над отегчителна работа, блъскаха се за място в метрото,

кърпеха износени чорапи, просеяха таблетки захарин, пестяха фасове. Идеалът, издигнат от партията, беше нещо огромно, страховито, бляскаво — свят от стомана и бетон, от чудовищни машини и страшни оръжия, нация от воини и фанатици, които маршируват в пълно единство, мислят едни и същи мисли и крещат едни и същи лозунги, които безспирно работят, воюват, побеждават, преследват — триста милиона души, всичките с едно и също лице. Действителността бяха западащите градове, където недохранените хора се тътрят нагоре-надолу със скъсаните си обувки из потегнати къщи от деветнайсети век, от които неизменно се носи вонята на зеле и тоалетна. Струваше му се, че вижда Лондон като на картина — огромен и порутен град от милион боклукчийски кофи и някъде в него мисис Парсънс, жена със сбръчкано лице и рядка коса, която безпомощно бърника в запушената отточна тръба.

Наведе се и отново почеса глезена си. Телекраните денонощно набиват в ушите ти статистически данни, според които хората днес имат повече храна, повече дрехи, по-хубави къщи, по-добри развлечения, те живеят по-дълго, работят по-малко, те са по-едри, по-здрави, по-силни, по-щастливи, по-интелигентни, по-образовани от хората преди петдесет години. И нито дума не може да бъде нито доказана, нито опровергана. Партията твърди например, че днес четирийсет на сто от възрастните проли са грамотни: преди революцията, поне така се говореше, грамотни били само петнайсет на сто. Партията твърди, че детската смъртност сега е само сто и шестдесет на хиляда, докато преди революцията била триста — и така нататък. Всичко това беше като единично уравнение с две неизвестни. Не беше изключено буквално всяка дума в учебниците по история, дори наглед неоспоримите неща, да е чиста измислица. Откъде можеше да знае дали изобщо някога е имало закон като *jus primaе noctis*, същество като капиталиста или облекло като цилиндъра?

Всичко чезнеше в мъгла. Миналото бе изличено, изличаването бе забравено, лъжата бе станала истина. Само веднъж в живота си бе притежавал — след събитието: това бе важното — конкретна, неопровержима улика за извършена фалшификация. Държа я между пръстите си не повече от трийсет секунди. Трябва да беше през 1973 година — във всеки случай беше, след като се поделиха с Катрин. Но въпросното събитие бе станало седем или осем години преди това.

Историята водеше началото си от средата на шейсетте години, периода на големите чистки, когато веднъж завинаги бяха унищожени първите ръководители на революцията. До 1970 година от тях не беше останал нито един, освен, разбира се, Големия брат. Всички други бяха разобличени като предатели и контрареволуционери. Голдщайн беше избягал и се беше скрил бог знае къде; от останалите някои просто бяха изчезнали, а повечето бяха екзекутирани след грандиозни публични процеси, на които признаха престъпленията си. Сред последните оцелели имаше трима, които се казваха Джоунс, Ааронсон и Ръдърфорд. Тримата бяха арестувани някъде около 1965 година. И както често се случва, изчезнаха за година или повече, така че никой не знаеше живи ли са или не, докато един ден не бяха изкарани да се саморазобличават по обичайния начин. Признаха, че са шпиони в полза на врага (по това време врагът беше пак Евразия), че са присвоявали обществени средства, че са убивали видни партийни членове, че са заговорничили срещу ръководството на Големия брат още много преди революцията, че със саботаж са причинили смъртта на стотици хиляди хора. След като си признаха всичко, те бяха помилвани и назначени на длъжности — по същество синекурни, но звучащи внушително. И тримата писаха дълги унижителни статии в „Таймс“, в които анализираха причините за своята измяна и обещаваха да се поправят.

Известно време след освобождаването им Уинстън ги видя с очите си в кафене „Под кестена“. Спомни си страхопочтителното очарование, с което ги наблюдаваше с крайчеца на окото си. Бяха много по-стари от него, реликви от един древен свят, едва ли не последните велики личности от героичната младост на партията. Славата на нелегалната борба и на гражданската война все още слабо ги озаряваше. Въпреки че по онова време фактите и датите вече бяха загубили своята конкретност, струваше му се, че е чувал имената им много преди името на Големия брат. Но сега те бяха извън закона, врагове, парии, обречени с абсолютна сигурност на смърт до година-две. Веднъж попаднал в ръцете на Полицията на мисълта, никой не избягваше тази участ. Те бяха покойници, които просто чакаха да бъдат изпратени отново в гроба.

По съседните маси не седеше никой. Беше неблагоприятно да те виждат край такива хора. Те седят мълчаливо пред чаши с джинс

чеснови скилидки — специалитета на кафенето. От тримата най-голямо впечатление на Уинстън направи с вида си Ръдърфорд. Някога Ръдърфорд бил известен карикатурист, чиито безмилостни карикатури допринесли за разпалването на общественото мнение преди и по време на революцията. Дори сега, не много често, негови карикатури се появяваха в „Таймс“. Те бяха бледо подобие на ранния му стил, странно безжизнени и неубедителни. Неизменно предъвкваше стари теми — бордеи, гладуващи деца, улични сражения, капиталисти с цилиндри (дори на барикадите капиталистите не захвърляха цилиндрите си): едно безкрайно, безнадеждно усилие да се върне в миналото. Той беше исполин с грива от мазна посивяла коса, лицето му беше безформено и сбръчкано, с дебели негърски устни. Навремето трябва да е бил изключително силен, сега огромното му тяло беше отпуснато, прегърбено, натежало, разкривено. Сякаш пред очите ти се разпадаше на съставните си части, като срутваща се скала.

В петнайсет часа нямаше посетители. Сега Уинстън не можеше да си спомни как бе попаднал по това време в кафенето. То беше полупразно. От телекраните се процеждаше креслива музика. Тримата седяха в своя ъгъл почти неподвижни и напълно безмълвни. Без да му се напомня, сервитьорът носеше все нови чаши с джин. На масата до тях имаше шах с подредени фигури, но никой не играеше. После, за не повече от половин минута, нещо стана с телекраните. Мелодията, която идваше от тях, се промени, промени се и настроението на музиката. В нея изведнъж се промъкна нещо, което трудно се поддаваше на описание — непривична, дрезгава, стържеща, присмехулна нотка — за себе си Уинстън я определи като жълта нотка. И после глас от телекрана запя:

На кестена под кичестите клони
предадох тебе аз, предаде мене ти,
там те лежат, а тук лежиме аз и ти,
на кестена под кичестите клони.

Тримата мъже не помръднаха. Но когато отново погледна съсипаното лице на Ръдърфорд, Уинстън видя, че очите му са пълни със сълзи. Вътрешно изтръпна, без да знае от какво точно — едва

тогава забеляза, че носовете и на Ааронсон, и на Ръдърфорд са счупени.

Скоро тримата бяха арестувани отново. Оказа се, че от момента на освобождаването им се били заплели в нови заговори. На втория процес отново признаха всичките си стари престъпления и цяла серия нови. Екзекутираха ги, а съдбата им бе описана в учебниците по история на партията като предупреждение за идните поколения. Пет години по-късно, през 1973-а, Уинстън разгръщаше купчинка документи, които току-що бяха паднали от пневматичната тръба на бюрото му, когато се натъкна на листче хартия, очевидно пхнато помежду им, а после забравено. Още щом го разгърна, осъзна значението му. Беше половин страница, откъсната от брой на „Таймс“ отпреди десетина години — горната половина от страницата с датата — и на нея фотография на делегати на някакъв партиен форум в Ню Йорк. На видно място в средата на групата бяха Джоунс, Ааронсон и Ръдърфорд. За грешка и дума не можеше да става, пък и имената им бяха изписани отдолу.

Работата беше там, че и на двата процеса тримата бяха признали, че на същата дата са били на евразийска земя. От тайно летище в Канада излетели за среща някъде в Сибир и там разговаряли с членове на генералния щаб на Евразия, като им предали важни военни тайни. Датата се беше врязала в паметта на Уинстън, защото беше денят на лятното слънцестояние, но това беше документирано и на много други места. Имаше само едно възможно заключение: самопризнанията бяха лъжливи.

Разбира се, това не беше никакво откритие. Още тогава Уинстън не се заблуждаваше, че хората, пометени от чистките, действително са извършили престъпленията, в които ги обвиняват. Но това беше конкретно доказателство, това беше къс от заличеното минало, като кост на изкопаемо, попаднала в друг пласт и разрушила цяла геологическа теория. Стигаше, за да се взриви партията, само да можеше по някакъв начин да се публикува и да се обясни значението му.

През цялото това време нито за миг не спря да работи. Още щом видя снимката и разбра какво представлява, той я закри под друг лист хартия. Добре че, когато разгърна документите, тя беше обърната наопаки към телекрана.

Взе на коляно тефтера и дръпна стола си колкото се може по-далеч от телекрана. Не беше трудно да запази безизразно лицето си, дори дишането можеше да се контролира без усилие: но не можеше да контролира биенето на сърцето си, а телекранът беше достатъчно чувствителен, за да го улови. Прецени, че десет минути са достатъчни, като през цялото време го измъчваше страхът да не би някоя непредвидена случайност — например внезапно течение, което да разпилее книжката по бюрото му да го издаде. После, без да я открива, пусна снимката в дупката на паметта заедно с няколко други ненужни листа. Навярно за минута-две се е превърнала в пепел.

Това беше преди десет-единайсет години. Днес сигурно би запазил снимката. Любопитно беше как фактът, че я е държал между пръстите си, му се струваше важен дори сега, когато самата снимка, както и събитието, което отразяваше, бяха само спомен. Дали контролът на партията над миналото не отслабваше, почуди се той, само защото свидетелство, което вече не съществуваше, някога бе съществувало?

Но днес, дори да предположим, че по някакъв начин снимката може да бъде възстановена от пепелта, тя няма да бъде свидетелство. Още когато бе попаднала при него, Океания вече не воюваше с Евразия, което означаваше, че тримата покойници са предали страната си на агенти на Изтазия. А оттогава бяха станали и други основни промени — две или три, вече не помнеше колко. Много вероятно признанията да са били многократно пренаписвани, докато истинските факти и дати са загубили напълно смисъла си. Миналото не само се променяше, то се променяше постоянно. За него най-непоносимо бе съзнанието, че така и не проумя ясно защо беше извършена тази невероятна измама. Непосредствените преимущества от фалшифицирането на миналото бяха очевидни, но основната причина оставаше неизяснена. Взе отново писалката си и написа:

Разбирам КАК; и не разбирам ЗАЩО.

Почуди се, както и друг път се бе чудил, дали е с всичкия си. Навярно да си луд означава да си в малцинство от един човек. Някога признак на лудост е било да вярваш, че земята се върти около

слънцето; днес — да вярваш, че миналото е непроменимо. Може би единствен той вярваше в това, а щом като беше единствен, значи беше луд. Но не мисълта, че е луд, го тревожеше; най-страшното беше, че може би не бе прав.

Взе учебника по история за деца и погледна портрета на Големия брат, с който започваше книгата. Очите хипнотично се впираха в неговите. Сякаш някаква огромна сила те притиска — нещо прониква в черепа ти, разрушава мозъка ти, кара те от страх да се откажеш от убежденията си, едва ли не да се отречеш от възприятията на сетивата си. Накрая партията ще обяви, че две и две правят пет, и ти ще трябва да го повярваш. Рано или късно тя неизбежно щеше да го направи: изискваше го логиката на позицията ѝ. Философията ѝ негласно отричаше не само правотата на опита, но самото съществуване на реалния свят. Здравият разум беше ерес на ересите. И ужасяващото беше не че ще те убият, защото не мислиш като всички, а че може би те са прави. В края на краищата откъде знаем, че две и две прави четири? Или, че съществува земното притегляне? Или, че миналото е непроменимо? Щом като и миналото, и реалният свят съществуват само в съзнанието, а самото съзнание подлежи на контрол — тогава какво?

Но не! Изведнъж, сякаш от само себе си, смелостта му се възроди. Без очевидна връзка в съзнанието му изплува лицето на О'Брайън. Дори с по-голяма сигурност отпреди сега той знаеше, че О'Брайън е на негова страна. Той пишеше дневника си за О'Брайън — О'Брайън: едно безкрайно писмо, което никой нямаше да прочете; то обаче беше адресирано до конкретен човек и това определяше тона му.

Партията учеше да се отричат възприятията на зрението и слуха. Това беше нейната окончателна и най-съществена повеля. Сърцето му се сви, като си помисли за огромната сила, изправена срещу него, за лекотата, с която всеки партиен интелегент би го опровергал в спор, за коварните аргументи, които той не би могъл да разбере, още по-малко да обори. И все пак той беше правият! Те не бяха прави, прав беше той. Очевидното, азбучното и вярното трябва да бъдат защитени. Баналното е вярно, не го забравяй! Материалният свят съществува, законите му са вечни. Камъните са твърди, водата е мокра, свободните тела падат към центъра на земята. С чувството, че говори на О'Брайън и същевременно формулира важна аксиома, той написа:

Свобода е свободата да кажеш, че две и две правят четири. Приеме ли се това за дадено, оттук следва всичко останало.

[1] Ежегоден тържествен обяд в кметството след избирането на новия кмет на лондонското Сити, на който по традиция министър-председателят произнася реч — бел.пр. ↑

Някъде от дъното на входа в улицата нахлу аромат на печено кафе — истинско кафе, не кафе „Победа“. Уинстън неволно замря. Може би за секунда-две се върна в полузабравения свят на детството си. После се затръшна врата и ароматът секна внезапно, сякаш звук.

Беше извървял няколко километра по улиците и варикозната му язва пулсираше. За втори път през последните три седмици пропускаше вечер в Колективния център, а това беше безразсъдство, защото присъствията в центъра със сигурност се проверяваха. По принцип партийните членове нямаха свободно време и никога не оставаха сами освен в леглото. Смяташе се, че когато не работят, не се хранят или не спят, те трябва да участват в колективни мероприятия: винаги беше малко рисковано да се занимаваш с нещо, което предполага известно усамотение, дори да се разхождаш сам. В новговор за това имаше дума — самживот, и означаваше индивидуализъм или ексцентричност. Но тази вечер, когато излизаше от министерството, благоуханието на априлския въздух го помами. Не бе виждал небето толкова синьо тази година и изведнъж дългата шумна вечер в центъра, скучните уморителни игри, лекциите, проскърцващото, смазвано с джин другарство му се сториха непоносими. На спирката на автобуса импулсивно зави в обратна посока и заскита из лабиринта на Лондон, първо на юг, после на изток, след това на север; потъваше в непознати улици и нехаеше накъде го водят те.

Ако има някаква надежда — беше написал в дневника си, — тя е в пролите. Тези думи отново изплуваха в съзнанието му: израз на една мистична истина и един очевиден абсурд. Бе попаднал сред непознатите кални бордеи, на североизток от онова, което някога е било гара Сейнт Панкрас. Вървеше по павирана улица с малки двуетажни къщи, с очукани входни врати, от които се излизаше направо на улицата и които удивително напомняха миши дупки. Между паветата тук-там се виждаха локви мръсна вода. Тъмните входи и тесните пресечки от двете страни на улицата гъмжаха от

изненадващо много хора — девойки в пълния си разцвет с предизвикателно начервени устни; задирящи девойките младежи; подпухнали, клатушкащи се жени, които показваха какви ще станат девойките след десетина години; прегърбени старци, тътрещи кривите си крака, и одърпани боси деца, които играеха в локвите, а после се разбягваха, дочули гневните викове на майките си. Може би една четвърт от прозорците към улицата бяха изпочупени и заковани. Повечето хора не обръщаха внимание на Уинстън, само неколцина го оглеждаха с предпазливо любопитство. Две огромни жени с почервенели ръце, скръстени отпред върху престилките, разговаряха пред един вход. Когато приближи, Уинстън долови откъслечи от разговора им.

— Тъй, викам й, много добре, викам й. Но ако беше на моето място, и ти тъй щеше да сториш. Лесно е да се одумва, викам й, ама ела ти на моя хал.

— Тъй ами — каза другата. — Точно тъй.

Пронизителните гласове отведнъж млъкнаха. Жените го изгледаха враждебно, докато отминаваше. Всъщност това не беше истинска враждебност, само известна бдителност, моментално наежване, като при разминаване с непознато животно. В такава улица не се срещаха често сините комбинезони на партията. Не беше разумно да те виждат по такива места, освен ако нямаш определена цел. Налетиш ли на патрул, могат да те спрат. „Покажете си документите, другарю? Какво търсите тук? В колко часа излязохте от работа? По този път ли се прибирате обикновено?“ — и така нататък, и така нататък. Не че беше забранено да се прибираш по друг път: но беше достатъчно, за да привлечеш вниманието на Полицията на мисълта, ако научат.

Изведнъж по цялата улица настъпи суматоха. От всички страни се раздадоха предупредителни викове. Хората като зайци се стрелваха във входовете. От една врата малко пред Уинстън изскочи млада жена, грабна малко детенце, което си играеше в локвата, метна отгоре му престилката си и с един скок се прибра. В същия миг мъж с изпомачкан на хармоника черен костюм изникна от странична уличка и се затича срещу Уинстън, като развълнувано сочеше небето.

— Кораб! — крещеше той. — Пази се, началник! Точно отгоре! Лягай!

„Кораб“ беше думата, с която кой знае защо пролите наричаха ракетните бомби. Уинстън незабавно се хвърли по очи. Когато даваха такива предупреждения, пролите почти винаги се оказваха прави. Сякаш притежаваха инстинкт, който им подсказваше няколко секунди по-рано кога ще падне бомба, въпреки че бомбите уж бяха по-бързи от звука. Уинстън покри главата си с ръце. Разнесе се тътен, от който сякаш паважът се надигна; по гърба му се посипаха дребни предмети. Когато се изправи, видя, че е покрит с парчета стъкло от близкия прозорец.

Продължи да върви. Бомбата беше разрушила няколко къщи на двеста метра нагоре по улицата. От небето висеше черна завеса пушек, а под нея сред облак прах от мазилка около развалините вече се трупаше тълпа. На паважа пред него се издига купчина мазилка, в средата ѝ някаква яркочервена ивица. Щом наближи, видя, че е откъсната в китката човешка ръка. Като се изключи кръвта на откъснатото място, ръката беше бяла като гипсова отливка.

Избути я в канавката и за да избегне тълпата, сви по уличката вдясно. След три-четири минути вече се бе измъкнал от квартала, където бе паднала бомбата, и животът по мръсните и пренаселени улици продължаваше да тече, сякаш нищо не се бе случило. Наближаваше двайсет часа и пивниците, посещавани от пролите (наричаха ги „кръчми“), бяха препълнени. От мръсните им люлеещи се врати, които постоянно се отваряха и затваряха, се разнасяше мирис на урина, стърготини и вкисната бира. В ъгъл, образуван от издадената напред фасада на къща, се бяха скупчили трима мъже и средният от тях държеше сгънат вестник, а другите двама надничаха през рамото му. Още преди да ги доближи достатъчно, за да разгледа израженията им, от позите им Уинстън разбра, че са погълнати от нещо. Навярно четяха много важна новина. Беше на няколко крачки, когато те се раздвижиха и между двама от мъжете избухна яростен спор. За миг сякаш бяха готови да се сбият.

— Чуй ме сега кво ти разправам! От четринайсе месеца не е печелил номер, дето свършва на седмица!

— Печелил е!

— Не, не е! В къщи ги имам сичките, записани от две години на хартия. Един не съм изгървал. И пак ти викам, номер на седмица не е...

— Печелила е седмица! Ей сега ще ти кажа как свършваше пустият му номер. На четири нула седем свършваше. Беше през февруари — втората седмица на февруари.

— Бабината ти, февруари! Сичко съм записал, черно на бяло. И викам, никакъв номер...

— Айде, стига! — каза третият мъж.

За лотарията се разправяха. Като отмина на трийсетина метра, Уинстън се обърна. Продължаваха да спорят с оживени, развълнувани лица. С внушителните си седмични награди лотарията беше единственото обществено събитие, към което пролите се отнасяха сериозно. Нищо чудно тя да бе основният, ако не и единственият смисъл в живота за милиони проли. Това беше тяхното удоволствие, безразсъдство, тяхното успокоително средство и интелектуален подтик. Ставаше ли дума за лотарията, дори полуграмотни хора проявяваха смайващи математически способности и феноменална памет. Цяла една мафия си изкарваше прехраната, като продаваше системи от числа, прогнози или просто амулети. Уинстън нямаше нищо общо с лотарията, която се организираше от Министерството на изобиетието, но знаеше (всъщност всички в партията знаеха), че до голяма степен наградите са въображаеми. Изплащаха се само малки суми, а спечелилите големите награди бяха измислени лица. Това не беше трудно да се уреди при положение, че на практика между различните части на Океания не съществуваше никаква връзка.

Но ако имаше някаква надежда, тя беше в пролите. Трябваше да се уповава на това. На думи изглеждаше логично: но се превръщаше във въпрос на сляпа вяра, вгледаше ли се в човешките същества на улицата. Улицата, по която бе тръгнал, се спускаше надолу. Струваше му се, че е идвал и друг път в този квартал, че недалеч оттук минава булевард. Някъде напред се разнесе силна врява. Улицата рязко зави и свърши в стъпала, спускащи се надолу към тясна пресечка, където на няколко сергии продаваха увяхнали зеленчуци. Сега Уинстън си спомни къде се намира. Пресечката водеше към булевард и на следващия ъгъл, на пет минути оттук, беше вехтошарският магазин, откъдето си беше купил тетрадката, станала негов дневник. А в малката книжарница, също недалеч оттук, беше купил писалката и мастилницата.

За миг спря на горното стъпало. От другата страна на уличката се виждаше малка неугледна кръчма, чиито прозорци изглеждаха матирани, но всъщност бяха мръсни. Прегърбен, но енергичен старец с бели мустаци, щръкнали като на скарида, бутна люлеещата се врата и влезе вътре. Докато го наблюдаваше, на Уинстън му хрумна, че старецът, който сега трябва да беше поне осемдесетгодишен, по време на революцията е бил на средна възраст. Той и още неколцина като него бяха последната връзка с изчезналия свят на капитализма. В самата партия нямаше много хора, чиито възгледи да са се изградили преди революцията. По-старото поколение беше почти изцяло унищожено в големите чистки през петдесетте и шейсетте години, а малцината оцелели бяха така сплашени, че отдавна и напълно се бяха примирили. Сред останалите живи само един прол би могъл да разкаже истината за условията на живот в началото на века. Уинстън изведнъж се сети за откъса от учебника по история, който бе преписал в дневника си. Хрумна му безумна идея. Ще влезе в кръчмата, ще завърже познанство със стареца и ще го разпита. Ще му каже: „Разкажи ми как си живял като момче. Какъв беше животът по онова време? По-добър или по-лош?“

Бързо, преди да се е разколебал от страх, той се спусна по стълбите и прекоси тясната уличка. Лудост, разбира се. Естествено, да разговаряш с проли и да влизаш в техните кръчми, не бе забранено, но твърде необичайно, за да остане незабелязано. Появеше ли се патрул, щеше да се оправдае, че му е прилошало, но надали щяха да му повярват. Блъсна вратата и в носа го удари отвратителният остър мирис на прокиснала бира. При влизането му глъчката затихна наполовина. Чувстваше как зад гърба му всички оглеждат синия му комбинезон. В другия край на помещението спряха да играят на стрелички за цели трийсет секунди. Старецът, след когото бе тръгнал, стоеше пред тезгяха и се препираше с кръчмаря — едър набит младеж с крив нос и огромни бицепси. Около тях се бяха струпали хора с чаши в ръце и наблюдаваха сцената.

— Като човек те питам — викаше старецът заядливо и пъчеше гърди. — Кви ми ги разправяш, че си нямал пинта в проклетата си дупка?

— А кво, по дяволите, е пинта? — попита кръчмарят, като се наведе напред, опрял върховете на пръстите си на тезгяха.

— Чуйте го! За кръчмар се има, а не знае кво е пинта! Пинтата е половин кварта, а четири кварта правят галон. И азбуката ли да те уча?

— Не съм ги и чувал — отвърна грубо кръчмарят. — Наливам литър и половин литър. Ето ти чашите на рафта пред тебе.

— Искам пинта — запъваше се старецът. — Колко му е да ми сипеш пинта. Нямахме ги ние тия проклети литри, като бях млад.

— Като си бил млад, още сме живели по дърветата — каза кръчмарят и хвърли поглед към другите клиенти.

Избухна смях, който разсея неловката атмосфера от влизането на Уинстън. Покритото с бяла четина лице на стареца порозовя. Той се обърна, като си мърмореше нещо, и се блъсна в Уинстън. Уинстън леко го подхвана под ръка.

— Мога ли да ви предложа да пийнете? — попита той.

— Личи си, че си джентълмен — каза старецът и отново се изпъчи. Като че ли не беше забелязал синия комбинезон на Уинстън. — Пинта! — обърна се той войнствено към кръчмаря. — Пинта бира.

Кръчмарят ливна по половин литър тъмнокафява бира в две дебели чаши, които бе изплакнал в кофа под тезгяха. В кръчмите на пролите се пиеше само бира. На пролите беше забранено да пият джин, въпреки че лесно можеха да си го купят. Играта на стрелички бе подновена пак с пълна сила, а мъжете край тезгяха заговориха за лотарията. Временно бяха забравили за Уинстън. Под прозореца имаше маса от чамово дърво, на която можеха да разговарят, без да се страхуват, че ще ги подслушват. Беше ужасно опасно, но поне нямаше телекран в помещението, както се бе уверил още с влизането си.

— Можеше да ми наточи пинта — мърмореше старецът, докато се настаняваше на масата. — Половинка не стига. Малко ми е. Литър е много. Мехурът ми не издържа. Пък ми идва и скъпо.

— Сигурно сте свидетел на големи промени от времето на вашата младост — подхвана предпазливо Уинстън. Светлосините очи на стареца се отместиха от мишената за стреличките към тезгяха и от тезгяха към мъжката тоалетна, сякаш се мъчеше да открие промените тук, в кръчмата.

— Бирата беше по-добра — отсече накрая той. — И по-евтина! Когато бях млад, светлата бира — викахме му пиво — беше четири пенса пинтата. Това беше преди войната, разбира се.

— Коя война? — попита Уинстън.

— Всички войни — каза неопределено старецът. Вдигна чашата си и раменете му отново се изпънаха. — Айде, едно наздраве за тебе!

На слабата му шия острата адамова ябълка бързо подскочи нагоре-надолу и бирата изчезна. Уинстън отиде на бара и се върна с още две чаши по половин литър. Старецът, изглежда, бе забравил предубеждението си срещу целия литър.

— Много по-възрастен сте от мен — каза Уинстън. — Навярно сте били зрял мъж още преди аз да съм се родил. Спомняте си живота от дните преди революцията. Хората на моята възраст всъщност нищо не знаят за онова време. За него можем само да четем в книгите, а в тях сигурно не всичко е вярно. Искан ми се да науча вие какво мислите. В учебниците по история пише, че животът преди революцията бил съвсем различен от сегашния. Имало жестока експлоатация, несправедливост, мизерия — не можем да си представим колко лошо е било. Тук, в Лондон, повечето не си дояждали от раждането, та чак до смъртта си. Половината от хората нямали дори обувки на краката си. Работили по дванайсет часа на ден, на девет години напускали училище, спели по десет души в стая. В същото време някои хора, няколко хиляди само — наричали ги капиталисти, — били богати и всемогъщи. Притежавали всичко, което можело да се притежава. Живеели в огромни разкошни къщи с по трийсет души слуги, возели се в автомобили и в карети с по четири коня, пиели шампанско, носели цилиндри...

Лицето на стареца изведнъж светна.

— Цилиндри! — обади се той. — Отде се сети да споменеш за тях! Същото ми щукна вчера. Не знам защо. Сетих се, от години не съм виждал цилиндър. Хич никъде ги няма. За последен път носих цилиндър на погребението на снаха си. А то беше — датата не мога ти каза, ама има петдесет години оттогаз. Естествено бях го взел под наем, нали разбираш.

— Цилиндрите не са толкова важни — търпеливо каза Уинстън. — Искан да кажа, че тези капиталисти — те и някои адвокати, свещеници и други, които живеели на чужд гръб — били господари на всичко. Всичко съществувало заради тях. Вие, обикновените хора, работниците, сте били техни роби. Могли са да правят с вас каквото си поискат. Могли са да ви откарат в Канада като добитък. Могли са да спят с дъщерите ви, ако поискат. Могли са да заповядат да ви нашибат

с камшик с девет ремъка, както го наричали. Щом ги срещнел, човек трябвало да сваля шапка. Всеки капиталист вървял с цяла свита лакеи, които...

Старецът отново се оживи.

— Лакеи! — повтори той. — Откога не съм чувал тая дума. Лакеи! Сецам се, сецам се как беше някога — преди сума ти време. Ходех понякога неделя следобед в Хайд парк да ги чуя кво говорят. Кви ли ги нямаше — от Армията на спасението, католици, евреи, индийци. Имаше един — не мога ти каза как се викаше, ама страшен беше. Хич не си поплюваше! „Лакеи! — им викаше. — Лакеи на буржоазията! Подлоги на управляващата класа!“ Паразити — и тъй им викаше. И хиени — точно тъй, хиени. Нали разбираш, говореше за лейбъристката партия.

Уинстън имаше чувството, че разговарят на различни езици.

— Всъщност искам да разбера следното — подхвана той отново. — Смятате ли, че сега имате повече свобода, отколкото в миналото? Отнасят ли се сега с вас по-човешки? В миналото богатите, онези, които управлявали...

— Камарата на лордовете — вметна старецът, унесен в спомените си.

— Камарата на лордовете, ако щете. Искам да зная дали тези хора са се отнасяли с вас като с по-низши само защото те са били богати, а вие — бедни? Вярно ли е например, че е трябвало да ги наричате „сър“ и да сваляте шапка, когато се разминавате с тях!

Старецът като че ли се бе замислил дълбоко. Отпи около четвърт от бирата си, преди да отговори.

— Да — каза той. — Харесваше им да им свалям шапка. Това означаваше уважение. Самият аз не го одобрявах, но го правех. Длъжен бях, така да се каже.

— В реда на нещата ли беше — само цитирам каквото съм чел в учебниците по история, — в реда на нещата ли беше тези хора и техните слуги да ви бутат от улицата в канавката?

— Един веднъж ме бутна — каза старецът. — Спомням си го, като да беше вчера. Беше вечерта след гребното състезание — страшно свадливи ставаха тогава, вечерта след състезанието, — та блъскам се аз в един младок на Шафтсбъри авеню. Истински джентълмен беше, копринена риза, цилиндър, черно палто. Клатушка се по улицата и аз

нещо случайно се блъснах в него. И ми вика: „Защо не гледаш къде вървиш?“ — тъй ми вика. Аз му викам: „Да не си купил мръсната му улица?“ Той ми вика: „Главата ти ще откъсна, ако много я надигаш.“ Аз му викам: „Ти си пиян. Сега ще те заведе в участъка“ — му викам. И ако щеш, ми вярвай, хвана ме за реверите и така ме блъсна, че аха да падна под един автобус. Е, млад бях тогаз и такъв щях да му друсна, само че...

Чувство на безпомощност обзе Уинстън. В спомените си старецът беше запазил само никому ненужни подробности. Цял ден да го разпитва човек, пак никаква информация няма да изкопчи. В известен смисъл историята, създадена от партията, можеше да се окаже вярна, можеше да се окаже дори напълно вярна. Направи последен опит.

— Вероятно не съм се изразил достатъчно ясно — каза той. — Искам да разбера следното. Живели сте дълги години, половината си живот сте изживели преди революцията. През 1925 година например вече сте били възрастен. Можете ли да кажете, съдейки по онова, което си спомняте, че животът през 1925 година е бил по-добър от сега или по-лош? Ако можехте да избирате, тогава ли бихте живели или сега?

Старецът гледаше замислено мишената за стреличките. Допи бирата си по-бавно от първата. Заговори с търпелив, философски тон, сякаш от бирата беше улегнал.

— Знам к'во очакваш да ти кажа. Очакваш да ти кажа, че пак бих искал да съм млад. Ако ги питаш, повечето хора ще ти кажат, че пак биха искали да са млади. На младини си здрав и силен. А на моите години никога не си добре. Страшно ме болят краката, а пикочният ми мехур е боклук. По шест-седем пъти ставам нощем. От друга страна, да си старец, хич не е лошо. Нямах ги ония грижи. Жените хич не те интересуват, а кво по-хубаво от туй. От трийсе години жена не съм пипвал, ако вярваш. Нито пък мерак съм имал.

Уинстън се облегна на перваза на прозореца. Нямаше смисъл да продължава. Канеше се да поръча още бира, когато старецът изведнъж стана и бързо се затътри към вонящия писоар в дъното на помещението. Допълнителната чаша бира си казваше своето. Уинстън поседя минута-две, взирайки се в празната си чаша, а после не забеляза как краката сами го отнесоха навън на улицата. Най-много след двайсет години, мислеше си той, на незначителния и елементарен

въпрос: „Бил ли е животът преди революцията по-добър, отколкото сега?“ нямаше да има отговор. Всъщност на този въпрос и сега не можеше да се отговори, щом малцината оцелели от стария свят, пръснати тук-там, не бяха в състояние да сравнят едната епоха с другата. Спомняха си милион безполезни неща, как са се карали с колеги, как са търсили изгубен фар на велосипед, как е изглеждала отдавна починала сестра, как се е въртял прахолякът във ветровитата сутрин преди седемдесет години, ала значимите факти им убягваха. Те бяха като мравката, която вижда дребните предмети, но не и едрите. А когато паметта им изневереше окончателно, а писмените документи се фалшифицираха — когато това станеше, не оставаше нищо друго, освен да се приеме твърдението на партията, че е подобрила жизнените условия, защото не съществуваше и никога нямаше да съществува основа за сравнение.

В този миг нишката на мисълта му внезапно прекъсна. Закова се на място и вдигна глава. Намираше се в тясна уличка с няколко тъмни магазинчета между къщите. Точно над главата му висяха три обезцветени металически топки, които, изглежда, някога са били позлатени. Мястото му се стори познато. Разбира се! Стоеше пред вехтошарския магазин, където беше купил дневника си.

Изтръпна от страх. Тъй като самото купуване на тетрадката беше достатъчно безразсъдно, той си даде дума никога да не идва тук отново. И ето че щом се остави на мислите си, краката сами го върнаха. Именно с надеждата да се предпази от такива самоубийствени импулси беше започнал да води дневника си. В същото време забеляза, че макар да приближаваше двайсет и един часът, магазинът беше все още отворен. И като реши, че вътре по-малко ще се набива на очи, отколкото ако се шляе по улицата, той прекрачи прага. Попитаха ли го, можеше съвсем правдоподобно да каже, че търси ножчета за бръснене.

Собственикът току-що беше запалил висяща газена лампа, от която се носеше нечист, но по своему приятен мирис. Беше около шейсетгодишен, слаб и прегърбен мъж, с дълъг благороден нос и благи очи, деформирани от дебелия стъкла на очилата. Косата му беше почти изцяло побеляла, но веждите му бяха гъсти и все още черни. Кой знае защо очилата, изисканите припрени движения и износеното сако от черно кадифе му придаваха излъчването на интелigent, сякаш някога е бил литератор или може би музикант. Гласът му беше мек,

леко приглушен, а произношението му не бе така грубо като на повечето проли.

— Познах ви още от улицата — каза веднага той. — Вие сте господинът, който купи дамския споменик. Хартията беше красива. Наричаха я гланцирана хартия. Такава хартия не се произвежда от... о, бих казал, от петдесет години — той погледна Уинстън над очилата си. — С какво мога да ви услужа? Или просто искате да поразгледате?

— Минавах оттук — отвърна неопределено Уинстън. — Надникнах ей така. Не търся нищо определено.

— Още по-добре — каза другият, — защото не мисля, че мога да ви предложа нещо интересно — с извинителен жест на пухкавата си ръка посочи той наоколо. — Както виждате, магазинът е направо празен. Между нас казано, антикварната търговия е пред края си. Няма търсене, няма и предлагане. Мебели, порцелан, стъкло — всичко лека-полека се чупи. А повечето метални изделия, разбира се, са претопени вече. От години не съм виждал меден свещник.

Всъщност тясното пространство на магазина беше претъпкано, но нямаше нищо поне малко ценно. Мястото беше ограничено, защото край стените бяха струпани безброй прашни рамки за картини. На перваза на прозореца имаше табли с гайки и болтове, тъпи длета, ножчета със счупени остриета, потъмнели часовници, които дори не даваха вид, че работят, и всякакви други вехтории. Само на една масичка в ъгъла сред безпорядъка от дреболии — лакирани табакери за емфие, ахатови брошки и други подобни — като че ли можеше да се намери нещо по-интересно. Докато Уинстън вървеше към масичката, погледът му бе привлечен от нещо кръгло и гладко, което меко проблясваше в светлината на лампата, и той го взе.

Беше тежко парче стъкло, от едната страна гравирано, а от другата плоско, с формата на неправилна полусфера. Както цветът, така и самото стъкло излъчваха необичайна мекота, като на дъждовна вода. В центъра, уголемен от гравираната повърхност, се виждаше странен спираловиден предмет, напomniaщ роза или морска анемония.

— Какво е това? — попита очарован Уинстън.

— Корал — отговори старецът. — Трябва да е от Индийския океан. Навремето ги поставяли в стъкло. Това е правено преди не по-малко от сто години, че и повече.

— Красив е — каза Уинстън.

— Красив е — повтори другият с разбиране. — Но днес малцина са способни да го оценят — той се изкашля. — Ако случайно пожелаете да го купите, ще ви струва четири долара. Спомням си времето, когато за такива неща даваха осем лири, а осем лири бяха — е, не мога да ги пресметна, но бяха много пари. Но кой ли днес се интересува от истински антики, дори от малкото, които са останали?

Уинстън незабавно плати четирите долара и пхна в джоба си лелеяната вещ. Привличаше го не толкова красотата ѝ, колкото отпечатъкът на времето, който сякаш припомняше епоха, съвсем различна от настоящата. Никога не бе виждал стъкло с мекия цвят на дъждовна вода. Предметът беше два пъти по-привлекателен, защото очевидно не служеше за нищо, въпреки че някога вероятно е бил използван за преспане. Тежеше в джоба му, но за щастие отстрани не личеше. За един партиен член беше не само необичайна, но дори компрометираща вещ. Всеки старинен и следователно красив предмет беше донякъде подозрителен. След като получи четирите долара, старецът се оживи. Уинстън си помисли, че би приел три, дори два долара.

— На горния етаж държа стая, която може да ви се стори интересна — каза той. — Няма много неща в нея. Само някои мебели. Ще ни трябва светлина, ако се качим.

Запали друга лампа и както беше прегърбен, бавно тръгна напред по стръмните и захабени стъпала, после по тесен коридор към стая, която не гледаше към улицата, а към покрития с калдъръм двор и гора от комини. Уинстън забеляза, че мебелите са подредени, сякаш стаята бе обитаема. На пода имаше килим, на стените висяха една или две картини, пред камината беше поставено дълбоко неугледно кресло. На полицата над камината тиктакаше старомоден стъклен часовник с циферблат, разделен на дванайсет часа. Под прозореца огромно легло, все още с дюшек, заемаше почти четвъртината от стаята.

— До смъртта на жена ми живеехме тук — каза полуизвинително старецът. — Лека-полека разпродавам мебелите. Махагоновото легло е красиво или поне би могло да бъде, ако успеете да го изчистите от дървениците. Но ми се струва, че за вас е малко тромаво.

Държеше лампата високо, за да освети цялата стая, и в мъждивата топла светлина тя изглеждаше странно привлекателна. На

Уинстън му хрумна, че ако се осмели да поеме риска, сигурно нямаше да е трудно да я вземе за няколко долара седмично. Мисълта беше толкова безразсъдна и невъзможна, че веднага би трябвало да я изостави; но стаята събуди в него някаква носталгия, някакъв унаследен спомен. Струваше му се, че много добре знае какво означава да седиш в такава стая, в кресло пред откритата камина, с крака на решетката и с чайник над огъня, напълно сам, напълно спокоен, без никакъв звук освен песента на чайника и дружелюбното тиктакане на часовника.

— Няма телекран! — не се стърпя да прошепне.

— А, подобни неща никога не съм имал — каза старецът. — Прекалено са скъпи. Пък и никога не ми е трябвал. А там в ъгъла има хубава маса със сгъваеми крила. Само че ще трябва да сложите нови панти, ако искате да я използвате.

В другия ъгъл имаше малка етажерка за книги и Уинстън вече се беше насочил към нея. Но там нямаше нищо ценно. Издирването и унищожаването на книги се извършваше и в жилищните райони на пролите със същото усърдие, както навсякъде другаде. Съвсем невероятно беше някъде в Океания да е останала книга, напечатана преди 1980 година. Все още с лампа в ръка старецът застана пред картина в рамка от палисандрово дърво, окачена от другата страна на камината срещу леглото.

— Ако се интересувате от старинни гравюри... — подхвана той предпазливо.

Уинстън прекоси стаята, за да разгледа картината. Гравюрата на стомана изобразяваше елипсовидна сграда с правоъгълни прозорци и малка кула отпред. Тя беше опасана с ограда, отзад се виждаше нещо като статуя. Няколко минути Уинстън я гледа вторачено. Струваше му се някак позната, въпреки че не помнеше статуята.

— Рамката е завинтена за стената — каза старецът, — но ако искате, мога да я отвинтя.

— Виждал съм тази сграда — каза накрая Уинстън. — Сега е полуразрушена. Намира се по средата на улицата срещу Двореца на правосъдието.

— Точно така. Срещу Съдебната палата. Беше бомбардирана — о, преди много години. Навремето беше църква. Казваше се „Свети Климент Датски“ — старецът се усмихна извинително, сякаш

съзнаваше, че ще каже нещо нелепо, и добави: — Лимоните и портокалите, на „Свети Климент“ пеят камбаните!

— Какво е това? — попита Уинстън.

— Ами... „Лимоните и портокалите, на «Свети Климент» пеят камбаните.“ Това е стихотворение, което знаех като момче. Не помня как е по-нататък, но си спомням как свършва: Ето я свещта, да ти свети в тъмата, ето го палача, да ти отсече главата. Беше игра. Държат си ръцете като тунел, под който минаваш, и щом стигнат до „Ето го палача, да ти отсече главата“, свалят ръце и те хващат. Изреждаха се имена на църкви. Имената на всички църкви в Лондон — на поголемите всъщност.

Уинстън се замисли от кой ли век е останала църквата. Винаги беше трудно да се определи кога е строена дадена сграда в Лондон. За всички големи и внушителни сгради, стига да бяха относително нови на вид, автоматично се твърдеше, че са строени след революцията, а всички останали, които очевидно бяха от по-стара епоха, се отнасяха към някакъв неопределен период, наречен средновековие. За периода на капитализма се смяташе, че не е сътворил нищо ценно. Както по книгите, така и по архитектурата вече беше невъзможно да се изучава историята. Статуи, надписи, паметни плочи, имена на улици — всичко, което може да хвърли светлина върху историята, беше систематично променяно.

— Никога не съм знаел, че е било църква — каза той.

— Всъщност много от тях са се запазили — каза старецът, — въпреки че се използват за други цели. Как беше по-нататък стихотворението? А, сетих се:

*Лимоните и портокалите,
на „Свети Климент“ пеят камбаните.
Грош ми дай,
слушай „Свети Мартин“ и много не знай...*

— Толкова си спомням. Грошът беше малка медна монета колкото цент.

— Къде беше „Свети Мартин“? — попита Уинстън.

— „Свети Мартин“ ли? Още си стои. На Площада на победата е, до картинната галерия. Сградата с триъгълна галерия и колони отпред, с многото стъпала.

Уинстън добре познаваше мястото. Беше музей, в който излагаха различни експозиции с пропагандна цел — макети на ракетни бомби и плаващи крепости, сцени с восъчни фигури, илюстриращи издевателствата на врага и разни такива.

— Наричаше се „Свети Мартин сред полята“ — добави старецът, — въпреки че не си спомням по тези места да е имало поля.

Уинстън не купи картината. Тази покупка щеше да бъде още по-неуместна и от стъкленото преспание, щеше да бъде невъзможно и да я отнесе у дома си, освен ако не я извади от рамката. Забави се още няколко минути, за да побъбри със стареца, чието име, доколкото разбра, не беше Уикс, както човек би предположил от табелата на входната врата на магазина, а Чарингтън. Оказа се, че мистър Чарингтън е вдовец на шейсет и три години и живее в магазина от трийсет години. През цялото време се канил да смени името на табелата, но така и не се накарал. Докато разговаряха, в главата на Уинстън все се въртеше полузабравеното стихотворение:

*Лимоните и портокалите,
на „Свети Климент“ пеят камбаните.
Грош ми дай,
слушай „Свети Мартин“ и много не знай!*

Колко забавно, като си го повтаряше, сякаш наистина чуваше камбани, камбаните на един изчезнал Лондон, който все още съществуваше някъде, скрит и забравен. Сякаш една след друга призрачни камбанарии отекват от камбанен звън. А доколкото можеше да си спомни, никога през живота си не бе чувал църковни камбани.

Остави горе мистър Чарингтън и слезе по стълбите сам, за да не го види старецът как оглежда улицата, преди да прекрачи прага. Вече беше решил, че след известно време — да речем, месец — отново ще рискува и ще дойде в магазина. Вероятно не беше по-опасно, отколкото да избяга от една вечер в центъра. Голяма глупост беше, че

изобщо се бе върнал тук, след като купи дневника, без да знае дали може да се довери на собственика на магазина. И все пак!...

Да, помисли си отново той, ще се върне и друг път. Ще си купи и други красиви дреболии. Ще си купи гравюрата на „Свети Климент Датски“, ще я извади от рамката и ще я занесе у дома си, скрита под якето на комбинезона. Ще изкопчи останалата част от стихотворението от паметта на мистър Чарингтън. За миг през ума му отново мина безумната идея да наеме стаята. За не повече от пет секунди възбудата го направи непредпазлив и той излезе на улицата, без дори предварително да хвърли поглед през витрината. Даже беше започнал да си тананика на импровизирана мелодия...

— Лимоните и портокалите, на „Свети Климент“ пет камбаните. Грош ми дай...

Изведнъж сърцето му спря, а стомахът му се сви. На десет метра от него вървеше фигура в син комбинезон. Беше момичето от Отдела за художествена литература, момичето с тъмната коса. Стъмваше се, но я разпозна безпогрешно. Тя го погледна право в очите, а после бързо продължи, все едно че не го беше видяла.

Няколко секунди Уинстън беше прекалено стреснат, за да помръдне. След това зави надясно и тръгна тромаво, без дори да забележи, че върви в погрешна посока. Във всеки случай поне едно нещо вече беше сигурно. Нямаше никакво съмнение, че момичето го следи. Трябва да го е проследило дотук, защото беше невероятно по чиста случайност да се разхожда същата вечер по същата тъмна уличка, на километри от районите, където живеят партийните членове. Съвпадението бе прекалено. Нямаше никакво значение дали беше агент на Полицията на мисълта или просто престараващ се доносник любител. Достатъчно беше, че го следи. Навярно го беше видяла и в кръчмата.

Едва се мъкнеше. На всяка крачка парчето стъкло в джоба му го удряше по крака и вече беше готов да го извади и захвърли. Но най-страшна беше болката в корема. Няколко минути имаше чувството, че ще умре, ако не стигне бързо до тоалетна. Но в тези квартали нямаше обществени тоалетни. После спазъмът премина, остана тъпа болка.

Улицата беше задънена. Уинстън спря, поколеба се няколко секунди какво да прави, сетне се обърна и се върна. Щом се обърна, се сети, че с момичето се разминаха само преди три минути и ако се

затича, сигурно ще я настигне. Можеше да я проследи до някое усамотено място и там да разбие с камък черепа ѝ. За тази работа и парчето стъкло в джоба му беше достатъчно тежко. Но веднага изостави идеята, защото самата мисъл за физическо усилие му беше непоносима. Не беше в състояние да тича, не беше в състояние да удря. Пък и тя беше млада и силна и щеше да се защити. Помисли си и дали да не побърза да отиде в Колективния център и да остане там до затварянето му, за да има алиби поне за част от вечерта. Но и това не беше по силите му. Беше смъртно отпаднал. Искаше само час по-скоро да се прибере у дома, да рухне на стола и да не мърда повече.

Минаваше двайсет и два часа, когато се прибра. В двайсет и три и половина осветлението се изключваше централно. Влезе в кухнята и гаврътна почти пълна чаена чаша джин „Победа“. След това отиде до масата в нишата, седна и извади дневника от чекмеджето. Но не го отвори веднага. От телекрана креслив женски глас врещеше патриотична песен. Седеше, вторачил поглед в мраморната корица на тетрадката, и се опитваше безуспешно да прогони гласа от съзнанието си.

Идват и отвеждат през нощта, винаги през нощта. Най-добре е да се самоубиеш, преди да са те пипнали. Навярно някои го правят. Много от изчезналите всъщност се бяха самоубили. Но за да се самоубиеш в свят, където бе невъзможно да си доставиш огнестрелно оръжие, нито пък бърза и сигурна отрова, се изискваше отчаяна смелост. С удивление си помисли за биологическата безполезност от болката и страха, за предателството на човешката плът, която се вцепенява точно когато се налага извънредно усилие. Ако само беше действал по-бързо, можеше да накара тъмнокосото момиче да млъкне завинаги: но именно поради изключителната опасност той бе загубил способността си да действа. Порази го мисълта, че в решителни мигове човек никога не се бори срещу външния враг, а срещу собствената си плът. Дори сега, въпреки джина, болката в корема му пречеше да разсъждава логично. Същото е, каза си той, във всички наглед героични или трагични положения. На бойното поле, в килията за изтезания, в потъващ кораб неизменно забравяш идеалите, за които се бориш, защото мисълта за собствената ти плът те поглъща, докато не измести цялата вселена, а и дори когато не си скован от страх или не крещиш от болка, животът ти не е нищо друго освен всекиминутна

борба с глада, студа или безсънието, със стомашните киселини или зъбобола.

Отвори дневника. Важно беше да напише нещо. Жената от телекрана запя нова песен. Гласът ѝ се набиваше в мозъка му като нащърбени парчета стъкло. Опита се да мисли за О'Брайън, за когото или на когото пишеше дневника, но вместо това се замисли какво всъщност ще стане с него, след като го прибере Полицията на мисълта. Нямаше да е страшно, ако го убият незабавно. Всеки очакваше да бъде убит. Но преди да умреш (никой не говореше за тези неща, но всички ги знаеха), трябва да преминеш през задължителните самопризнания: въргальнето по пода, писъците за милост, пукането на счупени кости, разбитите зъби и кървавите кичури коса. Защо трябва да се понесе всичко това, след като краят винаги е един и същ? Защо не е възможно да си спестиш тези няколко дни или седмици от живота? Никой не оставаше неразкрит и никой не избягваше самопризнанията. След като веднъж си се поддал на престъпмисъл, рано или късно ще умреш. Защо тогава бъдещето трябва да те заплашва с този ужас, който нищо не променя?

С малко повече успех се опита да извика в съзнанието си образа на О'Брайън. „Ще се срещнем там, където няма тъмнина“ — беше му казал О'Брайън. Знаеше какво означава това или мислеше, че знае. Там, където няма да има тъмнина, беше въображаемото бъдеще, което човек никога няма да види, но с представите си за него може по някакъв мистичен начин да го сподели. Заядливият пронизителен глас от телекрана обаче му пречеше да доразвие мисълта си. Сложи цигара в уста. Половината от тютюна моментално се изсипа върху езика му — горчиви пращинки, които трудно се изплюват. В съзнанието му изплува образът на Големия брат и измести О'Брайън. Както няколко дни по-рано Уинстън извади от джоба си монета и се втрени в нея. От нея го гледаше тежкото, спокойно, покровителствено лице, но какво криеше усмивката под тъмните мустаци? Като тежък погребален звън си спомни думите:

ВОЙНАТА Е МИР
СВОБОДАТА Е РОБСТВО
НЕВЕЖЕСТВОТО Е СИЛА

ВТОРА ЧАСТ

Наближаваше обяд, когато Уинстън излезе от кабинката си, за да отиде до тоалетната.

От другия край на дългия ярко осветен коридор към него се приближаваше самотна фигура. Беше момичето с тъмната коса. Изтекоха четири дни от вечерта, когато бе налетял на нея пред вехтошарския магазин. Вече по-отблизо, видя, че ръката ѝ виси на превръзка през рамото, която отдалеч не се забелязваше, защото беше с цвета на комбинезона. Навярно бе счупила ръката си, докато е завъртала някой от големите калейдоскопи, на които се „нахвърляха“ сюжетите на романите. Такива злополуки ставаха често в Отдела за художествена литература.

Деляха ги може би четири метра, когато момичето се спъна и падна почти по очи. Извика силно от болка. Сигурно се беше захлупила върху счупената си ръка. Уинстън се закова на място. Момичето се бе вдигнало на колене. Лицето ѝ беше прежълтяло и на фона му устата се червенееше, по-ярка от всякога. Очите ѝ бяха приковани в неговите с умоляващо изражение, което издаваше по-скоро страх, отколкото болка.

Странно чувство се промъкна в сърцето на Уинстън. Пред него беше враг, който се опитваше да го унищожи; пред него беше също и човешко същество, което се гърчеше от болка, може би със счупена ръка. Вече бе тръгнал инстинктивно да ѝ помогне. В мига, когато я видя да пада на счупената си ръка, болката сякаш прониза собственото му тяло.

— Ударихте ли се? — попита той.

— Нищо ми няма. Ръката ми. Сега ще се оправя.

Говореше сякаш с разтуптяно сърце. Наистина беше силно пребледняла.

— Имате ли нещо счупено?

— Не, добре съм. За миг ме заболя и толкоз.

Протегна му здравата си ръка и той ѝ помогна да се изправи. Цвятът на лицето ѝ се беше върнал и тя вече изглеждаше много по-

добре.

— Нищо ми няма — повтори пак тя. — Само си ударих китката. Благодаря ви, другарю.

С тези думи тя продължи по пътя си, така пъргаво, като че нищо не бе станало. Цялата случка трая не повече от половин минута. Да не се допуска лицето да изрази чувства беше навик, превърнал се в инстинкт, а и през цялото време двамата се намираха точно пред един телекран. Все пак му беше много трудно да прикрие внезапната си изненада, защото през двете или трите секунди, докато ѝ помагаше да се изправи, момичето бе пхнало нещо в ръката му. Без съмнение нарочно. Беше му пхнала нещо малко и плоско. Щом влезе в тоалетната, той го пусна в джоба си и го опипа с върховете на пръстите си. Листче хартия, сгънато на четири.

Докато стоеше пред писоара, успя пипнешком да го разгърне. Очевидно на него трябваше да има нещо написано. За миг се изкуши да влезе в една от кабинките и незабавно да го прочете. Много добре съзнаваше обаче, че би било истинска лудост. Нямаше никакво съмнение, че именно там телекраните постоянно бдят.

Върна се в кабинката си, седна, небрежно хвърли листчето сред другите листове хартия на бюрото си, сложи очила и придърпа към себе си диктографа. „Пет минути — каза си той, — най-малко пет минути!“ Сърцето биеше в гърдите му застрашително гръмко. За щастие непосредствената задача, която му предстоеше, беше съвсем обикновена — да коригира дълъг списък цифри — и не изискваше особено внимание.

Каквото и да беше написано на листчето, сигурно имаше някакво политическо значение. Според него съществуваха две възможности. Едната, по-вероятната, бе, че както се опасяваше, момичето е агент на Полицията на мисълта. Не знаеше защо Полицията на мисълта би предпочела да изпраща посланията си по този начин, но вероятно имаше някакво обяснение. Листчето би могло да съдържа заплаха, призовка, заповед да се самоубие или някаква клопка. Но имаше и друга, по-невероятна възможност, която постоянно изплуваше, въпреки че напразно се опитваше да я прогони от ума си. А ако посланието идваше не от Полицията на мисълта, а от някоя нелегална организация? Може би Братството все пак съществуваше! Може би момичето членуваше в него! Мисълта, разбира се, бе абсурдна, но тя

му бе хрумнала още в мига, когато усети листчето в ръката си. Чак след няколко минути се сети за другото, по-вероятното обяснение. Дори сега, когато разумът му подсказваше, че бележката навярно означава смърт — дори сега не го вярваше и безразсъдната надежда не го изоставяше, сърцето му биеше лудо и той едва успяваше да потисне трепета на гласа си, докато мърмореше цифрите от диктографа.

Сви документите, по които беше свършил работата си, и ги пусна в пневматичната тръба. Бяха минали осем минути. Намести очилата на носа си, въздъхна и придърпа следващата купчина листа с бележката най-отгоре. Изглади я. С едър, неоформен почерк на нея бе написано:

Обичам те.

Няколко секунди беше прекалено слисан дори за да изхвърли изобличаващото листче в дупката на паметта. А преди да го изхвърли, не можа да се въздържи и го прочете отново, за да се увери в написаното, въпреки че много добре съзнаваше опасността от прекален интерес.

До обяда му беше трудно да работи. Необходимостта да прикрива вълнението си от телекрана беше по-мъчителна от необходимостта да се съсредоточи за следващите досадни задачи. Струваше му се, че в корема му бушува огън. Обядът в задушната, препълнена и шумна столова беше истинско мъчение. Надяваше се през почивката поне за малко да остане сам, но за късмет онзи глупак Парсънс се стовари до него, като вонята на потта му почти прогони металическият мирис на яхнията, и се разприказва за подготовката за Седмицата на омразата. Особено го вълнуваше двуметровият картонен модел на главата на Големия брат, изготвян за случая от отряда на Разузнавачите, където членуваше дъщеря му. Най-влудяващото бе, че в глъчката от гласове Уинстън едва долавяше какво говори Парсънс и постоянно трябваше да го кара да повтаря нелепите си забележки. Само веднъж зърна момичето, седнало с две други на една маса в отсрещния край на помещението. Тя като че ли не го бе видяла и той не погледна втори път към нея.

Следобедът бе по-поносим. Веднага след почивката пристигна деликатна и сложна задача, която щеше да му отнеме няколко часа и

изискваше да остави всичко друго настрана. Отчети за производството отпреди две години трябваше да се фалшифицират по такъв начин, че да се дискредитира изтъкнат член на Партиядрото, който сега беше в немилост. За такива неща Уинстън го биваше и цели два часа той успя да пропъди момичето от съзнанието си. После пак си спомни лицето ѝ и неудържимо му се прииска да остане сам. Едва тогава би могъл да обмисли новото развитие на нещата. Тази вечер трябваше да ходи в Колективния център. Изгълта следващото безвкусно ястие в столовата и забърза към центъра, взе участие в превзетите бръщолевения на „дискусионната група“, изигра два сета тенис на маса, гаврътна няколко чаши джин и посвети половин час на лекцията „Ангсоц и шахът“. Душата му се гърчеше от скука, но този път нямаше никакво желание да си спести вечерта в центъра. Думите „обичам те“ засилваха инстинкта му за самосъхранение и всякакви дребни рискове изведнъж му се сториха безсмислени. Чак след два сет и три часа, когато се прибра и си легна — стига да мълчиш, в тишината си в безопасност дори от телекрана, — той можа да размисли на спокойствие.

Предстоеше му да разреши техническия проблем как да се свърже с момичето и да уговори среща. Вече не смяташе, че тя му готви клопка. Нали видя колко развълнувана бе, когато му предаде бележката. Очевидно бе загубила и ума, и дума от страх и в това нямаше нищо чудно. А да отхвърли ухажването ѝ изобщо не му хрумваше. Само преди пет вечери бе обмислял как да пръсне черепа ѝ с камък, но това вече нямаше значение. Представяше си голото ѝ младо тяло, както го бе сънувал. По-рано я смяташе за глупачка като всички други, главата ѝ — пълна с лъжи и омраза, а утробата — с лед. Изтръпна при мисълта, че може да я загуби, че младото бяло тяло може да му се изплъзне! Най-много се страхуваше тя да не промени решението си, ако не се свърже бързо с нея. Да се уговори среща обаче физически бе неимоверно трудно. Все едно да се опитваш да направиш ход в шаха, при положение, че си мат. Накъдето и да се обърнеш, пред теб се изпречва телекранът. Всъщност пет минути след като бе прочел бележката, вече бе прехвърлил през ума си всички възможни начини да се свърже с нея, но сега, когато имаше време да помисли, той започна да ги изучава един по един, сякаш подреждаше инструменти на масата.

Очевидно среща като тази сутринта не можеше да се повтори. Щеше да е сравнително лесно, ако тя работеше в Архивния отдел, но

той имаше само смътна представа къде в сградата се намира Отделът за художествена литература и нямаше никакъв повод да отиде там. Ако знаеше къде живее и кога свършва работа, щеше да се изхитри да я срещне някъде по пътя ѝ към дома; но беше рисковано да се опитва да я проследи, защото тогава трябваше да се върти пред министерството и неизбежно щяха да го забележат. Да ѝ изпрати писмо по пощата беше изключено. По установената практика, която дори не беше тайна, всички писма се отваряха. Всъщност писма се пишеха рядко. Заместваха ги готови пощенски картички с дълъг списък от фрази, от които човек само трябваше да зачеркне ненужните. Така или иначе, той не знаеше името на момичето, камо ли адреса ѝ. Накрая реши, че най-безопасното място за среща е столовата. Ако можеше да седне сам с нея на маса някъде в центъра на помещението, не много близо до телекрана, и ако глъчката от разговорите наоколо е достатъчно висока — при тези условия за, да речем, трийсет секунди може би щяха да успеят да разменят няколко думи.

Цяла седмица животът му бе като неспокоен сън. На следващия ден тя се появи в столовата чак когато той излизаше, след като свирката бе изсвирила. Вероятно я бяха прехвърлили в по-късна смяна. Разминаха се, без да се погледнат. На по-следващия ден тя беше в столовата в обичайното време, но седеше с три други момичета точно под телекрана. После изобщо не се появи цели три ужасни дни. Умът и тялото му сякаш бяха станали нетърпимо чувствителни, все едно прозрачни, и всяко движение, всеки звук, всеки допир, всяка дума, която трябваше да изговори или да чуе, бяха същинско мъчение. Дори в съня си не можеше да избяга от образа ѝ. През онези дни не се докосна до дневника. Успокоение намираше само в работата — понякога успяваше да потъне за цели десет минути в нея. Нямаше абсолютно никаква представа какво можеше да ѝ се е случило. Не можеше да попита никого. Може би е била изпарена, може би се е самоубила, може би е била прехвърлена в другия край на Океания: най-лошото и най-вероятното беше, че просто е променила намерението си и е решила да го избягва.

Накрая тя се появи отново. Ръката ѝ вече не висеше на превръзка през рамото, но китката ѝ беше бинтована. Такова облекчение изпита, като я видя, че не се стърпя да я погледа няколко секунди. На следващия ден за малко дори не разговаря с нея. Когато влезе в

столовата, тя седеше сама на маса, доста далеч от стената. Беше рано и нямаше много хора. Опашката се придвижи напред, но когато Уинстън почти стигна до шубера, се задържа за две минути, защото някой роптаеше, че не е получил таблетката си захарин. Момичето беше все още само, когато с подноса си започна да се промъква към масата ѝ. Разсеяно вървеше към нея, като с очи търсеше място на някоя маса в дъното. Деляха ги може би три метра. Само още две секунди, и щеше да успее. Тогава глас зад него извика: „Смит!“ Престори се, че не чува. „Смит!“ — повтори гласът, този път по-високо. Нямаше смисъл. Обърна се. Русокос младеж с глуповато лице, на име Уилшър, когото едва познаваше, го канеше с усмивка на свободното място на масата си. Не беше благоразумно да откаже. Не можеше да отиде и да седне на маса със самотно момиче, след като го бяха поканили на друга маса. Щеше да е прекалено очевидно. Седна, дружелюбно усмихнат. Глуповатото лице на русокосия сияеше срещу него. Като насън се видя как го премазва с брадва точно по средата. След няколко минути и масата на момичето се запълни.

Тя сигурно бе видяла как той вървеше към нея и навярно щеше да разбере намека. На другия ден Уинстън се постара да дойде порано. Наистина, тя седеше на маса почти на същото място и отново сама. Точно пред него на опашката се бе наредил дребен, припрян бръмбаровиден мъж с плоско лице и мънички подозрителни очи. Когато си взе подноса от шубера, Уинстън видя, че дребничкият се е насочил право към масата на момичето. Надеждите му пак помръкнаха. Имаше незаето място на маса малко по-нататък, но нещо в изражението на дребния му подсказа, че прекалено загрижен за собственото си удобство, той ще избере най-свободната маса. Със свито сърце Уинстън го последва. Нямаше никакъв смисъл, ако не можеше да остане с момичето насаме. В този момент се чу страхотен трясък. Дребният мъж лежеше проснат по лице, подносът беше изхвърчал встрани, две струи от супа и кафе се стичаха на пода. Изправи се на крака и погледна злобно Уинстън, очевидно подозирайки, че го е спянал. Всичко беше наред. Пет секунди по-късно с разтуптяно сърце Уинстън седеше на масата на момичето.

Не я погледна. Освободи подноса си и веднага започна да се храни. Беше абсолютно наложително да я заговори незабавно, преди някой друг да дойде, но ето че го обзе ужасен страх. Цяла седмица

беше минала, откакто тя първа му се обади. Променила е решението си, сигурно е променила решението си! Невъзможно беше тази история да завърши успешно; такива неща не стават в живота. Може би изобщо нямаше да се осмели да заговори, ако в този момент не бе видял Ампълфорт, поета с косматите уши, бавно да обикаля помещението с поднос в ръце и да търси къде да седне. По своему Ампълфорт беше привързан към Уинстън и ако го зърнеше, непременно щеше да седне на неговата маса. Имаше не повече от минута, за да действа. Уинстън и момичето методично се хранеха. Ядяха някаква рядка яхния, всъщност бобена чорба. Уинстън зашепна. Нито той, нито тя вдигнаха очи; методично изливаха в устата си воднистата храна и между лъжиците разменяха малкото необходими думи с тихи безизразни гласове.

— Кога свършваш работа?

— В осемнайсет и трийсет.

— Къде можем да се срещнем?

— На Площада на победата, до паметника.

— Пълно е с телекрани.

— Няма значение, ако сме в тълпата.

— Някакъв знак?

— Никакъв. Не се приближавай, докато не ме видиш сред много хора. И не ме поглеждай. Просто стой някъде наблизо.

— В колко часа?

— В деветнайсет.

— Добре.

Ампълфорт не забеляза Уинстън и седна на друга маса. Повече не си проговориха и не се погледнаха, доколкото това бе възможно за двама души, седнали един срещу друг, на една и съща маса. Момичето бързо свърши обяда и си тръгна, а Уинстън остана, за да изпуши една цигара.

Уинстън пристигна на Площада на победата преди уречения час. Разходи се около основата на огромната колона с канелюри, от чийто връх статуята на Големия брат се взираше на юг в небето, където беше сразил евразийската авиация (преди няколко години беше изтазийската авиация) в битката за Първа писта. На улицата срещу нея се извисяваше друга, конна статуя, която би трябвало да изобразява Оливър Кромвел. Пет минути след уречения час момичето още го

нямаше. Отново ужасен страх обзе Уинстън. Тя нямаше да дойде, значи бе променила решението си. Бавно се запъти към северната част на площада и малко се пооживи, когато позна църквата „Свети Мартин“, чиито камбани, когато е имала камбани, са пеели „грош ми дай...“. Тогава видя момичето да стои пред паметника и да чете или да се преструва, че чете плаката, спираловидно опасващ колоната. Не беше безопасно да се приближи, докато не се съберат повече хора. Целият фронтон беше обкичен с телекрани. В този момент обаче някъде отляво се чу силна глъчка и тътен от тежки камиони. Изведнъж всички се втурнаха през площада. Момичето пъргаво заобиколи лъвовете в основата на паметника и се шмугна в тълпата. Уинстън я последва. Докато тичаше, от виковете разбра, че минава конвой евразийски военнопленници.

Огромно множество хора вече беше задръстило южната част на площада. Уинстън, който при обичайни обстоятелства избягваше всякакви стълпотворения, сега се вреше и блъскаше, пробиваше си път към центъра на тълпата. Вече беше на една ръка разстояние от момичето, когато като непробиваема стена от плът на пътя му се изпречиха огромен прол и почти също толкова огромна жена, вероятно негова съпруга. Уинстън се изви и с яростен натиск успя да вкара рамото си помежду им. За миг му се стори, че могъщите им хълбоци ще го смелят, после се измъкна, леко запотен. Застана до момичето. Бяха рамо до рамо и гледаха втренчено пред себе си.

По улицата бавно се точеше дълга колона камиони с изправени във всеки ъгъл войници от охраната с каменни лица, стиснали автомати. Притиснати един до друг, в камионите седяха дребни жълтолики мъже със зеленикави униформи. Съвършено безучастни, тъжните им монголски лица надничаха от двете страни на камиона. От време на време, когато някой камион подскачаше, се чуваше дрънчене на метал: всички пленници бяха с окови на краката. Заредиха се камион след камион, пълни с тъжни лица. Уинстън знаеше, че минават, но ги виждаше само от време на време. Рамото и ръката на момичето бяха притиснати до неговите. Бузата ѝ беше толкова близо, че усещаше топлината ѝ. Както в столовата, така и тук тя взе положението в свои ръце. Заговори със същия безизразен тон, като едва мърдаше устни, и тихият ѝ шепот веднага потъваше в глъчката от гласове и грохота на камионите.

— Чуваш ли ме?

— Да.

— Свободен ли си в неделя следобед?

— Да.

— Тогава слушай ме внимателно. Трябва да запомниш всичко. Отиваш на гара Падингтън...

С изненадваща военна точност тя очерта маршрута, който трябваше да следва. Половин час пътуване с влак; от гарата завой наляво, два километра по шосето; градинска порта с липсващ горен праг; пътека през полето; обрасла с трева ливада; пътечка между храстите; сухо дърво, обрасло с мъх. Сякаш в главата си имаше карта на местността.

— Можеш ли да запомниш всичко това? — прошепна тя накрая.

— Да.

— Завиваш наляво, после надясно, после пак наляво. И портата няма горен праг.

— Да. В колко часа?

— Около петнайсет. Може да ти се наложи да чакаш. Аз ще дойда по друг път. Сигурен ли си, че всичко си запомнил?

— Да.

— Тогава тръгвай колкото можеш по-скоро.

Нямаше нужда да му го казва. Но за момента не можеха да се измъкнат от тълпата. Камионите продължаваха да се точат и хората ненаситно зяпаха. В началото сред тълпата се чуваха дюдюкания и свирки, това бяха предимно партийните членове, но скоро и те спряха. Преобладаваше обикновеното любопитство. Чужденците, било от Евразия или от Изтазия, бяха нещо като непознати животни. Човек буквално никога не виждаше чужденци освен като пленници, а дори и тогава ги зърваше само за миг. Нито пък знаеше какво става с тях, с изключение на онези, които бесеха като военнопредстъпници: другите просто изчезваха, вероятно в лагерите за принудителен труд. Кръглите монголски лица отстъпиха място на по-европейски тип — мръсни, брадясали и изтощени. Очи над четинести скули се вглеждаха понякога с необичайна настойчивост в Уинстън и после отново помръкваха. Краят на конвоя приближаваше. В последния камион Уинстън видя възрастен мъж с лице, покрито от прошарената му коса, изправен със скръстени отпред ръце, сякаш беше свикнал да му ги

връзват така. Време беше Уинстън и момичето да се разделят. В последния миг обаче, докато тълпата все още ги притискаше, нейната ръка потърси неговата и бързо я стисна.

Не бяха минали и десет секунди, а му се стори, че ръцете им от дълго са здраво хванати. Успя да изучи подробно ръката ѝ. Изследва дългите пръсти, маникюра, загрубялата от работа и покрита с мазоли длан, гладката кожа на китката. Само от допира можеше да си представи как изглежда. В същия миг се сети, че не знае какъв цвят са очите на момичето. Навярно бяха кафяви, но хора с тъмни коси понякога имат сини очи. Истинско безразсъдство би било да обърне глава и да я погледне. С преплетени ръце, скрити сред притиснатите тела, те втренчено гледаха пред себе си и вместо очите на момичето в Уинстън хищно се взираха изпод разчорлените коси очите на възрастния пленник.

Уинстън вървеше предпазливо по изпъстрения със светлини и сенки междуселски път, като стъпваше в езерца от злато там, където клоните бяха по-редки и пропускаха слънчевата светлина. Под дърветата вляво от него земята беше посиняла от камбанки. Въздухът милваше кожата му. Беше втори май. Някъде от по-навътре, от сърцето на горичката, се носеше жужене на гривяци.

Беше подранил. Пътуването мина без затруднения, а момичето очевидно беше толкова опитно, че той се страхуваше по-малко от друг път. Явно можеше да ѝ се довери, че е избрала сигурно място. По принцип не можеше да се смята, че извън Лондон е по-безопасно, отколкото в града. Телекрани, разбира се, нямаше, но скрити микрофони можеха да уловят гласа ти и после по него да те разпознаят; пък и не беше лесно да пътуваш сам, без да привлечеш внимание. За разстояния под сто километра не беше необходимо да заверяваш паспорта си, но понякога край гарите се навъртаха патрули, които преглеждаха документите на всеки партиен член и задаваха неудобни въпроси. Този път обаче не се появиха никакви патрули и щом излезе от гарата, озъртайки се предпазливо назад, той се увери, че никой не го следи. Влакът беше пълен с проли в празнично настроение поради топлото време. Купето с дървени седалки, в което се настани, беше претъпкано от едно многочислено семейство — от беззъбата прабаба до едномесечното бебе, — тръгнали да прекарат следобеда с „роднини“ от провинцията и, както несприлюдено обясниха на Уинстън, да се снабдят с малко масло на черно.

Селският път се разшири, а след минута той излезе на пътеката, за която тя му бе казала: бе утъпкана от добитък и се губеше в храсталака. Часовник нямаше, но надали беше петнайсет часа. Под краката му имаше толкова много камбанки, че беше невъзможно да не ги настъпи. Наведе се и започна да ги бере, отчасти за да убие времето, отчасти с неопределеното желание да поднесе букет на момичето, когато се срещнат. Беше набрал голям букет и вдишваше неговия слаб

сладникав аромат, когато звук зад гърба му го накара да изтръпне — под нечий стъпки ясно пропукаха клонки.

Продължи да бере камбанките. В случая това бе най-доброто. Може би беше момичето, а може би все пак го бяха проследили. Да се огледа би означавало, че е гузен. Откъсна още една камбанка. Нечия ръка докосна леко рамото му.

Вдигна поглед. Беше момичето. Тя кимна с глава, очевидно като предупреждение да мълчи, после разтвори храстите и бързо тръгна по тясната пътечка към горичката. Навярно и друг път беше идвала тук, защото като по навик заобикаляше мочурливите места. Уинстън я последва с цветята в ръка. Първото му чувство бе на облекчение, но докато наблюдаваше движенията на силното и стройно тяло пред себе си, с червения колан, стегнат толкова, че да подчертава извивката на хълбоците, го завладя усещането за собствената му малоценност. Дори сега му се струваше съвсем вероятно, ако се обърне и го види, тя да се отдръпне от него. Свежестта на въздуха и зеленината на листата го обезсърчаваха. Още по пътя от гарата майското слънце го накара да се почувства мръсен и посърнал, стайно същество с пори, попили саждите и прахоляка на Лондон. Хрумна му, че досега не го бе виждала на дневна светлина и на открито. Стигнаха до поваленото дърво, за което му беше споменала. Момичето го прескочи и разтвори храстите, макар че в тях не личеше да има пролука. Като я последва, Уинстън видя, че са се озовали на естествена полянка: малка тревиста могила, заобиколена с високи фиданки, които напълно я скриваха. Момичето спря и се обърна.

— Пристигнахме — каза тя.

Гледаше я от няколко крачки разстояние. Засега не се осмеляваше да я доближи.

— Не исках да говоря на пътя — продължи тя, — да не би да има скрит микрофон. Не вярвам да има, но човек никога не знае. Все някоя свиня може да познае гласа ти. Тук сме добре.

Уинстън още не можеше да събере смелост да я доближи.

— Добре ли сме тук? — повтори глупаво той.

— Да. Виж дърветата — бяха млади ясени, изсечени преди време и после отново изникнали, като гора от върлини, не по-дебели от човешка китка. — Няма къде да се скрие микрофон. Освен това съм идвала тук и друг път.

Опитваха се да поведат разговор. Вече беше успял да се приближи до нея. Тя стоеше пред него съвсем изправена, с някаква иронична усмивка, сякаш се чудеше защо се бави. Камбанките се бяха посипали по земята. Паднаха като от само себе си. Той взе ръката ѝ.

— Ще повярваш ли — обади се той, — че до този миг не знаех какъв цвят са очите ти? — забеляза, че са кафяви, светлокафяви с тъмни ресници. — Като ме гледаш сега, поносим ли ти се струвам?

— Да, съвсем.

— На трийсет и девет години съм. Имам съпруга, от която не мога да се отърва. Имам разширени вени. Имам пет изкуствени зъба.

— Изобщо не ме интересува — каза момичето.

В следващия миг, трудно беше да се каже по чия инициатива, тя беше в прегръдките му. Отначало не усещаше нищо, просто не вярваше на сетивата си. Младото тяло се притискаше към неговото, гъстата тъмна коса покриваше лицето му и да — тя наистина беше вдигнала лице и той целуваше широката червена уста. Беше обвила с ръце врата му, наричаше го мили, скъпи, любими. Той я дръпна на земята, без тя изобщо да се съпротивлява — можеше да прави с нея каквото пожелае. Истината беше обаче, че не усещаше нищо освен физическия допир. Изпълваше го недоверчивост и гордост. Радваше се на това, което ставаше, но не изпитваше никакво плътско желание. Всичко ставаше прекалено бързо, плашеха го младостта и хубостта ѝ, прекалено много беше свикнал да живее без жени — не знаеше точната причина. Момичето се изправи и извади камбанка от косите си. Седна срещу него, като обви кръста му с ръка.

— Нищо, мили. Няма защо да бързаме. Пред нас е целият следобед. Нали е чудесно това скривалище? Открих го, когато се загубих на един колективен излет. Ако някой идва насам, ще го чуеш от сто метра.

— Как се казваш? — попита Уинстън.

— Джулия. Аз знам ти как се казваш. Ти си Уинстън — Уинстън Смит.

— Как разбра?

— Май повече ме бива да разбирам нещата от тебе, мили. Каж ми какво мислеше за мен, преди да ти дам бележката онзи ден?

— От пръв поглед те намразих — каза той. — Искях да те изнася и после да те убия. Преди две седмици сериозно си мислех да

ти разбия главата с камък. Ако искаш да знаеш, въобразявах си, че работиш за Полицията на мисълта.

Момичето се разсмя от удоволствие, очевидно приемайки това като комплимент за отличното си превъплъщение.

— Чак пък за Полицията на мисълта! Нима наистина го мислеше?

— Е, може би не точно това. Просто защото така изглеждаш, просто защото си млада и жизнена, и здрава, нали разбираш, мислех, че навярно...

— Мислеше, че съм примерен член на партията. Чиста в помислите и в делата си. Знамена, паради, лозунги, тренировки, колективни излети и всичко останало. И смяташе, че ако имах и най-малката възможност, щях да те разоблича като мислопрестъпник и да те предам, за да те убият?

— Да, нещо подобно. Та нали има много такива момичета.

— От тази проклетия идва всичко — каза тя, като дръпна червения колан на Младежкия антисекссъюз и го захвърли в храсталака. После, сякаш като докосна талията си, се сети за нещо, тя бръкна в джоба на комбинезона си и извади малка таблетка шоколад. Разчупи я на две и подаде едното парче на Уинстън. Още преди да го вземе, той позна по мириса, че това съвсем не беше обикновен шоколад. Беше тъмен и лъскав, увит в сребърна хартия. Шоколадът обикновено беше кафяв, без блясък, ронлив и вкусът му напомняше, доколкото можеше да се опише, дима от запалени боклуци. Но някога беше вкусвал шоколад като парчето, което тя му даде. Първият полъх от аромата му събуди някакъв спомен, ярък и смущаващ, който обаче не можа да улови.

— Как се снабди с него? — попита той.

— На черно — отвърна тя нехайно. — Всъщност наглед съм точно като онези момичета. Бива ме в колективните занимания. Бях отряден ръководител на Разузнавачите. Три вечери седмично работя доброволно за Младежкия антисекссъюз. С часове съм разлепвала проклетите им дивотии из цял Лондон. На паради всеки път нося знаме. Винаги изглеждам весела и никога от нищо не бягам. Не се дели от тълпата, ето това казвам аз. Само така ще си в безопасност.

Първото късче шоколад се беше разтопило върху езика на Уинстън. Вкусът беше чудесен. Но някъде в подсъзнанието му все още

се въртеше онзи спомен, някакво силно усещане, което не можеше точно да определи, като предмет, видян с крайчеца на окото. Прогони го, съзнавайки, че е спомен за постъпка, която би искал да поправи, а не може.

— Толкова си млада — каза той. — С десет или, петнайсет години си по-млада. Какво те е привлякло в мъж като мен?

— Нещо в лицето ти. Реших да рискувам. Веднага познавам кои хора не са от тях. Щом те видях, разбрах, че си срещу тях.

Тях очевидно означаваше партията и преди всичко Партядрото, за което тя говореше с открит жлъч и караше Уинстън да се чувства неловко, макар да знаеше, че тук са в безопасност, ако изобщо някъде можеха да бъдат в безопасност. Изненадваше го грубият ѝ език. Не бе прието партийните членове да псуват и самият Уинстън псуваше много рядко, поне на глас. Джулия обаче, изглежда, не беше в състояние да спомене партията и особено Партядрото, без да употреби някоя от думите, които се срещат изписани с тебешир по мръсните крайни улички. Това не го отвращаваше. То бе просто израз на бунта ѝ срещу партията и всичко, свързано с нея, затова му се струваше някак естествено и здравословно, като кихането на кон от прогнило сено. Бяха излезли от полянката и отново се разхождаха под пьстрата сянка, прегърнати през кръста там, където беше достатъчно широко, за да вървят един до друг. Забеляза колко по-гъвкава изглежда талията ѝ без колана. Разговаряха само шепнешком. Извън полянката, каза Джулия, било по-добре да не говорят. Скоро стигнаха края на малката горичка. Тя му даде знак да спре.

— Не излизай на открито. Може да има някой наблизо. Зад клоните сме на сигурно място.

Стояха в сянката на един лещак. Слънчевата светлина се процеждаше през безбройните листа и все още сгряваше лицата им. Уинстън погледна към полето и се сепна, защото му се стори някак познато. Виждал го бе и по-рано. Старо, проядено от зайци пасбище с къртичини тук-там, през което лъкатушеше пътечка. В оределия храсталак от другата страна на полето вятърът леко полюшваше клоните на брястовете и листата им се поклащаха на талази като косата на жена. Нямаше ли някъде наблизо, но извън погледа поточе в чиито бистри вирчета плуват кленове?

— Нямаше ли някъде наблизо поточе? — прошепна той.

— Точно така, има. Всъщност в края на следващото поле. Там има риби, големи риби. Виждат се как плуват във вирчетата под върбите и въртят опашки.

— Това е Благословената страна... почти — прошепна той.

— Благословената страна?

— Ами... Нищо определено. Пейзаж, който понякога сънувам.

— Виж! — прошепна Джулия.

На не повече от пет метра от тях, почти на равнището на очите им, на едно клонче беше кацнал дрозд. Навярно не ги беше видял. Той беше на слънце, а те в сянка. Разтвори крила и после внимателно ги прибра, сгуши главичка за миг, сякаш правеше поклон на слънцето, и заизлива песента си. В следобедната тишина звукът отекна изумително силно. Очаровани, Уинстън и Джулия се притиснаха един към друг. Минутите минаваха, а песента се лееше с изненадващи вариации, без нито веднъж да се повтори, едва ли не сякаш птицата се перчеше с виртуозността си. От време на време спираше за миг, разперваше крила, после издуваше пъстрата си гръд и отново запяваше. Уинстън я наблюдаваше със смътно благоговение. За кого, за какво пееше птицата? Нито другар, нито съперник имаше наблизо. Какво я караше, кацнала в края на самотната горичка, да излива песента си в пустотата? Почуди се дали все пак някъде наоколо няма скрит микрофон. С Джулия разговаряха шепнешком и той не би могъл да улови думите им, но щеше да улови песента на дрозда. Навярно на другия край на жицата някакъв дребен бръмбаровиден мъж внимателно слушаше — слушаше това. Но постепенно несекващата мелодия прогони всякакви мисли от главата му. Сякаш го обливаше течност, която се смесваше с процеждащата се през листата слънчева светлина. Престана да мисли, само чувстваше. Талията на момичето, обвита от ръката му, беше мека и топла. Придърпа я към себе си така, че застанаха един срещу друг; тялото ѝ сякаш се разтапяше в неговото. Навсякъде под ръцете му то се поддаваше като памук. Устите им се впиха една в друга; беше много по-различно от неловките целувки, които си бяха разменили преди малко. Като отдръпнаха лицата си, двамата въздъхнаха дълбоко. Птичката се изплаши и отлетя с пърхане.

Уинстън доближи устни до ухото ѝ:

— Сега — прошепна той.

— Не тук — отвърна му и тя шепнешком. — Да се върнем в скривалището. Там е по-сигурно.

Настъпвайки от време на време клонки, те бързо се върнаха на полянката. Вече в кръга на фиданките тя, се обърна с лице към него. И двамата дишаха запъхтяно, но в ъгълчетата на устата ѝ отново се бе появила усмивка. Погледа го за миг, после потърси ципа на комбинезона си. О, да — беше почти като в съня му! Почти толкова бързо, както си го бе представял, тя свали дрехите си и ги захвърли настрана с великолепен жест, който сякаш унищожаваше цяла една култура. Тялото ѝ блестеше на слънцето. Но той не гледаше тялото ѝ, в този момент очите му бяха приковани в луничавото лице с леката, дръзка усмивка. Коленичи пред нея и взе ръцете ѝ в своите.

— Правила ли си го и друг път?

— Разбира се. Стотици пъти... добре де, поне десетки.

— С членове на партията?

— Винаги с членове на партията.

— С членове на Партядрото?

— Никога с тези свини. Много от тях обаче биха го направили, стига да имаха и най-малката възможност. Не са толкова благочестиви, на каквито се правят.

Сърцето му подскочи. Правила го бе десетки пъти: искаше му се да са били стотици, хиляди. Всичко, което понамирисваше на разложение, винаги го изпълваше с дива надежда. Кой знае, може би партията беше прогнила отвътре и нейният култ към усърдието и себеотрицанието бяха просто измама, прикриваща греховността ѝ. Само ако можеше, с какво удоволствие би ги заразил всичките с проказа или сифилис! Каквото и да е — само и само да прогние, да отслабне, да се подрони! Дръпна я надолу, така че и двамата коленичиха лице в лице.

— Слушай. Колкото повече мъже си имала, толкова повече те обичам. Разбираш ли ме?

— Да, напълно.

— Мразя чистотата, мразя добродетелността! Не искам никъде и помен от добродетел. Искам всички да са покварени до мозъка на костите.

— О, тогава аз ти подхождам, мили. Покварена съм до мозъка на костите.

— Харесва ти да го правиш, нали? Нямам предвид само с мен: имам предвид изобщо.

— Обожавам го.

Ето това искаше да чуе. Не просто любов към един човек, а животински инстинкт, безогледно желание: тази сила ще разложи партията. Повали я на тревата сред камбанките. Този път не беше трудно. Постепенно дишането им се успокои и те се отпуснаха в приятна изнемога. Слънцето сякаш грееше по-силно. И на двамата им се приспа. Той се протегна към захвърления комбинезон и го придърпа върху нея. Заспаха почти веднага за около половин час.

Уинстън се събуди пръв. Седна и се вгледа в луничавото лице, все още потънало в сън върху дланта ѝ. Ако не беше устата ѝ, не можеше да се каже, че е красива. Отблизо се забелязваха бръчици около очите. Късата тъмна коса беше изключително гъста и мека. Сети се, че все още не знае фамилията и адреса ѝ.

Младото силно тяло, безпомощно сега в съня си, събуди в него чувство на покровителствено състрадание. Но сега не изпитваше неосъзната нежност, както сред лещака, докато пееше дроздът. Дръпна настрана комбинезона и се вгледа в гладките бели слабини. Навремето, помисли си той, мъжът гледал женското тяло, чувствал, че го желае, и това било всичко. Но днес не можеш да изпитваш чиста любов или чиста страст. Нито едно чувство не беше чисто, защото всичко беше омърсено от страх и омраза. Прегръдката им беше битка, оргазмът — победа. Това беше удар по партията, ала беше политически акт.

— Тук можем да дойдем още веднъж — каза Джулия. — Обикновено едно скривалище може безопасно да се използва два пъти. Но не преди месец-два, разбира се.

Със събуждането поведението ѝ веднага се промени. Вече беше нащрек и делова, облече се, завърза колана на кръста си и започна да организира завръщането. Изглеждаше в реда на нещата да остави всичко в нейни ръце. Тя очевидно притежаваше практически усет, какъвто на Уинстън липсваше, и явно познаваше отлично околностите на Лондон благодарение на многобройните колективни излети. Маршрутът, който му препоръча, беше съвсем различен от онзи на идване и го изведе на друга железопътна гара.

— Никога не се прибирай по същия път, по който си пристигнал — каза тя, сякаш формулираше важно общо правило. Тя щеше да тръгне първа, Уинстън трябваше да изчака половин час, преди да я последва.

Джулия назова мястото, където можеха да се срещнат след работа четири дни по-късно. Беше улица в един от бедните квартали, където имаше открит пазар, обикновено пълен с хора и глъч. Тя щеше да обикаля сергиите, като се преструва, че търси връзки за обувки или конци за шиене. Ако преценеше, че хоризонтът е чист, щеше да издуха носа си, когато той приближи: в противен случай трябваше да продължи, давайки си вид, че не я забелязва. Но ако имаха късмет, щяха да поговорят сред тълпата петнайсетина минути и да си определят нова среща.

— А сега трябва да тръгвам — каза тя, след като той запомни напътствията. — Трябва да се прибера до девет и половина. Трябва да отделя два часа за Младежкия антисекссъюз, ще раздаваме листовки или нещо подобно. Не е ли ужасно? Би ли ме изчеткал? Имам ли сламки в косата? Сигурен ли си? Тогава довиждане, любими, довиждане!

Тя се хвърли в прегръдките му, целуна го едва ли не яростно, а след миг си проправи път между фиданките и изчезна почти безшумно

в горичката. Даже сега той все още не знаеше фамилията, нито адреса ѝ. Това обаче нямаше значение, защото беше немислимо някога да се срещнат у дома ѝ или да си разменят каквото и да било писмо.

Така се случи, че те никога не се върнаха на полянката в горичката. През май успяха да се любят само веднъж. Бе в друго убежище, което Джулия знаеше — камбанарията на разрушена църква в полупуста местност, където преди трийсет години паднала атомна бомба. Скривалището беше добро, стига веднъж да се добереш до него, но пътят дотам беше много опасен. През останалото време можеха само да се срещат по улиците, всяка вечер на различно място и за не повече от половин час. На улицата можеха да разговарят криволяво. Докато се разхождаха безцелно по многолюдните тротоари, не съвсем един до друг и винаги без да се гледат, те водеха на пресекулки своеобразен разговор, който ту светваше, ту гаснеше като лъчите на маяк, секващ в мълчание при появата на партийна униформа или в близост до телекран, след няколко минути подеман отново в средата на изречението, после прекъсван, когато се разделяха на уговореното място, и отново продължаван почти без въведение на другия ден. Оказа се, че Джулия е свикнала да води подобни разговори, които тя наричаше „разговори на части“. Удивителна бе и способността ѝ да говори, без да мърда устни. За близо месец вечерни срещи те успяха само веднъж да се целунат. Докато вървяха мълчаливо по една странична уличка (Джулия никога не разговаряше, когато излизаха от главните улици), внезапно се чу оглушителен тътен, земята се надигна, въздухът помрачня и Уинстън се озова проснат на една страна, натъртен и изплашен. Някъде съвсем наблизо трябва да бе паднала бомба. Изведнъж видя на няколко сантиметра от себе си лицето на Джулия, пребледняло като тебешир. Дори устните ѝ бяха бели. Убита! Притисна я към себе си и разбра, че целува живо, топло лице. А по устните му беше полепнало нещо като пудра. Лицата и на двамата бяха дебело покрити с мазилка.

В някои вечери стигаха мястото на срещата, но трябваше да се разминат, без да си дадат знак, защото иззад ъгъла малко преди това беше излязъл патрул или над тях кръжеше вертолет. Дори да не беше толкова опасно, пак трудно намираха време за срещи. Работната седмица на Уинстън беше шейсет часа, на Джулия дори по-дълга, а почивните им дни зависеха от заетостта в работата и не винаги

съвпадаха. Впрочем Джулия рядко имаше изцяло свободна вечер. Тя посвещаваше голяма част от времето си на лекции и паради, раздаваше литература за Младежкия антисекссъюз, приготвяше знамена за Седмицата на омразата, събираше волни пожертвувания за кампанията за спестовност и какво ли не още. Струва си, казваше тя, това е прикритие. Спазваш ли малките правила, можеш да нарушаваш големите. Дори убеди Уинстън да пожертва още една от вечерите си, за да участва заедно с други ревностни партийни членове в извънредното и доброволно изготвяне на бойни припаси. Така че веднъж седмично Уинстън прекарваше четири смразяващо скучни часа, завинтващ металически парчети — вероятно части от детонатори — във ветровита, лошо осветена работилница, където ударите на чуковете зловещо пригласяха на музиката от телекраните.

В камбанарията на църквата те попълниха пропуските в накъсаните си разговори. Следобедът беше ослепително ярък. Въздухът в малкото квадратно помещение над камбаните беше горещ и застоял и непоносимо миришеше на птичи изпражнения. Разговаряха няколко часа, седнали на прашния, покрит с вейки под, като ту единият, ту другият ставаше да хвърли поглед през процепите да не би някой да идва.

Джулия беше на двайсет и шест години. Живееше в общежитие с още трийсет момичета („Винаги сред женска воня! Как мразя жените!“ — вметваше тя) и работеше, както бе предположил, на машините за писане на романи в Отдела за художествена литература. Обичаше работата си — пускала и поддържала мощен, но капризен електрически мотор. Тя не била „умна“, но обичала да работи с ръцете си и се справяла добре с машините. Можеше да опише целия процес по съставянето на роман: от общите насоки, дадени от Комитета за планиране, до последните подробности, изпипвани от групата за преработка. Но завършеният продукт не я интересуваше. „Не си падам много по четенето“ — казваше тя. Книгите бяха само стока, която трябваше да се произвежда, като конфитюра или връзките за обувки.

Нямаше никакви спомени отпреди шейсетте години, а единственият човек, който ѝ разказвал често за времето преди революцията, бил дядо ѝ, изчезнал, когато тя била на осем години. В училище била капитан на хоккейния отбор и две години поред печелила купата по гимнастика. Била отряден ръководител в Разузнавачите и

районен секретар в Младежкия съюз, преди да стане член на Младежкия антисекссъюз. Винаги получавала отлични характеристики... Дори била избрана (сигурен признак за добра репутация) за работа в Порносек, секцията на Отдела за художествена литература, която произвеждаше евтина порнография за пролите. Хората, които работят там, я наричат Бунището, отбеляза тя. Една година била в производството на книжки със заглавия като „Шибани разкази“ или „Една нощ в девическото училище“, които после младежи от пролетариата купуват скришом в запечатани пликове със съзнанието, че си доставят забранена стока...

— Що за книги са това? — попита с любопитство Уинстън.

— О, ужасен боклук. Всъщност са скучни. Имат само шест сюжета, от време на време ги поразбъркват. Аз, естествено, бях на калейдоскопите. Никога не съм била в групата за преработка. Не съм достатъчно образована, мили — дори и за това.

Уинстън с изумление научи, че всички работници в Порносек, с изключение на началниците на отделите, са момичета. Смятало се, че при мъжете, с техните трудно поддаващи се на контрол полови инстинкти, опасността да се покварят от мръсотията, с която се занимават, е по-голяма.

— Там не вземат дори омъжени жени — добави тя. — Нали се предполага, че момичетата са съвсем непорочни. Ето ти обаче едно, което не е.

Когато била на шестнайсет години, имала любовна връзка с шейсетгодишен член на партията, който по-късно се самоубил, за да не бъде арестуван.

— И добре направи — каза Джулия, — иначе от самопризнанията му щяха да научат за мен.

Оттогава имала какви ли не връзки. Животът, както тя го разбираше, беше много прост. Ти искаш да се забавляваш; те, тоест партията, искат да ти попречат; доколкото можеш, ти нарушаваш правилата. Тя като че ли смяташе за толкова естествено „те“ да искат да ти отнемат удоволствията, колкото и ти да искаш да минеш между капките. Джулия мразеше партията и го изразяваше с най-груби думи, но не я критикуваше от принципи съображения. Доктрината на партията не я интересува, освен ако не засягаше собствения ѝ живот. Уинстън забеляза, че тя никога не използва думи на новговора,

с изключение на онези, които бяха влезли във всекидневна употреба. Не беше и чувала за Братството и отказваше да вярва в неговото съществуване. Струваше ѝ се глупав всякакъв бунт срещу партията, предварително обречен на провал. Разумното бе да нарушаваш правилата и въпреки това да оцелееш. Без да ще, Уинстън се запита колко ли още като нея има сред по-младото поколение — хора, израснали в света на Революцията, които не познават нищо друго освен партията — вечна като небето, — които не се бунтуват срещу нейната власт, а само я избягват, както заек бяга от куче.

Изобщо не говореха за възможността да се оженят. Беше прекалено неосъществима, за да помислят дори за нея. Никаква комисия никога не би разрешила такъв брак, дори ако по някакъв начин успееш да се отърват от Катрин, съпругата на Уинстън. Беше безнадеждно дори да се мечтае.

— Каква беше жена ти? — побита Джулия.

— Тя беше — знаеш ли думата от новговор, добромислещ? Иначе казано, човек по природа правоверен, неспособен на лоши помисли.

— Не, думата не зная, но много добре познавам тези хора.

Той започна да ѝ разказва за семейния си живот, но колкото и да бе странно, тя като че ли и без него знаеше най-същественото. Описа му, едва ли не сякаш самата тя го бе видяла и почувствала, сковаването на тялото на Катрин при най-лекото докосване; начина, по който тя като че ли го отблъскваше с все сила даже когато ръцете ѝ здраво го прегръщаха. С Джулия не му беше трудно да разговаря за такива неща — пък и споменът за Катрин отдавна вече не беше болезнен, а само неприятен.

— Щях да го понеса, ако не беше едно нещо — каза той. Разказа ѝ за кратката смразяваща церемония, която Катрин му налагаше всяка седмица в една и съща нощ. — Тя я мразеше, но нищо не можеше да я спре. Обикновено я наричаше — никога няма да отгатнеш как.

— Нашият дълг към партията — отговори незабавно Джулия.

— Как позна?

— И аз съм ходила на училище, мили. Полово възпитание веднъж месечно за навършилите шестнайсет години. И Младежкото движение. С години ти го набиват в главата. Мен ако питаш, много

често дава резултати. Разбира се, никога не можеш да си сигурен, хората са такива лицемери.

И заговори на тази тема надълго и нашироко. При Джулия всичко се свеждаше до собствената ѝ сексуалност. Впрочем, станеше ли дума за това, тя проявяваше голяма проникателност. За разлика от Уинстън тя беше прозряла същността на сексуалното пуританство на партията. Въпросът не се състоеше само в това, че половият инстинкт създава собствен свят, извън контрола на партията, и затова при възможност трябва да бъде унищожен. Още по-важно беше, че сексуалният глад поражда истерия, която е желана, защото може да бъде превърната във войнстващ ентусиазъм и преклонение пред вождя. Джулия се изрази по следния начин:

— Когато се любиш, изразходваш енергия, а после се чувстваш щастлив и за нищо не ти пука. Те не могат да понесат ти да се чувстваш така. Искат през цялото време да кипиш от енергия. Всичкото това маршируване нагоре-надолу, скандирането и развяването на знамена е само неизразходван секс. Ако вътрешно си щастлив, за какво ти е да се вълнуваш за Големия брат или за тригодишния план, за Двеминутките на омразата или за останалите им проклети тъпотии?

Точно така, помисли си той. Съществуваше пряка, дълбока зависимост между целомъдрието и политическата правоверност. Защото как иначе могат да се поддържат на необходимата висота страхът, омразата, безразсъдната вяра, които партията изискваше от своите членове, освен като някакъв мощен инстинкт се потиска и използва за двигателна сила? Половият нагон беше опасен за партията и партията го бе обърнала в своя полза. По същия начин бяха постъпили с родителския инстинкт. Семейството не можеше да бъде напълно премахнато и наистина хората се насърчаваха да обичат децата си почти като едно време. От друга страна, системно настройваха децата срещу родителите им, учеха ги да ги шпионират и да доносничат за прегрешенията им. В резултат семейството се бе превърнало в придатък към Полицията на мисълта. То беше станало средство, с чиято помощ всеки ден и нощ можеше да бъде заобиколен от доносници, при това негови близки.

Внезапно мисълта му отново се върна към Катрин. Без съмнение Катрин би го предала на Полицията на мисълта, ако не беше толкова

глупава, та да не усеща неправоверността на възгледите му. Но това, което всъщност му напомни за нея, беше душната следобедна горещина, обляла с пот челото му. Започна да разказва на Джулия за нещо, което се бе случило, или по-скоро не се бе случило, в един друг зноен летен следобед преди единайсет години.

Беше три или четири месеца след сватбата им. Загубиха се по време на колективен излет някъде в Кент. Изостанаха от другите за няколко минути, после завиха по някаква пътека и скоро се озоваха пред кариера за варовик. Бе десет или двайсет метра дълбока пропаст, с отвесни стени и покрито с обли камъни дъно. Нямаше кого да попитат за пътя. Щом разбра, че са се загубили, Катрин започна да нервничи. Отдалечаването дори за момент от шумната тълпа на излетниците я караше да се чувства така, сякаш върши нещо нередно. Искаше бързо да се върнат по пътя, по който бяха дошли, и да тръгнат в обратна посока. Но в този миг Уинстън забеляза няколко стръкчета ленивчета в пукнатините на скалата под тях. Едно от стръкчетата беше в два цвята — пурпурен и керемиденочервен, очевидно от същия корен. Не беше виждал такова преди и извика Катрин да ѝ го покаже.

— Ела, Катрин! Виж тези цветя. Тази туфа долу, близо до дъното. Виждаш ли, че е с два различни цвята?

Катрин вече беше тръгнала да си върви, но макар доста раздражено, се върна. Дори се надвеси над скалата, за да види какво ѝ сочи. Той стоеше малко зад нея и я хвана през кръста, за да я придържа. Тогава изведнъж му хрумна, че са свършено сами. Наоколо нямаше човешко същество, лист не потрепваше, дори птица не пееше. В такова място опасността да има скрит микрофон беше минимална, а и да имаше, той щеше да улови само звуци. Беше най-горещият, най-сънливият час на следобеда. Слънцето прежуряше, по лицето му се стичаше пот. Изведнъж го порази мисълта...

— Защо не я блъсна? — попита Джулия. — Аз бих го направила.

— Да, мила, ти би го направила. И аз бих го направил, ако бях такъв, какъвто съм сега. Може би — не съм сигурен.

— Съжаляваш ли, че не го направи?

— Да. Общо взето, съжалявам.

Седяха един до друг на прашния под. Придърпа я към себе си. Главата ѝ бе отпусната на рамото му, приятният мирис на косата ѝ надвиваше вонята на птичите изпражнения. Колко млада е тя, мислеше

си той, все още очаква нещо от живота, не разбира, че да бутнеш неудобен човек от скала, не решава нищо.

— Всъщност нямаше да има никакво значение — каза той.

— Тогава защо съжаляваш, че не го направи?

— Само защото предпочитам действието пред бездействието. В тази игра, на която сме се хванали, ние не можем да победим. Някои поражения са по-добри от други, това е всичко.

Усети как раменете ѝ се свиват в израз на несъгласие. Тя винаги му противоречеше, когато казваше нещо такова. Не искаше да приеме за естествено, че индивидът винаги губи. Донякъде разбираше, че самата тя е обречена, че рано или късно Полицията на мисълта ще я спипа и ще я унищожи, но с друга част на съзнанието си вярваше, че е възможно все пак да систроиш таен свят, в който да живееш, както искаш. Нужни са само късмет, хитрост и смелост. Не разбираше, че щастието не съществува, че единствената победа е в далечното бъдеще, много след твоята смърт, че обявиш ли война на партията, по-добре е да мислиш за себе си като за покойник.

— Ние сме покойници — каза той.

— Ние не сме още покойници — заяви Джулия прозаично.

— Физически не сме. Още шест месеца, година — най-много пет години. Страхувам се от смъртта. Ти си млада, така че навярно се страхуваш повече от мен. Разбира се, докато можем, ще я избягваме. Всъщност това почти няма значение. Докато човешките същества си остават човешки, смисълът на смъртта и на живота няма да се промени.

— О, глупости! С кого предпочиташ да спиш, с мен или със скелет? Не се ли радваш на живота? Не ти ли харесва да чувстваш: това съм аз, това е моята ръка, това е моят крак, аз съществувам, аз съм цял, аз съм жив! Не ти ли харесва това?

Изви се и се притисна към него. През комбинезона усещаше гърдите ѝ, зрели, но стегнати. Тялото ѝ сякаш вливаше част от младостта и жизнеността си в неговото.

— Да, харесва ми — отвърна той.

— Тогава престани да приказваш за смъртта. А сега ме слушай, мили, трябва да се уговорим за следващата среща. Можем пак да се върнем на онова място в горичката. Отдавна не сме били там. Но този

път трябва да отидеш по друг път. Всичко съм намислила. Вземаш влак — гледай, ще ти го начертая.

И с присъщата си практичност тя загреба купчинка прахоляк и с вейка от гнездо на гълъб започна да чертае карта на пода.

Уинстън огледа мизерната стаичка над магазина на мистър Чарингтън. Огромното легло до прозореца беше покрито с овехтели одеяла, а дългата валчеста възглавница нямаше калъф. Старомодният часовник с дванайсетчасов циферблат тиктакаше върху полицата на камината. Стъкленото преспание, което беше купил при последното си идване, меко проблясваше в полумрака върху масичката със сгъваеми крила в ъгъла.

Пред решетката на камината имаше очукана тенекиена нафтова печка, тенджерата и две чашки, оставени от мистър Чарингтън. Уинстън запали горелката и сложи канче вода да заври. Беше донесъл пакет кафе „Победа“ и няколко таблетки захарин. Стрелките на часовника показваха седем и двацет; всъщност беше деветнайсет и двацет. Тя щеше да дойде към деветнайсет и трийсет.

Лудост, лудост, повтаряше сърцето му: съзнателна, с нищо неоправдана самоубийствена лудост. От всички престъпления, които можеше да извърши един партиен член, това най-трудно би могло да се скрие. Всъщност идеята изкрystalизира в съзнанието му, когато си представи стъкленото преспание, отразено от повърхността на масичката със сгъваеми крила. Както беше предположил, мистър Чарингтън нямаше нищо против да даде под наем стаята. Очевидно се зарадва на няколкото долара, които това щеше да му донесе. Нито пък бе възмутен или неподобаващо любопитен, когато стана ясно, че Уинстън иска стаята заради любовна връзка. Вместо това погледна някъде в далечината и заговори общи приказки с такава деликатност, сякаш искаше да създаде впечатлението, че е станал едва ли не невидим. Уединението, каза той, е много ценно нещо. Всеки търси място, където от време на време да се усамоти. И намери ли такова място, елементарното добро възпитание изисква от осведомените да не споделят с никого. Дори добави, като същевременно сякаш се разтваряше във въздуха, че къщата има два входа, единият през задния двор, откъдето се излиза на улицата.

Някой пееше под прозореца. Уинстън надникна иззад прикритието на муселиновото перде. Юнското слънце все още беше високо в небето и в огрения двор долу грамадна жена, стабилна като нормандски стълб, с мускулести червендалести ръце и провиснала престилка, завързана през кръста, тежко пристъпваше между коритото и въжето за дрехи, на което простираше бели парчета плат, очевидно бебешки пелени. Когато устата ѝ не беше пълна с щипки, тя пееше със силен контраалт:

*Любовта ми беше безнадеждна,
отмина кат априлски ден.
Ала мечтата в сърцето заседна!
От нея преляло, то пърха в мен!*

През последните седмици тази мелодия се носеше из цял Лондон. Една от секциите на Музикалния отдел пускаше за пролите безброй подобни песни. Текстът им се съставяше без каквото и да било човешко участие, с помощта на инструмент, наречен стихоплетец. Но жената пееше така красиво, че превръщаше отвратителната безвкусица в почти приятна мелодия. Уинстън чуваше песента на жената, тътрузенето на обувките ѝ по калдъръма, виковете на децата на улицата, слабия шум от коли някъде далеч и въпреки това стаята изглеждаше странно тиха: нямаше телекран.

Лудост, лудост, лудост — каза си той отново. Немислимо бе да не ги разкрият само след няколко седмици. Изкушението да имат убежище, което да е само тяхно, с покрив над главата и в града, се оказа обаче прекалено силно и за двамата. Известно време след срещата в камбанарията не успяха да се видят. В навечерието на Седмицата на омразата работните им дни бяха рязко удължени. Оставаше още цял месец, но огромната сложна подготовка означаваше извънредна работа за всички. Накрая успяха да си осигурят свободен следобед в един и същи ден. Бяха се разбрали да отидат на полянката в горичката. Вечерта преди това се срещнаха за малко на улицата. Както обикновено Уинстън едва погледна Джулия, докато се приближаваха един към друг в тълпата, но от краткия поглед, който ѝ хвърли, му се стори, че е по-бледа от обикновено.

— Няма да стане — промърмори тя веднага щом прецени, че е безопасно да говори. — Срещата ни утре.

— Какво?

— Утре следобед. Не мога да дойда.

— Защо?

— О, обичайната причина. Този път ми дойде по-рано.

За миг той ужасно се ядоса. Бе минал месец, откакто я опозна, а вече я желаше по различен начин. В началото не изпитваше истинска чувственост. Когато за първи път се любиха, беше с усилие на волята. Но след втория път всичко се промени. Мирисът на косата ѝ, вкусът на устата ѝ, допирът на кожата ѝ сякаш бяха проникнали в него или във въздуха около него. Тя се беше превърнала във физическа необходимост, нещо, от което не само се нуждаеше, но и смяташе, че има право да притежава. Когато му каза, че няма да може да дойде, той реши, че го лъже. И точно в този миг тълпата ги притисна и ръцете им неволно се докоснаха. Тя бързо стисна върховете на пръстите му, сякаш търсеше не желание, а обич. Порази го мисълта, че когато човек живее с жена, това разочарование трябва да е нормално явление, съвсем в реда на нещата и внезапно го обзе дълбока нежност, каквато не бе изпитвал преди. Искаше му се да са семейна двойка с десетгодишен съвместен живот. Искаше му се да се разхождат заедно по улиците, точно както сега, но открито и без да се страхуват да разговарят за незначителни неща и да купуват дреболии за домакинството. Но най-много му се искаше да имат някакво убежище, където да бъдат сами, без да се чувстват задължени да се любят всеки път, когато се срещнат. Не точно тогава, но на следващия ден му хрумна идеята да наеме стаята на мистър Чарингтън. Когато я сподели с Джулия, тя се съгласи с неочаквана готовност. И двамата знаеха, че е лудост. Сякаш нарочно търсеха смъртта си. Сега я чакаше, седнал на ръба на леглото и отново мислеше за килиите в Министерството на любовта. Странно как този предопределен от съдбата ужас обземаше и напускаше съзнанието. Той беше заложен в бъдещето и предхождаше смъртта със сигурността, с която 99 предхожда 100. Човек не можеше да го избегне, но вероятно можеше да го отложи и въпреки това от време на време със съзнателни, умишлени постъпки скъсяваше разстоянието, докато не се случеше неизбежното.

В този миг по стълбите се чува бързи стъпки. В стаята нахлу Джулия. Носеше кафява брезентова чанта за инструменти, с каквато я бе виждал понякога из министерството. Той се спусна към нея, за да я прегърне, но тя доста прибързано се дръпна, може би защото все още държеше чантата.

— Чакай малко — каза тя. — Нека първо ти покажа какво има тук. Да не си донесъл от онова отвратително кафе „Победа“? Така си знаех. Можеш да го прибереш, няма да ни трябва. Я погледни.

Коленичи, разтвори чантата, откъдето изпаднаха наредените най-отгоре гаечни ключове, и отвертка. Под тях имаше грижливо увити в хартия пакети. Първият, който подаде на Уинстън, му се стори на пипане странен и все пак някак познат. Беше пълен с нещо тежко като пясък, което хлътваше под пръстите му.

— Захар ли е това? — попита той.

— Истинска захар. Не захарин, а захар. Това пък цяла франзела хляб — истински хляб, а не нашият боклук — и малко бурканче конфитюр. А това е консервирано мляко — я гледай тук! Ето с това най-много се гордея. Наложил се да го увия в зебло, защото...

Нямаше нужда да му обяснява защо го е увила. Ароматът вече изпълваше стаята, силен, топъл аромат, идващ сякаш от детството му, макар и сега понякога да го улавяше от някой вход, преди да се затръшне врата, или мистериозно се разнасяше в многолюдна улица, за миг усетен и отново изгубен.

— Кафе — промърмори той, — истинско кафе!

— Кафе за Партядрото. Тук има цяло кило — каза тя.

— Как успя да се снабдиш с всички тези неща?

— Това са продукти за Партядрото. От нищо не се лишават тези свини, абсолютно от нищо. Разбира се, сервитьори, слуги, а и други хора свиват по нещичко... виж, нося и пакетче чай.

Уинстън беше клекнал до нея. Разкъса крайчеца на пакета.

— Истински чай. Не листа от къпина.

— Напоследък се намира доста чай. Завзели са Индия или нещо подобно — неопределено каза тя. — Слушай, мили. Искам да се обърнеш с гръб към мен за три минути. Иди и седни на другия край на леглото. Не се доближавай много до прозореца. И не се обръщай, преди да ти кажа.

Уинстън се загледа през муселиновото перде. Долу в двора жената с червендалестите ръце продължаваше да марширува напред-назад между коритото и въжето. Извади още две щипки от устата си и прочувствено запя:

*Казват, че времето лекува,
казват, че всичко се забравя.
Ала сърцето все така лудува,
мечтите и сълзите не оставя!*

Изглежда, знаеше наизуст цялата сълзлива песен. Гласът ѝ, много мелодичен, изпълнен с някаква щастлива тъга, се понесе нагоре в благоуханния летен въздух. Тя сякаш би била напълно доволна, ако юнската вечер беше безкрайна, а пелените безбройни, за да простира и да пее глупости цяла вечност. Изведнъж Уинстън осъзна любопитния факт, че никога не е чувал член на партията да запее ей така, сам. Това дори би изглеждало не съвсем правоверна и не безобидна чудатост, все едно да си говориш сам. Вероятно единствено когато водеха полугладно съществуване, хората имаха за какво да пеят.

— Вече можеш да се обърнеш — каза Джулия. Той се обърна и за миг му беше трудно да я познае.

Всъщност очакваше да я види гола. А тя не беше гола. Промяната беше много по-изненадваща. Тя се беше гримирала.

Сигурно се е шмугнала в някой магазин из пролетарските квартали и си е купила пълен комплект грим. Устните ѝ бяха силно начервени, на бузите си имаше руж, носът ѝ беше напудрен, дори беше мацнала нещо около очите си, за да изглеждат по-блестящи. Не беше гримирана много изкусно, но и критериите на Уинстън в това отношение не бяха особено високи. Никога по-рано не бе виждал, нито пък си бе представял жена от партията да употребява козметика. Външният ѝ вид се беше подобрил изумително. С малко цвят, където трябва, тя беше станала не само много по-красива, но преди всичко много по-женствена. Късата ѝ коса и момчешкият комбинезон само подсилваха ефекта. Като я прегръщаше, в ноздрите му нахлу ухание на теменужки. Той си спомни полумрака в приземната кухня и една

хлътнала женска уста. Същия парфюм си бе сложила и тя, но в момента това нямаше значение.

— И парфюм! — възкликна той.

— Да, мили, и парфюм. А знаеш ли какво още смятам да направя? Ще си намеря отнякъде истинска рокля и ще я обличам вместо тези проклети панталони. Ще нося копринени чорапи и обувки на висок ток! В тази стая ще бъда жена, а не партиен другар.

Захвърлиха дрехите си и се качиха в огромното махагоново легло. За първи път се събличаше гол пред нея. Досега прекалено се срамуваше от бледото си мършаво тяло с изпъкнали разширени вени по прасците и потъмняло петно над глезена. Нямаше чаршафи, но одеялото, върху което лежаха, беше износено и гладко, а големината и пружинирането на леглото удиви и двамата. „Сто на сто е пълно с дървеници, но хич да не ни пука“ — каза Джулия. Освен по домовете на пролите сега никъде не можеше да се намери двойно легло. На Уинстън му се бе случвало да спи на такова в детството си: доколкото можеше да си спомни, Джулия никога не бе спала на двойно легло.

После задряхаха. Когато Уинстън се събуди, стрелките на часовника бяха доближили девет. Той не помръдна, защото Джулия спеше с глава върху сгънатия му лакът. По-голямата част от грима ѝ бе полепнала по лицето му или по валчестата възглавница, но остатъци от ружа все още подчертаваха красивата извивка на скулите ѝ. Жълт лъч от залязващото слънце падаше върху края на леглото и осветяваше камината, където водата в канчето отдавна кипеше. Долу на двора жената вече не пееше, но от улицата долитаха слабо викове на деца. Уинстън лениво размишляваше дали в отреченото минало е било естествено мъж и жена да се излежават така, голи в прохладната лятна вечер, когато им се иска да се любят, когато им се иска да разговарят, без да се чувстват задължени да станат, просто да си лежат и да слушат мирните звуци отвън. Нима е възможно да е имало време, когато това е било естествено? Джулия се събуди, потърка очи и се повдигна на лакът, за да погледне нафтовата печка.

— Половината вода вече е изкипяла — каза тя. — Сега ще стана да направя кафе. Имаме цял час. В колко изключват осветлението в твой жилищен дом?

— В дваисет и три и трийсет.

— А в общежитието — в двайсет и три. Но трябва да се прибереш по-рано, защото... Ей! Да се махаш оттук, мръсна гад такава!

Изведнъж тя се пресегна през леглото, грабна обувка от пода и я запокити към ъгъла, замахвайки по момчешки точно, както я беше видял да мята речника по Голдщайн онази сутрин по време на Двеминутката на омразата.

— Какво е това? — попита той учудено.

— Плъх. Видях го да си подава гадния нос изпод ламперията. Там има дупка. Ама здравата го изплаших.

— Плъхове! — прошепна Уинстън. — В тази стая!

— Навсякъде са плъзнали — каза с безразличие Джулия, лягайки отново. — Плъзнали са даже в кухнята на общежитието. Някои квартали на Лондон гъмжат от тях. Знаеш ли, че нападат деца? Да, наистина. На някои улици жените не смеят да оставят бебетата си сами и за две минути. Огромни кафяви плъхове ги нападат. А най-страшното е, че тези гадини винаги...

— Престани! — прекъсна я Уинстън, здраво стиснал очи.

— Миличък! Съвсем си пребледнял. Какво има? Повдига ли ти се от тях?

— Няма нищо по-ужасно на света!

Тя се притисна към него и го прегърна, сякаш за да го успокои с топлината на тялото си. Той не отвори веднага очи. За няколко мига му се стори, че отново го връхлита кошмарът, който го спохождаше от време на време през целия му живот. Повтаряше се, почти един и същ. Той стоеше пред стена от мрак, а зад нея се криеше нещо непоносимо, нещо прекалено ужасно. В съня си винаги се самоизлъгваше, а много добре знаеше какво има зад стената от мрак. С непоносимо усилие, сякаш изтръгвайки къс от собствения си мозък, той би могъл да извади това нещо наяве. Но винаги се събуждаше, без да е открил какво е то: по някакъв начин обаче то бе свързано с онова, което говореше Джулия, преди да я прекъсне.

— Извинявай — каза той, — няма нищо, просто не понасям плъхове.

— Не се тревожи, мили, няма да търпим тук мръсните гадини. Преди да си тръгнем, ще запуша дупката с парче зебло. А следващия път като дойдем, ще донеса малко хоросан и ще я замажа както трябва.

Ужасяващият миг на паника вече беше полузабравен. Позасрамен, той седна и се облегна на таблата на леглото. Джулия стана, нахлузи комбинезона и направи кафе. Ароматът от канчето беше толкова сияен и възбуждащ, че затвориха прозореца да не би някой отвън да го усети и да прояви излишно любопитство. Още по-хубава от вкуса на кафето бе копринената мекота, която захарта му придаваше. След дългите години, откакто употребяваше захарин, Уинстън съвсем беше забравил вкуса ѝ. С едната ръка в джоба, а в другата с филия с конфитюр, Джулия се разхождаше из стаята, като безразлично поглеждаше към библиотеката, посочваше най-добрия начин да се поправи масичката със страничните крила, друсваше се върху изтърбушеното кресло, за да провери дали е удобно, и леко развеселена разглеждаше абсурдния часовник с дванайсетчасов циферблат. Донесе преспапието в леглото, за да го огледа на по-силна светлина. Той го взе от ръцете ѝ, както винаги очарован от дъждовната мекота на стъклото.

— Какво е това, как мислиш? — попита Джулия.

— Не мисля, че е нещо — искам да кажа, не мисля, че е нещо, което някога са употребявали. И точно затова най-много ми харесва. Това е малък къс от историята, който са пропуснали да променят. Послание отпреди сто години, стига човек да може да го прочете.

— А тази картина там — тя посочи с глава гравюрата на стената отсреща, — и тя ли е отпреди сто години?

— Повече. Бих казал, от двеста. Не може точно да се определи. Днес е невъзможно да се установи възрастта на каквото и да е.

Тя отиде да я погледне.

— Оттук си подаде носа гадината — каза тя, като ритна ламперията точно под картината. — Кое е това място? Струва ми се познато.

— Това е църква, или поне е било. Наричала се е „Свети Климент Датски“ — спомни си откъса от стихотворение, който бе научил от мистър Чарингтън, и добави с малко носталгия:

*Лимоните и портокалите,
на „Свети Климент“ пеят камбаните!*

За негово учудване тя допълни стиха:

*Грош ми дай,
слушай „Свети Мартин“ и много не знай.
Дай го и кажи
на Олд Бейли^[1] камбаната пее ли...*

— Не си спомням нататък. Но помня края:

*Ето я свещта,
да ти свети в тъмата,
ето го палача,
да ти отсече главата!*

Беше като двете половини на парола. Но трябваше да има още един стих след „камбаните на Олд Бейли“. Може би мистър Чарингтън щеше да го изрови от паметта си, ако го подсетят, както подобава.

— Откъде го знаеш? — попита той.

— От дядо си. Той ми го повтаряше, когато бях малка. Изпариха го, когато бях на осем години — така или иначе, изчезна. Чудя се какво е това лимон — добави тя без връзка. — Портокали съм виждала. Това е един такъв кръгъл жълт плод с дебела кора.

— Аз си спомням лимоните — каза Уинстън. — През петдесетте години много ги имаше. Толкова кисели, че чак зъбите те заболяват само като ги помиришеш.

— Бас държа, че зад картината има дървеници — каза Джулия. — Някой ден ще я сваля и хубаво ще я почистя. Струва ми се, че е време да си вървим. Трябва да си сваля грима. Колко досадно! После ще изтрия червилото от лицето ти.

Уинстън полежа още няколко минути. В стаята притъмняваше. Обърна се към светлината и както си лежеше, втренчи поглед в стъкленото преспание. Безкрайно интересно му беше не късчето корал, а самото стъкло. В него имаше такава дълбочина и въпреки това беше прозрачно почти колкото въздуха. Сякаш повърхността на стъклото

беше небесният свод, обвил един миниатюрен свят с цялата му атмосфера. Струваше му се, че може да проникне в него, че всъщност е в него, заедно с махагоновото легло, масата със сгъваеми крила, часовника, гравюрата върху стомана и самото преспание. Преспанието беше стаята, в която се намираше, а коралът беше животът на Джулия и неговият собствен живот, запечатани за вечни времена в сърцето на кристала.

[1] Сградата на Централния углавен съд в Лондон — бел.пр. ↑

Изчезна Сайм. Една сутрин не се появи на работа. Някои необмислено коментираха отсъствието му. На другия ден никой вече не спомена за него. На третия ден Уинстън отиде във фоайето на Архивния отдел, за да погледне таблото за обяви. Сред тях беше списъкът на членовете на Шахматния комитет, в който участваше и Сайм. Изглеждаше почти както преди — нищо не бе зачеркнато, но едно име липсваше. Това беше достатъчно. Сайм бе престанал да съществува: той никога не бе съществувал.

Беше горещо като в пещ. Температурата в стаите без прозорци, но с климатични инсталации в лабиринтите на министерството беше нормална, но навън паважът пареше под подметките, а вонята в метрото в най-натоварените часове беше ужасна. Подготовката за Седмицата на омразата вървеше с пълен ход и служителите на министерствата работеха извънредно. Шествия, митинги, военни паради, лекции, изложби на восъчни фигури, кинопрожекции, телепрограми — всичко това трябваше да се организира; да се издигат трибуни, да се издялат статуи, да се измислят лозунги, да се напишат песни, да се разпространят слухове, да се фалшифицират фотографии. Секцията на Джулия в Отдела за художествена литература премина от производството на романчета към серия брошури за зверства и издевателства. Освен обичайната си работа Уинстън отделяше всеки ден много време, за да преглежда стари броеве на „Таймс“ и да променя или разкрасява информации, които да бъдат цитирани в речите. Атмосферата в града се нажежаваше, когато късно вечер тълпи вилнеещи проли скитаха по улиците. По-често от всякога падаха ракетни бомби и понякога в далечината се разнасяха страхотни експлозии, които никой не можеше да обясни, и за тях се разпространяваха всевъзможни ужасяващи слухове.

Новата мелодия, определена за химн на Седмицата на омразата (наричаше се Песен на омразата), вече беше композирана и се лееше по цял ден от телекраните. Дивашкият лаещ ритъм едва ли можеше да се нарече музика — по-скоро напомняше биенето на барабан. Тя

всяваше ужас, когато я ревяха стотици гърла, съпровождани от тропота на маршируващи крака. Беше допаднала на пролите и в среднощните улици си съперничеше с все още популярната „Любовта беше безнадеждна“. Децата на Парсънови я свиреха непоносимо на гребен и тоалетна хартия, денем и нощем. Вечерите на Уинстън бяха по-заети от всякога. Организираните от Парсънс отряди доброволци подготвяха улицата за Седмичната на омразата — шиеха знамена, рисуваха плакати, издигаха флагшокове и с опасност за живота си прехвърляха през улицата жици за лозунги. Парсънс се хвалеше, че само жилищен дом „Победа“ ще употреби четиристотин метра плат за празнична украса. Чувстваше се в свои води и беше на върха на щастието. Горещината и физическата работа му служеха за извинение вечер да облича шорти и риза без яка. Присъстваше едновременно навсякъде: буташе, дърпаше, режеше с трион, зачукваше, стъкмяваше и веселеше всички с приятелски подканяния, като от всяка гънка на тялото си излъчваше, изглежда, неизчерпаем запас възкисела пот.

Из цял Лондон отведнъж се беше появил нов плакат. Нямаше надпис и изобразяваше чудовищна фигура на евразийски войник, три или четири метра висок, крачещ напред с безизразно монголско лице и огромни ботуши, с насочен от хълбока автомат. От какъвто й ъгъл да погледнеш плаката, увеличеното от скъсената перспектива дуло на автомата се прицелваше право в теб. Беше разлепен по всяко празно място на всяка стена и по брой превишаваше дори портретите на Големия брат. Пролите, които обикновено се отнасяха с безразличие към войната, насъскани от пропагандата, сега се отдадоха на едно от периодичните си патриотични изстъпления. И сякаш в отговор на общото настроение ракетните бомби убиваха повече хора отпреди. Една падна върху препълнен киносалон в Степни и погребва под развалините неколкостотин жертви. Цялото население на квартала излезе на дълга мудна траурна процесия, която продължи с часове и всъщност прерасна в протестен митинг. Друга бомба падна върху пуст участък, използван за спортна площадка, и няколко десетки деца загинаха разкъсани на парчета. Последваха нови гневни демонстрации, изгориха чучело на Голдщайн, разкъсаха и хвърлиха в пламъците стотици плакати на евразийския войник, в суматоката няколко магазина бяха плячкосани; после плъзна слух, че шпиони насочват ракетните бомби с радиовълни, и бе подпалена къщата на възрастно

семейство, за което се подозираше, че е от чуждестранен произход — хората загинаха в пламъците.

Когато успяваха да отидат в стаята над магазина на мистър Чарингтън, Джулия и Уинстън лежаха един до друг голи заради жегата на непокритото легло под отворения прозорец. Плъхът вече не се появи, но от горещината дървениците се бяха навъдили застрашително. Това не ги притесняваше. Чиста или мръсна, стаята беше рай. С пристигането си те посипваха всичко с пипер, купен на черно, хвърляха дрехите си и се любеха с потни тела, после заспиваха и се събуждаха, за да видят как дървениците се събират за контраатака.

През юни се срещнаха четири, пет, шест... седем пъти. Уинстън вече не пиеше джин по всяко време. Изглежда, нямаше нужда от него. Беше напълнял, варикозната му язва се беше успокоила, от нея беше останало само кафяво петно на кожата над глезена, вече не се давеше от кашлица рано сутрин. Животът не му се струваше така непоносим, не изпитваше желание да прави гримаси на телекрана или да псува на висок глас. Сега, когато имаха сигурно убежище, почти дом, като че вече нямаше значение, че могат да се срещат рядко и само за по няколко часа. Важното беше стаята над вехтошарския магазин да съществува. Съзнанието, че е там, непокътната, беше като да си в нея. Стаята беше свят, къс от миналото, където можеха да се разхождат праисторически животни. Мистър Чарингтън, мислеше си Уинстън, също е праисторическо същество. Преди да се качи в стаята, той обикновено се задържаше за няколко минути да поговори с него. Старецът като че ли никога не излизаше, а и май нямаше почти никакви клиенти. Като призрак обитаваше малкия си тъмен магазин и още по-малката кухничка отзад, където приготвяше храната си — там сред другите вещи се виждаше невероятно древен грамофон с огромна фуния. Изглежда, се радваше на възможността да размени някоя дума. Както се разхождаше между струпаните вехтории с дългия си нос, с дебелите стъкла на очилата и приведените рамене под кадифеното сако, повече приличаше на колекционер, отколкото на търговец. Като по навик опипваше ту тази, ту онази вехтория — порцеланова запушалка, изрисуван капак на кутийка за емфие, пиринчен медальон с кичур коса на отдавна умряло бебе — но никога не настояваше Уинстън да ги купи, само да ги оцени. Да разговаряш с него беше все едно да слушаш мелодията на старомодна музикална кутийка. От най-

потайните кътчета на паметта си бе изровил още куплети от позабравени стихотворения. Един беше за двајсет и четири коса, друг — за крава със смачкан рог, трети — за смъртта на горкичкия петел Робин. „Помислих си, че може да ви заинтересува“ — обясняваше той с извинителен смях, когато му рецитираше поредния стих. Но не можеше да си спомни нито едно стихотворение от начало до край.

И двамата с Джулия знаеха — всъщност никога не го забравяха, — че това, което става сега, не може да продължи вечно. На моменти надвисналата смърт им се струваше така осезаема, както леглото, върху което лежаха и тогава се вкопчваха един в друг с отчаяната чувственост на осъдените, отдаващи се на последната наслада пет минути преди сетния си час. В други моменти хранеха илюзията не само за сигурност, но и за вечност. Докато са в тази стая, казваха си те, нищо не ги заплашва. Труден и опасен беше пътят до нея, но самата стая беше убежище. Така, когато се взираше в сърцевината на преспапието, Уинстън изпитваше чувството, че може да проникне в стъкления свят и когато веднъж се озове там, времето ще спре. Често мечтаеха как ще се спасят. Късметът им ще работи безкрай, те ще продължат връзката до края на живота си. Или пък Катрин ще умре и с хитрост Уинстън и Джулия ще успеят да се оженят. Или ще се самоубият заедно. Може би ще изчезнат, ще променят неузнаваемо външността си, ще се научат да говорят с пролско произношение, ще си намерят работа във фабрика и ще прекарат остатъка от живота си скрити в някоя затънтена уличка. И двамата знаеха, че всичко това е пълен абсурд. В действителност не съществуваше никакво спасение. Нямаха намерение да осъществят дори единствения възможен план — самоубийството. Животът ден за ден, седмица за седмица, изживяването на настояще, което няма никакво бъдеще, очевидно бе непобедим инстинкт, точно както дробовете на човек поемат дъх след дъх, докато въздухът свърши.

Понякога говореха да се вдигнат на истински бунт срещу партията, но без да имат представа как ще направят първата стъпка. Дори да съществуваше легендарното Братство, трудността да се свържат с него си оставаше. Уинстън ѝ разказа за странната близост, която съществуваше, или му се струваше, че съществува, между него и О'Брайън, за подтика, който понякога изпитваше, да отиде при О'Брайън, да му заяви, че е враг на партията и да поиска неговата

помощ. Колкото и да е странно, това не ѝ се стори съвършено необмислена постъпка. Тя беше свикнала да съди за хората по лицата им и ѝ се струваше естествено Уинстън да се довери на О'Брайън само защото веднъж многозначително се бяха спогледали. Нещо повече, за нея беше в реда на нещата всеки или почти всеки тайно да ненавижда партията и да нарушава дисциплината, стига да го смята за безопасно. Но отказваше да повярва, че съществува широка, организирана съпротива. Приказките за Голдщайн и за нелегалната му армия, казваше тя, са куп глупости, които партията е измислила за собствена изгода, и човек трябва да се преструва, че им вярва. На безброй партийни митинги и спонтанни демонстрации тя бе крещяла с пълен глас да бъдат екзекутирани хора, чиито имена никога не бе чувала и в чиито предполагаеми престъпления не вярваше ни най-малко. По време на откритите процеси заедно с отредите на Младежкия съюз от сутрин до вечер обикаляше около съда и скандираше на равни интервали: „Смърт на изменниците!“ През Двеминутките на омразата крещеше срещу Голдщайн по-силно от всички. Въпреки това нямаше много ясна представа кой е Голдщайн и какво гласи учението му. Беше израснала след революцията и беше прекалено млада, за да помни идеологическите битки от петдесетте и шейсетте години. Не можеше да проумее какво означава независимо политическо движение: а и във всеки случай партията беше непобедима. Тя ще пребъде такава, каквато е. Бунтът срещу нея беше възможен само под формата на тайно неподчинение или най-много като единични терористични актове — да речем, нечие убийство или някаква бомбена експлозия.

В известен смисъл тя бе много по-проницателна от Уинстън и много по-слабо податлива за партийната пропаганда. Веднъж, когато той случайно спомена войната с Евразия, за негова пълна изненада тя небрежно подхвърли, че според нея нямало никаква война. Вероятно самото правителство на Океания изстрелва ракетните бомби, които всеки ден падат върху Лондон — „просто за да държат хората в страх“. Подобна мисъл наистина никога не му беше минавала през ум. Тя дори събуди известна завист у него, като му каза, че по време на Двеминутките на омразата едва се сдържала да не избухне в смях. В ученията на партията се усъмняваше само когато по някакъв начин пряко я засягаха. Често с готовност приемаше официалната версия само защото не смяташе съществена разликата между истината и

лъжата. Тя вярваше например, както я бяха учили в училище, че партията е изобретила самолета. (Уинстън си спомняше, че когато самият той беше ученик в края на петдесетте години, партията твърдеше, че е изобретила вертолета; десетина години по-късно, когато Джулия е била ученичка, тя вече твърдеше, че е изобретила самолета; след едно поколение щеше да си приписва и парната машина.) А когато той ѝ каза, че самолетите са съществували, преди той да се роди и дълго преди революцията, това съвсем не я развълнува. В края на краищата, какво значение имаше кой е изобретил самолета? Доста повече го смая една нейна случайна реплика, от която разбра, че тя не помни как преди четири години Океания е била във война с Изтазия и в съюз с Евразия. Вярно, че за нея цялата война беше шарлатанство; но очевидно дори не бе забелязала смяната на врага. „Мислех си, че винаги сме воювали с Евразия“ — заяви небрежно тя. Това го поуплаши. Самолетът беше изобретен много преди тя да се роди, но промяната във войната беше отпреди четири години, доста след като е порасла. Близко петнайсет минути спори с нея. Накрая успя да я накара да си припомни смътно, че по едно време Изтазия, а не Евразия е била врагът. Този проблем обаче продължаваше да ѝ се струва маловажен. „Кого го е грижа? — попита тя раздражено. — Все една и съща проклета война, така или иначе, всички знаем, че новините лъжат.“

Понякога ѝ разказваше за Архивния отдел и за наглите фалшификации, които се вършат там. Такива неща като че ли не я стряскаха. При мисълта за лъжите, които се превръщат в истини, под краката ѝ не се отваряше бездна. Разказа ѝ за Джоунс, Ааронсон и Ръдърфорд и за съдбовното листче, което бе държал в ръка. Не ѝ направи особено впечатление. Всъщност отначало дори не схвана значимостта на случилото се.

— Твои приятели ли бяха? — попита тя.

— Не, изобщо не ги познавах. Те бяха членове на Партиядрото. Освен това бяха много по-възрастни от мен. Бяха от старото време, отпреди революцията. Познавах ги бегло по външност.

— Тогава защо си се тревожил за тях? Непрекъснато убиват някого, не е ли така?

Опита се да я накара да разбере.

— Този случай не бе като другите. Въпросът не е в това, че убиват някого. Не разбираш ли, че миналото, дори станалото вчера, се

унищожава. Може да се съхрани само в неодушевени предмети, като онова парче стъкло там. Ние вече не знаем почти нищо за революцията и за годините преди нея. Всеки документ е бил унищожен или фалшифициран, всяка книга е била пренаписана, всяка картина е била прерисувана, всеки паметник, улица, сграда са били преименувани, всяка дата е била променена. И този процес продължава ден след ден, минута след минута. Историята е спряла. Не съществува нищо освен безкрайното настояще, в което права е единствено партията. Аз, естествено, зная, че миналото е фалшифицирано, но никога няма да мога да го докажа, дори когато сам съм извършил фалшификацията. След нея не остават никакви следи. Единственото доказателство е в паметта ми, но аз не мога да съм сигурен, че и друго човешко същество е запомнило същото. През целия си живот само в този случай притежавах действително конкретно доказателство след събитието — години след него.

— И каква полза от това?

— Никаква, защото го изхвърлих само след няколко минути. Но ако ми се случи днес, ще го запазя.

— А аз не! — отсече Джулия. — Готова съм да рискувам, но само за нещо, което си заслужава, не за парчета стар вестник. Какво щеше да правиш с него, дори да го беше запазил?

— Навярно нищо. Но то беше доказателство. Можеше да събуди известни съмнения, стига да имах смелост да го покажа някому. Не си въобразявам, че докато сме живи, можем нещо да променим. Но можем да си представим как тук-там се организира някаква съпротива — малки групи хора, които се обединяват, постепенно се разрастват и даже оставят някакви свидетелства за себе си, така че следващото поколение да продължи след тях.

— Не ме интересува следващото поколение, мили. Интересува ме какво ще стане с нас.

— Ти си бунтовник само от кръста надолу — каза ѝ той.

Това ѝ се стори много остроумно и тя с възторг го прегърна.

Отклоненията от партийното учение не я интересуваха ни най-малко. Когато той започваше да говори за принципите на англо-соц, за двумисълта, за променливостта на миналото, за отрицанието на обективната действителност и да използва думи от новговор, тя се отегчаваше и объркваше, казваше, че никога не обръща внимание на

такива неща. Щом знаем, че всичко това са глупости, защо да се ядосваме? Тя знаеше кога да вика „ура“ и кога да освирква и това ѝ стигаше. Продължеше ли той да говори на такива теми, тя най-неочаквано заспиваше. Беше от хората, които могат да заспват по всяко време и във всяко положение. От разговорите с нея той проумя колко лесно се имитира правомерност, когато нямаш понятие какво означава това. В известен смисъл мирогледът на партията се възприемаше най-безусловно от хора, които не бяха способни да вникнат в него. Тях можеха да накарат да приемат и най-грубите изопачавания на действителността, защото те не можеха да схванат напълно чудовищността на онова, което се изискваше от тях, и не се интересуваха достатъчно от обществения живот, за да забележат какво става. Тъй като не разбираха, те запазваха разсъдъка си. Просто поглъщаха всичко и погълнатото не им причиняваше никаква вреда, защото не оставяше следа, точно както житното зърно се изхвърля несмляно от тялото на птица.

Накрая се случи. Очакваното послание пристигна. Струваше му се, че го е чакал цял живот.

Вървеше по дългия коридор на министерството и почти беше стигнал мястото, където Джулия му бе пхнала бележката в ръката, когато забеляза, че зад него се движи едър човек. Човекът, който и да беше той, леко се изкашля. Сякаш се канеше да заговори. Уинстън рязко спря и се обърна. Беше О'Брайън.

Най-сетне стояха един срещу друг и сякаш единственото му желание беше да избяга. Сърцето му биеше лудо. Не бе в състояние дума да промълви. О'Брайън обаче продължи да върви, като за миг подхвана за ръка Уинстън, така че двамата тръгнаха редом. Заговори както обикновено подчертано вежливо, за разлика от повечето членове на Партиядрото.

— Надявах се да ми се удаде възможността да разговарям с вас — каза той. — Онзи ден четох ваша статия на новговор в „Таймс“. Доколкото разбирам, проявявате научен интерес към новговор?

Уинстън се беше поокопитил.

— Едва ли научен — отвърна той. — Само любителски. Не е по моята специалност. Никога не съм се занимавал с практическото изграждане на езика.

— Но пишете на него много изискано — каза О'Брайън. — Не само аз съм на това мнение. Неотдавна разговарях с ваш приятел, който определено е специалист. В момента не мога да си спомня името му.

Сърцето на Уинстън отново болезнено се сви. Беше невероятно това да се отнася за друг освен за Сайм. Но Сайм беше не само покойник, той беше изличен, неличност. Всяко конкретно споменаване за него би било смъртно опасно. Думите на О'Брайън очевидно трябваше да се разбират като сигнал, парола. Приобщавайки го към незначителна престъпмисъл, той го правеше свой съучастник. Продължиха да вървят бавно по коридора, но после О'Брайън спря. Със странната обезоръжаваща доброжелателност, която винаги

успяваше да внуши с този жест, той намести очилата на носа си. След това отново подхвана:

— Всъщност исках да кажа, че забелязах в статията ви две думи, които вече са излезли от употреба. Но съвсем отскоро. Попадало ли ви е десетото издание на речника на новговор?

— Не — отговори Уинстън. — Не знаех, че вече е излязло. В Архивния отдел все още използваме деветото.

— Доколкото зная, десетото издание няма да излезе още няколко месеца. Но вече са раздадени сигналните броеве. Един имам аз. Може би ще ви е интересно да го погледнете?

— Дори много — каза Уинстън, защото веднага схвана накъде клони О'Брайън.

— Някои от новите разработки са доста любопитни. Съкращаването на броя на глаголите, струва ми се, ще ви заинтригува. Дайте да помислим дали да ви изпратя речника? Но се опасявам, че постоянно забравям такива неща... Може би, когато ви е удобно, ще минете да го вземете от дома ми? Почакайте. Ще ви дам адреса си.

Стояха пред телекран. Някак разсеяно О'Брайън опипа двата си джоба, извади тефтерче с кожени корици и писалка със златно перо. Точно под екрана и в такава поза, та всеки, който го наблюдава от другия край, да може да прочете написаното, той надраска адреса си, откъсна страницата и я подаде на Уинстън.

— Вечер обикновено съм си у дома — каза той. — Ако ме няма, прислужникът ми ще ви даде речника.

Тръгна си, като остави Уинстън в ръка с листчето хартия, което този път нямаше нужда да крие. Въпреки това той внимателно запамети адреса и след няколко часа го пусна в дупката на паметта заедно с много други хартийки.

Бяха разговаряли не повече от няколко минути. Този епизод означаваше само едно. Беше нагласен, за да може Уинстън да научи адреса на О'Брайън. Това беше необходимо, защото, освен ако не попиташ направо, нямаше начин да се научи къде живее някой. Не съществуваха никакви указатели. „Поискаш ли да ме видиш, ето къде ще ме намериш“ — точно това му беше казал О'Брайън. Може би дори щеше да има послание, скрито някъде в речника. Във всеки случай едно беше сигурно — съзаклатието, за което беше мечтал, наистина съществуваше и той се беше докоснал до периферията му. Знаеше, че

рано или късно ще се отзове на повикването на О'Брайън. Може би утре, може би след дълго отлагане — не беше сигурен. Това беше заключителната фаза на процес, започнал преди години. Първата стъпка беше тайна, неволна мисъл, втората беше започването на дневника. Беше преминал от мисли към думи, а сега от думите към дела. Последната стъпка щеше да бъде в Министерството на любовта. Той го беше приел. Началото съдържаше в себе си края. Въпреки това беше страшно: или по-точно, когато предвкусваш смъртта, все едно че си по-малко жив. Още докато разговаряше с О'Брайън, докато осъзнаваше смисъла на думите, по тялото му мина ледена тръпка. Испита чувството, че потъва във влажен гроб, и нямаше значение, че открай време е знаел: гробът е там и го чака.

Уинстън се събуди със сълзи в очите. Джулия сънливо се извъртя към него и промърмори нещо, което можеше да означава: „Какво ти е?“

— Сънувах... — започна той и се сепна. Прекалено сложно беше, за да се изрази с думи. Не само сънят, а и свързан с него спомен изплува в съзнанието му в секундите след събуждането.

Лежеше със затворени очи, все още потопен в атмосферата на съня. Беше безбрежен и сияен сън, сякаш пред погледа минаваше целият живот като пейзаж след дъжд в лятна вечер. Всичко се бе случило вътре в стъкленото преспание, но повърхността на стъклото беше небесният свод, а в ясната мека светлина под него се виждаха безкрайни простори. Сънят се свеждаше също — в известен смисъл дори се съдържаеше — в жеста, на майка му, повторен трийсет години по-късно от еврейката от филмовия преглед, която се опитваше да защити момченцето си от куршумите, преди бомбите от вертолета да разкъсат и двамата.

— Знаеш ли — каза той, — до този момент вярвах, че съм убил майка си.

— Защо си я убил? — попита в просъница Джулия.

— Не съм я убивал. Не физически.

В своя сън си беше спомнил как зърна майка си за последен път и в миговете на пробуждането в съзнанието му изплуваха всички свързани с това дребни случки. Беше спомен, който сигурно преднамерено бе потискал от дълги години. Не помнеше точната дата, но трябва да е бил над десетгодишен, навярно на дванайсет, когато се бе случило.

Баща му беше изчезнал малко преди това, не можеше да си спомни със сигурност колко. По-точно си спомняше несигурните, тревожни обстоятелства от онова време: паниката при въздушните нападения и как се криеха в станциите на метрото, купищата развалини навсякъде, неразбираемите прокламации, разлепени по ъглите на улиците, бандите младежи в еднакви по цвят ризи,

огромните опашки пред фурните, непрекъснатия картечен огън в далечината — и преди всичко вечната липса на храна. Помнеше как през дългите следобеди с другите момчета ровеха из кофите за смет и купищата боклуци, откъдето събираха зелени кочани, картофени обелки... понякога дори сухи корички хляб, от които внимателно изстъргваха изгорялото; как причакваха камионите с фураж, пътуващи по определен маршрут, защото понякога от друсането се разсипваше малко кюспе.

Когато баща му изчезна, майка му не се изненада, нито изпадна в дълбока скръб — но рязко се промени. Сякаш изгуби желание за живот. Дори за Уинстън беше очевидно, че очаква нещо, което е приела за неизбежно. Вършеше всичко необходимо — готвеше, переше, кърпеше, оправяше леглата, метеше пода, бършеше прах от полицата над камината — винаги много бавно и с удивително отсъствие на излишни движения, като манекен, който се движи от само себе си. Едрото й стройно тяло някак от само себе си изпадаше в пълен покой. Часове наред седеше на леглото почти неподвижно с малката му сестричка на ръце — дребно, болнаво и много мълчаливо дете на две или три години, чието лице от изтощение бе заприличало на маймунско. Много рядко прегръщаше Уинстън и дълго го притискаше към себе си, без да промълви нито дума. Въпреки младостта и егоизма си той съзнаваше, че по някакъв начин това е свързано с никога неспоменаваното нещо, което предстоеше да се случи.

Спомни си стаята, където живееха — мрачна и задушна, наполовина запълнена от легло с бяла завивка. Имаше камина с газов котлон и полица за храната; миеха се отвън на площадката в кафяв глинен умивалник, един на няколко стаи. Спомни си как внушителното тяло на майка му се накланя над газовия котлон, за да разбърка нещо в тенджерата. Но преди всичко си спомни постоянния глад и жестоките, жалки битки по време на ядене. Непрестанно хленчеше на майка си за още храна, крещеше и я нагрубяваше (спомни си дори звученето на собствения си глас, който бе започнал преждевременно да мутира и понякога странно боботеше), или как в стремежа си да получи допълнително прибъгваше до лицемерен патос. Майката на драго сърце му даваше повече от полагаемото му се. Тя смяташе, че е редно той, момчето, да получи най-голямата порция; но колкото и да му даваше, той неизменно искаше още. На всяко ядене тя го умоляваше да

не бъде егоист и да не забравя, че малката му сестричка е болна и също се нуждае от храна, но напразно. Той яростно крещеше, когато тя спираше да му сипва, опитваше се да изтръгне от ръцете ѝ тенджерата и лъжицата, грабеше залци от чинията на сестра си. Знаеше, че обрича на глад и двете, но не можеше да се въздържи, дори смяташе, че това е негово право. Сякаш го оправдаваше неутолимият глад в корема му. Ако майка му не бдеше, между две яденета той обираше мизерния запас от храна върху полицата.

Един ден раздадоха дажби шоколад. Не бяха раздавали от седмици, дори месеци. Много ясно си спомняше скъпоценното парченце. Беше таблетка от две унции^[1] (в онези дни все още смятаха в унции) за тримата. Очевидно трябваше да се раздели на три равни части. Изведнъж, сякаш говореше някой друг, Уинстън се чу как със силен, боботещ глас настоява да му дадат цялото парче. Майка му каза да не бъде алчен. Последва продължителна досадна препирня, в която виковете се смесваха с хленч, сълзи, упреци, пазарлъци. Мъничката му сестричка, вкопчена с две ръце в майка му точно като маймунка, го гледаше над рамото ѝ с големи тъжни очи. Накрая майка му отчупи три четвърти от шоколада и ги даде на Уинстън, а другата четвъртинка даде на сестра му. Момиченцето я взе, огледа я зачудено, вероятно не знаеше какво е. Уинстън я наблюдава около минута. После с внезапен бърз подскок грабна парчето шоколад от ръката на сестра си и побягна към вратата.

— Уинстън, Уинстън! — извика майка му след него... — Елатук! Върни шоколада на сестра си!

Той спря, но не се върна. Тревожните очи на майка му бяха приковани в него. Дори сега, когато мислеше за това, той не знаеше какво е било онова неизбежно, което предстоеше да се случи. Сестра му, осъзнала, че са ѝ откраднали нещо, слабо проплака. Майка му прегърна детето с ръка и притисна лицето му към гърдите си. Нещо в жеста ѝ му подсказа, че сестра му умира. Обърна се и избяга надолу по стълбите с лепкавия шоколад в ръка. Повече не видя майка си. След като налапа шоколада, се засрами от себе си и няколко часа скита по улиците, докато гладът не го подгони у дома. Когато се прибра, майка му бе изчезнала. В онези времена, тогава вече беше нещо обикновено. От стаята не липсваше нищо, освен майка му и сестра му. Не бяха взели никакви дрехи, дори палтото на майка му. До ден днешен не

знаеше със сигурност дали майка му е умряла. Напълно възможно беше да са я пратили в трудов лагер. А сестра му вероятно е отишла, както и самият Уинстън, в някоя от колониите за бездомни деца (наричаха ги центрове до поискване), изникнали по време на гражданската война; или пък е заминала за трудовия лагер заедно с майка му, а може би просто са я оставили да умре.

Сънят бе все още ярък в съзнанието му, особено, обгръщащият, закрилящ жест с ръката, в който сякаш се съдържаше целият му смисъл. Спомни си и друг сън отпреди два месеца. Точно както бе седяла на разклатеното, покрито с бяла покривка легло с вкопченото в нея дете, така седеше и в потъващия дълбоко под него кораб, с всяка минута се спускаше все по-надолу, но все така го гледаше през тъмнеещите води...

Разказа на Джулия за изчезването на майка си. Без да отваря очи, тя се претърколи и се настани по-удобно.

— Тогава сигурно си бил гадно малко свинче — промърмори тя неясно. — Всички деца са свинчета.

— Да. Но истинският смисъл на случилото се...

От дишането ѝ беше очевидно, че отново потъва в сън. Искаше му се да продължи да разказва за майка си. От това, което можеше да си спомни за нея, не смяташе, че е била изключителна жена, още по-малко интелигентна, и все пак тя притежаваше някакво благородство, някаква чистота, просто защото критериите, на които се подчиняваше, бяха лично нейни. Чувствата ѝ бяха лично нейни и не можеха да бъдат променени отвън. Не би ѝ хрумнало, че ако не водят до конкретен резултат, постъпките ѝ се обезсмислят. Обичаш ли някого, ти просто го обичаш и нямаш ли какво друго да му дадеш, пак му даваш обич. Когато изчезна и последното парче шоколад, майка му прегърна детето. От това нямаше полза, то нищо не промени, не донесе още шоколад, не предотврати смъртта на детето, нито нейната собствена; но за нея, изглежда, бе естествено да го направи. Бежанката от лодката също прикри момченцето с ръка, макар срещу куршумите това да бе не по-сигурна защита от лист хартия. Най-ужасяващото постижение на партията бе да убеди хората, че обикновените желания, обикновените чувства нямат значение, като същевременно им бе отнела цялата власт над материалния свят. Попаднал веднъж под контрола на партията, онова, което чувстваш или не чувстваш, което вършиш или не

вършиш, нямаше свършено никакво значение. Каквото и да се случи, ти изчезваш и повече нищо не се чува нито за теб, нито за делата ти. Изличават те напълно от хода на историята. Но за хората само отпреди две поколения това не би изглеждало така съществено, защото те не се опитваха да променят историята. Те се ръководеха от лична преданост, която не подлагаха на съмнение. От значение бяха личните взаимоотношения и напълно безпомощният жест, прегръдка, сълза, дума към умиращ човек имаха стойност сами по себе си. Пролите не са се променили, сети се той изведнъж. Те не са предани на партия, родина или идея, те са предани един на друг. За първи път в живота си той не презираше пролите, нито пък ги смяташе за сляпа сила, която някой ден може да оживее и да възроди света. Пролите си бяха останали човеци. Те не бяха закоравели отвътре. Те не бяха изоставили първичните чувства, които той трябваше да възстановява със съзнателно усилие. И като мислеше за това, си спомни без очевиден повод как преди няколко седмици бе видял на улицата откъсната ръка и я бе ритнал в канавката, все едно че беше зелев кочан.

— Пролите са човешки същества — каза той на глас. — Ние не сме човеци.

— Защо да не сме? — попита Джулия, която пак се беше събудила.

Той се позамисли, после каза:

— Не ти ли е идвало наум, че за нас най-добре ще бъде просто да излезем оттук, преди да е станало прекалено късно, и повече да не се видим?

— Да, мили, няколко пъти ми е идвало наум. Но все едно, няма да го направя.

— Досега имахме късмет — каза той, — но не можем да разчитаме още дълго на него. Млада си. Имаш вид на нормално и невинно момиче. Ако стоиш настрана от хора като мен, можеш да живееш още петдесет години.

— Не. Всичко съм премислила. Каквото правиш ти, ще правя и аз. И не падай духом. Бива ме да си пазя живота.

— Можем да останем заедно още половин или цяла година — знае ли човек. Но накрая със сигурност ще ни разделят. Представяш ли си колко самотни ще бъдем. Когато ни пипнат, не ще можем нищо, абсолютно нищо да направим един за друг. Ако си призная, ще те

застрелят, ако не си призная — пак ще те застрелят. Нищо, което мога да направя, да кажа или да не кажа, няма да забави смъртта ти дори с пет минути. Единият от нас няма дори да знае дали другият е жив или мъртъв. Ще бъдем напълно безпомощни. Единственото, което има значение, е да не се предаваме взаимно, въпреки че дори това ни най-малко няма да промени нещата.

— Ако имаш предвид самопризнанията — каза тя, — бъди сигурен, че ще си признаем. Всички си признават. Нищо не можеш да направиш. Там изтезават.

— Нямам предвид самопризнанието. То не е предателство. Не е важно какво казваш или правиш, а какво чувстваш. Истинското предателство ще бъде, ако успеят да ни накарат да престанем да се обичаме.

Тя се замисли.

— Няма да успеят — заяви най-сетне. — Това е единственото, което не могат да направят. Могат да ни накарат да кажем всичко, всичко, но не могат да ни накарат да го повярваме. Не могат да проникнат в мислите ни.

— Не — каза той малко по-уверено, — така е. Не могат да проникнат в мислите ни. Ако чувстваш, че си струва да запазиш човешкото в себе си, дори това да ти носи беда, значи си победил.

Спомни си за телекрана с вечно будното ухо. Можеха да подслушват денем и нощем, но ако запазваш самообладание, ще ги надхитриш. При цялата им изобретателност те не бяха овладели тайната да откриват мислите на друго човешко същество. Вероятно това не беше съвсем вярно, когато наистина попаднеш в ръцете им. Не се знаеше какво става в Министерството на любовта, но не беше трудно да се досети човек: изтезания, опиати, чувствителни инструменти, които отчитат нервните ти реакции, постепенно изтощаване чрез безсъние и изолация и непрекъснати разпити. Фактите, във всеки случай, не можеха да останат скрити. За тях можеха да се съберат сведения, можеха да ги изстискат с изтезания. Какво значение има всичко това, ако целта е да запазиш не живота, а човечността си? Те не могат да повлияят на чувствата ти, а и ти не можеш да им повлияеш, дори да искаш. Те могат да разкрият до най-малката подробност всичко, което си направил, казал или помислил; но

потайните кътчета на сърцето, чиито подтици бяха неразбираеми дори за теб самия, си остават недосегаеми.

Направиха го, най-сетне го направиха!

[1] Една унция е равна на 28,3 грама — бел.прев. ↑

Намираха се в продълговата, меко осветена стая. Приглушеният телекран издаваше тих шепот, пищността на тъмносиния килим създаваше впечатлението, че стъпваш по кадифе. В отдалечения край на стаята, пред маса под лампа със зелен абажур, с куп книжа от едната си страна седеше О'Брайън. Не си направи труда да вдигне поглед, когато прислужникът въведе Джулия и Уинстън.

Сърцето на Уинстън туптеше така силно, че се съмняваше дали ще е в състояние да заговори. Направиха го, най-сетне го направиха, това беше единствената мисъл в главата му. Беше безразсъдство изобщо да дойдат тук и чисто безумство да пристигнат заедно; макар че наистина дойдоха по различни пътища и се срещнаха едва пред прага на О'Брайън. Самото идване на такова място изискваше самообладание. В много редки случаи човек влизаше в квартира на член на Партиядрото или дори проникваше в района на града, където те живееха. Атмосферата на огромния жилищен дом, неговата пищност и простор, непознатите аромати на доброкачествена храна и доброкачествен тютюн, безшумните и невероятно бързи асансьори, които летяха нагоре-надолу, облечените в бели сака прислужници, които се суетяха насам-натам — всичко това плашеше. Въпреки че имаше задоволителен предлог да дойде, Уинстън на всяка крачка изпитваше страх, че иззад ъгъла изведнъж ще се появи страж в черна униформа, ще поиска документите му и ще му заповяда да се маха. Прислужникът на О'Брайън обаче прие и двамата без възражение. Беше дребен тъмнокож мъж с бяло сако, с ромбоидно, напълно безизразно лице като на китаец. Коридорът, по който ги поведе, бе застлан с мек килим, стените бяха покрити с фини кремави лъскави тапети и с бяла ламперия и всичко блестеше от чистота. Това също плашеше. Уинстън не си спомняше да е виждал коридор, чиито стени да не са замърсени от допира на човешки тела.

В ръката си О'Брайън държеше листче хартия и сякаш съсредоточено го изучаваше. Тежкото му лице, наведено така, че се виждаше профилът на носа, изглеждаше едновременно застрашително

и интелигентно. Може би двайсет секунди седя, без да помръдне. После придърпа към себе си диктографа и изстреля съобщение на хибридният жаргон на министерствата:

— Параграф един запетая седем одобрени изцяло точка предположение съдържащо параграф шест двуплюснелепо на границата на престъпмисъл отмени точка непродължи строеж относно предполучаване плюспълни оценки машинарии отгоре точка край съобщение.

Бавно стана от стола и тръгна към тях по мекия килим. Заедно с думите на новговор сякаш се бе отърсил малко и от официалната атмосфера, но изражението му бе по-мрачно от обичайното, като че ли му бе неприятно, че са го обезпокоили. Ужасът, който Уинстън вече изпитваше, изведнъж се примеси с обикновено смущение. Каза си, че може би просто е направил глупава грешка. Та какво доказателство имаше всъщност, че О'Брайън е политически съзаклятник? Нищо освен един поглед, една двусмислена реплика и собствените му тайни блянове на основата на един сън. Дори не можеше да се оправдае с предлога, че е дошъл за речника, защото тогава присъствието на Джулия не би могло да се обясни. Докато минаваше пред телекрана, О'Брайън сякаш се сети за нещо. Спря, обърна се и натисна копче на стената. Чу се остро щракване. Гласът замлъкна.

Джулия издаде слаб възглас, като че ли изписука от изненада. Въпреки силната си уплаха Уинстън беше прекалено слисан, за да не се обади:

— Вие можете да го изключвате!

— Да — отвърна О'Брайън, — ние можем да го изключваме. Имаме тази привилегия.

Вече стоеше пред тях. Едрата му фигура се извисяваше над двамата, а изражението му си оставаше непроницаемо. Някак строго чакаше Уинстън да заговори, но за какво? Дори сега имаше вид на зает човек, който с раздражение се чуди защо са го обезпокоили. Никой не продума. След като изключи телекрана, в стаята се възцари едва ли не мъртвешка тишина. Безкрайни секунди се нижеха бавно. С голямо усилие Уинстън не сваляше очи от очите на О'Брайън. После изведнъж на строгото лице се появи нещо като усмивка. С характерния си жест О'Брайън намести очилата на носа си.

— Аз ли да започна или вие? — попита той.

— Аз ще започна — отговори незабавно Уинстън. — Онова нещо наистина ли е изключено?

— Да, всичко е изключено. Сами сме.

— Ние дойдохме тук, защото...

Млъкна, тъй като за пръв път осъзна неяснотата на собствените си подбуди. Не беше лесно да каже защо е тук, след като всъщност не знаеше каква помощ очаква от О'Брайън. Продължи със съзнанието, че това, което казва, звучи едновременно неубедително и превзето.

— Смятаме, че съществува някакво съзаклятие, някаква тайна организация, която се бори срещу партията, и вие участвате в нея. Искаме да се присъединим и да работим за нея. Ние сме врагове на партията. Не вярваме в принципите на ангсоц. Ние сме престъпмислители. Освен това сме прелюбодейци. Разказвам ви всичко това, защото искаме да се оставим във ваши ръце. Ако искате да се zlepоставим и по друг начин, и на това сме готови.

Млъкна и погледна през рамото си, защото му се стори, че вратата се отваря. Наистина дребният жълтолик прислужник, беше влязъл, без да чука. Уинстън видя, че носи поднос с гарафа и чаши.

— Мартин е от нашите — каза безизразно О'Брайън. — Донеси тук питиетата, Мартин, сложи ги върху кръглата маса. Има ли достатъчно столове? Тогава да седнем и да поговорим на спокойствие. Вземи стол и за себе си, Мартин. Разговорът е делови. В следващите десет минути можеш да престанеш да бъдеш прислужник.

Дребният човек се настани съвсем непринудено и все пак като прислужник, като слуга, който се ползва с някои привилегии. Уинстън го наблюдаваше изпод око. Порази го мисълта, че целият живот на този човек е една роля и сега му се струва рисковано да я изостави дори за миг. О'Брайън взе гарафата за гърлото и напълни чашите с тъмноредвена течност. Това събуди в Уинстън смътни спомени за нещо, видяно много отдавна върху стена или плакат — огромна бутилка, цялата от електрически светлини, които сякаш се движеха нагоре-надолу и изливаха съдържанието ѝ в чаша. Гледано отгоре, това нещо изглеждаше почти черно, а в гарафата блестеше като рубин. Беше със сладко-кисел аромат. Видя как Джулия взема чашата си и го мирише с нескрито любопитство.

— Това е вино — обади се О'Брайън с лека усмивка. — Сигурно сте чели за него в книгите. Разбира се, то почти не достига до

Партпериферията. — Лицето му отново стана сериозно и той вдигна чаша: — Струва ми се уместно да започнем с наздравица. За вашия ръководител — за Емануел Голдщайн.

Уинстън взе чашата си доста припряно. Виното беше нещо, за което бе чел и мечтал. Като стъкленото преспание или полузабравените стихове на мистър Чарингтън, то принадлежеше към изчезналото романтично минало, към древността, както обичаше да я нарича тайно в мислите си. Неизвестно защо винаги бе смятал, че на вкус виното е много сладко, като конфитюр от къпини, и незабавно упоява. Всъщност, когато го преглътна, определено се разочарова. Истината беше, че тъй като от години пиеше джин, едва усети вкуса му. Остави празната чаша.

— Значи има такъв човек, Голдщайн? — попита той.

— Да, има такъв човек и е жив. Но къде живее, не зная.

— А съзаклатието — организацията? Съществува ли? Не е ли просто измислица на Полицията на мисълта?

— Съществува. Наричаме я Братството. Никога няма да научите нещо повече за Братството, освен че го има и вие членувате в него. Скоро ще се върна на това — той погледна ръчния си часовник. — Не е разумно дори за членове на Партиядрото да изключват телекрана за повече от половин час. Не биваше да идвате тук заедно и ще трябва да си отидете поотделно. Вие, другарко — той кимна с глава към Джулия, — ще си тръгнете първа. Имаме на разположение още двацет минути. Безспорно разбирате, че трябва да започна с няколко въпроса. В общи линии на какво сте готови?

— На всичко, на което сме способни — отговори Уинстън.

О'Брайън се извърна малко на стола си, така че вече седеше с лице към Уинстън. Почти не обръщаше внимание на Джулия — очевидно приемаше, че Уинстън говори и от нейно име. За момент клепачите покриха очите му. Започна да задава въпросите си с тих безизразен глас, все едно че това беше установен ритуал и повечето отговори му бяха известни.

— Готови ли сте да жертвате живота си?

— Да.

— Готови ли сте да извършите убийство?

— Да.

— Да извършите саботаж, които могат да причинят смъртта на стотици невинни хора?

— Да.

— Да предадете страната си на чужди сили?

— Да.

— Готови ли сте да мамите, да фалшифицирате, да шантажирате, да покварявате умовете на деца, да разпространявате наркотици, да насърчавате проституцията, да разнасяте венерически болести — да направите всичко, което може да деморализира и подкопае мощта на партията?

— Да.

— Ако например по някакъв начин се окаже изгодно за нашите интереси да хвърлите сярна киселина в лицето на дете — готови ли сте да го сторите?

— Да.

— Готови ли сте да промените самоличността си и до края на живота си да работите като сервитьор или докер?

— Да.

— Готови ли сте да се самоубиете, ако и когато ви заповядаме?

— Да.

— Готови ли сте двамата да се разделите и никога повече да не се видите?

— Не! — намеси се Джулия.

На Уинстън се стори, че мина много време, преди да отговори. За момент сякаш бе изгубил дар слово. Отново и отново езикът му се движеше безмълвно, оформяйки първо едната, а после другата дума. Докато не я произнесе, сам не знаеше коя ще каже.

— Не — изрече той накрая.

— Добре направихте, че ми го казахте — заяви О'Брайън. — Трябва да знаем всичко.

Обърна се към Джулия и добави с малко по-изразителен глас:

— Съзнавате ли, че даже ако той оцелее, може да е друг човек. Току-виж, се наложило да му дадем нова самоличност. Лицето му, жестовете му, формата на ръцете, цветът на косата — дори гласът му ще бъдат различни. И самата вие може да сте друг човек. Нашите хирурзи са в състояние да променят хората до неузнаваемост. Понякога е нужно. Понякога дори ампутираме крайник.

Уинстън не можа да се сдържи и хвърли крадешком поглед към монголското лице на Мартин. Не се забелязваха никакви белези. Джулия беше преbledняла така, че луничките ѝ изпъкваха, но гледаше безстрашно О'Брайън. Промърмори нещо, което прозвуча като съгласие.

— Добре. Значи за това се разбрахме.

На масата стоеше сребърна табакера с цигари. О'Брайън разсеяно ги побутна към тях, сам той взе една, после стана и бавно се разхожда нагоре-надолу, сякаш прав мислеше по-добре. Цигарите бяха много хубави, много дебели и здраво натъпкани, хартията им беше непривично мека. О'Брайън отново погледна ръчния си часовник.

— Време е да се връщаш в кухнята, Мартин — каза той. — След петнайсет минути ще включа телекрана. Преди да си тръгнеш, запомни лицата на тези другари. Ще ги срещаш пак. Аз може би не.

Точно както пред входната врата, очите на дребния мъж се стрелнаха към лицата им. В поведението му нямаше и следа от доброжелателност. Той запамятаваше външния им вид, но от самите тях не се интересуваше, или поне така изглеждаше. На Уинстън му хрумна, че вероятно едно изкуствено лице не може да променя изражението си. Без да проговори или да се сбогува, Мартин излезе и затвори тихо вратата след себе си. О'Брайън се разхождаше нагоре-надолу с ръка в джоба на комбинезона си — в другата държеше цигарата.

— Разбирате — каза той, — че ще се сражавате на тъмно. Винаги ще бъдете на тъмно. Ще получавате заповеди и ще ги изпълнявате, без да питате защо. По-късно ще ви изпратя една книга, за да разберете същността на обществото, в което живеем, и необходимата стратегия, за да го унищожим. След като прочетете книгата, вие ще станете пълноправни членове на Братството. Но никога няма да научите нещо повече освен общите цели, за които се борим, и непосредствените задачи. Казвам ви, че Братството съществува, но не мога да ви кажа дали то се състои от сто души или от десет милиона. Вие самите никога няма да можете да кажете дали в него членуват дори десетина. Ще имате три-четири свръзки, които от време на време ще се подновяват, старите ще изчезват. Тъй като това беше вашата първа свръзка, тя ще остане. Когато ги получавате, заповедите ще идват от

мен. Ако сметнем за нужно да се свържем с вас, то ще е чрез Мартин. Когато накрая ви хванат, ще си признаете. Това е неизбежно. Но освен за собствените си действия не ще имате много за признаване. Няма да сте в състояние да предадете повече от шепа хора без особено значение. Вероятно дори мен няма да предадете. Дотогава може да съм умрял или да съм станал друг човек, с друго лице.

Продължаваше да се движи насам-натам по мекия килим. Въпреки едрото тяло в движенията му имаше удивително изящество. Проявяваше се дори в жеста, с който пхаше ръка в джоба или държеше цигарата. Той създаваше впечатление не толкова за сила, колкото за увереност и разбиране, примесено с ирония. Колкото и да беше сериозен, в него нямаше нищо от тесногърдието, присъщо на фанатиците. За убийство, самоубийство, венерически болести, ампутирани крайници и променени физиономии говореше с едва доловима насмешка. „Неизбежно е — сякаш казваше гласът му, — трябва да го направим, без да трепнем. Но не с това ще се занимаваме, когато отново ще си струва да се живее.“

Уинстън изпита прилив на възхищение, почти на обожание към О'Брайън. За момент беше забравил призрачната фигура на Голдщайн. Гледайки мощните рамене на О'Брайън и грубоватото му лице, толкова грозно и въпреки това толкова одухотворено, човек не би могъл да повярва, че той може да бъде победен. Нямаше хитрост, която да не прозре, нямаше опасност, която да не избегне. Дори Джулия изглеждаше смаяна. Беше оставила цигарата си да угасне и слушаше внимателно. О'Брайън продължи:

— Чували сте слухове за съществуването на Братството. Безспорно сте си изградили собствена представа за него. Вероятно сте си представяли огромна нелегална мрежа от съзаклятници, които тайно се срещат в подземия, драскат лозунги по стените, разпознават се с парола или със специфичен жест. Няма нищо такова. Няма начин, по който членовете на Братството да се разпознаят, и не е възможно отделен член да познава повече от няколко други. Ако попадне в ръцете на Полицията на мисълта, самият Голдщайн не би могъл да им даде пълен списък на членовете или пък някакви сведения, които да насочат към пълния списък. Такъв списък не съществува. Братството не може да бъде унищожено, защото не е организация в обикновения смисъл на думата. Нищо не го обединява, освен една идея, и тя е

непобедима. Вие няма да имате никаква опора освен идеята. Няма да получите другарска подкрепа или окуражителна дума. Когато накрая ви хванат, не се надявайте на помощ. Ние никога не помагаме на нашите членове. Когато е наложително някой да замлъкне завинаги, най-много да успеем тайно да внесем бръснач в затворническата килия. Ще трябва да свикнете на живот без удовлетворение и без надежда. Известно време ще работите, ще ви хванат, ще си признаете и тогава ще умрете. Това е единственото удовлетворение, което ще получите. Напълно е изключено да настъпи някаква осезаема промяна, докато сме живи. Ние сме покойници. Истинският ни живот е в бъдещето. В него ние ще вземем участие като шепа прах и отломки от кости. Но никой не знае кога ще настъпи това бъдеще. Може би след хиляда години. Засега можем само лека-полека да разширяваме сферата на здравия разум. Не можем да действаме колективно. Можем само да пръскаме семето на нашето познание от човек на човек, поколение след поколение. Изправени пред Полицията на мисълта, друг път за нас няма.

Млъкна и за трети път погледна ръчния си часовник.

— Вече е време да тръгвате, другарко — обърна се той към Джулия. — Почакайте. Гарафата все още е наполовина пълна.

Разля виното и вдигна своята чаша за столчето.

— За какво да пием този път? — попита той все така полунасмешливо. — За провала на Полицията на мисълта? За смъртта на Големия брат? За човечеството? За бъдещето?

— За миналото — каза Уинстън.

— За миналото е по-важно — съгласи се сериозно О'Брайън.

Те изпиха виното и веднага след това Джулия стана да си върви. О'Брайън взе малка кутийка, която лежеше върху скрина, подаде ѝ плоска бяла таблетка и ѝ каза да я сложи на езика си. Важно е, обясни той, да не мирише на вино, когато излиза оттук: момчетата, обслужващи асансьорите, са много наблюдателни. Веднага щом вратата се затвори зад нея, той като че ли забрави за съществуването ѝ. Направи още една-две крачки нагоре-надолу и спря.

— Трябва да решим някои подробности — каза той. — Предполагам, че имате някакво скривалище?

Уинстън му каза за стаята над магазина на мистър Чарингтън.

— Засега върши работа. По-нататък за вас ще уредим нещо друго. Важно е тайните квартири да се сменят често. Междувременно ще ви изпратя екземпляр от книгата — дори О'Брайън, забеляза Уинстън, произнася думата, сякаш е написана в курсив, — книгата на Голдщайн, нали разбирате, при първа възможност. Може да минат няколко дни, преди да успее да намеря екземпляр. Както вероятно се досещате, не са много. Полицията на мисълта ги намира и унищожава почти със същата бързина, с която ние ги издаваме. Но това не променя нещата. Книгата е неунищожима. И последният екземпляр да изчезне, ние можем да го възстановим почти дума по дума. Ходите ли с куфарче на работа? — добави той.

— Обикновено да...

— Какво е то?

— Черно, много износено. С две каишки.

— Черно, две каишки, много износено — добре. Някой не толкова далечен ден — не мога да ви кажа точно кога — в едно от съобщенията, които ще получите сутринта на работа, ще има сгрешена дума и вие ще поискате да я повторят. На следващия ден ще отидете на работа без куфарче. По някое време през деня един човек ще докосне ръката ви на улицата и ще каже: „Струва ми се, че сте изпуснали куфарчето си.“ В неговото ще намерите екземпляр от книгата на Голдщайн. Ще я върнете след две седмици.

Помълчаха.

— Остават още няколко минути, преди да стане време да си вървите — каза О'Брайън. — Пак ще се срещнем — ако изобщо се срещнем.

Уинстън го погледна.

— Там, където няма тъмнина? — попита той колебливо.

О'Брайън кимна, без да изглежда изненадан.

— Там, където няма тъмнина — каза той, сякаш бе разбрал намека.

— А междувременно имате ли нещо да кажете, преди да си тръгнете? Някакво съобщение? Някакъв въпрос?

Уинстън помисли. Като че ли нямаше какво друго да пита: още по-малко желание изпитваше да говори високопарни приказки. Вместо нещо пряко свързано с О'Брайън или с Братството в съзнанието му изплуваха едновременно мрачната спалня, където майка му бе

прекарала последните си дни, и малката стая над магазина на мистър Чарингтън със стъкленото преспание и гравюрата върху стомана в рамка от палисандрово дърво. Почти наслуки попита:

— Чували ли сте някога едно старо стихотворение, което започва с „Лимоните и портокалите, на «Свети Климент» бият камбаните“?

О’Брайън отново кимна. Тържествено допълни куплета:

*Лимоните и портокалите,
на „Свети Климент“ бият камбаните!
Грош ми дай,
слушай „Свети Мартин“ и много не знай.*

*Дай го и кажи,
на Олд Бейли камбаната пее ли.
Десет ми дължиш,
клепалото в Шордич^[1] иди и виж...*

— Знаете и последния стих! — възкликна Уинстън.

— Зная и последния стих. А сега, опасявам се, е време да си вървите. Почакайте. По-добре да ви дам една от тези таблетки.

Когато Уинстън се изправи, О’Брайън му подаде ръка. Могъщото му ръкостискане смаза костите в дланта на Уинстън. На вратата Уинстън се обърна, но О’Брайън, изглежда, вече го изтриваше от съзнанието си. Чакаше с ръка върху ключа на телекрана. Зад него Уинстън виждаше писалището и лампата със зелен абажур, диктографа и телените кошове, пълни с книжа. Случаят бе приключил. След трийсет секунди, каза си той, О’Брайън ще се е върнал към прекъснатата си важна работа в служба на партията.

[1] Село, сега район в голям Лондон — бел.пр. ↑

Уинстън се беше размекнал като желе от умора. Желе беше точната дума. Хрумна му спонтанно. Тялото му сякаш беше не само меко, но и прозрачно като желе. Струваше му се, че ако вдигне ръка, през нея ще види светлината. Огромната работа бе изстискала от него всичката кръв и лимфа, оставяйки някаква немощна структура от нерви, кости и кожа. Усещанията изглеждаха пресилени. Комбинезонът тежеше на плещите му, паважът гъделичкаше стъпалата му, дори стискането и отпускането на ръката изискваше усилие, от което ставите му скърцаха.

През последните пет дни бе работил повече от деветдесет часа. Както и всички останали в министерството. Сега всичко бе свършило и той нямаше буквално никаква работа, никаква партийна работа, чак до следващата сутрин. Можеше да прекара шест часа в убежището и още девет в собственото си легло. В мекия слънчев следобед вървеше бавно по някаква мръсна улица към магазина на мистър Чарингтън, като с едно око следеше за патрули, безразсъдно уверен, че този следобед няма опасност някой да му попречи. На всяка крачка в коляното му се удряше тежкото куфарче, което носеше, и кожата по целия му крак изтръпваше. Вътре в него беше книгата, в негово владение вече от шест дни, която обаче още не бе отворил, нито погледнал.

На шестия ден от Седмицата на омразата, след парадите, речите, крясъците, песните, знамената, плакатите, филмите, възъчните фигури, непрекъснатото биене на барабаните, пищенето на тромпетите, тропота на маршируващите крака, скърцането на гъсеничните вериги на танковете, грохота на ескадрилите самолети, военните салюти — след шест такива дни, когато големият оргазъм вибрираше към кулминацията си и колективната омраза към Евразия бе стигнала до такова изстъпление, че успее ли да се добере до двете хиляди евразийски военнопленници, които трябваше да бъдат обесени публично през последния ден на празниците, тълпата без съмнение щеше да ги разкъса на парчета — точно в този момент бе

обявено, че Океания в края на краищата не воюва с Евразия. Океания воюва с Изтазия. Евразия е съюзник.

Естествено официално не бе признато, че е настъпила промяна. Просто съвсем внезапно и едновременно навсякъде стана известно, че врагът е Изтазия, а не Евразия. В този миг Уинстън беше на митинг на един от централните лондонски площади. Беше тъмно, белите лица и червените знамена изглеждаха зловещи в светлината на прожекторите. Площадът беше претъпкан с няколко хиляди души, включително група от около хиляда ученици с униформи на Разузнавачите. От покрита с червен плат трибуна оратор от Партиядрото, дребен, мършав мъж с непропорционално дълги ръце и голям плешив череп, по който се вееха няколко проскубани кичура коса, отправяше тирадата си към тълпата. Дребната изкривена от злоба фигурка бе сграбчила дръжката на микрофона с една ръка, докато другата кокалеста ръка с огромна длан злокобно раздираше въздуха над главата му. Гласът му, с метално звучене от усилвателите, изстрелваше безкраен списък от зверства, кланета, изселвания, плякосвания, изнасилвания, изтезания на пленници, бомбардировки на цивилни граждани, лъжлива пропаганда, подли агресии, нарушени договори. Беше почти невъзможно да го слушаш, без от самото начало да повярваш и после да пламнеш от гняв. На всеки няколко минути яростта на тълпата преливаше и гласът на оратора потъваше в дивия животински рев, който необуздано се надигаше от хиляди гърла. Най-юнашки крещяха учениците. Речта продължаваше вече може би двајсет минути, когато на трибуната се качи куриер и пхна бележка в ръката на оратора. Той я разгъна и прочете, без да спре да говори. Нищо не се промени в тона и в поведението му, нито в съдържанието на речта му, но изведнъж имената станаха други. Без да бъде казана дума, вълна от разбиране разлюля тълпата. Океания воюваше с Изтазия! В следващия миг настъпи огромна суматоха. Всички знамена и плакати, с които беше украсен площадът, бяха неверни! На повече от половината бяха изобразени неподходящи лица. Това бе саботаж. Това бе дело на агентите на Голдщайн! Хаосът беше пълен — от стените се късаха плакати, знамената се раздиреха и се тъпчеха с крака. Разузнавачите извършиха истински подвизи — покатериха се на покривите и нарязаха знаменцата, които се развяваха от комините. За две-три минути всичко свърши. Ораторът, все още сграбчил дръжката на

микрофона, с приведени напред рамене, дращейки въздуха със свободната си ръка, продължаваше да говори. Минута по-късно тълпата отново надаваше животински викове на ярост. Омразата беше продължила точно както преди, само прицелът ѝ бе сменен...

Припомняйки си станалото, сега Уинстън с изумление си даде сметка, че ораторът бе преминал от една тема на друга буквално по средата на изречението, не само без да направи пауза, но дори без да промени словореда. Но тогава други неща го занимаваха. Точно в най-голямата суматоха, докато се късах плакатите, мъж, чието лице не видя, го потупа по рамото и му каза: „Извинете, мисля, че сте си изпуснали куфарчето.“ Той пое куфарчето разсеяно, без да продума. Знаеше, че ще минат дни, преди да има възможност да погледне съдържанието му. В момента, когато митингът свърши, той се запъти към Министерството на истината, въпреки че приближаваше двайсет и три часа. Всички служители на министерството, бяха направили същото. Заповедите, призоваващи ги към работните им места, които вече се разнасяха от телекраните, едва ли бяха необходими.

Океания беше във война с Изтазия: Океания винаги е била във война с Изтазия. Голяма част от политическата литература от последните пет години беше напълно остаряла. Всевъзможни съобщения и документи, вестници, книги, брошури, филми, звукозаписи, фотографии — всичко трябваше да бъде коригирано със светкавична скорост. Въпреки че не беше издадена никаква заповед, знаеше се, че ръководителите на отдела възнамеряват за една седмица да унищожат навсякъде всички свидетелства за войната с Евразия и за съюза с Изтазия. Работата беше непосилна, още повече че онова, което вършеха, не можеше да се назове с истинското му име. Всички в Архивния отдел работеха по осемнайсет часа в денонощието, като успяваха да дремнат само по три часа. От складовете извадиха дюшеци и ги постлаха из коридорите: прислужници от бюфета разнасяха с колички на колелца храната — сандвичи и кафе „Победа“. Преди да отиде да подремне, Уинстън всеки път се стараеше да свърши всичко и да остави бюрото си чисто и всеки път, когато допълзваше обратно със залепнали очи и болки по цялото тяло, го намираше затрупано като от снежна лавина с нов поток книжни рула, погребали наполовина диктографа, прелели по пода, така че най-напред трябваше да ги подреди в що-годе спретната купчинка, за да има място да работи.

Най-лошото бе, че работата в никакъв случай не бе само механична. Често беше достатъчно да се замени едно име с друго, но към всяка подробна информация трябваше да пристъпи с внимание и въображение. Изискваха се значителни географски познания дори само за да се прехвърли войната от единия край на света в другия.

На третия ден очите го боляха непоносимо и трябваше да бърше очилата си през няколко минути. Сякаш се бореше с някаква смазваща физическа задача, която имаше правото да отхвърли и въпреки това изпитваше невротичното желание да я изпълни. Доколкото имаше време да си спомни, не го безпокоеше фактът, че всяка дума, промърморена в диктографа, всяка дума, изписана с писалката, е предумишлена лъжа. Като всички останали в отдела той гореше в стремежа си фалшификацията да бъде съвършена. На сутринта на шестия ден потокът от рула намаля. Цял половин час нищо не падна от тръбата; после още едно руло, а след това нищо. Горедолу по същото време работата навсякъде затихна. През целия отдел премина дълбока и сякаш тайна въздишка. Беше извършено велико дело, което никой никога не би могъл да спомене. Вече беше невъзможно човешко същество документирано да докаже, че войната с Евразия е била действителност. Точно в дванайсет часа неочаквано бе съобщено, че всички служители на министерството са свободни до следващата сутрин. Уинстън, все още с куфарчето с книгата в него, което държеше между краката си, докато работеше, и под тялото си, докато спеше, се прибра у дома, избърсна се и едва не заспа в банята, въпреки че водата беше почти хладна. С едва ли не сластолюбиво поскърцване в ставите той се изкачи по стълбите над магазина на мистър Чарингтън. Беше изморен, но вече не му се спеше. Отвори прозореца, запали малката мръсна нафтова печка и сложи канче с вода за кафето. Джулия щеше да дойде скоро; междувременно той имаше книгата. Настани се в изтърбушеното кресло и разкопча каишките на куфарчето.

Тежък черен том, нескопосано подвързан, без име или заглавие на корицата. Шрифтът също изглеждаше леко разкривен. Страниците бяха изтъркани по ъглите и лесно изпадаха, сякаш книгата беше преминала през много ръце. Надписът на титулната страница гласеше:

ЕМАНУЕЛ ГОЛДЦАЙН

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА НА ОЛИГАРХИЧНИЯ КОЛЕКТИВИЗЪМ

Уинстън зачете:

ГЛАВА I

НЕВЕЖЕСТВОТО Е СИЛА

През всички епохи, за които имаме писмени сведения, а вероятно още от края на неолита в света е имало три типа хора — висши, средни и низши. Делили са се по различен признак и са носили неизброимо много имена, а относителният им брой, както и съотношението им едни към други са се променяли с всяка епоха, но основната структура на обществото винаги е оставала същата. Дори след дълбоки катаклизми и привидно необратими поврати неизменно се е възстановявал същият модел, точно както жироскопът винаги се връща в изходно положение, независимо колко силно е бил тласнат в една или друга посока.

Целите на тези групи са напълно несъвместими...

Уинстън спря да чете, преди всичко за да оцени факта, че четеше на спокойствие и в безопасност. Беше сам: без телекран, без нечие ухо на ключалката, без нервния рефлекс да погледне през рамо или да покрие страницата с ръка. Топлият летен полъх галеше бузата му. Някъде отдалеч долитаха слабо детски викове, в самата стая нямаше никакъв звук освен наподобяващото жужене тиктакане на часовника. Настани се по-удобно в креслото и вдигна крака на решетката на камината. Това беше блаженство, беше рай. Изведнъж, както човек понякога прави с книга, от която знае, че ще прочита и препрочита всяка дума, той я отвори наслуки и попадна на глава III. Зачете:

ГЛАВА III

ВОЙНАТА Е МИР

Разделянето на света на три големи супер държави беше събитие, което можеше да бъде предвидено още в началото на двайсети век и наистина бе предвидено. С поглъщането на Европа от Русия и на Британската империя от Съединените щати две от трите съществуващи сили, Евразия и Океания, се появиха на сцената. Третата, Изтазия, се очерта като отделна единица едва след още едно десетилетие хаотични битки. На някои места границите между трите супердържави са спорни, а на други се менят в зависимост от прищевките на войната, но общо взето следват географския терен. Евразия обхваща цялата северна част на европейския и азиатския земен масив, от Португалия до Беринговия проток. Океания обхваща двете Америки, островите в Атлантическия океан, включително Британските, Австралазия и южната част на Африка. Изтазия, по-малка от другите и с по-променлива западна граница, обхваща Китай и страните на юг от него, Японските острови и голяма, но непостоянна част от Манджурия, Монголия и Тибет.

В една или друга комбинация тези три супердържави постоянно воюват и са воювали през последните двайсет и пет години. Войната обаче вече не е отчаяната унищожителна борба от първите десетилетия на двайсети век. Това са военни действия с ограничени цели между воюващи страни, които не са в състояние да се унищожат взаимно, нямат материална причина да се бият и не са разделени от съществени идеологически различия. Това не означава, че военните действия или отношението на масите към тях вече не са така кръвожадни или по-рицарски. Напротив, военната истерия е непрестанна и всеобща и такива деяния, като изнасилване, плячкосване, избиване на деца, поробване на цели народи и репресивни мерки срещу пленници, при които се стига дори до заливане с вряла

вода и заравяне живи, се смятат за нормални, а когато се извършват от собствената страна, а не от вражеската — за похвални. Но във физически аспект във войната са въвлечени много малък брой хора, предимно висококвалифицирани специалисти, и се причиняват сравнително малко поражения. Военните действия, когато има такива, се водят по неопределените граници, за чието местоположение обикновеният човек може само да се досеща, или около плаващите крепости, които охраняват стратегически точки по морските пътища. В центровете на цивилизацията войната не означава нищо повече от постоянен недостиг на стоки от първа необходимост и случайно попадение на ракетни бомби, които взимат по няколко десетки жертви. На практика променила се е същността на войната. По-конкретно причините, поради които се водят войни, са разменили местата си по значение. Подбуди, само до известна степен присъстващи в големите войни от началото на двайсети век, сега са водещи, открито се признават и действията се планират и в съответствие с тях.

За да се разбере същността на сегашната война — защото въпреки прегрупирането, което става веднъж на няколко години, войната винаги е една и съща, — човек трябва на първо място да осъзнае, че е невъзможно тя да бъде решаваща. Нито една от супердържавите не може да бъде напълно покорена дори от другите две заедно. Прекалено са равностойни по сила, а естествените им укрепления са прекалено непревземаеми. Евразия е защитена от огромните си земни пространства, Океания — от просторите на Атлантика и Пасифика, Изтазия — от плодовитостта и трудолюбието на населението си. Второ, в материален аспект вече няма за какво да се воюва. С установяването на самозадоволяващи се икономики, при които производството и потреблението са нагодени едно към друго, боричкането за пазари — главна причина за предишните войни, е прекратено, а съперничеството за суровини вече не е въпрос на живот и смърт. Така или

иначе, всяка от трите супердържави е толкова огромна, че може да добие почти всички суровини, от които се нуждае, на собствената си територия. Колкото до непосредствената икономическа цел на войната, това е война за работна сила. Между границите на супердържавите — нито една от тях никога не го владее изцяло, лежи неправилен четириъгълник с върхове в Танжер, Бразавил, Даруин и Хонконг, където живее около една пета от населението на земята. Именно за господството над тези гъсто населени райони и за ледената покривка на Северния полюс се борят постоянно трите сили. На практика нито една от тях никога не контролира целия спорен район. Части от него постоянно минават от едни ръце в други и възможността да се заграби това или онова парче чрез неочаквана измяна диктува безкрайните преразпределения на силите.

Всички спорни територии съдържат ценни минерали, в някои от тях се отглеждат стратегически важни растения като каучук, който в северните страни може да се произвежда само чрез сравнително скъпи технологии. Но преди всичко те съдържат бездънни резерви на евтина работна ръка. Силата, която контролира Екваториална Африка или страните от Близкия изток, или Южна Индия, или Индонезийския архипелаг, разполага и с телата на десетки или стотици милиони зле платени и трудолюбиви кули. Жителите на тези райони, сведени повече или по-малко до положението на роби, постоянно преминават от завоевател към завоевател и се използват както въглищата или петрола, в надпреварата да се произведат повече оръжия, за да се превземе повече територия, за да се завладее повече работна ръка, за да се произведат повече оръжия, за да се завземе повече територия, и така нататък до безкрай. Трябва да се отбележи, че сраженията в действителност никога не излизат извън границите на спорните райони. Границите на Евразия се движат напред-назад между басейна на река Конго и северния бряг на Средиземно море; островите в Индийския и в Тихия океан постоянно се завладяват и презавладяват от Океания или от

Италия; в Монголия разделителната линия между Евразия и Италия никога не е постоянна; около Северния полюс и трите сили претендират за огромни територии, които всъщност са предимно ненаселени и неизследвани. Но равновесието на силите винаги остава приблизително еднакво и територията в сърцето на всяка от супердържавите винаги е непокорната. Нещо повече, трудът на експлоатираните народи около екватора всъщност не е необходим за световната икономика. Те не добавят нищо към богатството на света, тъй като всичко, което произведат, се използва за войната, а целта на войната винаги е завоюването на по-добра позиция и започването на нова война. С труда си поробените народи позволяват да се ускорява темпото на непрекъснатата война. Но дори те да не съществуваша, структурата на обществото в света и процесът, чрез който тя се поддържа, нямаше съществено да се различават.

Основната цел на съвременната война (в съответствие с принципите на двумисълта тази цел едновременно се признава и не се признава от ръководните умове в Партията) е да се използват продуктите на машините, без да се повишава общото жизнено равнище. Още от края на деветнайсетия век проблемът какво да се прави с излишъка от стоки за широко потребление е тревожел индустриалното общество. Понастоящем, когато малцина човешки същества имат достатъчно храна, този проблем очевидно не е неотложен и може би не би станал такъв, дори и никакви изкуствено предизвикани процеси на разруха не са били задействани. В сравнение със света, който съществуваше преди 1914 година, и още повече в сравнение с въображаемото бъдеще, което хората от онзи период са очаквали, светът днес е голо, гладно, порутено място. В началото на двайсети век представата за бъдещото общество, невероятно богато, освободено от необходимостта да се трудиш, добре уредено и ефективно — бляскав антисептичен свят от стъкло, стомана и снежнобял бетон — беше част от мисленето на почти всеки

образован човек. Науката и технологиите се развиваха с изумителна бързина и беше естествено да се предполага, че така ще продължи и в бъдеще. Но това не стана — отчасти поради обедняването, причинено от дългата поредица войни и революции, отчасти защото научният и техническият прогрес зависят от емпиричния начин на мислене, който не може да просъществува в командно-административното общество. Като цяло светът е по-примитивен, отколкото преди петдесет години. Има напредък в някои изостанали по-рано области, изобретени са и различни апарати, неизменно свързани по някакъв начин с войната и полицейското следене, но експериментирането и изобретяването като цяло са прекратени, а опустошенията от атомната война през петдесетте години на двайсетия век никога не бяха напълно възстановени. Въпреки това опасностите, породени от машините, остават налице. От момента, когато се появи първата машина, за всички мислеци хора стана ясно, че необходимостта от робския човешки труд, и следователно до голяма степен от неравенството между хората, ще изчезне. Ако машините се използват по предназначението си, гладът, смазващият труд, мръсотията, неграмотността и болестите могат да бъдат изкоренени за няколко поколения. И наистина, без дори да се използват за такава цел, а едва ли не автоматично — чрез производството на блага, които от време на време няма как да не се разпределят — машините действително повишиха значително жизненото равнище на обикновения човек за период от около петдесет години в края на деветнайсети и началото на двайсети век.

Също така беше ясно обаче, че всеобщото увеличаване на благата заплашва със смърт — в известен смисъл дори вече беше смърт за йерархическото общество. В свят, където всеки има кратък работен ден, достатъчно храна, живее в къща с баня и хладилник и притежава кола или дори самолет, най-очевидната и вероятно най-съществената проява на неравенство вече ще е изчезнала. Станало веднъж всеобщо, богатството не може да е

отличителна черта. Без съмнение, възможно е да си представим общество, в което богатството, в смисъл на лично притежание и луксозни вещи, ще бъде разпределено справедливо, тъй като властта ще остане в ръцете на малобройна, привилегирована каста. Но на практика такова общество не би могло да остане за дълго стабилно. Защото, ако всички еднакво се радват на свободно време и сигурност, преобладаващата маса човешки същества, които обикновено са затъпели от бедност, ще се образуват и ще се научат да мислят самостоятелно; а веднъж постигнали това, те рано или късно ще разберат, че привилегированото малцинство няма никаква функция, и ще го пометат. В края на краищата йерархическото общество може да съществува единствено върху основата на бедността и невежеството. Връщането към пасторалното минало, за което някои мислители от началото на двайсети век мечтаеха, не бе практическо решение. То влизаше в противоречие с тенденцията към механизация, станала едва ли не инстинктивна почти в целия свят; нещо повече, всяка страна, изоставаща в индустриалното си развитие, е безпомощна във военно отношение и непременно ще бъде управлявана пряко или непряко от по-напредналите си съперници.

Не беше задоволително и решението масите да се държат в бедност, като се ограничава производството на стоки. До голяма степен така бе в последната фаза на капитализма, някъде между 1920 и 1940 година. В много страни икономиката беше оставена в застой, земята не се обработваше, средствата за производство не нарастваха, на голяма част от населението се отказваше правото на труд, а полугладното им съществуване се поддържаше чрез държавна благотворителност. Но това също водеше до отслабване във военната област и тъй като наложените лишения бяха очевидно ненужни, съпротивата ставаше неизбежна. Проблемът беше как да се въртят колелата на промишлеността, без да се увеличава реалното богатство на света. Трябваше да се произвеждат стоки, но не биваше

те да се разпределят. На практика единственият начин да се постигне това бе чрез непрестанна война.

Основната цел на войната е унищожаването не непременно на човешкия живот, а на продуктите на човешкия труд. Войната е начин да се разрушават или да се изпращат в стратосферата, или да се потапят в дълбините на океана материални средства, които иначе биха били използвани за прекалено повишаване на благосъстоянието на масите и оттук в последна сметка — за прекаленото им образование. Даже когато самите оръжия не се унищожават, тяхното производство все пак е подходящ начин да се изразходва работна сила, без да се създаде нещо, което може да се консумира. В една плаваща крепост например е вложен труд, с който биха били построени няколко стотици търговски кораба. Накрая тя се бракува като остаряла, без някога да е донесла някому полза, и с нови огромни разходи се строи друга плаваща крепост. По принцип военните разходи винаги се планират така, че да поглъщат всякакъв излишък, който може да остане след покриването на елементарните потребности на населението. На практика потребностите на населението винаги се подценяват, в резултат на което съществува хроничен дефицит на половината стоки от първа необходимост — на това обаче се гледа като на преимущество. Дори облагодетелстваните групи се държат умишлено почти на ръба на нищетата, защото общото състояние на недоимък увеличава значението на дребните привилегии и така усилва различията между групите. Според критериите от началото на двайсетия век дори членът на Партядрото води аскетичен и изнурителен живот. Въпреки това малкото лукс, на който той се радва — големия, добре обзаведен апартамент, фината тъкан на облеклото му, високото качество на неговата храна, питиета и тютюн — го поставя в различен свят от един член на Партпериферията, а членовете на Партпериферията се радват на подобни предимства в сравнение с най-бедните, потиснати маси, които наричаме „проли“. Социалната

атмосфера е като в обсадена крепост, където притежанието на къс месо чертае границите между богатството и бедността. Същевременно съзнанието за състоянието на война и оттук на опасност, обуславя съсредоточаването на цялата власт в ръцете на малобройна каста, което изглежда естествено, неизбежно условие за оцеляване.

Войната, както ще видим по-нататък, не само осъществява необходимите разрушения, но ги осъществява по психологически приемлив начин. По принцип би било съвсем просто да се прахоса излишъкът от труд в световен мащаб чрез строежа на храмове и пирамиди, копаенето на дупки, последвано от запълването им, или дори произвеждането на огромно количество стоки, които след това да бъдат подпалени. Но това би осигурило само икономическата, не и емоционалната основа на йерархическото общество. Тук става въпрос не за духа на масите, чиито мироглед не е от значение, стига усърдно да се трудят, а за духа на самата партия. Дори от най-скромния партиен член се очаква да бъде компетентен, трудолюбив и в определени граници интелигентен, но също така той трябва да бъде леко верен и невеж фанатик, чиито основни чувства са страхът, омразата, низкопоклонничеството и необузданата екзалтация. С други думи, необходимо е той да притежава душевна нагласа, подходяща за състояние на война. Няма значение дали се води война или не и тъй като решаваща победа не е възможна, няма значение дали войната върви добре или зле. Необходимо е единствено да се поддържа състояние на война. Раздвоението на разума, което партията изисква от своите членове и което се постига по-лесно във военна атмосфера, вече е почти всеобщо и колкото по-високо в йерархията се отива; толкова по-отчетливо става то. Военната истерия и омразата към врага са най-силни именно в Партядрото. Често се налага в качеството си на администратор член на Партядрото да е осведомен, че това или онова съобщение за хода на войната е невярно, той може дори често да съзнава, че цялата война е лъжа и че

или не се води, или се води в името на цели, напълно противоположни на обявените: но това знание лесно се неутрализира чрез практикуването на двумисъл. Междувременно нито един член на Партядрото дори за миг не се колебае в мистичната си вяра, че войната е действителна, неизбежно ще завърши с победа и Океания ще бъде неоспоримият господар на целия свят.

За всички членове на Партядрото вярата в предстоящата победа е въпрос на преданост. Победата трябва да бъде постигната или чрез постепенното завладяване на все по-големи територии, което да доведе до неоспоримо превъзходство, или чрез изобретяването на някакво ново и непобедимо оръжие. Научната работа за производство на нови видове оръжия продължава безспирно и е една от много малкото дейности, където изобретателният и теоретичният тип разум все още могат да намерят някакъв отдушник. В съвременна Океания науката в стария смисъл на думата почти не съществува. В новговор няма дума за наука. Емпиричният начин на мислене, на който се основаваха всички научни постижения от миналото, противоречи на фундаменталните принципи на ангсоц. А технологическият прогрес се смята за допустим само когато неговите продукти могат да бъдат използвани по някакъв начин за ограничаване на човешката свобода. Във всички полезни дейности светът или е застинал на едно място, или се връща назад. Нивите се обработват с рала, докато книгите се съчиняват от машини. По въпроси от жизнено важно значение обаче — с други думи, войната и полицейското следене — емпиричният подход все още се насърчава или поне се толерира. Двете цели на партията са да завземе цялата повърхност на земята и да унищожи веднъж завинаги всякаква възможност за самостоятелно мислене. Следователно два са големите проблеми, които партията се стреми да разреши. Единият е как да проникне против волята му в мислите на дадено човешко същество, а другият е как да се убият без предупреждение и за броени

секунди неколкостотин милиона души. Доколкото научните изследвания продължават, това е техният главен предмет. Днешният учен е или нещо средно между психолог и инквизитор, който изучава с напълно нормална прецизност смисъла на изражението на лицето, жестовете, интонациите и изпробва въздействието на лекарства, шокова терапия, хипноза и физически мъчения за изтръгване на истината; или пък е химик, физик или биолог, посветил се на такива клонове на науката си, които са свързани с отнемането на човешкия живот. В огромните лаборатории на Министерството на мира и в опитните станции, скрити в бразилските джунгли, в австралийската пустиня или на неизвестни острови в Антарктика, научни колективи се трудят неуморно. Някои се занимават просто с планирането на придвижването, разполагането и снабдяването на войските при бъдещи войни; други изобретяват все по-големи ракетни бомби, все по-мощни експлозиви и все по-непробиваеми брони; трети получават нови и по-смъртоносни газове или разтворими отрови, които да могат да бъдат произвеждани в такива количества, че да унищожат растителността на цели континенти, или видове болестотворни бацили, неуязвими за каквито и да е антители; четвърти се мъчат да конструират превозно средство, което да си проправя път под земята като подводница под водата, или самолет, независим от земни бази; пети изследват дори по-далечни възможности като фокусирането на слънчевите лъчи през обективи, издигнати на хиляди километри в космоса, или предизвикването на земетресения и приливни вълни чрез изпускането на топлината от земното ядро.

Никога обаче не се стига до осъществяването на нито един от тези проекти и никоя от трите супердържави никога е печелила съществена преднина в сравнение с останалите. Още по-забележително е, че трите сили вече притежават в лицето на атомната бомба много по-мощно оръжие, отколкото може да се изобрети в резултат на сегашните им изследвания. Макар по навик партията да

твърди, че тя ги е изобретила, атомните бомби се появиха още през четирийсетте години, а за първи път бяха използвани в широк мащаб десет години по-късно. По това време стотици бомби бяха пуснати върху индустриални центрове предимно в европейската част на Русия, Западна Европа и Северна Америка. Последиците убедиха управниците и на трите държави, че още няколко атомни бомби ще сложат край на организираното общество и оттук на собствената им власт. Оттогава насам, въпреки че за официално споразумение не е ставало и дума, повече бомби не се пускат. И трите държави просто продължават да произвеждат атомни бомби и да ги складираат за решаващия момент, който, всички те вярват, че рано или късно ще настъпи. Междувременно през последните трийсет-четирийсет години военното изкуство практически не се е развило. Вертолетите се използват по-често от преди, бомбардировачите са изместени почти изцяло от управляеми снаряди, а крехките, подвижни линейни кораби отстъпиха пред почти непотопяемите плаващи крепости — но иначе съществени изменения не настъпиха. Все още на въоръжение са танкове, подводници, торпили, картечници и дори ръчни гранати. И въпреки безкрайните кланета, за които се съобщава в печата и по телекрана, жестоките сражения от предишните войни, когато за няколко седмици често загиваха стотици хиляди, дори милиони хора, никога повече не са се повтаряли.

Нито една от трите супердържави не предприема маневри, които крият опасност от сериозно поражение. Мащабните операции обикновено са внезапно нападение срещу съюзник. Стратегията, която и трите сили прилагат, или се залъгват, че прилагат, е една и съща. Планът е следният: чрез комбинация от сражения, пазарлъци и навременни предателства да се осигури пръстен от бази около една или друга от съперническите страни, след това да се сключи договор за приятелство със съперника и да се поддържат мирни отношения с него, докато се приспят подозренията му. През този период във всички

стратегически точки да се съсредоточат ракети с ядрени заряди; накрая всички те да се изстрелят едновременно и последствията да са толкова разрушителни, че да бъде невъзможен никакъв ответен акт на възмездие. Тогава ще настъпи моментът да се сключи договор за приятелство с оставащата световна сила, като подготовка за ново нападение. Едва ли е необходимо да казвам, че този план е просто една неосъществима мечта. Още повече че не се водят никакви сражения, освен в спорните райони около екватора и полюса: никога не се предприема нахлуване в територията на врага. С това се обяснява фактът, че на някои места границите между супердържавите са произволни. Евразия например би могла лесно да завземе Британските острови, които географски са част от Европа, или пък Океания би могла да отдалечи границите си до Рейн или дори до Висла. Това обаче би нарушило принципа, към който се придържат трите страни, въпреки че той никога не е бил формулиран — за целостта на културите. Ако Океания завземе земите, които някога са били известни като Франция и Германия, ще ѝ се наложи или да унищожи жителите им — непосилно трудна за физическо изпълнение задача, — или да асимилира население от около сто милиона души, което в технологическо отношение е приблизително на равнището на това в Океания. Този проблем засяга в еднаква степен и трите супердържави. За техните структури е абсолютно необходимо да не се допускат никакви контакти с чужденци, с изключение, до известна степен, на военнопленници или цветнокожи роби. Дори на официалния съюзник за момента винаги се гледа с най-голямо подозрение. Ако не се смятат военнопленниците, обикновеният гражданин на Океания никога не вижда гражданин на Евразия или на Изтазия, забранено му е да знае и чужди езици. Ако му се разрешат контакти с чужденци, той би открил, че те са подобни нему същества и че по-голямата част от онова, което са му говорили за тях, е лъжа. Затвореният свят, в който той живее, би бил

разрушен и страхът, омразата и самодоволството, подхранващи духа му, може да се изпарят. Затова всички страни съзнават, че независимо колко често Персия, Египет, Ява или Цейлон преминават от едни ръце в други, основните граници не бива да се нарушават от нищо освен от бомби.

Зад всичко това се крие фактът, който никога не се споменава на глас, но тихомълком се признава и приема, че условията за живот в трите супердържави са твърде близки. Господстващата идеология в Океания се нарича англо-соц, в Евразия тя е неомошаризъм, а в Изтазия носи китайско име, което обикновено се превежда като смъртобоготворене, но навярно по-точен би бил израз като изличаване на личността. На гражданина на Океания е забранено да знае каквото и да било за принципите на другите две идеологии, но му е втъпено да ги отхвърля като варварско посегателство върху морала и здравия разум. Всъщност трите идеологии почти не се различават една от друга, а пък изградените върху тях обществени системи не се различават изобщо. Навсякъде срещаме същата пирамидална структура, същото преклонение пред полубожествения вожд, същата икономика, работеща от и за непрестанната война. Оттук следва, че трите супердържави не само не могат да се победят една друга, но и не биха имали полза от това. Напротив, докато се намират в състояние на война, те се крепят като три житни снопа. И както обикновено управляващите клики и на трите сили едновременно съзнават и не съзнават какво вършат. Те посвещават живота си на завладяването на света, но също така знаят, че е необходимо войната да продължава без край и без победа. Междувременно фактът, че няма никаква опасност от победа, създава условия за отричане на действителността, което е основната черта на англо-соц и на съперничащите му учения. Тук е нужно да повторим казаното по-горе: превръщайки се в постоянна, войната из основи промени характера си.

В миналото войната по определение беше нещо, което рано или късно свършва, обикновено с пълна победа или поражение. В миналото освен това войната бе едно от главните средства, чрез които човешките общества запазваха контакта си с физическата действителност. Всички управници от всички епохи са се опитвали да наложат на последователите си невярна представа за света, но те не са били в състояние да си позволят да насърчават някаква илюзия, която би подкопала военната им мощ. Доколкото поражението означаваше поробване или водеше до резултати, смятани обикновено за нежелателни, предохранителните мерки срещу него трябваше да бъдат сериозни. Фактите от действителността не можеха да се пренебрегват. Във философията, религията, етиката или политиката две и две може да са равни на пет, но когато се конструира пушка или самолет, те трябва да правят четири. Рано или късно некомпетентните нации биваха побеждавани, а борбата за компетентност е несъвместима с илюзиите. Нещо повече, за да си компетентен, е необходимо да се учиш от миналото, което означава да имаш доста ясна представа какво се е случило. Естествено вестниците и трудовете по история винаги са страдали от предубеденост и пристрастие, но фалшификациите, които се вършат днес, в миналото биха били невъзможни. Войната беше сигурна защита за здравия разум, а по отношение на управляващите класи тя вероятно беше най-важната от всички защитни средства. Докато войните можеха да се печелят или губят, нито една управляваща класа не можеше да бъде напълно безотговорна.

Но когато войната стана буквално вечна, тя престана да бъде опасна. Когато войната е вечна, понятието военна необходимост вече не съществува. Техническият прогрес може да спре и най-очевидните факти могат да бъдат отречени или пренебрегнати. Както вече видяхме, за военни цели все още се правят изследвания, които биха могли да се нарекат научни, но те са преди всичко фантазиране и неспособността им да доведат до резултати

е без значение. Вече не се изисква компетентност, дори военна компетентност. В Океания никой не е компетентен с изключение на Полицията на мисълта. След като всяка от трите супердържави е непобедима, всяка от тях е и отделна вселена, където безопасно може да се практикува почти всякакво извращение на мисълта. Действителността оказва натиск само чрез нуждите на всекидневието — трябва да ядеш и да пиеш, да си осигуриш подслон и облекло, да се опазиш от поглъщане на отрова или падане от прозореца на последния етаж и така нататък. Все още съществува различие между живота и смъртта, между физическото удоволствие и физическата болка, но това е всичко. Откъснат от външния свят и от миналото, гражданинът на Океания прилича на човек в междוזвездното пространство, който няма как да разбере къде е горе и къде е долу. Управниците на подобна държава притежават такава абсолютна власт, каквато никой фараон или цезар не би могъл да има. Те са задължени да не допускат прекалено голям брой от поданиците им да измират от глад, защото това би им създало главоболия; задължени са и да поддържат същото невисоко равнище на военна техника, като това на съперниците си; но постигнат ли този минимум, те могат да изопачават действителността както си искат.

Следователно войната, ако съдим за нея по стандартите на предишните войни, е чисто шарлатанство. Тя прилича на схватките между онези преживни животни, чиито рога са поставени под такъв ъгъл, че да не могат да се наранят едно друго. Но въпреки че не е реална, войната не е безсмислена. Тя поглъща излишъка от потребителски стоки и съдейства за поддържането на специфична духовна атмосфера, необходима за йерархическото общество.

Войната, както ще видим, сега е чисто вътрешен проблем. В миналото управляващите групировки на всички страни, независимо че признаваха общото в интересите си и затова ограничаваха разрушителната сила на войната, се сражаваха една с друга и победителят винаги ограбваше

победения. В наши дни те изобщо не се сражават една с друга. Всяка управляваща групировка води война срещу собствените си поданици и нейната цел е не да се завземе или да се предотврати завземането на територия, а да се запази непокътната структурата на обществото. Следователно самата дума „война“ въвежда в заблуждение. Вероятно по-точно е да се каже, че ставайки вечна, войната е престанала да съществува. Своеобразният натиск, който тя упражняваше върху човешките същества от неолита до началото на двайсетия век, изчезна и бе заменен от нещо съвсем различно. Резултатът би бил същият, ако, вместо да се сражават една срещу друга, трите супердържави се споразумееха да живеят във вечен мир, всяка една неприкосновена в собствените си граници. Защото в този случай всяка една от тях пак би била самозадоволяваща се вселена, освободена завинаги от отрезвяващото влияние на външната опасност. Мир, който наистина е вечен, би бил същото като вечната война. Това — въпреки че преобладаващото мнозинство от партийните членове го разбират само повърхностно — е съдържанието на партийния лозунг: Войната е мир.

Уинстън спря за момент да чете. Някъде далече изгърмя бомба. Блаженото чувство, че е сам със забранената книга в стая без телекран, не го беше напуснало. Самотата и сигурността бяха физически усещания, примесени някак с умората на тялото му, мекотата на креслото, слабия полъх на вятъра от прозореца, който го галеше по бузата. Книгата го очароваше или по-точно му вдъхваше увереност. В известен смисъл тя не му казваше нищо ново, но това бе част от притегателната ѝ сила. Тя казваше това, което самият той би казал, ако беше в състояние да подреди разхвърляните си мисли. Тя беше плод на ум, подобен на неговия, но много по-могъщ, по-систематичен и по-неподатлив на страх. Най-хубавите книги, осъзна той, ти казват онова, което вече знаеш. Току-що се беше върнал на първа глава, когато чу стъпките на Джулия по стълбите и скочи от креслото да я посрещне.

Тя пусна кафявата си чанта за инструменти на пода и се хвърли в прегръдките му. Не се бяха виждали повече от седмица.

— Получих книгата — каза той, щом се отделиха един от друг.

— О, така ли? Добре — отвърна тя без голям ентусиазъм и почти веднага коленичи до нафтовата печка, за да направи кафе.

Върнаха се на тази тема едва половин час след като си бяха легнали. Вечерта беше достатъчно хладна и се бяха покрили с одеяло. Отдолу идваха познатата песен и тътрузенето на обувки по калдъръма. Яката жена с червендалести ръце, която Уинстън видя още при първото си идване, беше почти неотделима част от двора. Сякаш маршируваше между коритото и въжето по всяко време на деня, като ту запушваше устата си с щипки за дрехи, ту запяваше жизнерадостна песен. Джулия се беше отпуснала в своята половина на леглото и изглеждаше готова да потъне в сън. Уинстън се пресегна за книгата, която лежеше на пода, и седна, облегнат на таблата на леглото.

— Длъжни сме да я прочетем — каза той. — Ти също. Всички членове на Братството са длъжни да я прочетат.

— Ти я чети — каза тя със затворени очи. — Чети я на глас. Така е най-добре. И междувременно ще ми обясняваш.

Стрелките на часовника отбелязваха шест, което означаваше осемнайсет часа. Пред себе си имаха още три или четири часа. Уинстън подпря книгата на колене и зачете:

ГЛАВА I

НЕВЕЖЕСТВОТО Е СИЛА

През всички епохи, за които имаме писмени сведения, а вероятно още от края на неолита, в света е имало три групи хора — висши, средни и низши. Делили са се по различен признак и са носили неизброимо много имена, а относителният им брой, както и съотношението им едни към други са се променяли с всяка епоха, но основната структура на обществото винаги е оставала същата. Дори след дълбоки катаклизми и привидно необратими поврати неизменно се е възстановявал същият

модел, точно както жироскопът винаги се връща в изходно положение, независимо колко силно е бил тласнат в една или друга посока.

— Спиш ли, Джулия? — попита Уинстън.

— Не, мили, слушам те. Продължавай. Чудесно е.

Той продължи да чете:

Целите на тези три групи са напълно несъвместими. Целта на висшите е да останат там, където са. Целта на средните е да заемат мястото на висшите. Целта на низшите, когато имат такава — защото, сломени от робски труд, низшите трудно намират време и сили да се замислят за нещо повече от всекидневните си грижи, — е да унищожат всички различия и да създадат общество, в което всички хора са равни. Така в хода на цялата история се повтаря в общи линии една и съща борба. През продължителни периоди висшите са като че ли непоклатими, но рано или късно неизменно настъпва мигът, когато те или изгубват вяра в себе си, или способността да управляват компетентно, или и двете. Тогава те биват свалени от средните, които привличат на своя страна низшите, като пред тях се представят за борци за свобода и справедливост. Веднага щом осъществят целта си, средните тласкат низшите обратно в старото им състояние на подчинение, а самите те стават висши. Не след дълго от една от двете групи или от двете заедно се обособява нова средна група и борбата започва отново. От трите групи единствено низшите никога, дори и временно, не постигат целта си. Би било преувеличение да се твърди, че в цялата история не е имало никакъв напредък в материално отношение. Дори днес, в период на упадък, обикновеният човек живее физически по-добре, отколкото преди няколко века. Но никакво натрупване на блага, никакво демократизиране, никаква реформа или революция не са добили и на милиметър осъществяването на

човешкото равенство. От гледна точка на низшите нито една историческа промяна не е означавала нищо повече освен промяна в имената на техните господари.

В края на деветнайсети век повторението на този модел стана очевидно за много мислители. Тогава се появиха философски школи, които разглеждаха историята като цикличен процес и твърдяха, че неравенството е неотменим закон на човешкото общество. Естествено това учение винаги е имало своите привърженици, но в начина, по който се представи тогава, имаше значителна промяна. В миналото необходимостта от йерархична подредба на обществото е била проповядвана преди всичко от висшите. Изтъквали са я крале, аристократи, свещеници и други зависещи от тях паразитни елементи, като обикновено тази доктрина е била подслаждана с обещания за възнаграждение във въображаемия отвъден свят. Докато са се борили за власт, средните винаги са прибегвали до думи като свобода, справедливост и братство. Тогава обаче срещу идеята за братство между хората се обявиха онези, които все още не бяха завзели властта, но се надяваха скоро да го сторят. В миналото средните са извършвали революции под знамето на братството и веднага след като са сваляли старата тирания, са установявали нова. Новите средни всъщност провъзгласиха тиранията си предварително. Социализмът, теория, която се роди в началото на деветнайсети век и бе последната брънка във веригата от идейни учения, водеща началото си от робските въстания в древността, все още беше дълбоко повлиян от утопиите на миналото. Но във всеки вариант на социализма, появил се след 1900-ата година, целта да се установят свобода и равенство все по-открито се изоставяше. Новите движения, които се явиха в средата на нашия век: ангсоц в Океания, необолшеvizъм в Евразия, смъртобоготворене, както обикновено се нарича в Изтазия, съзнателно си поставят целта да увековечат несвободата и неравенството. Естествено тези движения произлизаха от старите и се стремяха да запазят имената им, на думи поне

да следват идеологията им. Всички те обаче си поставяха задачата да спрат прогреса и да замразят историята в избрания момент. Познатото махало трябваше да се люшне още веднъж и после да спре. Както обикновено висшите трябваше да бъдат свалени от средните, които тогава щяха да станат висши, но този път чрез съзнателно изработена стратегия те щяха да бъдат в състояние да запазят положението си на висши завинаги.

Новите учения възникнаха отчасти поради натрупването на историческо познание и съзряването на исторически разум, който практически не съществуваше преди деветнайсетия век. Цикличното движение на историята стана разбираемо, или поне така изглеждаше; а щом бе станало разбираемо, значи беше и управляемо. Но главната, основната причина се състоеше в това, че още в началото на двайсети век човешкото равенство бе вече технически осъществимо. Разбира се, хората не бяха се изравнили по вродените си дарби и занятията им поставяха някои в по-благоприятно положение от останалите, но вече не съществуваше истинска необходимост от класови различия или от разделяща бездна в благосъстоянието. В по-ранните епохи класовите различия са били не само неизбежни, но и търсени. Неравенството е било цената на цивилизацията. С развитието на машинното производство обаче това се промени. Макар все още да бе необходимо хората да се занимават с различни по вид дейности, вече не бе нужно те да живеят на различно социално или икономическо равнище. Следователно от гледна точка на новите групи, които бяха на път да завземат властта, човешкото равенство вече не беше идеал, към който да се стремят, а опасност, която трябваше да избегнат. В по-примитивни времена, когато справедливо и мирно общество действително не е било възможно, е било много по-лесно да се вярва в него. От хиляди години идеята за земен рай, в който хората да живеят заедно като братя, без закони и без непосилен труд, е преследвала човешкото въображение. И този блян е завладявал дори групите, които

са се оказвали благодетелствани от историческите промени. Наследниците на френската, английската и американската революция са вярвали донякъде в собствената си фразеология за правата на човека, свобода на словото, равенство пред закона и така нататък и дори са позволявали поведението им частично да се влияе от тях. Но към четвъртото десетилетие на двайсети век всички основни течения на политическата мисъл се превърнаха в авторитарни. Точно в момента, когато стана осъществим, земният рай бе дискредитиран. Всяка нова политическа теория, както и да се наричаше тя, водеше обратно към йерархия и социално разслоение. И в общата атмосфера на непримиримост на възгледите, наложила се около 1930 година, беззакония, които бяха отречени в някои страни от стотици години — затвор без съд, експлоатиране на военнопленници като роби, публични екзекуции, изтезания за изтръгване на признания, вземане на заложенници и депортиране на цели народи, — не само че станаха отново нещо обикновено, но бяха толерирани и дори оправдани от хора, които се смятаха за образовани и прогресивни.

Трябваше да минат десет години войни, граждански войни, революции и контрареволюции по всички части на света, за да се утвърдят като напълно формулирани политически теории англо-соц и неговите съперници. Но те бяха предшествани от различни системи, наричани обикновено тоталитарни, появили се по-рано през същия век, и така контурите на света, който щеше да изплува от царящия хаос, отдавна се виждаха. Също така беше ясно какъв тип хора щяха да управляват този свят. В по-голямата си част новата аристокрация се състоеше от бюрократи, учени, технократи, профсъюзни активисти, специалисти по пропагандата, социолози, преподаватели, журналисти и професионални политици. Тези хора с корени в получаващата заплата средна класа и в горните прослойки на работническата класа бяха формирани и събрани от безплодния свят на монополната промишленост и централизираното управление. В сравнение със

съответните класи в миналото те не бяха така алчни и луксът по-малко ги блазнеше, но бяха по-ненаситни за чиста власт и преди всичко много добре съзнаваха какво вършат и бяха твърдо решени да смажат опозицията. Последното различие е основно. В сравнение със съществуващата днес всички тирании в миналото са колебливи и нерешителни. До известна степен самите управляващи групи винаги са били под влиянието на либерални идеи, проявявали са небрежност в работата си и са се интересували само от откритите действия — не и от мислите на своите поданици. В сравнение с днешните стандарти дори католическата църква от средновековието се отличава с търпимост. Една от причините е, че в миналото нито едно правителство не е било в състояние да държи под постоянно наблюдение всичките си граждани. Изобретяването на печатарската машина обаче улесни манипулирането на общественото мнение, а киното и радиото задълбочиха този процес. Появата на телевизията и техническият напредък, който позволи едновременно да се предава и приема през един и същ апарат, поставиха край на личния живот. Всеки гражданин, или поне всеки достатъчно важен, за да си струва да бъде наблюдаван гражданин, е денонощно пред очите на полицията, освен това в ушите му денонощно се набива официалната пропаганда, като всички останали канали за съобщение са прекъснати. За пръв път се появи възможността да се наложи не само пълно подчинение на волята на държавата, но и пълно единство на мнението по всички въпроси.

След революционния период от петдесетте и шейсетте години обществото се прегрупира както винаги на висши, средни и низши. За разлика от своите предшественици обаче новите висши не действаха по инстинкт, а бяха наясно какво е необходимо да направят, за да запазят позициите си. Отдавна се знаеше, че единствената сигурна основа на олигархията е колективизмът. Богатството и привилегиите се защитават най-лесно, когато са съвместно притежание. Така

нареченото „ликвидиране на частната собственост“, което се извърши в средата на века, означаваше всъщност съсредоточаване на собствеността в много по-малко ръце, отколкото преди: но с тази разлика, че новите собственици бяха група, вместо сбор от отделни личности. Поотделно нито един член на партията не притежава нищо, с изключение на дребни лични вещи. Колективно партията притежава всичко в Океания, защото тя контролира всичко и разполага с продукцията както намери за добре. Тя успя да заеме тази командна позиция в годините след революцията почти без съпротива, защото целият процес бе представен като акт на колективизация. Винаги се е смятало, че социализмът ще настъпи веднага след като бъде експроприирана класата на капиталистите; а без съмнение капиталистите бяха експроприирани. Фабрики, мини, земя, къщи, транспорт — всичко им бе отнето: и след като вече не бяха частна собственост, следваше, че всички тези неща трябва да са колективна собственост. Ангсоц, който израсна от предишното социалистическо движение и наследи неговата фразеология, всъщност изпълни главната точка в социалистическата програма, с предвидения и преднамерения резултат да се увековечи икономическото неравенство.

Но проблемите по увековечаването на йерархическото общество са по-сложни. Четири са начините управляващата група да загуби властта си. Или е била победена от външен враг, или е управлявала некомпетентно и масите са се разбунтували, или е позволила зараждането на силна и недоволна средна група, или е загубила увереността в себе си и волята да управлява. Тези причини не действат поотделно, а като правило в някаква степен се проявяват и четирите едновременно. Управляваща класа, която може да се предпази от всички тях, ще остане вечно на власт. В крайна сметка решаващ фактор е психическото състояние на самата управляваща класа.

След средата на нашия век първата опасност фактически бе отстранена. Всяка от трите сили, които си поделят сега света, всъщност е непобедима и може да се окаже сломена само в резултат на бавни демографски изменения, които правителство с неограничени пълномощия е в състояние лесно да предотврати. Втората опасност също съществува само на теория. Масите никога не се бунтуват от само себе си и никога не се бунтуват само защото са потиснати. Всъщност, докато не им се даде възможност да сравняват, те никога няма да осъзнаят, че са потиснати. Повтарящите се икономически кризи от миналото са напълно ненужни и сега не се допускат, но други също така значителни сътресения могат да станат и стават, без да водят до политически последствия, защото не съществува никакъв начин да се изрази недоволство. Въпросът пък за свръхпроизводството, постоянен за нашето общество още от въвеждането на машините, е решен с помощта на вечната война (виж глава III), която освен това поддържа обществения дух на необходимия градус. Следователно, от гледна точка на днешните ни управници, единствените истински опасности се крият в образуването на нова група способни, неудовлетворени, жадни за власт хора и разпространяването на либерализъм и скептицизъм в собствените им редици. Тоест проблемът се свежда до възпитанието. Проблемът е непрестанното формиране на съзнанието както на управляващата, така и на многобройната изпълнителска прослойка, върху която първата е стъпила. Върху съзнанието на масите е достатъчно да се влияе само в отрицателна насока.

Въз основа на гореказаното всеки — дори и нищо да не е знаел за нея, би могъл да си представи общата структура на обществото в Океания. На върха на пирамидата е Големия брат. Големия брат е непогрешим и всемогъщ. Смята се, че всеки успех, всяко постижение, всяка победа, всяко научно откритие, всички знания, всичката мъдрост, всичкото щастие, всичката добродетел са постигнати единствено под неговото ръководство и са

вдъхновени от него. Никой никога не е виждал Големия брат. Той е лице от плакатите, глас от телекрана. Можем да бъдем съвсем сигурни, че никога няма да умре, но не е съвсем сигурно кога е бил роден. Големия брат е образът, който партията си е избрала, за да се представи пред света. Неговата функция е да бъде фокус за любовта, страха и преклонението — чувства, които по-лесно се насочват към отделна личност, отколкото към организация. След Големия брат идва Партядрото, в което членуват не повече от шест милиона души, или под два процента от населението на Океания. След Партядрото идва Партпериферията, която, ако Партядрото се приеме за мозъка на държавата, може да се оприличи на нейните ръце. След това идват безмълвните маси, които обикновено наричаме „проли“ — те вероятно представляват осемдесет и пет на сто от населението. Според гореизложената класификация пролите са низшите; населението от роби от екваториалния пояс, което постоянно преминава от един завоевател към друг, и не е постоянен или необходим елемент от структурата.

По принцип принадлежността към всяка от тези групи не е наследствена. На теория дете на членове на Партядрото не принадлежи към него по рождение. В съответните подразделения на партията се влиза с изпит, полаган на шестнайсетгодишна възраст. Не съществуват и расова дискриминация или забележимо господство на една провинция над друга. Най-високи постове в партията могат да се заемат от евреи, негри, латиноамериканци с чиста индианска кръв, а управителите на даден район винаги са от населението на този район. В нито една част на Океания населението не се чувства като колония, управлявана от далечна метрополия. Океания няма столица и никой не знае местонахождението на върховния ѝ ръководител. Тя е централизирана единствено чрез английския, който се използва навред, докато официалният език е новговор. Управниците ѝ са сплотени не от кръвни връзки, а от принадлежността си към едно и също учение. Вярно е, че нашето общество е разслоено, и при това много строго

разслоено, на пръв поглед на наследствена основа. Движението между различните слоеве е много по-ограничено, отколкото при капитализма или дори при доиндустриалната епоха. Между двата кръга на партията съществува известен обмен, но само дотолкова, че да се осигури изключването на слабите членове от Партиядрото и да се обезвредят амбициозните членове от Периферията, като им се позволи да се издигнат. На практика достъпът на пролетариите до партията е закрит. Полицията на мисълта набелязва и ликвидира най-надарените от тях, които биха могли да се превърнат в подбудители на недоволство. Но това състояние на нещата не е непременно увековечено, нито пък е въпрос на принцип. Партията не е класа в стария смисъл на думата. Тя не цели предаването на властта на собствените си деца като такива; и ако не съществуваше друг начин да задържи на върха най-способните си хора, тя без колебание би вербувала цяло ново поколение от редиците на пролетариата. Фактът, че партията не е наследствена организация, изигра значителна роля при неутрализирането на опозицията в решаващите години. Старата разновидност социалисти бяха научени да се борят срещу нещо, наречено „класова привилегия“, и смятаха, че онова, което не е наследствено, не може да бъде вечно. Те не разбираха, че не е необходимо приемствеността на олигархията да бъде физическа, нито пък са имали време да проумеят, че наследствените аристокрации винаги са били краткотрайни, докато приемствените организации, като католическата църква например, понякога са съществували стотици, дори хиляди години. Същността на олигархичното управление не е властта да се предава от баща на син, а да се съхранят определени възгледи и определен начин на живот, наложени от мъртвите на живите. Една управляваща група остава на власт, докато може да посочва наследниците си. Партията не се стреми да обезсмърти потомството си, а да обезсмърти сама себе си. Няма значение кой държи

властта, стига йерархичната структура да се запази непроменена.

Всички вярвания, навици, вкусове, чувства, възприятия, които характеризират нашето време, всъщност са предназначени да поддържат мистиката на партията и да не позволят да се прозре истинската същност на днешното общество. Бунтът или подготовката за бунт понастоящем са невъзможни. Пролетариатът не представлява никаква опасност. Оставен на себе си, той ще продължи от поколение на поколение и от век на век да се труди, да се плоди и да умира не само без никакво желание за бунт, но и без възможността да осъзнае, че светът би могъл да бъде друг. Може да стане опасен само ако напредъкът в индустриалното развитие наложи да се образова; но тъй като военното и търговското съперничество вече не са от значение, равнището на образованието всъщност запада. На мнението на масите не се придава никакво значение. На тях може да се даде свобода на мисълта, защото те нямат никаква мисъл. При партийните членове, напротив, не бива да се допуска и най-малкото отклонение в мнението, дори по най-незначителния въпрос.

От раждането до смъртта си партийният член живее под окото на Полицията на мисълта. Дори когато е сам, той никога не може да е сигурен, че наистина е сам. Където и да се намира, спящ или буден, на работа или на почивка, в банята или в леглото, той може да бъде наблюдаван, без да знае, че го наблюдават. Нищо, което върши, не е без значение. Ревниво се проучват неговите приятели и развлечения, отношението към жена му и децата му, изражението на лицето му, когато е сам; думите, които промърморва в съня си, дори характерните му жестове. Със сигурност ще бъде забелязано не само някое провинение, но всяка чудатост, колкото и дребна да е тя, всяка промяна в навиците, всеки нервен тик, който би могъл да бъде признак за душевна борба. Той няма свобода на избор за каквото и да било. От друга страна, действията му не се регламентират от закон или от точно формулирани правила

за поведение. В Океания закони не съществуват. Мислите и действията, които, бъдат ли забелязани, означават сигурна смърт, официално не са забранени, а безкрайните чистки, арести, изтезания, задържания и изпарявания не са наказания за действително извършени престъпления, а средство да бъдат обезвредени хората, евентуално готови да извършат престъпление някога в бъдещето. От партийния член се изисква не само да има правилно мнение, но и правилен инстинкт. Много от убежденията и становищата, които се изискват от него, никога не са били обявявани и не биха могли да бъдат обявени, без да се оголят присъщите на англо-социално противоречия. Ако по природа е правоверен (на новговор добромислещ), той при всички обстоятелства, без да се замисли, ще знае кое е вярното становище или желаното чувство. Впрочем грижливото възпитание в детските години, основаващо се върху думите от новговор „самстоп“, „чернобял“, „двумисъл“, убиват желанието и способността му да се замисля прекалено дълбоко за каквото и да било.

От партийния член се очаква да няма лични чувства и спадове в ентузиазма. Той трябва през целия си живот да изпитва несекваща омраза към външните врагове и вътрешните предатели, да тържествува при победите и да се прекланя пред мощта и мъдростта на партията. Неудовлетворението, породено от безперспективното и бедно съществуване, преднамерено се насочва навън и се разсейва чрез такива уловки като Двеминутките на омразата, а размислите, които биха могли да доведат до скептични и бунтарски настроения, се убиват в зародиш чрез възпитаната отрано вътрешна дисциплина. Първият и най-елементарен стадий в тази дисциплина, който и едно дете може да усвои, се нарича на новговор самстоп. Самстоп означава способността да спреш като по инстинкт точно пред прага на опасната мисъл. Това включва умението да не виждаш аналозите, да не забелязваш логическите грешки, да не разбираш и най-простите аргументи, ако са чужди на англо-социално, и да се отегчаваш и

отвращаваш от всякакви помисли, които биха могли да те тласнат към ерес. С други думи, самстоп означава предпазна глупост. Но само глупостта не е достатъчна. Напротив, правоверността в пълния си смисъл изисква такъв всеобхватен контрол върху собствените мисли, какъвто има над тялото си акробатът. В последна сметка обществото в Океания се гради върху убеждението, че Големия брат е всемогъщ, а партията — непогрешима. А след като в действителност Големия брат не е всемогъщ и партията не е непогрешима, необходима е неуморна, мигновена гъвкавост при боравенето с фактите. Ключовата дума тук е чернобял. Както толкова много думи в новговор, и тази има две взаимно изключващи се значения. Отнесена към опонент, тя означава навикът нагло да се твърди, че черното е бяло, в противоречие с очевидните факти. Отнесена към партийен член, означава преданата готовност да кажеш, че черното е бяло, когато партийната дисциплина го изисква. Но това означава също способността да вярваш, че черното е бяло, и нещо повече — да знаеш, че черното е бяло, и да забравиш, че някога е било точно обратното. За тази цел се налага постоянно променяне на миналото, станало възможно благодарение на всеобхватна настройка на мисленето, известна в новговора като двумисъл.

Променянето на миналото е необходимо по две причини, едната от които е спомагателна, така да се каже, предпазна, и се състои в следното: партийният член, подобно на пролетария, понася сегашните жизнени условия отчасти защото не може да направи сравнение. Той трябва да бъде откъснат от миналото по същия начин, както и от чуждите страни, защото е необходимо да вярва, че живее по-добре от дедите си и че жизненото му равнище постоянно се повишава. Най-важната причина обаче за променянето на миналото е необходимостта да се гарантира непогрешимостта на партията. Речите, статистическите данни и всевъзможните други документи трябва постоянно да се осъвременяват, за да се покаже, че

прогнозите на партията за всичко са верни. Освен това никога не бива да се признава, че са били извършени промени в учението или в политическото разположение на силите. Защото, да промениш възгледите си или дори политиката си, е признак на слабост. Ако например Евразия или Изтазия (няма значение коя точно) е врагът в момента, то тя винаги е била врагът. И ако фактите говорят друго, значи трябва да бъдат променени. Така историята постоянно се пренаписва. Всекидневното фалшифициране на миналото, извършвано от Министерството на истината, е така необходимо за стабилността на режима, както и репресиите, и следенето, провеждани от Министерството на любовта.

Основно положение в англо-соц е променливостта на миналото. Твърди се, че събитията от миналото не съществуват обективно, а се съхраняват само в документи и в човешката памет. Миналото е това, което единодушно се твърди в документите и спомените. И след като партията упражнява пълен контрол върху всички документи и върху умовете на своите членове, следва, че миналото е такова, каквото го иска партията. Оттук също следва, че въпреки променливостта на миналото то в нито един момент не е било променяно. Защото, когато се пресъздава такова, каквото е нужно сега, тази нова версия е миналото и никакво друго минало не може да съществува. Това важи дори когато се налага едно и също събитие да се промени неузнаваемо няколко пъти за една година. Във всеки един миг абсолютната истина принадлежи на партията, а абсолютното, естествено, никога не би могло да бъде различно от това, което е сега. По-нататък ще стане ясно, че контролът върху миналото зависи преди всичко от упражняването на паметта. По чисто механичен път всички писмени документи могат да се приведат в съответствие с настоящата правоверност. Но е необходимо и да се помни, че събитията са се случили по желания начин. И ако е необходимо да се пренаредят спомените или да се подправят документите, то също така е необходимо и да се

забрави, че това е било направено. Този фокус може да се усвои както всяко друго умствено упражнение. Той се научава от множеството партийни членове и, разбира се, от всички, които са както интелигентни, така и правоверни. На старговор това се нарича съвсем откровено „контрол върху действителността“. На новговор се нарича „думисъл“, въпреки че „думисъл“ включва още много други неща.

Думисъл означава способността да се придържаш едновременно към две противоположни убеждения и да ги приемаш и двете. Партийният интелигент знае в каква насока трябва да променя спомените си, следователно знае, че преиначава действителността, но с помощта на думисълта той уверява себе си, че действителността не е изопачена. Този процес трябва да бъде съзнателен, защото в противен случай няма да се осъществи с нужната прецизност, но освен това трябва да бъде несъзнателен, защото иначе ще внуши чувството за измама и, следователно, за вина. Думисълта е същността на ангсоц, тъй като най-съществената дейност на партията е да използва съзнателната измама, запазвайки същевременно целеустремеността, присъща на пълната честност. Абсолютно наложително е да се лъже преднамерено и едновременно искрено да се вярва в лъжите, да се забравя неудобният факт, а после да се изважда отново от забравата точно за толкова, колкото е необходимо, за да се отрече съществуването на обективната действителност, като през цялото време се държи сметка за отречената действителност. Дори при употребата на думата думисъл трябва да се прибегва до думисъл. Защото, когато човек употребява думата, той признава, че преиначава действителността; чрез следващо прилагане на думисълта той изтрива това признание: и така до безкрай, като винаги лъжата е една крачка пред истината. В последна сметка именно с помощта на думисълта партията е била в състояние и по всичко изглежда, ще е в състояние още хиляди години да спира хода на историята.

Всички олигархии в миналото са губили властта или защото прекалено са закостенявали, или защото прекалено са се размеквали. Или са се превръщали в глупави и нагли, преставайки да се нагаждат към променящите се обстоятелства и са били сваляни, или са ставали твърде либерални и страхливи, отстъпвали са там, където е трябвало да се наложат със сила, и пак са били сваляни. Тоест, губели са властта или съзнателно, или обратно — несъзнателно. Постижението на партията се състои в създадената от нея настройка на мисълта, в която двете състояния съществуват едновременно. Върху каквато и да е друга интелектуална основа господството на партията не би могло да се увековечи завинаги. Ако човек смята да управлява, при това вечно, той трябва да е в състояние да се пребори с чувството за действителност. Защото тайната на управлението е в съчетаването на вярата в собствената непогрешимост със способността да се извлича поука от минали грешки.

Излишно е да се уточнява, че най-изкусните специалисти по двумисъл са тези, които са изобретили двумисълта и я разбират като всеобхватна система за умствена измама. В нашето общество най-осведомените за ставащото най-малко са способни да видят света такъв, какъвто е. В общи линии, колкото по-добре разбираш, толкова по-дълбоко се заблуждаваш: колкото си по-интелигентен, толкова по-малко си разумен. Пример за това е фактът, че военната истерия се засилва с изкачването по социалната стълбица. Най-трезво е отношението към войната на поробените народи от спорните територии. За тези хора войната е само непрестанно бедствие, което ги блъска напред-назад като приливна вълна. Съвършено им е безразлично кой побеждава. Те знаят, че промяната на сюзерена означава само, че ще вършат същата работа като преди, но за нови господари, чието отношение към тях не се различава от това на старите. Малко по-облагодетелстваните работници, които наричаме „проли“, само от време на време се сещат, че има война. Налага ли

се, могат да бъдат доведени до изстъпление от страх и омраза, но оставени сами на себе си, те за дълго забравят, че има война. Истинският военен ентусиазъм се наблюдава в редиците на партията и особено в Партядрото. В покоряването на света най-силно вярват тези, които знаят, че то е невъзможно. Това своеобразно свързване на противоположностите — знанието с невежеството, цинизма с фанатизма — е една от основните отличителни черти на обществото в Океания. Официалната идеология изобилства с противоречия, дори когато не са породени от някаква практическа причина. Така партията отрича и скверни всеки принцип, първоначално застъпен от социалистическото движение, и при това го прави тъкмо в името на социализма. Тя проповядва безпримерно за миналите векове презрение към работническата класа, като в същото време облича своите членове в униформа, някога типична за черноработниците и възприета именно за това. Тя системно подкопава единството на семейството, а назовава своя ръководител с име, което е непосредствен призив към чувството за семейна преданост. Дори имената на четирите министерства, чрез които ни управляват, са пример за дебелоочие в преднамереното изопачаване на фактите. Министерството на мира се занимава с войната, Министерството на истината — с лъжата, Министерството на любовта — с изтезанията и Министерството на богатата — с нищетата. Тези противоречия не са случайни, нито пък са плод на обикновено лицемерие: те са преднамерено упражнение в двумисъл. Защото само чрез съгласуване на противоречията властта може да бъде запазена за неопределено дълго време. По никакъв друг начин не би могъл да се разчупи извечният цикъл. За да бъде равенството между хората окончателно предотвратено — за да могат висшите, както ги нарекохме, да запазят завинаги мястото си, — преобладаващото състояние на ума трябва да бъде контролираното безумие.

Има един въпрос, който до този момент почти не засегнахме. Защо трябва да се предотврати равенството

между хората? Дори ако приемем, че механизмът на процеса е описан правилно, какъв е мотивът за това огромно, точно пресметнато усилие да се спре историята в една определена точка от времето?

Тук стигаме до разковничето. Както вече видяхме, мистичната власт на партията и преди всичко на Партиядрото зависи от двумисълта. Но още по-дълбоко е скрит изначалният мотив, никога неизследваният инстинкт, който в първоначалния момент доведе до завземането на властта и породил двумисълта, Полицията на мисълта, вечната война и всичко останало. Този мотив се състои в...

Уинстън чу тишината така, както се чува нов звук. Стори му се, че от известно време Джулия е прекалено неподвижна. Лежеше на една страна, отвита от кръста нагоре, с ръка под бузата и тъмен кичур коса върху очите. Гърдите ѝ се повдигаха бавно и равномерно.

— Джулия.

Мълчание.

— Джулия, спиш ли?

Мълчание. Тя спеше. Той затвори книгата, сложи я внимателно на пода, легна и издърпа одеялото върху двамата.

Все още, помисли си той, не бе открил разковничето. Разбираше как, не разбираше защо. Глава I, както и глава III, всъщност не му разкри нищо, което той не знаеше, тя само систематизира вече познатото. След като я прочете обаче, разбираше по-добре от преди, че не е луд. Фактът, че си в малцинство, дори че си сам, не означава, че си луд. Има истина, а има и неистина, и ако се придържаш към истината, дори когато си сам срещу целия свят, ти не си луд. Жълт лъч от залязващото слънце падаше през прозореца косо върху възглавницата. Уинстън затвори очи. Слънчевият лъч върху лицето му и допирът до гладкото женско тяло го изпълваха със силно, сънливо чувство на увереност. Той беше в безопасност, всичко беше наред. Потъна в сън, промърморвайки „Здравият разум не се поддава на статистика“, с чувството, че тази забележка съдържа дълбока мъдрост.

Като се събуди, му се стори, че е спал дълго, но старомодният часовник му показва, че е само двацет и трийсет. Подремна още малко;

после от двора долетя обичайният гръден глас:

*Любовта ми беше без надежда,
отлитна кат априлски ден.
Ала с мечтата сърцето проглежда,
от нея преляло, пърха то в мен!*

Сладникавата песен, изглежда, бе все така популярна. Носеше се отвред. Беше надживяла „Песента на омразата“. Джулия се събуди от пеенето, протегна се сладко и стана.

— Гладна съм — каза тя. — Хайде да сварим още кафе. По дяволите! Печката е изгаснала и водата е студена — тя разтърси печката. — Свършила се е нафтата.

— Сигурно можем да вземем от стария Чарингтън.

— Странно, проверих и беше пълна. Ще се облека — добави тя. — Като че ли захладнява.

Уинстън също стана и се облече. Неизтощимият глас не млъкваше:

*Казват, че за всичко времето е лек,
казват, че забравя то всекиму дарява;
но онез усмивки и сълзи цял век
сърцето ми, сърцето ми раняват!*

Закопчавайки колана на комбинезона си, той пристъпи към прозореца. Слънцето трябва да се бе скрило зад къщите, дворът бе потънал в сянка, калдаръмът беше мокър, сякаш току-що измит, и му се стори, че и небето е измито — толкова свежа и светла е синевата между комините. Жената неуморно сновеше напред-назад, ту се навеждаше, ту се изправяше, запяваше и млъкваше и простираше все нови и нови пелени. Той се почуди дали тя не изкарва прехраната си с пране или просто робува на двасет или трийсет внуци. Джулия беше застанала до него; двамата в захлас наблюдаваха яката фигура долу. Както гледаше жената в характерната ѝ поза, с дебелия ръце,

протегнати към въжето, с изпъкналите, мощни като на кобила хълбоци, за първи път го порази мисълта, че е красива. Никога досега не му бе хрумвало, че тялото на петдесетгодишна жена, раздуто до чудовищни размери от раждания, после загрубяло от непосилна работа и заприличало на презряла ряпа, може да бъде красиво. Но така беше, пък и защо не? — помисли си той. Набитото ръбато тяло, все едно гранитен отломък, с напукана червена кожа, напомняше за тялото на момиче така, както плодът на шипката — на шипковия цвят. Защо трябва плодът да се поставя по-ниско от цвета?

— Красива е — промърмори той.

— Поне метър е широка в ханша — каза Джулия.

Той с лекота обхвана гъвкавата талия на Джулия. Телата им бяха долепени от хълбоците до коленете. От техните тела никога нямаше да се роди дете. Това беше единственото, което никога нямаше да успеят да постигнат. Само устно, само мислено те можеха да предадат тайната си. Жената долу не притежаваше разум, тя притежаваше само силни ръце, топло сърце и плодовита утроба. Почуди се колко ли деца е родила. Нищо чудно да са петнайсет. Преминала е през краткия си разцвет, вероятно година е била красива като дива роза, а после изведнъж се е издула като наторяван плод, станала е груба и червендалеста и повече от трийсет години животът ѝ представлява пране, чистене, шиене, готвене, метене, лъскане, кърпене, чистене — първо за децата, после за внуците. И след всичко това тя продължаваше да пее. Мистичното преклонение, което изпитваше към нея, някак се примеси с отблясъка на светлото безоблачно небе, простряно далеч зад комините в безкрая. Странно беше да се помисли, че небето е едно и също навсякъде — в Евразия и в Изтазия, както и тук. И хората под това небе също много си приличаха — навсякъде, по целия свят, точно такива стотици хиляди милиони хора, неподозиращи за съществуването на други такива хора, разделяни от стени на омраза и лъжи — те така и не се бяха научили да мислят, но трупаха в сърцата, утробите и мускулите си силата, способна един ден да преобърне света. Ако имаше надежда, тя беше в пролите! Без да е прочел до края книгата, той знаеше, че това трябва да е заключителното послание на Голдщайн. Бъдещето принадлежеше на пролите. А можеше ли да е сигурен, че когато дойде тяхното време, светът, който те ще построят, няма да е толкова враждебен за него,

Уинстън Смит, колкото и светът на партията? Можеше, защото поне щеше да е свят на здравия разум. Където има равенство, може да има и здрав разум. Рано или късно щеше да стане, силата щеше да се прероди в съзнание. Пролите бяха безсмъртни, не можеше да има съмнение, достатъчно бе да се погледне юначната фигура в двора. Накрая те ще се пробудят. А дотогава, дори да е след хиляда години, те щяха да оцелеят въпреки всичко, като птици, предаващи една на друга жизнеността, от която партията е лишена, и при това не може да убие.

— Помниш ли — попита той — дрозда, който ни пееше в онзи първи ден в края на горичката?

— Той не пееше за нас — каза Джулия. — Той пееше за свое удоволствие. Дори не и за това. Той просто пееше.

Птиците пееха, пролите пееха, партията не пееше. По целия свят, в Лондон и Ню Йорк, в Африка и Бразилия, в тайнствените забранени земи отвъд границите, по улиците на Париж и Берлин, в селата из безкрайните руски степи, по тържищата в Китай и Япония — навсякъде се извисяваше същата здрава, непобедима фигура, придобила чудовищни размери от работа и раждания, която се трудеше от първия до последния си ден и пак пееше. Един ден от тези могъщи слабини щеше да се пръкне раса от разумни същества. Вие сте покойници; бъдещето принадлежи на тях. Но вие можете да споделите това бъдеще, ако поддържате разума си жив — така както те поддържат тялото си, — и ще предавате тайното учение, че две и две правят четири.

— Ние сме покойници — промълви той.

— Ние сме покойници — послушно повтори Джулия.

— Вие сте покойници — изрече стоманен глас зад тях...

Те отскочиха един от друг. Стомахът на Уинстън сякаш се беше свил на топка. Виждаше бялото около гледците в очите на Джулия. Беше съвсем прежълтяло. По скулите ѝ изпъкваха неизтритите още петна руж, сякаш се бяха отделили от кожата под тях.

— Вие сте покойници — повтори стоманеният глас.

— Зад картината — прошепна Джулия.

— Зад картината — каза гласът. — Останете на местата си. Не мърдайте, докато не ви заповядат.

Почваше се, най-сетне се почваше! Не можеха да сторят нищо, освен да се гледат в очите. Да се спасят с бягство, да се измъкнат от

къщата, преди да е станало твърде късно — такова нещо изобщо не им мина през ум. Немислимо бе да не се подчинят на стоманения глас иззад стената. Чу се щракане, сякаш от превъртане на ключ, и трясък от счупено стъкло. Картината падна на пода и на мястото ѝ се появи телекран.

— Сега могат да ни видят — каза Джулия.

— Сега можем да ви видим — каза гласът. — Отидете в средата на стаята. Застанете с гръб един към друг. Сложете ръце зад главите си. Не се докосвайте.

Те не се докосваха, но му се струваше, че усеща как се тресе тялото на Джулия. Или може би се тресеше самият той. С усилие спря тракането на зъбите си, но не можеше да овладее коленете си. Вътре и вън от къщата се чуваше тропотът на ботуши. Дворът сякаш бе пълен с хора. Влачеха нещо по калдъръма. Песента на жената внезапно бе спряла. Прокънтя силен, гръмовен металически звук, сякаш бяха изритали коритото през целия двор, после се разнесоха гневни викове, които преминаха в рев от болка.

— Къщата е обкръжена — каза Уинстън.

— Къщата е обкръжена — каза гласът.

Той чу как зъбите на Джулия изтракаха.

— Мисля, че е време да се сбогуваме — каза тя.

— Време е да се сбогувате — каза гласът.

А после се намеси съвсем различен глас, тънък и възпитан, който се стори познат на Уинстън:

— И понеже засегнахме темата: „Ето я свещта, да ти свети в тъмната, ето го палача, да ти отсече главата!“

Нещо се срути върху леглото зад гърба на Уинстън. През прозореца се показва краят на стълба, който бе разбил рамката. Някой се катереше отвън. По стъпалата се чу тропот на ботуши. Стаята се изпълни с яки мъже в черни униформи, с подковани ботуши и палки в ръцете.

Уинстън вече не трепереше. Дори не мигаше. Само едно беше важно: да не мърда, да не мърда, да не им дава повод да го ударят! Срещу него се изправи мъж с тежката челюст на професионален боксьор и процеп вместо уста и започна замислено да поклаща палката си, стисната с палеца и показалеца. Погледът на Уинстън срещна неговия. Почти непоносимо беше чувството на голота, което

изпитваше с ръце зад главата и с незащитени лице и тяло. Мъжът показва върха на белия си език, облиза мястото, където трябваше да бъдат устните, и отмина. Чу се още един трясък. Някой беше взел от масата стъкленото преспание и го беше разбил в каменната плоча на камината.

На килима се изтърколи късчето корал, миниатюрна розова топчица като захарна розова пъпка от торта. Колко мъничко, помисли си Уинстън, колко мъничко е било всъщност. Зад него се чу как някой изохка от болка и тъп звук от удар, а той получи силен ритник по глезена, който едва не го събори. Един от мъжете беше ударил с юмрук Джулия в слънчевото сплитане и я беше превил като сгъваем метър. Тя се гърчеше на пода и се мъчеше да си поеме дъх. Уинстън не смееше да извърне глава и на милиметър, но от време на време пред очите му попадеше сивосинкавото ѝ давящо се лице. Дори в ужаса си той сякаш усещаше болката със собственото си тяло, непоносимата болка, която въпреки всичко не бе така жестока, както борбата ѝ за глътка въздух. Знаеше какво изпитва тя: страхотна, умъртвяваща болка, неотслабваща за миг, но все още предстояща, защото тя най-напред трябваше да си поеме дъх. После двама мъже я хванаха за краката и раменете и я изнесоха от стаята като чувал. Уинстън зърна обърнатото ѝ надолу лице, прежълтяло и изкривено, със затворени очи и все още с петна руж на двете скули; такава я видя за последен път.

Стоеше като вкаменен. Все още никой не го беше ударил. В главата му кръжаха мисли, явяваха се от само себе си, но изглеждаха съвсем ненужни. Почуди се дали са хванали мистър Чарингтън. Почуди се какво ли са направили с жената от двора. Усети, че много му се пикае, и малко се изненада, защото бе ходил в тоалетната само преди два-три часа. Забеляза, че часовникът върху полицата на камината показва девет, което означаваше двайсет и един часа. Но все още беше много светло. Не трябваше ли през август в двайсет и един часа вече да се здрачава? Почуди се дали в края на краищата с Джулия не бяха объркали времето — бяха спали цяла нощ и смятаха, че е двайсет и трийсет, а всъщност беше точно осем и трийсет на следващата сутрин. Но не се замисли по-настойчиво. Не го интересуваше.

По коридора се чува други, по-леки стъпки. В стаята влезе мистър Чарингтън. Облечените в черна униформа мъже изведнъж

притихнаха. Имаше някаква промяна във външния вид на мистър Чарингтън. Погледът му падна върху отломъците от стъкленото преспание.

— Съберете парчетата — каза той строго.

Един мъж послушно се наведе. Простонародното лондонско произношение беше изчезнало: Уинстън изведнъж разбра чий глас бе чул преди малко от телекрана. Мистър Чарингтън все още носеше старото си кадифено сако, но почти побелялата му коса беше станала черна. Нямаше и очила. Хвърли пронизващ поглед към Уинстън, сякаш за да удостовери самоличността му, и повече не му обърна внимание. Все още се познаваше, че е той, но вече не беше същият човек. Стойката му беше изправена, изглеждаше и по-едър. Лицето му беше почти същото, но въпреки това — сякаш съвсем непознато. Черните вежди не бяха така гъсти, бръчките бяха изчезнали, едва ли не всички черти на лицето му бяха променени; дори носът изглеждаше по-къс. Това беше живото студено лице на трийсет и пет годишен мъж. На Уинстън му хрумна, че за първи път в живота си, без всякакво съмнение, вижда човек от Полицията на мисълта.

ТРЕТА ЧАСТ

Не знаеше къде се намира. Предполагаше, че е в Министерството на любовта, но нямаше как да се увери.

Килията бе с висок таван и без прозорци, стените — покрити с блестящ бял фаянс. Скрити лампи лееха студена светлина, носеше се тихо постоянно бръмчене, вероятно от компресорите за въздух. Покрай цялата стена, прекъсната само от вратата и от клозетната чиния без дървена седалка отсреща, обикаляше пейка или полица, широка колкото да се седне. Имаше четири телекрана, по един на всяка стена.

В корема си усещаше тъпа болка. Беше се загнездила там още когато го изтикаха в затворения камион, с който го откараха. Но чувстваше и глад, парещ нездравословен глад. Може би бяха минали двайсет и четири часа, откакто бе ял, може би трийсет и шест. Все още не знаеше и навярно никога нямаше да узнае дали беше сутрин или вечер, когато го арестуваха. Откакто го арестуваха, не му бяха дали никаква храна.

Седеше на тясната пейка, доколкото можеше неподвижно, с кръстосани на коленете ръце. Вече се беше научил да седи неподвижно. При всяко по-рязко движение от телекрана му изреваваха. Но ненаситното желание за храна все повече го завладяваше. Неудържимо копнееше за залък хляб. Доколкото си спомняше, в джоба на комбинезона си имаше няколко трохи. Дори беше възможно — така си мислеше, защото от време на време нещо като че ли го погъделичкваше през комбинезона — да се намери и по-голяма коричка. Накрая изкушението да провери надви страха му; той плъзна ръка в джоба си.

— Смит! — изрева гласът от телекрана. — 6079, У. Смит! В килиите е забранено да се държат ръцете в джобовете!

Той отново седна неподвижен, с ръце, кръстосани на коленете. Преди да го доведат тук, го бяха карали на друго място, по всяка вероятност обикновен затвор или полицейски участък. Не знаеше колко е стоял там, във всеки случай поне няколко часа — без часовник и дневна светлина му беше трудно да определи времето. Там беше

шумно и вонеше. Бяха го затворили в килия, подобна на тази сегашната, но отвратително мръсна и постоянно претъпкана с десет-петнайсет души. Повечето бяха обикновени престъпници, но имаше и политически затворници. Той седеше мълчаливо, облегнат на стената, притиснат от мръсни тела, прекалено погълнат от страха и от болката в корема, за да обърне на някого внимание, но въпреки това забеляза удивителната разлика в поведението между затворниците партийци и останалите. Партийците бяха до един мълчаливи и наплашени, докато обикновените престъпници като че ли нехаеха. Ругаеха надзирателите, жестоко се биеха, когато посягаха на вещите им, пишеха мръсни думи по пода, ядяха внесена тайно храна, която измъкваша от неведоми скришни места по дрехите си, и даже крещяха към телекрана, когато оттам се опитваша да възстановят реда. От друга страна, някои от тях, изглежда, бяха в добри отношения с надзирателите, обръщаха се към тях с прякори и се опитваша да изпросят цигари през шпионката на вратата. И надзирателите се отнасяха към криминалните престъпници с известно снизхождение, дори когато трябваше да ги усмиряват с физическа сила. Много се говореше за лагерите с принудителен труд, където повечето затворници очакваха да заминат. Разбра, че в лагерите всичко било „наред“, стига да имаш връзки и да си наясно с нещата. Имало и подкупи, покровителство и всевъзможни мошеничества, имало хомосексуализъм и проституция, имало дори нелегален алкохол, дестилиран от картофи. Доверените постове се давали само на криминални престъпници, особено на гангстерите и убийците, които представлявали един вид аристокрация. Цялата мръсна работа вършели политическите.

Извеждаха и вкарваха какви ли не затворници: търговци на наркотици, крадци, бандити, черноборсаджийи, пияници, проститутки. Някои от пияниците бяха толкова буйни, че трябваше по няколко затворници да обединят силите си, за да ги усмирят. Четиринадесет надзиратели внесоха за краката и ръцете огромна жена — същинска развалина, около шейсетгодишна, с едри провиснали гърди, гъсти къдрици побеляла коса, разсипани при борбата ѝ с тях. Тя риташе и крещеше. Смъкнаха обувките ѝ, с които се опитваше да ги рита, и я стовариха върху скута на Уинстън, като за малко не счупиха бедрените му кости. Жената се надигна и ги изпрати с рев: „Мръсни копелета!“

После забеляза, че седи върху нещо неравно, и се изхлузи от коленете на Уинстън на пейката.

— Ще прощаваш, миличък — каза тя. — Нямаше да седна върху ти, ама тия мръсници ме друснаха тук. Хабер нямат как да се държат с дама, нъл'тът? — тя млъкна, потупа се по гърдите и се уригна. — Ще ме прощаваш — добави тя, — не съм съвсем на себе си.

Наведе се и обилно повърна на пода.

— Ох, олекна ми — каза тя, като се облегна назад със затворени очи. — Никога не го задържай, от мен да знаеш. Връщай го, докато е още прясно в корема.

Оживи се и се обърна, за да огледа по-добре Уинстън, който, изглежда, веднага ѝ хареса. Прегърна го с огромната си ръка през рамо и го придърпа към себе си, като му дъхаше в лицето на бира и повръщано.

— Как те викат, миличък? — попита тя.

— Смит — отвърна Уинстън.

— Смит? — повтори жената. — Колко смешно. И аз съм Смит. Ех — добави тя разнежено, — та аз можех да съм ти майка!

Можеше, помисли си Уинстън, да бъде неговата майка. Фигурата и възрастта ѝ подхождаха, а хората вероятно доста се променят след двайсет години в лагер с принудителен труд.

Никой друг не го беше заговорил. Криминалните напълно пренебрегваха партийците. С безразличие и презрение ги наричаха „политическите“. Затворниците партийци изглеждаха прекалено наплашени, за да разговарят с някого и преди всичко един с друг. Само веднъж, когато на пейката седнаха притиснати две жени партийки, той дочу сред глъчката от гласове няколко набързо прошепнати думи, и точно, „стая едно, нула, едно“, които не разбра.

Бяха минали може би два или три часа, откакто го доведоха тук. Тъпата болка в корема му не минаваше: ту отслабваше, ту се изостряше, а с нея и мислите му. Когато се изостряше, той мислеше единствено за самата болка и за глада си. Когато отслабваше, го обземаше паника. На моменти с такива подробности си представяше какво го очаква, че сърцето му заблъскваше лудо, а дъхът секваше. Усещаше ударите на палките по лактите си и ритниците с подковани ботуши в пицялите; виждаше се как се гърчи на пода и крещи за пощада през избитите зъби. Почти не се сещаше за Джулия. Не му

беше до нея. Обичаше я и нямаше да я предаде; но това беше само факт, който знаеше, както знаеше таблицата за умножение. Не тръпнеше от обич и почти не се замисляше какво става с нея. По-често с искрица надежда се сещаше за О'Брайън. О'Брайън сигурно е узнал, че е арестуван. Братството, беше казал той, никога не се опитва да спаси членовете си. Но беше споменал за бръснач — ако можеха, щяха да му изпратят бръснач. Навярно ще има пет секунди, преди надзирателите да нахлуят в килията. С парещ студ бръсначът ще се впие в него и дори пръстите, които го държат, ще бъдат прерязани до костта. Какво ли имаше да изтърпи страдащото му тяло, което трепереше и се гърчеше от най-малката болка. Не беше уверен, че ще използва бръснача дори ако му се отдадеше възможност. По-естествено беше да съществува минута за минута, като приема живота на порции от по десет минути, макар и да е убеден, че накрая го очакват мъчения.

Понякога се опитваше да преброи фаянсовите плочи по стените на килията. Не би трябвало да е трудно, но всеки път някъде се объркваше. По-често се чудеше къде се намира и кое време на деня е. Ту беше сигурен, че навън е пладне, ту беше не по-малко сигурен, че е среднощ. Инстинктивно разбираше, че тук светлината никога не се гаси. Това беше мястото, където нямаше тъмнина: сега осъзна защо беше решил, че О'Брайън схваща намека. В Министерството на любовта нямаше прозорци. Килията му можеше да е десет етажа под земята или трийсет над нея. Мислено се премести от едното място на другото и се опита да определи по усещанията на тялото си дали е кацнал високо във въздуха или е погребан дълбоко под земята.

Отвън се чу тропотът на маршируващи ботуши. Стоманената врата се отвори с трясък. Чевръсто влезе млад офицер, спретната фигура в черна униформа от лъскава кожа, която сякаш цялата блестеше, а бледото му строго лице беше като восъчна маска. Махна на надзирателите отвън да вкарат затворника, когото водеха. Поетът Ампълфорт политна в килията. Вратата се затвори отново с трясък.

Ампълфорт направи една-две неуверени крачки към отсрещната стена, сякаш мислеше, че там трябва да има друга врата, извеждаща навън, а после се залута напред-назад из килията. Все още не беше забелязал присъствието на Уинстън. Тревожните му очи се взираха в стената, около метър над главата на Уинстън. Беше бос; големите

мръсни пръсти се подаваха от дупките на чорапите му. Не се беше бръснал от няколко дни. Рядка четина покриваше лицето му до скулите и му придаваше просташки вид, който никак не съответстваше на източеното слабо тяло и нервните му движения.

Уинстън се отърси за малко от унеса си. Трябваше да поговори с Ампълфорт, дори това да означаваше, че от телекрана ще му изкрещят. Не бе изключено Ампълфорт да е приносителят на бръснача.

— Ампълфорт — обади се той.

От телекрана не се разнесе крясък. Ампълфорт се спря, леко сепнат. Погледът му бавно се фокусира върху Уинстън.

— А, Смит! — каза той. — И ти ли!

— Ти за какво си тук?

— Да ти кажа право... — той непохватно седна на пейката срещу Уинстън и добави: — Има само едно престъпление, нали?

— И ти си го извършил?

— Очевидно, да.

Вдигна ръка над челото и за момент притисна слепоочията си, сякаш се опитваше да си спомни нещо.

— Стават такива неща — смотолевеи той. — Успях да си спомня един случай — един невероятен случай. Без съмнение бе плод на недомислие. Подготвихме окончателното издание на стихосбирка от Киплинг. В края на един стих реших да оставя думата „бог“. Нямах друг избор! — добави той почти възмутено, като вдигна лице, за да погледне Уинстън. — Беше невъзможно да се промени стихът. Римуваше се с „рог“. Разбираш ли, в целия език има само дванайсет думи, които се римуват с „рог“. Дни наред си блъсках главата. Нямаше друга рима.

Изражението на лицето му се смени. Раздразнението премина и за момент той сякаш бе дори доволен. През мръсните и редки косми просветна някакво интелектуално вдъхновение, радостта на педанта, който е установил един безполезен факт.

— Идвало ли ти е някога наум — попита той, — че цялата история на английската поезия е предопределена от факта, че в английския език липсват рими?

Не, точно тази мисъл никога не бе хрумвала на Уинстън. Нито пък при тези обстоятелства му се струваше много важна или интересна.

— Знаеш ли колко е часът? — попита той.

Ампълфорт отново го погледна сепнато.

— Изобщо не съм се замислял за това. Арестувах ме може би преди два дни, може би преди три — очите му пробягваха по стените, сякаш едва ли не очакваше да открие прозорец в тях. — Тук денят и нощта се сливат. Не виждам как човек може да определи времето.

Няколко минути говориха напосоки, после без очевидна причина крясък от телекрана им заповяда да млъкнат. Уинстън седеше тихо със скръстени ръце. Ампълфорт, който беше прекалено висок, за да седне удобно на пейката, постоянно се въртеше, като обгръщаше със слабите си ръце ту едното коляно, ту другото. От телекрана му изляяха да седи мирно. Времето минаваше. Двайсет минути, час — трудно беше да се каже. Още веднъж отвън се зачу тропот на ботуши. Стомахът на Уинстън се сви. Скоро, много скоро, може би след пет минути, може би сега, тропотът на ботушите ще означава, че е дошъл неговият ред.

Вратата се отвори. Младият офицер със строгото лице влезе в килията. С рязко движение на ръката посочи Ампълфорт.

— Стая 101 — каза той.

Ампълфорт тронаво закрачи между надзирателите, изражението му беше леко смутено, но недоумяващо.

Изтече като че ли много време. Болката в корема на Уинстън пак се събуди. Мислите му се влачеха в неизменен ред, като топче, което попада винаги в едни и същи дупки. Мислеше само за шест неща. Болката в корема му, залъка хляб, кръвта и писъците, О'Брайън, Джулия, бръснача. Стомахът му отново се сви, тежките ботуши приближаваха. Течението, което се създаде от отварянето на вратата, внесе силен мирис на студена пот. В килията влезе Парсънс. Беше облечен със сиво-кафяви шорти и спортна риза.

Този път Уинстън така се сепна, че излезе от вцепенението си.

— Ти тук! — възкликна той.

Парсънс хвърли към Уинстън поглед, в който нямаше нито интерес, нито изненада, а само мъка. Заразхожда се нервно нагоре-надолу, очевидно не можеше да застане на едно място. Всеки път, когато изправяше омекналите си колена, ставаше ясно, че те треперят. Гледаше вторачено с широко отворени очи, сякаш не можеше да откъсне поглед от нещо съвсем близко.

— За какво си тук? — попита Уинстън.

— Престъпмисъл! — каза Парсънс почти през сълзи. Тонът, с който го изрече, предполагаше пълно съзнаване на вината и едновременно някакъв непонятен ужас, че такава дума може да има нещо общо с него. Застана срещу Уинстън и развълнувано затърси съчувствието му: — Нали не смяташ, че ще ме застрелят, а, старо? Нали те не убиват, ако всъщност нищо не си направил — само за мисли, които не можеш да прогониш? Знам, че разглеждат делата безпристрастно. О, имам им вяра за това! Те ще се запознаят с досието ми, нали? Ти знаеш какъв човек съм. Не съм лош човек. Не много умен, разбира се, но ентусиаст. Всичко съм правил за партията, нали? Ще се отърва само с пет години, не смяташ ли? Или дори с десет? От човек като мен ще имат голяма полза в трудовия лагер. Нали няма да ме застрелят, задето един-единствен път съм излязъл извън релсите?

— Виновен ли си? — попита Уинстън.

— Разбира се, че съм виновен! — извика Парсънс с раболепен поглед към телекрана. — Да не мислиш, че партията ще арестува невинен човек? — жабешкото му лице се поуспокои и дори придоби малко лицемерно изражение. — Престъпмисъл е ужасно нещо, старо — каза той нравоучително. — Коварно нещо е. Може да проникне в теб, без дори да се усетиш. Знаеш ли как ме сполетя? В съня ми! Да, наистина. Трудех се, отдавах своя принос и изобщо не подозирах, че нещо такова се върти в главата ми. А после съм започнал да говоря насън. Знаеш ли какво са ме чули да викам?

Понижи гласа си, сякаш му се налагаше да сквернослови по лекарско предписание.

— „Долу Големия брат!“ Да, това съм викал! И изглежда, съм го викал неведнъж. Между нас казано, старо, радвам се, че ме хванаха, преди да е станало късно. Знаеш ли какво ще им кажа, когато ме изправят пред съда? Благодаря, ще им кажа, благодаря ви, че ме спасихте, преди да е станало прекалено късно.

— Кой те разобличи? — попита Уинстън.

— Дъщеричката ми — отвърна Парсънс с някаква скръбна гордост. — Подслушвала е на ключалката. Чула ме какво викам и още на другия ден отскочила до патрулите. Бива си го седемгодишния дребосък, а? Не й се сърдя. Всъщност, гордея се с нея. Така или иначе, това показва, че добре съм я възпитал.

Направи две-три резки крачки нагоре-надолу, като поглеждаше с копнеж към клозетната чиния. После изведнъж смъкна шортите си.

— Ще прощаваш, старо — каза той. — Не издържам. От чакането е.

Плъкна широкия си задник на клозетната чиния. Уинстън закри лицето си с ръце.

— Смит! — изрева глас от телекрана. — 6079, У, Смит! Открий лицето си. Забранено е да се покрива лицето в килиите.

Уинстън откри лицето си. Парсънс използваше тоалета шумно и обилно. После се оказа, че сифонът не работи, и часове след това килията вонеше ужасно.

Преместиха Парсънс. Затворници ту се появяваха, ту изчезваха загадъчно. Една жена изпратиха в стая 101 и Уинстън забеляза как тя сякаш се съсухри и смени цвета на лицето си при тези думи! После настъпи час, който, ако го бяха довели тук сутринта, щеше да е следобеден; ако пък го бяха довели следобед, трябваше да е среднощ. В килията имаше шест затворници, мъже и жени. Никой не помръдваше. Срещу Уинстън седеше мъж с едри зъби и без брадичка, а лицето му наподобяваше едър безобиден гризач. Тлъстите му петнисти бузи така бяха провиснали, че изглеждаше много вероятно да е скрил в тях малки запаси храна. Светлосивите му очи плахо пробягваха от лице на лице, но уловеха ли нечий поглед, бързо се извърщаха.

Вратата се отвори и вкараха затворник, от чийто вид Уинстън за миг изтръпна. Беше обикновен беден човечец, навярно инженер или техник. Стресна го измършавялото му лице: същински череп. Поради слабостта устата и очите му изглеждаха непропорционално големи, а погледът сякаш излъчваше убийствена, непримирима омраза към някого или към нещо.

Мъжът седна на пейката недалеч от Уинстън. Уинстън не го погледна повече, но измъченото череповидно лице така ясно се запечата в съзнанието му, че сякаш през цялото време стоеше пред очите му. Изведнъж проумя каква е работата. Мъжът умираше от глад. Изглежда, същото бяха помислили всички в килията. По цялата пейка премина едва доловим трепет. Очите на мъжа без брадичка се стрелкаха към човека с череповидното лице, после виновно се отклоняваха, за да се върнат пак като омагьосани. Не след дълго той

започна да се върти на мястото си. Накрая се изправи, прекоси с тромаво клатушкане килията, порови в джоба на комбинезона си и смутено подаде изпомацан къшей хляб на човека с череповидното лице.

От телекрана се разнесе яростен, оглушителен рев. Мъжът без брадичка отскочи назад. Мъжът с череповидното лице бързо беше скрил ръце зад гърба си, сякаш да покаже на целия свят, че е отказал подаръка.

— Бъмстед! — изрева гласът. — 2713, Дж. Бъмстед! Пусни хляба!

Мъжът без брадичка пусна парчето хляб на пода.

— Остани на мястото си! — нареди гласът. — Обърни се с лице към вратата! Не мърдай!

Мъжът без брадичка се подчини. Големите му провиснали бузи неудържимо се тресяха. Вратата се отвори с трясък. След младия офицер, който влезе и отстъпи встрани, се появи нисък набит надзирател с огромни ръце и плещи. Зае стойка срещу мъжа без брадичка и по сигнал на офицера нанесе страхотен удар с цялата тежест на тялото си право в устата му. Силата на удара почти отлепи от пода човека без брадичка. Тялото му залитна през килията и се строполи под клозетната чиния. Миг лежа като зашеметен, а от устата и носа му капеше тъмна кръв. Като че ли несъзнателно едва-едва прохленчваше или изпискваше. После се претърколи и неуверено започна да се изправя на ръце и колене. Сред потока от кръв и слюнка от устата му изпаднаха двете половини на изкуствените му зъби.

Затворниците седяха съвършено неподвижни с кръстосани на коленете ръце. Мъжът без брадичка се върна на мястото си. Едната страна на лицето му потъмняваше. Устата му се беше подула и се бе превърнала в кървавочервена маса с черна дупка по средата. Очите му все така пробягваха от лице на лице, но по-виновно от всякога, сякаш се опитваше да разбере колко го презират останалите за унижението му.

Вратата се отвори. С едва забележим жест офицерът посочи мъжа с череповидното лице.

— Стая 101 — каза той.

Уинстън чу до себе си пышкане и някакво раздвижване. Мъжът буквално се беше хвърлил на колене върху пода, с молитвено стиснати

ръце.

— Другарю офицер! — извика той. — Няма нужда да ме пращате там! Нима вече не признах всичко? Какво още искате да знаете? Всичко съм готов да призная, абсолютно всичко! Само ми кажете какво е то и аз веднага ще призная. Напишете го и аз ще подпиша — каквото и да е! Само не стая 101!

— Стая 101! — каза офицерът.

Вече пребледнялото лице на мъжа придоби цвят, както Уинстън не подозираше, че съществува. Стана безспорно, явно зеленикаво.

— Правете с мен каквото искате! — крещеше онзи. — Вече седмици наред ме морите с глад. Продължавайте и ме оставете да умра. Застреляйте ме. Осъдете ме на двайсет и пет години. Кого още искате да предам? Само кажете кого и аз ще ви кажа всичко каквото поискате. Не ме интересува нито кой е, нито какво ще правите с него. Имам жена и три деца. Най-голямото още не е навършило шест години. Можете всички да ги вземете и да им прережете гърлата пред очите ми, аз ще стоя и ще гледам. Само не стая...

— Стая 101! — каза офицерът.

Мъжът огледа с обезумели очи останалите затворници, сякаш се чудеше дали да не посочи друга жертва на свое място. Погледът му спря на смазаното лице на човека без брадичка. Той протегна измършавяла ръка и изкрещя.

— Този трябва да вземете, не мен! Вие не го чухте какво приказваше, след като разбиха лицето му. Дайте ми възможност и дума по дума ще ви го повторя. Той е срещу партията, не аз — надзирателите пристъпиха напред. Гласът на мъжа премина в писък. — Вие не го чухте! — повтори той. — Нещо му беше станало на телекрана. Той ви трябва. Него вземете, не мен!

Двамата яки надзиратели се бяха навели, за да го хванат за ръцете. Но точно в този момент той се хвърли на пода на килията и сграбчи един от железните крака, с които пейката беше прикрепена към пода. Зави без думи, като животно. Пазачите го дръпнаха, за да го отскубнат, но той се държеше с изненадваща сила. Теглиха го навярно двайсетина секунди. Затворниците седяха неподвижни с ръце на коленете и гледаха право пред себе си. Виенето спря, мъжът имаше сила само колкото да се държи. После се чу по-различен вик. С ритник

на ботуша си надзирателят беше счупил пръстите на едната му ръка. Изправиха го.

— Стая 101! — каза офицерът.

Изведоха мъжа, който едва стъпваше и придържаше счупената си ръка, без да прави повече опити да се съпротивлява.

Мина много време. Ако беше среднощ, когато изведоха мъжа с череповидното лице, сега беше сутрин: ако тогава беше сутрин, значи беше следобед. Дълго време, вече няколко часа, Уинстън беше сам. От седенето на тясната пейка така се беше схванал, че често ставаше да се разтъпче, без да му се карат от телекрана. Залъкът хляб все още лежеше там, където го беше пуснал мъжът без брадичка. В началото му струваше много усилия да не го поглежда, но скоро гладът отстъпи място на жаждата. Устата му лепнеше и имаше лош вкус. От бръмчащия звук и неизменната бяла светлина му прималяваше, усещаше главата си празна. Изправяше се, защото болката в костите му ставаше непоносима, и пак сядаше почти веднага, защото прав му се завиваше свят. Но успее ли да овладее поне малко физическите си възприятия, ужасът го обземаше отново. Понякога мислеше с гаснеща надежда за О'Брайън и за бръснача. Може би щеше да получи бръснача скрит в храната, ако изобщо мислеха да го хранят. По-неопределени бяха мислите му за Джулия. Някъде страдеше и тя, вероятно по-силно от него. Може би в този момент крещеше от болка. Помисли си: „Дали бих изтърпял двойна болка, ако можех така да спася Джулия? Да, бих го направил.“ Но това бе само решение на разума, защото знаеше, че е правилно. Не го чувстваше със сърцето си. Тук не можеш да изпиташ нищо освен болка и предусещането на болката. Пък и нима беше възможно, когато действително страдаш, да искаш болката ти да се увеличи по каквато и да било причина? На този въпрос обаче още не можеше да даде отговор.

Ботушите отново приближаваха. Вратата се отвори. Влезе О'Брайън. Уинстън подскочи. Шокът, че го вижда, го накара да забрави всякаква предпазливост. За първи път от много години забрави за наличието на телекрана.

— И вас са ви хванали! — извика той.

— Мен отдавна са ме хванали — отговори О'Брайън с лека, почти тъжна ирония. Пристъпи встрани. Зад него се появи широкоплещест надзирател с дълга черна палка в ръка.

— Ти го знаеше, Уинстън — каза О'Брайън. — Не се заблуждавай. Ти го знаеше, винаги си го знаел.

Да, сега разбираше, че винаги го е знаел. Но нямаше време да мисли за това. Очите му бяха приковани в палката в ръката на надзирателя. Тя можеше да го удари навсякъде: по темето, по края на ухото, по горната част на ръката, по лакътя...

Лакътя! Почти парализиран от болка, той рухна на колене, стиснал ударения си лакът с другата ръка. От очите му излязоха искри. Беше невероятно, наистина невероятно един удар да причинява такава болка! Искрите изчезнаха и той видя как онези двамата го гледат. Надзирателят се смееше на гърченето му. Във всеки случай на един въпрос вече можеше да даде отговор. Никога и за нищо на света не можеш да поискаш болката ти да се увеличи. За болката можеш да искаш само едно — да спре. На света няма нищо по-страшно от физическата болка. Пред болката няма герои, никакви герои, мислеше той, докато се гърчеше на пода, напразно стиснал осакатената си лява ръка.

Лежеше на нещо като походно легло, само дето беше издигнато високо над земята, а той беше вързан така, че да не може да мръдне. В лицето му биеше светлина, която му се струваше по-силна от обикновено. До него бе изправен О'Брайън и внимателно го наблюдаваше. От другата му страна стоеше мъж в бяла престилка и държеше спринцовка за подкожни инжекции.

Макар да бе с отворени очи, трудно възприемаше заобикалящата го обстановка. Имаше чувството, че е доплувал в тази стая от някакъв съвсем различен свят, от някакъв подводен свят много под нея. Не знаеше колко дълго е стоял там. Откакто го бяха арестували, не бе виждал дневна светлина. А и спомените му бяха накъсани. На моменти съзнанието му, дори това в съня му, пропадеше и отново изплуваше като от дупка. Но нямаше как да узнае дали промеждутъците траят дни, седмици или само секунди.

Кошмарът започна с онзи първи удар по лакътя. По-късно щеше да разбере, че сполетялото го тогава беше само прелюдия, рутинен разпит, на който подлагат почти всички затворници. Като нещо обичайно се приемаше, че всеки трябва да признае дълъг списък от престъпления — шпионаж, саботаж и така нататък. Самопризнанието беше формалност, въпреки че изтезанията бяха истински. Не можеше да си спомни нито колко пъти, нито колко дълго го биха. Всеки път върху му се нахвърляха едновременно пет или шест мъже в черни униформи. Понякога с юмруци, понякога с палки, понякога със стоманени пръчки, понякога с ботуши. Имаше моменти, когато като животно се въргаше без свян по пода, тялото му се гърчеше насам-натам, само и само да избегне ритниците, а вместо това предизвикваше все нови и нови ритници в ребрата, в корема, в лактите, в пищялите, в слабините, в тестикулите, в главата. Имаше моменти, когато всичко това продължаваше безкрай и му се струваше жестоко, несправедливо и непростимо не това, че надзирателите продължават да го бият, а че той не може да си наложи да загуби съзнание. В някои моменти нервите така му изневеряваха, че започваше да вика за пощада още

преди да са започнали да го бият, когато само видът на замахналия за удар юмрук беше достатъчен, за да го накара да бълва признания за истински и въображаеми престъпления. Имаше моменти, когато още от началото вземаше решение нищо да не признава, когато всяка дума трябваше да бъде изтръгвана от него между стенания от болка — и други, когато вяло се опитваше да постигне компромис, като си казваше: „Ще си призная, но още не. Ще стискам зъби, докато издържа. Още три ритника, още два ритника и после ще им кажа всичко каквото искат.“ Понякога го биеха, докато едва се държеше на краката си, после го хвърляха като чувал с картофи върху каменния под на килията, оставяха го да се съвземе няколко часа и отново го биеха. Имаше също дълги периоди на отдых. Тях си спомняше смътно, защото ги прекарваше главно в сън или във вцепенение. Спомняше си килия с нар, нещо като полица, която стърчеше от стената, и тенекиен умивалник, за храна получаваше гореща супа и хляб, понякога кафе. Спомняше си навъсен бръснар, дошъл, за да остърже брадата му и да остриже косата му, и делови равнодушни мъже в бели престилки, които измерваха пулса му, проверяваха рефлексите му, обръщаха клепачите му, опипваха го с безчувствени пръсти, за да видят няма ли счупени кости, и му биеха инжекции в ръката, за да го приспят.

Побоите се разрешиха и се превърнаха преди всичко в заплаха, в ужас, към който можеше да бъде върнат в момента, в който отговорите му престанат да удовлетворяват. Разпитваха го вече не грубияни в черни униформи, а партийни интелегенти, които го обработваха на смени, всяка от която продължаваше — поне той така предполагаше, без да може да бъде сигурен — по десет-дванайсет часа. Тези, другите, се грижеха той да изпитва постоянна лека болка, но не разчитаха само на нея. Пляскаха го по лицето, дърпаха му ушите, скубеха му косата, караха го да стои на един крак, не му позволяваха да уринира, светеха със силни лампи в лицето му, докато от очите му потечаха сълзи и с всичко това се целеше да го унижат и да смажат способностите му да се защитава и разсъждава. Тяхното истинско оръжие бяха безмилостните, продължаващи с часове разпити, те го объркваха, поставяха му клопки, изопачаваха всяка негова дума, на всяка стъпка го обвиняваха в лъжи и противоречия, докато той не се разплакваше колкото от срам, толкова и от нервно изтощение. Понякога по време на един разпит плачеше пет-шест пъти. Обикновено го ругаеха и при

всяко негово колебание го заплашваха, че ще го предадат пак на надзирателите, но понякога неочаквано променяха тона си, наричаха го другарю, призоваваха го в името на ангсоц и на Големия брат и опечалено го питаха дали дори сега у него не е останала поне малко преданост към партията, за да пожелае да поправи злото, което е сторил. Когато след многочасови разпити нервите му съвсем не издържаха, дори този призив можеше да го доведе до унизителни сълзи. Накрая досадните гласове го сломиха по-бързо, отколкото ботушите и юмруците на надзирателите. Той просто се превърна в уста, която произнася, и ръка, която подписва каквото поискат от него. Единствената му грижа бе да разбере какво искат и незабавно да го признае, преди отново да са почнали да го мъчат. Призна си, че е убил изтъкнати членове на партията, че е разпространявал противодържавни позиви, че е присвоявал обществени средства, че е продавал военни тайни, че е извършвал всевъзможни саботажки. Призна си, че е бил платен агент на изтазиатското правителство още от 1968 година. Призна си, че вярва в религията, че е поклонник на капитализма и сексуален дегенерат. Призна си, че е убил жена си, макар да знаеше, а и следователите сигурно знаеха, че жена му е още жива. Призна си, че от години поддържа лични връзки с Голдщайн и че е членувал в нелегална организация, в която са влизали едва ли не всички негови познати. По-лесно беше да си признаеш всичко и да уличиш всички. Освен това в известен смисъл всичко беше истина. Истина беше, че той е бил враг на партията, а партията не правеше разлика между помисъл и дело.

Спомняше си и други неща. Те изплуваха в съзнанието му несвързано, като картини, обкръжени от мрак.

Беше в килия, където можеше да е било и тъмно, и светло, защото не виждаше нищо друго освен две очи. Някакъв инструмент наблизко тиктакаше бавно и равномерно. Очите ставаха все по-големи и по-светещи. Изведнъж той се надигна от мястото си, гмурна се и потъна в тях.

В ослепяващата светлина се видя завързан на стол, заобиколен с циферблати. Мъж в бяла престилка гледаше циферблатите. Отвън се чу тропот на тежки ботуши. Вратата се отвори с трясък. Следван от двама надзиратели, с бодра стъпка влезе офицерът с восъчното лице.

— Стая 101 — каза офицерът.

Мъжът с бялата престилка не се обърна. Нито пък погледна към Уинстън, гледаше само циферблатите.

Той се носеше по огромен коридор, километър широк и изпълнен с божествена златиста светлина, гръмко се смееше и с всичка сила крещеше признания. Признаваше си всичко, дори онова, което беше успял да скрие при изтезанията. Разказваше целия си живот пред публика, която вече го познаваше. С него бяха надзирателите, другите следователи, мъжете с бели престилки, О'Брайън, Джулия, мистър Чарингтън, всички те се носеха вкупом по коридора и се заливаха от смях. Неизвестно по какъв начин, нещо ужасно, скрито досега в бъдещето, бе осуетено и не се бе случило. Всичко беше наред, вече нищо не го болеше, и най-дребният факт от живота му бе разнищен, разбран и опростен.

Надигна се от нара, не съвсем уверен, че е чул гласа на О'Брайън. При всички разпити, въпреки че нито веднъж не го видя, той имаше чувството, че до него, но извън обсега на зрението му, стои О'Брайън. Именно О'Брайън ръководеше всичко. Той насъска надзирателите срещу Уинстън, той им попречи да го убият. Той решаваше кога Уинстън да крещи от болка и кога да откъхне, кога да се храни, кога да спи, кога да му инжектират лекарства. Той задаваше въпросите и подсказваше отговорите. Той беше мъчителят, той беше защитникът, той беше инквизиторът, той беше приятелят. А веднъж — Уинстън не можеше да си спомни дали е бил приспан с наркотици, или е спал нормалния си сън, а може би дори е бил буден — в ухото му един глас прошепна: „Не се тревожи, Уинстън, ти си под моя закрила. От седем години те наблюдавам. Сега настана преломният миг. Аз ще те спася, аз ще те направя съвършен.“ Не беше сигурен дали е гласът на О'Брайън, но че е същият глас, който му бе казал: „Ще се срещнем, където няма тъмнина“, в онзи, другия сън отпреди седем години.

Не си спомняше как завършваха разпитите му. Следваше пустота и после около него постепенно се материализираше килията или стаята, в която сега се намираше. Лежеше по гръб почти хоризонтално, съвършено неподвижно. Тялото му беше завързано така, че не можеше и пръст да помръдне. Дори тилът му беше захванат по някакъв начин. Наведен над него, О'Брайън го наблюдаваше сериозно и някак печално. Гледано отдолу, лицето му изглеждаше грубо и похабено, с торбички под очите и с бръчки от умора, спускащи се от носа към

брадичката. Беше по-възрастен, отколкото го мислеше Уинстън, вероятно, четирийсет и осем или петдесетгодишен. Държеше циферблат с лостче отгоре.

— Казах ти — рече О'Брайън, — че ако се срещнем отново, то ще е тук.

— Да — отговори Уинстън.

Без никакво предупреждение, ако не се смята лекото движение на ръката на О'Брайън, тялото му бе разтърсено от болка. Болката го плашеше, защото не можеше да види какво става и имаше чувството, че го раняват смъртоносно. Не знаеше дали е наистина, или така му се струва под въздействието на електрическия ток, но тялото му се деформираше, ставите му бавно се разпадаха. От болка по челото му беше избила пот, но най-лошото бе страхът, че всеки миг гръбнакът му ще се скъса. Стисна зъби и задиша тежко през нос, като се опитваше да мълчи, колкото се може по-дълго.

— Страхуваш се — каза О'Брайън, като наблюдаваше лицето му, — че всеки миг нещо в теб ще се скъса. Най-много се страхуваш това да не е гръбнакът ти. Много ясно си представяш как гръбначният ти стълб се пръска и от прешлените му се разлива гръбначният мозък. Това си представяш, нали, Уинстън?

Уинстън не отговори. О'Брайън дръпна лостчето на циферблата. Болката намаля толкова бързо, колкото го бе връхлетяла.

— Това беше четирийсет — каза О'Брайън. — Както виждаш, деленията на този циферблат стигат до сто. Ще запомниш ли, ако обичаш, че по време на разпит от мен зависи кога и до каква степен да ти причиня болка. Ако ме лъжеш или се опитваш да извърташ по някакъв начин, или дори интелигентността ти спадне под обичайното равнище, незабавно ще изкрешиш от болка. Разбираш ли това?

— Да — отговори Уинстън.

О'Брайън вече не се държеше толкова строго. Замислено намести очилата си и направи няколко крачки напред-назад. Когато заговори, тонът му беше мек и търпелив. Приличаше на лекар, на учител, дори на свещеник, изгарящ от желание по-скоро да обясни и убеди, отколкото да накаже.

— Занимавам се с теб, Уинстън — каза той, — защото ти го заслужаваш. Много добре знаеш какво не ти е наред. И го знаеш от години, въпреки че си се борил срещу това. Ти си умствено разстроен.

Паметта ти изневерява. Не си в състояние да помниш истинските събития и сам си внушаваш, че помниш събития, които никога не са се случвали. За щастие, заболяването ти не е нелечимо. Ти не си се излекувал досега, защото не си искал. Не си бил готов за малко усилие на волята. Много добре съзнавам, че дори сега си се вкопчил в заболяването си, защото смяташ, че то е добродетел. Сега ще ти дам един пример. С коя сила в момента воюва Океания?

— Когато ме арестуваха, Океания воюваше с Изтазия.

— С Изтазия. Добре. Океания винаги е воювала с Изтазия, нали?

Уинстън пое дъх. Отвори уста, за да отговори, и се отказа. Не можеше да откъсне поглед от циферблата.

— Моля те, Уинстън, истината. Твоята истина. Каж ми какво мислиш, че си спомняш.

— Спомням си, че само седмица, преди да ме арестуват, ние изобщо не воювахме с Изтазия. Бяхме в съюз с нея. Воювахме с Евразия. Така беше четири години. Преди това...

О'Брайън го спря с жест.

— Друг пример — каза той. — Преди няколко години ти изпадна наистина в много сериозно заблуждение. Вярваше, че трима души, трима някогашни членове на партията, на име Джоунс, Ааронсон и Ръдърфорд — хора, екзекутирани за предателство и саботаж, след като бяха направили възможно най-пълни самопризнания, че са виновни за престъпленията, в които ги обвиняват. Ти вярваше, че си видял неоспоримо доказателство, свидетелстващо, че самопризнанията им са били фалшифицирани. Ти имаше халюцинации относно една определена фотография. Вярваше, че действително си я държал в ръка. Фотографията представляваше нещо подобно.

Между пръстите на О'Брайън се появи продълговато парче от вестник. Може би за пет секунди то попадна в полезрението на Уинстън. Беше снимка и нейната истинност беше извън съмнение. Това беше същата снимка. Друг екземпляр от снимката на Джоунс, Ааронсон и Ръдърфорд на партийния форум в Ню Йорк, която му бе попаднала преди единайсет години и той незабавно бе унищожил. Само за миг се мярна пред очите му, след това отново се скри. Но той я беше видял, безспорно я беше видял! Направи отчаяно, агонизиращо усилие да освободи горната половина на тялото си. Беше невъзможно да помръдне и един сантиметър накъдето и да е. За момента дори беше

забравил циферблата. Искаше само отново да подържи в ръка снимката или поне да я види.

— Тя съществува! — извика той.

— Не — каза О'Брайън.

Прекося стаята. В отсрещната стена имаше дупка на паметта, О'Брайън повдигна решетката. Невидимо, малкото късче хартия бе всмукано от потока топъл въздух; вече изчезваше в огнения пламък. О'Брайън се дръпна от стената.

— Пепел — каза той. — Дори не и узнаваема пепел. Прах. Тя не съществува. Тя никога не е съществувала.

— Но тя съществуваше! Тя съществува! Тя съществува в паметта. Аз я помня. Вие я помните.

— Аз не я помня — каза О'Брайън.

Сърцето на Уинстън се сви. Това беше двумисъл. Изпита смъртна безпомощност. Нямаше да има значение, ако можеше да се увери, че О'Брайън лъже. Но беше свършено възможно О'Брайън наистина да е забравил снимката. И ако това беше така, тогава той вече е забравил как е отрекъл, че си я спомня, ще е забравил и самия процес на забравянето. Как можеше човек да е сигурен, че това не е обикновен трик? Навярно безумната операция на съзнанието бе наистина осъществима: тази мисъл го сломи.

О'Брайън замислено го гледаше. Повече от всякога приличаше на учител, който поучава своенравно, но способно дете.

— Партията има лозунг, който засяга контрола върху миналото — каза той. — Кажи го, ако обичаш.

— Който контролира миналото, контролира бъдещето; който контролира настоящето, контролира миналото — каза послушно Уинстън.

— „Който контролира настоящето, контролира миналото“ — повтори О'Брайън, като бавно и одобрително поклащаше глава. — Ти смяташ ли, Уинстън, че миналото действително съществува?

Уинстън отново бе обзет от чувство на безпомощност. Погледът му се стрелна към циферблата. Не само не знаеше дали „да“ или „не“ е отговорът, който ще го спаси от болката; не знаеше дори кой отговор сам смята за верен.

О'Брайън леко се усмихна.

— Слаб си в метафизиката, Уинстън — каза той. — До този момент ти изобщо не си се замислял какво означава съществуването. Ще се изразя по-ясно. Миналото съществува ли конкретно в пространството? Има ли свят от твърди предмети, където миналото да съществува?

— Не.

— Тогава къде е миналото, ако изобщо го има?

— В документите. Записано е.

— В документите. И в...

— В съзнанието. В спомените на хората.

— В спомените. Добре тогава. Ние, партията, контролираме всички документи, а също и всички спомени. В такъв случай ние контролираме миналото, не е ли така?

— Но как можете да попречите на хората да си спомнят? — извика Уинстън, като за миг отново забрави циферблата. — Това е извън властта ви. То е извън човека. Как можете да контролирате спомените? Мои не сте контролирали!

О'Брайън отново стана строг. Сложи ръка върху циферблата.

— Напротив — каза той, — ти не си ги контролирал, затова си тук. Ти си тук, защото ти липсваше смирение, самодисциплина. Ти не пожела да се покориш и затова заплати с разсъдъка си. Ти предпочете да си безумец, малцинство от един човек. Само дисциплинираният разум е в състояние да прозре действителността, Уинстън. Ти вярваш, че действителността е нещо обективно, външно, само по себе си. Вярваш също така, че естеството на действителността е очевидно само по себе си. И ако в заблудението си сметнеш, че виждаш нещо, приемаш, че всички останали също го виждат. Но аз казвам, Уинстън, действителността не е извън тебе. Действителността съществува единствено в човешкото съзнание и никъде другаде. Не в съзнанието на отделния човек, който може да допусне грешка и така или иначе бързо загива: само в съзнанието на партията, което е колективно и безсмъртно. Това, което партията смята за истина, е истината. Невъзможно е да се съзре действителността, ако не се гледа през очите на партията. Отново трябва да заучиш този факт, Уинстън. Затова е нужно самоунижение, усилие на волята. Ти трябва да се смириш, за да възстановиш разсъдъка си.

Той помълча, сякаш за да остави време казаното да се осмисли.

— Спомняш ли си — продължи той, — че в дневника си бе написал „Свобода е свободата да кажеш, че две и две е равно на четири“?

— Да — отвърна Уинстън.

О'Брайън вдигна лявата си ръка, обърната с opakото на дланта към Уинстън, със свит палец, и вдигнати четири пръста.

— Колко пръста съм вдигнал, Уинстън?

— Четири.

— А ако партията каже, че не са четири, а пет — колко са в такъв случай?

— Четири.

Завърши думата с вик от болка. Стрелката на циферблата бе подскочила на петдесет и пет. Цялото тяло на Уинстън плувна в пот. Въздухът раздра дробовите му и излезе отново с дълбоки стенания, които не можа да спре дори със стиснатите си зъби. О'Брайън го наблюдаваше и продължаваше да показва четирите си пръста. Свали лостчето. Този път болката едва забележимо намаля.

— Колко са пръстите, Уинстън?

— Четири.

Стрелката подскочи на шейсет.

— Колко са пръстите, Уинстън?

— Четири! Четири! Какво друго мога да кажа? Четири!

Стрелката трябва да бе подскочила още по-нагоре, но той не я погледна. Зрителното му поле бе запълнено от тежкото строго лице и четирите пръста. Пръстите стояха пред очите му като стълбове, огромни, размазани, като че ли вибриращи, но без съмнение четири.

— Колко са пръстите, Уинстън?

— Четири! Спрете, спрете! Как можете да продължавате? Четири! Четири!

— Колко са пръстите, Уинстън?

— Пет! Пет! Пет!

— Не, Уинстън, безполезно е. Ти лъжеш. Ти все още мислиш, че са четири. Колко са пръстите, моля?

— Четири! Пет! Четири! Колкото искате. Само спрете, спрете болката!

Изведнъж той вече седеше, а ръката на О'Брайън обгръщаше раменете му. Навярно бе загубил съзнание за няколко секунди.

Каишите, с които тялото му бе привързано в хоризонтално положение, бяха разхлабени. Беше му много студено, трепереше неудържимо, зъбите му тракаха, по бузите му се стичаха сълзи. За миг той като бебе се сгуши в О'Брайън, необяснимо успокоен от тежката ръка около раменете си. Струваше му се, че О'Брайън е неговият закрилник, че болката идва някъде отвън, някой друг я причинява и именно О'Брайън го спаси от нея.

— Бавно възприемаш, Уинстън — каза меко О'Брайън.

— Какво да правя? — изхлипа той. — Как да не вярвам на очите си? Две и две правят четири.

— Понякога, Уинстън. А понякога правят пет. Понякога правят три. Понякога правят и три, и четири, и пет наведнъж. Трябва повече да се стараеш. Не е лесно да възвърнеш разсъдъка си...

Положи Уинстън на леглото. Крайниците му отново са пристегнати, но болката беше утихнала, вече не трепереше и Уинстън се чувстваше само отпаднал и измръзнал. О'Брайън повика с кимване на главата мъжа с бялата престилка, който през цялото време беше стоял неподвижно. Мъжът се наведе и се взря в очите на Уинстън, измери пулса му, сложи ухо на гърдите му, чука го тук и там; после кимна на О'Брайън.

— Отново — каза О'Брайън.

Болката прониза тялото на Уинстън. Стрелката трябва да беше на седемдесет, седемдесет и пет. Този път беше затворил очи. Знаеше, че пръстите са пак там и са четири. Най-важното бе някак да оцелее, докато спазъмът мине. Вече не усещаше плаче ли или не. Болката отново утихна. Отвори очи. О'Брайън беше свалил лостчето.

— Колко са пръстите, Уинстън?

— Четири. Предполагам, че са четири. Стига да можех, щях да видя пет. Опитвам се да видя пет.

— Какво искаш: да ме убедиш, че виждаш пет, или наистина да ги видиш?

— Наистина да ги видя.

— Отново — каза О'Брайън.

Навярно стрелката беше стигнала осемдесет-деветдесет. Уинстън вече почти не помнеше защо му причиняват болка. Зад стиснатите му клепачи танцуваше цяла гора от пръсти, които ту се преплитаха, ту изчезваха един зад друг и отново се появяваха. Опитваше се да ги

преброи, без да може да си спомни защо. Знаеше само, че не е възможно да ги преброи и по някакъв начин това се дължи на необяснимото твърдение между четири и пет. Болката отново утихна. Когато отвори очи, пред погледа му пак беше същата картина. Безброй пръсти като движещи се дървета се разминаваха и пресичаха във всевъзможни посоки. Отново затвори очи.

— Колко пръсти съм вдигнал, Уинстън?

— Не зная. Не зная. Ще ме убияте, ако пак го направите. Четири, пет, шест — честна дума, не зная.

— Така е по-добре — каза О'Брайън.

В ръката на Уинстън се заби спринцовка. Почти в същия миг в тялото му се разля блажена, оздравителна топлина. Болката вече бе полузабравена. Отвори очи и с благодарност погледна О'Брайън. При вида на тежкото сбръчкано лице, така грозно и така интелигентно, сърцето му сякаш се обърна. Ако можеше да се движи, би протегнал ръка и би я сложил върху ръката на О'Брайън. Никога не го бе обичал така дълбоко, както в този момент и не само защото бе прекратил болката. Беше се върнало старото чувство, че в края на краищата няма значение дали О'Брайън е приятел или враг. С О'Брайън можеше да се разговаря. Навярно човек се нуждае не толкова от обич, колкото от разбиране. О'Брайън го беше изтезавал до границата на полудяването и след известно време без съмнение щеше да го изпрати в гроба. Това нямаше значение. В известен смисъл отношенията им бяха повече от приятелски, те двамата бяха близки: тук или другаде, въпреки че самите думи може би щяха да останат неизречени, имаше място, където можеха да се срещнат и поговорят. О'Брайън отново се бе надвесил над него и изражението на лицето му подсказваше, че през ума му вероятно минават същите мисли. Когато заговори, тонът му беше непринуден и дружелюбен.

— Знаеш ли къде се намиращ, Уинстън? — попита той.

— Не зная, но мога да предположа. В Министерството на любовта.

— Знаеш ли откога си тук?

— Не зная. Дни, седмици, месеци — мисля, че месеци.

— Как смяташ, защо прибираме тук хората?

— За да ги накарате да си признаят.

— Не, не заради това. Опитай пак.

— За да ги накажете.

— Не! — възкликна О'Брайън. Гласът му се промени неузнаваемо, а лицето му стана едновременно строго и оживено. — Не! Не просто за да изтръгнем признание от теб, не за да те накажем. Да ти кажа ли защо те прибрахме тук? За да те изцерим! За да ти върнем разсъдъка! Нима не разбираш, Уинстън, че никой, когото сме довели тук, не се измъква от ръцете ни неизцерен? Изобщо не ни интересуват глупавите ти престъпления. Партията не се интересува от откритите действия: интересуват ни единствено мислите. Ние не ликвидираме нашите врагове, ние ги превъзпитаваме. Разбираш ли какво искам да кажа?

Беше се навел над Уинстън. Гледано отдолу и отблизо, лицето му изглеждаше огромно и отвратително грозно. Нещо повече — то беше озарено от някаква екзалтация, от вътрешния плам на безумеца. Сърцето на Уинстън отново изтръпна. Ако можеше, би се свил още по-дълбоко в леглото. Беше сигурен, че О'Брайън ще завърти циферблата от чиста проклетия. В този момент обаче О'Брайън се извърна. Поразходи се насам-натам. После продължи не така яростно:

— Първото нещо, което трябва да разбереш, е, че тук няма мъченици. Чел си за религиозните преследвания в миналото. През средновековието е имало инквизиция. Провалила се е. Тя си е поставяла за цел да изличи ереста, в резултат на което я е увековечила. На мястото на всеки еретик, когото е изгаряла на кладата, са се раждали хиляди. Защо е станало така? Защото Инквизицията е убивала враговете си открито и ги е убивала, без да са се разкаjali. Хората умирали хора, защото не искали да се отрекат от истинската си вяра. Естествено цялата слава принадлежала на жертвата и целият позор — на инквизитора, който я изгарял. По-късно, през дваия век, се появили тоталитарните режими, както ги наричали. Немските нацисти и руските комунисти. Руснаците преследвали ереста по-жестоко и от Инквизицията. И си въобразявали, че са се поучили от грешките на миналото, поне знаели, че не бива да се създават мъченици. Преди да изправят жертвите си на публичен процес, умишлено правели всичко, за да потъпчат достойнството им. Сломявали ги с изтезания и самота, докато не ги превръщали в окаяни раболепни отрепки, които признавали всичко, вложено в устата им, покривали се с лъжи, обвинявали и се прикривали един зад друг, хленчели за пощада. И

въпреки всичко само след няколко години ставало същото. Загиналите се превръщали в мъченици и моралното им падение било забравяно. Още веднъж — защо се е получило така? На първо място, защото признанията им очевидно били изтръгнати насила и не били искрени. Ние ги правим искрени. И преди всичко, ние не позволяваме загиналите да се изправят срещу нас. Трябва да престанеш да си въобразяваш, че бъдещите поколения ще отмъстят за теб, Уинстън. Бъдещите поколения изобщо няма да чуят за теб. Ти ще бъдеш напълно изличен от хода на историята. Ще те превърнем в газ и ще те разсеем в стратосферата. Нищо няма да остане от теб: нито име в регистрите, нито спомен в нечия памет. Ти ще бъдеш ликвидиран както в миналото, така и в бъдещето. Ти никога не ще си съществувал.

Тогава защо си правите труда да ме мъчите? — помисли Уинстън с мимолетна горчивина. О'Брайън направи крачка, сякаш Уинстън бе изрекъл на глас мисълта си. Едрото му грозно лице се доближи, а очите му леко се присвиха.

— Мислиш си — каза той, — щом възнамеряваме да те ликвидираме и няма никакво значение какво говориш или вършиш — защо тогава си правим труда изобщо да те разпитваме? Това си мислиш, нали?

— Да — отвърна Уинстън.

О'Брайън се усмихна едва забележимо.

— Ти си слаба брънка в системата, Уинстън. Ти си петно, което трябва да се изтрие. Нима не ти казах, току-що, че ние се отличаваме от мъчителите в миналото? Нас не ни задоволява неохотното подчинение, нито дори най-жалкото смирение. Когато най-сетне се предадеш, то трябва да е по твое собствено желание. Ние не ликвидираме еретика, защото ни се съпротивлява: ние никога не го ликвидираме, докато ни се съпротивлява. Ние го превъзпитаваме, ние пленяваме най-съкровения му мисли, ние го преправяме. Ние изгаряме всичкото зло и всичките илюзии в него, ние го привличаме на наша страна не привидно, а истински, с душата и сърцето му. Преди да го убием, ние го правим един от нас. За нас е недопустимо някъде по света да съществува грешна мисъл, колкото потайна и безсилна да е тя. Не можем да позволим никакъв уклон, дори в смъртния миг. Навремето еретикът си е оставал еретик и на кладата и с ликуване е разгласявал ереста си. Дори жертвата на чистките в Русия в очакване

на куршума, който го настига в коридора, е можел да остане бунтовник в съзнанието си. Но ние, преди да унищожим съзнанието, го правим съвършено. Заповедта на диктатурите от миналото е била: „Ти не ще!“ Заповедта на тоталитарните режими е била: „Ти ще!“ Нашата заповед е: „Ти си!“ Нито един човек, когото доведем тук, вече не може да ни се опълчи. Всеки се пречиства. Дори онези трима жалки предатели, в чиято невинност ти някога вярваше — Джоунс, Ааронсон и Ръдърфорд, — накрая и тях сломихме. Самият аз участвах в разпитите им. Видях ги как постепенно се изтощават, как хленчат, угодничат, ридаят — и накрая болката и страхът изчезнаха, остана единствено покаянието. Когато свършихме с тях, от тях бяха останали единствено обвивките. В тях нямаше нищо друго освен разкаяние за това, което бяха сторили, и любов към Големия брат. Беше трогателно да се види колко го обичат. Молеха да ги убием по-скоро, та да умрат с пречистено съзнание.

Гласът му стана почти замечтан. Екзалтацията, ентусиазмът на безумеца бяха все така изписани на лицето му. Той не се преструва, помисли си Уинстън, той не е лицемер, той вярва във всяка своя дума. Най-много го потискаше съзнанието за собствената му интелектуална непълноценност. Наблюдаваше как тежката и въпреки това грациозна фигура крачи насам-натам, като ту влизаше, ту излизаше в полезрението му. О’Брайън беше същество във всяко отношение по-голямо от него. Нямаше идея, която да му бе хрумвала, или в бъдещето да му хрумне, необмислена, непроумяна и неотхвърлена отдавна от О’Брайън. Неговото съзнание съдържащо съзнанието на Уинстън. В такъв случай мислимо ли беше О’Брайън да е луд? По-скоро той, Уинстън, беше лудият. О’Брайън спря и го погледна. Гласът му отново беше станал строг.

— Не си въобразявай, че ще се спасиш, Уинстън, колкото и безусловна да е капитулацията ти пред нас. Никой, заблудил се веднъж, не е бил пощаден. Дори да решим да те оставим да изживееш живота си, ти пак никога няма да ни се изплъзнеш. Това, което става тук с теб, е завинаги. Трябва още отсега да го разбереш. Ще те смажем така, че връщане назад не може да има. Тук ще ти се случат неща, от които няма да можеш да се съвземеш и след хиляда години. Никога повече няма да бъдеш способен на обикновено човешко чувство. В теб всичко ще умре. Никога вече няма да си способен на любов или приятелство,

радост от живота или смях, любопитство, смелост или почтеност. Ти ще бъдеш кух. Ние ще те изстискаме и след това ще те напълним със себе си.

Млъкна и направи знак на мъжа с бялата престилка. Уинстън усети как зад главата му наместват някакъв тежък апарат. О'Брайън беше седнал до леглото, така че лицето му беше почти на равнището на неговото.

— Три хиляди — каза О'Брайън през главата на Уинстън на мъжа с бялата престилка.

За слепоочията на Уинстън се залепиха два меки навлажнени тампона. Той се сви от страх. Очакваше го болка, различна от досегашните. Окуражително, почти нежно О'Брайън сложи ръка върху неговата.

— Сега няма да боли — каза той. — Не отделяй очите си от моите.

В този миг избухна опустошителна експлозия или поне нещо, което приличаше на експлозия, макар да не беше сигурен, че се е чул шум. Без съмнение видя ослепяваща светкавица. Уинстън не усети болка, но беше смазан. Въпреки че лежеше по гръб, когато започна, стори му се, че по някакъв необясним начин са го съборили в това положение. Страхотен, безболезнен удар го беше проснал. Нещо бе станало и вътре в главата му. Когато пред погледа му се проясни, той си спомни кой е и къде е и позна лицето, взиращо се в неговото; но усети и някаква празнота, сякаш бяха откъснали част от мозъка му.

— Скоро ще свърши — каза О'Брайън. — Гледай ме в очите. С коя страна воюва Океания?

Уинстън се замисли. Знаеше какво е Океания и че самият той е гражданин на Океания. Спомни си също Евразия и Изтазия, но не знаеше кой с кого воюва. Всъщност не знаеше, че някой с някого воюва.

— Не помня.

— Океания воюва с Изтазия. Сега спомняш ли си?

— Да.

— Океания винаги е воювала с Изтазия. Още от твоето раждане, още от основаването на партията, още от началото на историята войната е била винаги една и съща и е продължавала без прекъсване. Спомняш ли си това?

— Да...

— Преди единайсет години ти създаде мит за трима мъже, осъдени на смърт за предателство. Въобразяваше си, че си видял къс хартия, който доказва тяхната невинност. Никога не е съществувал такъв къс хартия. Ти го измисли и постепенно повярва в него. Сега си спомняш момента, в който го измисли. Спомняш ли си го?

— Да.

— Преди малко ти показах пръстите на ръката си. Ти видя пет пръста. Спомняш ли си?

— Да.

О'Брайън изправи пръстите на лявата си ръка, като скри палеца си.

— Показвам ти пет пръста. Виждаш ли пет пръста?

— Да.

И той наистина ги видя за миг, преди картината в съзнанието му да се измени. Отчетливо видя пет пръста. После всичко дойде на мястото си и предишният страх, омразата и объркването отново вкупом го връхлетяха. Но имаше миг — не знаеше колко е продължил, навярно трийсет секунди — на кристална яснота, когато всяко ново внушение на О'Брайън изпълваше празнотата в него и се превръщаше в абсолютна истина и когато две и две можеха да бъдат със същата лекота три, както и пет, щом се наложеше. Този миг избледня, преди О'Брайън да свали ръката си, но въпреки че не можеше да го възстанови, той можеше да си го спомни, както човек си спомня ярко преживяване в отдавна отминал период от живота си, когато всъщност е бил друга личност.

— Както виждаш — каза О'Брайън, — това поне е възможно.

— Да — отвърна Уинстън.

О'Брайън се изправи с доволен вид. Вляво от себе си Уинстън видя мъжа с бялата престилка да чупи ампула и да издърпва буталото на спринцовката. О'Брайън се обърна към Уинстън с усмивка. Почти както преди, със същото движение нагласи очилата на носа си.

— Помниш ли какво беше писал в дневника си — каза той, — че няма значение дали съм приятел или враг, след като поне съм човек, който те разбира и с когото можеш да разговаряш? Ти беше прав. С удоволствие разговарям с теб. Твоят начин на мислене ми допада. Той напомня моя начин на мислене, само дето ти си загубил разсъдъка си.

Преди да свършим с разпита, ако желаеш, можеш да ме попиташ каквото искаш.

— Всичко каквото искам?

— Всичко — видя, че Уинстън гледа циферблата. — Изключен е. Какъв е първият ти въпрос?

— Какво направихте с Джулия? — попита Уинстън.

О'Брайън отново се усмихна.

— Тя те предаде, Уинстън. Незабавно и безусловно. Рядко съм виждал човек, който с такава готовност да премине към нас. Ако я беше видял, едва ли щеше да я познаеш. Бунтарството ѝ, лукавството ѝ, безразсъдството ѝ, неприличията ѝ бяха изпепелени в нея. Това бе съвършено превъзпитание, като по учебник.

— Изтезавахте ли я?

О'Брайън остави въпроса без отговор.

— Следващият въпрос — каза той.

— Съществува ли Големия брат?

— Разбира се, че съществува. Партията съществува. Големия брат е олицетворение на партията.

— Съществува ли той така, както съществувам аз?

— Ти не съществуваш — каза О'Брайън.

Отново го обзе усещането за безпомощност. Знаеше, или поне можеше да се досети за аргументите, които доказваха, че не съществува, но те бяха безсмислени, те бяха само игра на думи. Нима твърдението „Ти не съществуваш“ не представляваше логически абсурд? Но какъв смисъл имаше да го изрече? Съзнанието му изтръпна при мисълта за необоримите безумни аргументи, с които О'Брайън щеше да го срази.

— Струва ми се, че съществувам — каза той отпаднало. — Съзнавам собствената си самоличност. Роден съм и ще умра. Имам ръце и крака. Заемам определено място във вселената. Нито един твърд предмет не може да заема същото място едновременно с мен. Съществува ли Големия брат в този смисъл?

— Това няма значение. Той съществува.

— Ще умре ли някога Големия брат?

— Разбира се, че не. Как би могъл да умре? Следващият въпрос.

— Съществува ли Братството?

— Това, Уинстън, ти никога няма да разбереш. Ако решим да те освободим, щом свършим с теб, и ако живееш до деветдесет години, пак никога няма да разбереш дали отговорът на този въпрос е „да“ или „не“. Докато си жив, тази загадка ще остане неразбулена в съзнанието ти.

Уинстън лежеше мълчаливо. Гърдите му се повдигаха и отпускаха малко по-бързо. Все още не беше задал въпроса, който най-напред беше изплувал в съзнанието му. Трябваше да го зададе, а езикът му сякаш не можеше да се обърне. По лицето на О'Брайън личеше, че се забавлява. Дори очилата му сякаш имаха иронично изражение. Той знае, изведнъж помисли Уинстън, той знае какво ще го попитам! При тази мисъл думите сами излязоха от устата му.

— Какво представлява стая 101?

Изражението на О'Брайън се промени. Той отговори сухо:

— Ти знаеш какво представлява стая 101, Уинстън, Всеки знае какво представлява стая 101.

Махна с пръст на мъжа с бялата престилка. Очевидно разпитът бе свършил. В ръката на Уинстън се заби игла. Почти мигновено той потъна в дълбок сън.

— Пълното ти възстановяване преминава през три етапа — каза О'Брайън. — Научаване, осмисляне и приемане. Време е да влезеш във втория етап.

Както винаги, Уинстън лежеше по гръб. Но напоследък не го връзваха така стегнато. Все още го държаха на леглото, но можеше да движи по малко коленете си, да обръща глава и да свива ръце в лактите. Циферблатът също вече не го плашеше така. Успяваше да избегне болките, ако съобразяваше достатъчно бързо; О'Брайън натискаше лостчето само когато проявяваше глупост. Понякога изобщо не ставаше нужда да използва циферблата при разпита. Уинстън не можеше да си спомни колко пъти го бяха разпитвали. Цялата процедура сякаш обхващаше неопределено дълъг период — навярно седмици — и паузите между разпитите понякога можеха да бъдат дни, понякога само час-два.

— Както лежиш там — каза О'Брайън, — често се чудиш, дори си ме питал: защо Министерството на любовта трябва да хаби толкова много време и труд за теб. Когато беше на свобода, теб те озадачаваше по същество същият въпрос. Схващаше механизма на обществото, в което живееш, но не и неговите основни принципи. Спомняш ли си как написа в дневника си: „Разбирам как, не разбирам защо.“? Когато мислеше за това „защо“, ти се усъмняваше в здравия си разсъдък. Чел си книгата, книгата на Голдщайн, или поне част от нея. Научи ли нещо повече от това, което вече знаеше?

— Вие сте я чел? — попита Уинстън.

— Аз я написах. Искам да кажа, участвах в написването ѝ. Както знаеш, нито една книга не се пише от отделен човек.

— Вярно ли е онова, което пише в нея?

— Описанието, да. А програмата, която издига, е пълна безсмислица. Тайно натрупване на знания, постепенно разпространение на просвещението, най-после пролетарско въстание, сваляне на партията. Самият ти очакваше това да пише в нея. Всичко това са глупости. Пролетариатът никога няма да въстане, дори след

хиляда или милион години. Не е в състояние. Няма нужда да ти казвам причината: ти вече я знаеш. Ако някога си лелеял мечти за стихийен бунт, трябва да се простиш с тях. Не съществува начин, по който да се свали партията. Господарството на партията е вечно. Нека това да бъде изходната точка на твоите размисли.

Той се приближи към леглото.

— Вечно! — повтори той. — А сега да се върнем на въпросите „как“ и „защо“. Ти разбираш достатъчно добре как партията се задържа на власт. А сега кажи защо сме се вкопчили във властта. Каква е нашата подбуда? Защо ние искаме властта? Хайде, говори — добави той, тъй като Уинстън продължаваше да мълчи.

Въпреки това Уинстън известно време не проговори. Завладя го умора. На лицето на О'Брайън се беше върнал слабият отблясък на налудничав ентусиазъм. Знаеше предварително какво ще каже О'Брайън. Че партията не се стреми към власт за собствена изгода, а само в името на мнозинството. Че се стреми към власт, защото масите са слаби и страхливи, че те не са в състояние да понесат свободата или истината и трябва да бъдат управлявани и системно мамени от хора, по-силни от тях. Че човечеството трябва да направи своя избор между свободата и щастието и че за преобладаващото мнозинство щастието е за предпочитане. Че партията е вечният защитник на слабите, самоотвержена секта, вършеща зло в името на доброто, жертваща собственото си щастие в името на другите. Най-ужасното, мислеше Уинстън, най-ужасното е, че когато каже това, О'Брайън ще го каже с вътрешна убеденост. По лицето му личеше. О'Брайън знае всичко. Той знае хиляди пъти по-добре от Уинстън какво представлява светът, в каква нищета живеят масите човешки същества и с какви лъжи и жестокости партията ги държи в нея. Всичко това той бе разбрал, всичко бе претеглил и за него то нямаше никакво значение: крайната цел оправдаваше всичко. Какво може да се направи, помисли Уинстън, срещу безумеца, който е по-интелигентен от теб, изслушва аргументите ти и въпреки това продължава да се държи за своето безумие?

— Вие ни управлявате за наше собствено добро — каза той колебливо. — Вие смятате, че човешките същества не са способни да се управляват сами и затова... — Подскочи, за малко дори да изкрещи.

Остра болка прониза цялото му тяло. О'Брайън беше натиснал лостчето на циферблата почти до трийсет и пет.

— Това беше глупаво от твоя страна, Уинстън, глупаво! — каза той. — Не би трябвало да говориш подобни неща.

Върна лостчето обратно и продължи:

— Сега ще ти кажа отговора на моя въпрос. Той е следният. Партията се стреми към властта единствено за собствена изгода. Нас не ни интересува добруването на другите, интересува ни единствено властта, върховната власт. Скоро ще разбереш какво означава истинската власт. Различаваме се от всички останали олигархии от миналото по това, че знаем какво вършим. Всички останали, дори тези, които ни приличат, са били страхливци и лицемери. По своите методи до нас се доближават немските нацисти и руските комунисти, но те така и не събраха кураж да признаят собствените си подбуди. Преструваха се, а вероятно дори си вярваха, че са взели властта не по собствено желание и само за определен период от време и ако не днес, то утре ще настъпи раят, където човешките същества ще бъдат свободни и равни. Ние сме други. Много добре знаем, че никой не взема властта с намерение да я отстъпи. Властта не е средство, тя е цел. Диктатурата не се установява, за да се защити революцията, революцията се прави, за да се установи диктатурата. Целта на гоненията са самите гонения. Целта на изтезанията са самите изтезания. Целта на властта е самата власт. Сега започваш ли да ме разбираш?

Както и преди, Уинстън беше поразен от умората върху лицето на О'Брайън. То беше и силно, и пълно, и брутално, излъчваше интелигентност и някаква потискана страст, пред която той се чувстваше безпомощен; но то бе уморено. Под очите му имаше торбички и кожата на скулите висеше. О'Брайън се надвесил над него, като преднамерено доближи похабеното си лице.

— Мислиш си — каза той, — че лицето ми е старо и уморено. Мислиш си, че говоря за власт, а не съм в състояние дори да предотвратя стареенето на собствената си плът. Не разбираш ли, Уинстън, че отделният човек е само клетка? Смъртта на клетката подхранва жизнеността на организма. Умиращ ли, когато режеш ноктите си?

Отдалечи се от леглото и отново започна да се разхожда напред-назад с ръка в джоба.

— Ние сме жреците на властта — каза той. — Бог е власт. Сега за теб властта е само дума. Време е да получиш някаква представа какво означава тя. Първото нещо, което трябва да разбереш, е, че властта е колективна. Отделният човек има власт само дотолкова, доколкото престава да бъде отделен човек. Знаеш лозунга на партията: „Свободата е робство“. Хрумвало ли ти е някога, че той може да се обърне? Робството е свобода. Само — свободно — човешкото същество винаги е побеждавано. Така е, защото всяко човешко същество е обречено на смърт и това е най-голямото от всички поражения. Но ако то може напълно и всецяло да се подчини, ако може да се лиши от своята индивидуалност, ако може да се слее с партията, така че да стане партията, тогава то е всемогъщо и безсмъртно. Второто нещо, което трябва да разбереш, е, че властта е власт над човешки същества. Над тялото — но преди всичко над съзнанието. Властта над материята, както ти би я нарекъл, е без значение. Нашият контрол над материята вече е абсолютен.

За миг Уинстън забрави циферблата. Направи отчаяно усилие да седне, но успя само болезнено да извие тялото си.

— Как можете да контролирате материята? — избухна той. — Вие дори не контролирате климата или закона за земното притегляне. А болестите, болката, смъртта...

С жест О'Брайън го накара да замълчи.

— Ние контролираме материята, защото контролираме съзнанието. Действителността е вътре в черепа. Постепенно ще разбереш, Уинстън. Няма нещо, което да не е по силите ни. Невидимост, издигане във въздуха — каквото и да е. Ако поискам, мога да се понеса във въздуха като сапунено мехурче. Аз не го искам, защото партията не го иска. Трябва да се освободиш от представите си за природните закони, наследени от деветнайсети век. Природните закони ги създаваме ние.

— Не, вие не ги създавате! Вие не сте дори господари на тази планета. Ами Евразия и Изтазия? Още не сте ги покорили.

— Няма значение. Ще ги покорим, когато сметнем за необходимо. А и ако не ги покорим, какво значение има? Можем да

забравим за тяхното съществуване. Светът започва и свършва с Океания.

— Но дори нашата планета е просто прашинка. А човекът е нищожен — безпомощен! Откога съществува? Милиони години земята е била ненаселена.

— Глупости. Земята е стара, колкото нас, не по-стара. Как би могла да бъде по-стара? Нищо не съществува извън човешкото съзнание.

— Скалите са пълни с кости на измрели животни — мамути, мастодонти, огромни влечуги, които са живели тук дълго, преди да се чуе за човека.

— Виждал ли си някога тези кости, Уинстън? Разбира се, че не. Измислиха ги биолозите от деветнайсетия век. Преди човека не е имало нищо. След човека, ако той загине, няма да има нищо. Извън човека не съществува нищо.

— Цялата вселена е извън нас. Вижте звездите! Някои от тях са на милиони светлинни години далеч от нас. Те завинаги ще останат извън нашия обсег.

— Какво са звездите? — каза О'Брайън с безразличие. — Това са пламъчета на няколко километра от нас. Поискаме ли, можем да ги достигнем. Или бихме могли да ги изличим. Земята е центърът на вселената. Слънцето и звездите се въртят около нея.

Уинстън отново конвулсивно се размърда. Този път не каза нищо. О'Брайън продължи, сякаш в отговор на изречено възражение:

— Естествено, при определени обстоятелства това не е така. Когато плаваме в океана, или когато предвиждаме затъмнение, често за удобство приемаме, че земята се върти около слънцето и че звездите са отдалечени на милиони и милиони километри. Но какво от това? Нима смяташ, че не сме способни да създадем двойна астрономия? Звездите могат да бъдат близки или далечни, в зависимост от това какво ни е необходимо. Нима смяташ, че математиците ни не са способни на това? Забравил ли си двумисълта?

Уинстън се сви в леглото си. Каквото и да кажеше, незабавният отговор го смазваше като със сопа. И въпреки това той знаеше, знаеше, че е прав. Трябваше да има някакъв начин да се докаже неверността на твърдението, че нищо не съществува извън собственото ти съзнание! Нима това не беше отдавна разобличено като заблуждение? Дори

имаше наименование, което беше забравил. Както го гледаше отвисоко, едва забележима усмивка изкриви ъгълчетата на устните на О'Брайън.

— Казах ти, Уинстън — заяви той, — че не си силен в метафизиката. Думата, за която не можеш да се сетиш, е солипсизъм. Ако желаеш, колективен солипсизъм. Но то е нещо друго: всъщност точно обратното. Всичко това е встрани от темата — добави той с различен тон. — Истинската власт, властта, за която трябва да се борим денонощно, не е властта над предметите, а над хората — той замълча и за миг отново придоби изражението на учител, който изпитва способен ученик: — Уинстън, как един човек упражнява властта си над друг?

Уинстън се замисли.

— Като го кара да страда — каза той.

— Точно така. Като го кара да страда. Подчинението не е достатъчно. Как можеш да си сигурен, че той се подчинява на твоята воля, а не на собствената си, ако не страда! Властта се състои в причиняването на болка и унижение. Властта се състои в разчленяването на човешкото съзнание и слепването му отново във форма по твой избор. Започваш ли сега да разбираш какъв свят строим? Той е пълната противоположност на глупавите хедонистични утопии на реформаторите от миналото. Свят на страх, предателство и мъчение, свят, в който ти тъпчеш другите и те теб тъпчат, свят, който с усъвършенстването си ще става не по-малко, а повече безмилостен. Напредъкът в нашия свят ще е напредък към повече страдание. Цивилизациите от миналото твърдяха, че са основани на любов и справедливост. Нашата е основана на омраза. В нашия свят няма да има други чувства освен страх, ярост, тържество и самоунижение. Ще унищожим всичко останало — всичко. Вече рушим начина на мислене, останал ни отпреди революцията. Разкъсахме връзката между деца и родители, между човек и човек, между мъж и жена. Вече никой не се осмелява да се довери на съпруга, на дете или на приятел. В бъдещето няма да има съпруги и приятели. Децата ще биват отнемани от майките им от раждането си, така както се отнема яйцето от кокошката. Половият нагон ще бъде заличен. Създаването на потомство ще стане ежегодна формалност, като подновяването на купон за дажбата. Ще унищожим оргазма. Върху това сега работят нашите невролози. Няма да има никаква преданост, освен предаността

към партията. Няма да има никаква любов, освен любовта към Големия брат. Няма да има никакъв смях освен тържествуващото ликуване над победения враг. Няма да има никакво изкуство, никаква литература, никаква наука. Когато станем всемогъщи, вече няма да имаме нужда от науката. Няма да има никаква разлика между красотата и грозотата. Няма да има никакво любопитство, никаква радост от живота. Ще бъдат унищожени всички съперничаещи удоволствия. Но винаги — не забравяй това, Уинстън, — винаги ще съществува опиянението от властта, което постепенно ще нараства и ще се развива. Винаги, във всеки момент, ще господства възбудата от победата, усещането, че тъпчеш безпомощния враг. Ако искаш да си представиш бъдещето, представи си ботуш, смазващ човешко лице — завинаги.

Той млъкна, като че ли очакваше Уинстън да проговори. Уинстън отново се бе опитал да се свие в леглото си. Не можеше дума да продума. Сърцето му сякаш се бе вледенило. О'Брайън продължи:

— И запомни, че е завинаги. Лицето винаги ще е на мястото си, за да бъде смазвано. Винаги ще е на мястото си еретикът, врагът на обществото, за да може да бъде отново и отново побеждаван и унижаван. Всичко, което преживя, откакто попадна в ръцете ни — всичко това ще продължава и ще става още по-лошо. Никога няма да се преустановят следенето, предателствата, арестите, изтезанията, екзекуциите, безследните изчезвания. Това ще е колкото свят на терор, толкова и свят на тържествуване. Колкото по-силна става, толкова по-малко толерантна ще е партията: колкото повече отслабва опозицията, толкова повече ще се засилва деспотизмът. Голдщайн и неговата ерес ще пребъдат. Всеки ден, всеки момент те ще бъдат побеждавани, дискредитирани, осмивани, оплювани — и въпреки това ще пребъдат. Драмата, която изиграх с теб през последните седем години, ще се повтаря многократно, поколение след поколение и винаги с все по-изтънчени форми. Винаги в нашите ръце ще бъде еретикът, крещящ от болка, сломен, презрян — и накрая напълно разкаян, спасен от себе си, по собствена воля пълзящ в краката ни. Такъв свят строим, Уинстън. Свят на победа след победа, тържество след тържество, и след тържеството — безкрайно изопване, изопване, изопване на нерва на властта. Както виждам, започваш да разбираш какъв ще бъде светът. Но ти не само ще го разбереш. Ти ще го приемеш, ще го приветстваш, ще станеш част от него.

Уинстън бе събрал достатъчно сили, за да проговори.

— Вие не можете! — изрече немощно той.

— Какво искаш да кажеш, Уинстън?

— Вие не можете да създадете свят, какъвто току-що описахте. Той е илюзия. Той не е възможен.

— Защо?

— Не е възможно да се създаде цивилизация, основана върху страха, омразата и жестокостта. Тя никога няма да просъществува.

— Защо не?

— Няма да бъде жизнена. Ще се разпадне. Ще се самоубие.

— Глупости. Ти живееш с впечатлението, че омразата е по-изтощителна от любовта. Защо трябва да е така? Дори и да е истина, какво значение може да има? Представи си, че предпочетем да се изразходваме по-бързо. Представи си, че ускорим темпото на човешкия живот до такава степен, че хората да остаряват на трийсет години. Какво значение може да има и в този случай? Не можеш ли да разбереш, че смъртта на отделния човек не е смърт? Партията е безсмъртна.

Както обикновено, говоренето отне всичките сили на Уинстън. Нещо повече, ужасяваше се, че ако продължи да му противоречи, О'Брайън отново ще завърти циферблата. И въпреки това не можеше да премълчи. Немощно, без доводи, без нищо, което да го подкрепи, освен неизразимия ужас от думите на О'Брайън, той отново премина в настъпление.

— Не зная — не ме интересува. Някак ще се провалите. Нещо ще ви победи. Животът ще ви победи.

— Ние контролираме живота на всичките му равнища, Уинстън. Въобразяваш си, че съществува нещо като човешка природа, което ще бъде оскърбено от делата ни и ще се обърне против нас. Но ние създаваме човешката природа. Хората са безкрайно податливи. Или може би си се върнал към старата си идея, че пролетариатът или робите ще се вдигнат и ще ни свалят. Изхвърли я от ума си. Те са безпомощни като добичета. Човечеството е партията. Останалите са чужди — ненужни.

— Не ме интересува. Накрая те ще ви победят. Рано или късно ще прозрат какво представлявате и тогава ще ви разгромят.

— Виждаш ли някакъв признак това да става? Или някаква причина, поради която да стане?

— Не. Вярвам го. Аз зная, че няма да успеете. Съществува нещо във вселената — не зная какво, някакъв дух, някакъв принцип, който няма никога да надвиете.

— Вярваш ли в господ, Уинстън?

— Не.

— Какъв е тогава този принцип, който ще ни победи?

— Не зная. Човешкият дух.

— Смяташ ли себе си за човек?

— Да.

— Ако си човек, Уинстън, ти си последният човек. Твоят вид е изчезнал, ние сме наследниците. Разбираш ли, че си останал сам? Ти си извън историята, ти не съществуваш — тонът на О'Брайън стана по-строг. — И ти смяташ, че морално ни превъзхождаш заради нашите лъжи и жестокост.

— Да, смятам, че ви превъзхождам.

О'Брайън не проговори. Говореха други два гласа. След малко Уинстън разпозна своя. Слушаше запис от разговора си с О'Брайън в нощта, когато бе встъпил в Братството. Чу се как обещава да лъже, да краде, да фалшифицира, да убива, да насърчава наркоманията и проституцията, да разпространява венерически болести, да хвърля сярна киселина в лицето на дете. С пестелив, нетърпелив жест О'Брайън сякаш показва, че това едва ли си заслужава труда да се припомня. Завъртя някакво копче и гласовете секнаха.

— Стани от леглото — каза той.

Връзките се бяха разхлабили. Уинстън се наведе към пода и неуверено стана.

— Ти си последният човек — каза О'Брайън. — Ти си пазителят на човешкия дух. Сега ще се видиш какво представляваш. Съблечи се.

Уинстън развърза връвта, която стягаше комбинезона му. Ципът отдавна беше изваден. Не можеше да си спомни дали след арестуването му е имало случай, когато е събличал всичките си дрехи. Тялото му под комбинезона бе опасно с мръсни пожълтели дрипи, в които едва се разпознаха остатъци от бельо. Докато ги пускаше на земята, в отдалечения край на килията видя трикрило огледало. Пристъпи към него и се сепна. Неволно извика.

— Върви — каза О'Брайън. — Застани между крилата на огледалото. Така ще се видиш как изглеждаш и отстрани.

Беше спрял, защото се бе уплашил. Насреща му се приближаваше прегърбено, прилично на скелет същество с посивяла кожа. Изплаши го самият му вид, а не само фактът, че позна себе си. Доближи се до огледалото. Лицето на съществото изпъкваше поради прегърбената стойка. Жалко лице на затворник с ръбесто чело, преливащо в плешиво теме, изкривен нос и смачкани скули, над които очите гледаха свирепо и недоверчиво. Бузите бяха набръчкани, устата изглеждаше хлътнала. Лицето със сигурност беше неговото, но му се струваше, че външно се е променил повече, отколкото вътрешно. Чувствата, които лицето изразяваше, се различаваха от тези, които изпитваше. Беше отчасти оплешивял. В първия момент си помисли, че косата му е посивяла, но всъщност кожата на черепа му беше посивяла. С изключение на ръцете и лицето, цялото му тяло беше покрито с отдавна немита мръсотия. Тук-там под мръсотията се виждаха червеникави белези от рани, а варикозната язва над глезена се бе възпалила и кожата по нея се лющеше. Но най-ужасяващо беше измършавялото му тяло. Ребрата на гръдния кош се брояха като на скелет: краката му бяха отслабнали до такава степен, че коленете бяха по-широки от бедрата. Сега разбра какво имаше предвид О'Брайън, като му каза да се види отстрани. Гръбначният му стълб бе ненормално изкривен. Клюощавите рамене стърчаха и подчертаваха хлътналия му гръден кош, изпосталялата шия сякаш се бе прегънала на две под тежестта на черепа. От пръв поглед всеки би казал, че това е тялото на шейсетгодишен мъж, страдащ от злокачествена болест.

— Ти си мислеше — обади се О'Брайън, — че лицето ми — лице на член на Партядрото — изглежда остаряло и похабено. Какво мислиш за собственото си лице?

Хвана Уинстън за рамо и го извъртя така, че да застане с лице към него.

— Виж в какво състояние си! Виж отвратителната мръсотия по цялото си тяло. Погледни калта между пръстите на краката си. Виж тази отвратителна рана на глезена си. Знаеш ли, че воних като пръч? Вероятно вече си престанал да го усещаш. Погледни колко си измършавял. Виждаш ли? С палец и показалец мога да обхвана бицепсите ти. Мога да прекърша врата ти като морков. Знаеш ли, че

откакто си в наши ръце, си отслабнал с двайсет и пет килограма? Дори косата ти пада на кичури. Погледни! — отскубна от главата на Уинстън кичур коса. — Отвори си устата. Останали са ти девет, десет... единайсет зъба. Колко имаше, когато дойде при нас? И малкото, които са ти останали, падат. Погледни!

Хвана със силните си пръсти един от останалите предни зъби на Уинстън. Остра болка прониза челюстта му. О'Брайън беше изтръгнал зъба му с корена. Захвърли го в другия край на килията.

— Ти загиваш — каза той, — разлагаш се. Какво си ти? Чувал мръсотия. Сега се обърни и пак погледни в огледалото. Виждаш ли какво те гледа? Това е последният човек. Ако ти си човекът, това е човечеството. Сега се облечи.

С бавни вдървени движения Уинстън започна да се облича. Досега като че ли не бе забелязвал колко е отпаднал и измършавял. Само една мисъл се въртеше в главата му: той е тук по-дълго, отколкото бе предполагал. После, докато се увиваше с жалките дрипи, изведнъж го обзе чувство на жалост към съсипаното му тяло. Преди да разбере какво прави, се свлече на малкото столче до леглото и избухна в плач. Съзнаваше колко е грозен и безобразен, чувал кокали в мръсно бельо, седи и реве под ослепително бялата светлина, но не можеше да спре. Едва ли не бащински, О'Брайън сложи ръка на рамото му.

— Няма да продължи безкрай — каза той. — За теб това може да свърши, когато пожелаеш. Всичко зависи от тебе.

— Вие го направихте! — хлипаше Уинстън. — Вие ме доведохте до това състояние.

— Не, Уинстън, ти сам се доведе до това състояние. Ти го прие още когато се опълчи срещу партията. Първоначалният акт включваше всичко. Не се случи нищо повече от онова, което очакваше.

Помълча, а после продължи:

— Ние те победихме, Уинстън. Ние те прекършихме. Видя на какво е заприличало тялото ти. Разумът ти е в същото състояние. Не смятам, че си запазил някакво достойнство. Ритаха те, биха те и те обиждаха, ти крещеше от болка, въргаляше се по пода в собствената си кръв и бълвоч. Хленчеше за пощада, предаде всички и всичко. Можеш ли да се сетиш за едно-единствено унижение, на което да не си бил подложен?

Уинстън спря да плаче, въпреки че сълзите продължаваха да се стичат от очите му. Вдигна поглед към О'Брайън.

— Не съм предал Джулия — каза той.

О'Брайън го погледна замислено отвисоко.

— Да — каза той, — да, това е свършено вярно. Ти не предаде Джулия.

Особената почит към О'Брайън, която като че ли нищо не можеше да подкопае, отново изпълни сърцето на Уинстън. Колко е умен, мислеше си той, колко е интелигентен! Нямаше случай, в който О'Брайън да не е разбрал какво иска да му каже. Всеки друг на света би отвърнал незабавно, че той е предал Джулия. Какво само не бяха изтискали от него при изтезанията? Беше им разказал всичко, което знаеше за нея, за нейните навици, нрав, миналото ѝ; с най-малки подробности бе признал всичко станало при срещите им, всичко, което си бяха доверили, храната им от черната борса, прелюбодеянията им, мъглявите им кроежи срещу партията — всичко. И въпреки това в този смисъл, в който, разбираше думата, той не я бе предал. Той не бе престанал да я обича, чувството му към нея се бе запазило. О'Брайън бе разбрал какво иска да каже, без да има нужда от обяснения.

— Кажете ми — попита Уинстън, — кога ще ме застрелят?

— Може и да не е скоро — отвърна О'Брайън. — Ти си труден случай. Но не губи надежда. Рано или късно всеки оздравява. Накрая ще застреляме и теб.

Чувстваше се много по-добре. Изпълняваше и укрепваше с всеки изминал ден, ако беше уместно да се говори за дни.

Бялата светлина и бръмчащият звук не бяха изчезнали, но килията му беше малко по-удобна от предишните. В нея имаше нар, този път с дюшек, възглавница и малко столче. Бяха го завели на баня и му позволяваха да се мие често в емайлиран леген. Дори му сипваха топла вода. Бяха му дали ново бельо и чист комбинезон. Измазаха му варикозната язва с успокоителен мехлем. Извадиха му корените на зъбите и му поставиха изкуствени.

Навярно бяха минали седмици, дори месеци. Както изглежда, хранеха го редовно и стига да искаше, можеше да отчита времето. Както можеше да прецени, хранеха го три пъти на денонощие; понякога смътно се чудеше, дали е през деня или през нощта. Храната беше изненадващо добра, всяко трето ядене беше с месо. Веднъж дори получи пакет цигари. Кибрит нямаше, но вечно безмълвният надзирател му палеше цигарата. Първия път, когато се опита да запуши, му прилоша, но той упорстваше и пестеливо изразходваше пакета си, като пушеше по половин цигара след всяко ядене.

Дадоха му бяла плоча с парче молив, завързано в единия и край. В началото не ги поглеждаше. Не излизаше от вцепенението си; дори когато не спеше, беше напълно безчувствен. Често лежеше между две яденета, почти без да шавне, като ту заспиваше, ту се унасяше в неясни бленувания и дори не си правеше труда да отвори очи. Силната светлина отдавна вече не му пречеше да спи. Като че нямаше никаква разлика между сън и унес, само дето сънищата бяха по-свързани. По това време сънуваше често и всичките му сънища бяха щастливи. Беше в Благословената страна или седеше сред огромни, възхитителни, огрени от слънцето развалини заедно с майка си, с Джулия, с О'Брайън, без да прави нищо — просто седеше на слънце и разговаряше за ведри неща. Не спеше ли, мислеше предимно за сънищата си. Сега, когато страхът от болката не го принуждаваше, той като че ли беше загубил способността си да мисли. Не скучаеше, не

изпитваше никакво желание за разговор или развлечение. Напълно го задоволяваше да бъде сам, да не го бият или разпитват, да се храни достатъчно и да се мие редовно.

Постепенно започна да прекарва по-малко време в сън, но все още нямаше никакво желание да стане от нара. Искаше му се само кротко да лежи и да чувства как в тялото му се влива сила. Опипваше го, за да се увери, че наистина мускулите му набъбват и кожата му се изпъва. Накрая се увери, че пълнее, бедрата му вече бяха определено по-широки от коленете. След като го установи, отначало с неохота започна да прави редовно гимнастика. След известно време можеше да извървява в килията по три километра и приведените му рамене се поизправиха. Опита и по-трудни упражнения и с изненада и срам откри колко неща не може да направи. Можеше само да ходи и да тича, но не можеше да вдигне столчето с изпъната ръка, не можеше да стои на един крак, без да падне. Клекна и откри, че едва се изправя с мъчителна болка в бедрата и прасците. Легна по корем и се опита да направи лицева опора. Беше безнадеждно — и на сантиметър не можа да се отлепи. Но след още няколко дни — и след още няколко яденета — извърши и този подвиг. Дойде време, когато правеше по шест лицеви опори една след друга. Вече се гордееше истински с тялото си и силно се надяваше, че и лицето му си възвръща предишния вид. Само когато случайно докосваше оплешивялото си теме, си спомняше набръчканото и съсипано лице, което го бе погледнало от огледалото.

Започваше да мисли. Седна на нара с гръб, опрян о стената, и с плочата на колене и се зае съзнателно с превъзпитанието си.

Наясно беше, че е капитулирал. Всъщност, както сега разбираше, беше готов да капитулира дълго преди да вземе това решение. От момента, когато попадна в Министерството на любовта — о, да, дори в онези минути, когато стоеше безпомощно с Джулия, а стоманеният глас от телекрана им заповядваше какво да правят — беше схванал колко лекомислено и напразно се бе опитвал да се опълчи срещу властта на партията. Вече знаеше, че седем години Полицията на мисълта го е наблюдавала като бръмбар под увеличително стъкло. От вниманието ѝ не бе убягнало нито едно негово действие, нито една негова дума, тя не бе пропуснала нито една негова мисъл. Върху корицата на дневника му бе поставена обратно дори едва различимата прашинка. Бяха му пуснали магнетофонни записи и му бяха показали

фотографии. На някои от тях беше с Джулия. Да, дори... Вече нямаше сили да се бори с партията. Освен това правото беше на страната на партията. Така и трябваше: как може да греши безсмъртният колективен мозък? С какви външни критерии можеш да провериш неговите решения? Здравият разум беше само статистика. Всичко се свеждаше до това, да се научи да мисли като тях. Само дето...

Моливът му се струваше дебел, легеше непохватно в пръстите му. Започна да записва мислите си, както му идваха. Най-напред написа с големи неравни главни букви:

СВОБОДАТА Е РОБСТВО

После почти веднага отдолу:

ДВЕ И ДВЕ ПРАВЯТ ПЕТ

Но след това нещо го спря. Умът му сякаш се свенеше и не можеше да се съсредоточи. Знаеше, че знае какво следва, но за момента не можеше да си го спомни. Най-сетне си го спомни, но само след като съзнателно размисли какво трябва да е то: не дойде от само себе си. Написа:

БОГ Е ВЛАСТ

Приемаше всичко. Миналото бе променливо. Миналото никога не е било променяно. Океания воюваше с Изтазия. Океания винаги е воювала с Изтазия. Джоунс, Ааронсон и Ръдърфорд бяха извършили престъпленията, в които ги обвиняваха. Той никога не бе виждал фотографията, която доказваше тяхната невинност. Тя никога не бе съществувала, той си я бе измислил. Спомняше си как си спомня противоположното, но тези спомени не бяха истински, те бяха плод на самозаблуда. Колко лесно беше всичко! Само да капитулираш и всичко останало идва на място. Все едно, че досега бе плувал срещу

течението и колкото и да се бореше, то го помиташе назад, а после изведнъж бе решил да се обърне и да заплува по течението, вместо срещу него. Нищо не се променя, освен собственото ти положение: така или иначе, предопределеното винаги се случва. Едва проумяваше защо изобщо се бе разбунтувал. Всичко беше ясно, освен!...

Всичко можеше да е вярно. Така наречените природни закони бяха пълна глупост. Законът за земното притегляне беше пълна глупост. „Ако искам, бе казал О’Брайън, мога да се понеса над пода като сапунено мехурче.“

Уинстън го проумя. „Ако той мисли, че се носи над пода и ако същевременно и аз мисля, че го виждам да се носи, значи наистина се носи.“ Изведнъж, като отломък от корабокрушение, който разбива повърхността на водата, в главата му нахлу мисълта: „Това не става наистина. Ние си го въобразяваме. Това е халюцинация.“ Незабавно я прогони. Софизмът беше очевиден. Той предполагаше, че някъде извън човека съществува „истински“ свят, където стават „истински“ неща. Но как беше възможно да съществува такъв свят? Можем ли да постигнем познание другояче, освен чрез собственото си съзнание? Всичко става в съзнанието. В действителност става това, което става в съзнанието на всички.

За него не бе никаква трудност да обори софизма и нямаше никаква опасност да му се поддаде. Въпреки това разбираше, че изобщо не е трябвало да му хрумва. Разумът трябва да развие способността да изтрива всяка появила се опасна мисъл. Процесът трябва да стане автоматичен. На новговор това се нарича самстоп.

Зае се с упражнения по самстоп. Сам на себе си поднесе твърденията: „партията казва, че земята е плоска“, „партията казва, че ледът е по-тежък от водата“ и започна да се обучава да не вижда и да не разбира оборващите ги доводи. Не беше лесно. Изискваха се значителни способности за разсъждение и импровизация. Така например аритметичните проблеми, повдигнати от твърдения като „две и две е равно на пет“, надхвърляха умствените му възможности. Изискваше се също умствена гимнастика, способност в един момент да използваш най-изкусно логиката, а в следващия да не схващаш най-груби логически грешки. Глупостта беше така необходима, като и интелигентността и също така трудно постижима.

През цялото време с част от съзнанието си се чудеше кога ще го застрелят. „Всичко зависи от теб“, беше казал О’Брайън, но той знаеше, че няма как съзнателно да доближи края. Може би му оставаха десет минути или десет години. Можеха с години да го държат сам в килия, можеха да го изпратят в лагер за принудителен труд, можеха да го освободят за известно време, както понякога правеха. Съвършено възможно бе, преди да го застрелят, отново да възпроизведат цялата драма на неговото арестуване и следствие. Единственото сигурно беше, че смъртта идва, когато най-малко я очакваш. По традиция — по негласна традиция, отнякъде беше известно, въпреки че никой не го беше разказвал — те застрелват изотзад: винаги в тила и без предупреждение, както вървиш по коридора от една килия към друга.

Един ден — но „един ден“ не беше точният израз, защото със същия успех можеше да е и посред нощ, веднъж той изпадна в странен, блажен унес. Вървеше по коридора и очакваше куршума. Знаеше, че всеки момент ще го настигне. Всичко беше решено, изяснено, омиротворено. Вече нямаше никакви съмнения, никакви спорни въпроси, никаква болка, никакъв страх. Тялото му беше здраво и силно. Стъпваше леко, с радост от всяко движение и с чувството, че е облян от слънчева светлина. От тесните бели коридори в Министерството на любовта беше излязъл на огромен, облян от слънцето път, цял километър широк, по който сякаш крачеше в унес, предизвикан от наркотици. Беше в Благословената страна и вървеше по пътеката през старото, проядено от зайци пасбище. Под краката си усещаше младата гъвкава трева, по лицето си — нежните слънчеви лъчи. От другата страна на полето леко се полюшваха клоните на брястовете, а някъде по-нататък течеше поточето, в чиито бистри вирчета под върбите плуваха кленове.

Изведнъж ужасено подскочи. По гърба му се стичаше пот. Беше се чул да крещи високо:

— Джулия! Джулия! Скъпа моя, Джулия! Джулия!

За момент беше изпаднал в непреодолимата халюцинация, че тя е при него. Струваше му се, че не само е при него, а е и вътре в него. Сякаш се бе разтворила в тъканта на кожата му. В този миг я обичаше много по-силно, отколкото когато бяха заедно и на свобода. Също така знаеше, че е още жива някъде и се нуждае от помощта му.

Легна отново и се опита да се успокои. Какво беше направил? Още с колко години бе удължил пленничеството си с тази мимолетна слабост?

Всеки момент ще чуе отвън тропота на ботуши. Не могат да оставят ненаказан такъв изблик. Сега ще знаят, ако още не го знаеха, че той нарушава споразумението си с тях. Покоряваше се на партията, но продължаваше да я мрази. Преди криеше еретичните си мисли зад правоверния си външен вид. Сега беше отстъпил с още една крачка: беше капитулирал с разума си, но се надяваше да запази непокътнати най-съкровенията кътчета на сърцето си. Знаеше, че греши, но предпочиташе да греши. Щяха да разберат — О'Брайън щеше да разбере. С този единствен глупав вик той бе признал всичко.

Трябваше да започне отначало. Можеше да му отнеме години. Прокара ръка по лицето си, като се опитваше да свикне с новите му очертания. Бузите му бяха прорязани от дълбоки бръчки, скулите си усещаше остри, а носа — сплескан. Освен това, след като се беше видял за последен път в огледалото, му бяха поставили нови зъби. Не е лесно да запазиш непроницаем вид, когато не знаеш как изглежда лицето ти. Във всеки случай, не беше достатъчно само да контролира изражението си. За пръв път прозря, че ако искаш да скриеш една тайна, трябва да я скриеш от себе си. През цялото време трябва да знаеш, че я има, но докато не ти потрябва, не бива никога да допускаш да проникне в съзнанието ти, изразена с думи. Отсега нататък той не само беше длъжен да мисли правилно; беше длъжен да чувства правилно, да сънува правилно. И през цялото време трябваше да съдържа омразата дълбоко в себе си, като плът, която е част от него и същевременно не е свързана с него, нещо като киста.

Един ден ще решат да го застрелят. Не можеш да отгатнеш кога, но би трябвало с няколко секунди да го предусетиш. Винаги застрелват изотзад, докато вървиш по дългия коридор. Десет секунди би трябвало да са достатъчни. През това време неговият вътрешен свят може да се преобърне. И тогава изведнъж, без дума да каже, без да забави крачка, без да трепне мускул по лицето му — изведнъж маскировката ще се смъкне и бум!, ще изгърмят акумулаторите на неговата омраза. Тя ще го изпълни като огромен бушуващ пламък. И почти в същия миг, прекалено късно или прекалено рано — бум!, ще изскочи куршумът. Ще са пръснали мозъка му, преди да успеят да го обсебят. Ненаказана

и непокаяла се, еретичната мисъл ще остане завинаги извън обсега им. Те ще са простреляли собственото си съвършенство. Свободата, това значи да умреш, мразейки ги.

Затвори очи. Беше по-трудно, отколкото да дисциплинира мислите си. Беше въпрос на морално падение, на осакатяване. Трябваше да се гмурне в най-черната мръсотия. Какво беше най-ужасното, най-отвратителното нещо? Помисли си за Големия брат. От само себе си в съзнанието му изплува огромното лице (понеже неизменно го виждаше по плакати, мислеше, че е метър широко) с гъстите черни мустаци и очите, които те следват навсякъде. Какви бяха истинските му чувства към Големия брат?

В коридора се чу тежък тропот на ботуши. Желязната врата се отвори с трясък. В килията влезе О'Брайън. Зад него се показва офицерът с восъчното лице и надзирателите в черни униформи.

— Стани — каза О'Брайън. — Ела тук.

Уинстън застана срещу него. Със силните си ръце О'Брайън го хвана за раменете и се взря в него.

— Мислеше да ме измамиш — каза той. — Глупаво беше от твоя страна. Изправи се. Погледни ме в очите.

Замълча и продължи по-спокойно.

— Състоянието ти се подобрява. Вече мислиш почти правилно. Само в чувствата си изоставаш. Кажи ми, Уинстън — и не забравяй, без да лъжеш, знаеш, че винаги познавам, когато лъжеш — кажи ми, какви са истинските ти чувства към Големия брат?

— Мразя го.

— Мразиш го. Добре. Дошъл е, значи, моментът да направиш последната крачка. Длъжен си да обичаш Големия брат. Не е достатъчно да му се подчиняваш: длъжен си да го обичаш.

Пусна Уинстън, като леко го побутна към надзирателите.

— Стая 101 — каза той.

На всеки етап от затворничеството си той знаеше, или му се струваше, че знае, в коя част на сградата без прозорци се намира. Може би имаше едва доловима разлика във въздушното налягане. Килиите, в които го биха надзирателите, се намираха под земята. Стаята, в която го разпитва О'Брайън, беше високо под покрива. Това помещение беше много метри под земята, толкова дълбоко, колкото можеше да се стигне.

Беше по-просторно от повечето килии, в които бе стоял. Но той едва забелязваше какво го заобикаля. Виждаше единствено двете масички точно пред себе си, всяка от тях покрита със зелено сукно. Едната беше само на метър-два от него, другата — по-далеч, близо до вратата. Седеше изправен и беше така здраво завързан за стола, че не можеше да мръдне дори главата си. Някаква мека подложка обхващаше тила му и го принуждаваше да гледа право пред себе си.

Известно време беше сам, после вратата се отвори и влезе О'Брайън.

— Веднъж ме попита — каза О'Брайън — какво има в стая 101. Отговорих ти, че ти го знаеш. Всеки го знае. В стая 101 се намира най-ужасното нещо на света.

Вратата отново се отвори. Влезе надзирател, който носеше нещо от тел, някаква кутия или кошница. Постави го на отдалечената маса. Уинстън не можеше да види какво е, защото О'Брайън го закриваше.

— Най-ужасното нещо на света — продължи О'Брайън — е различно за различните хора. За едни то може да е жив да те погребат или да те изгорят, или да те удавят, или да те набият на кол, или да те убият по петдесет други начина. За други то е нещо съвсем обикновено, дори не смъртоносно.

Той се дръпна настрана, така че Уинстън вече виждаше по-добре предмета на масата. Беше продълговат телен кафез с дръжка отгоре, за да се носи. Отпред имаше прикрепено нещо като маска на фехтовач с вдлъбнатата страна навън. Въпреки че беше на три-четири метра от

него, той виждаше, че кафезът е разделен по дължина на две и във всяко отделение има някакво животинче. Бяха плъхове.

— За теб — каза О'Брайън — най-ужасното нещо на света са плъховете.

Щом зърна кафеза, някакъв предупредителен трепет, някакъв неясен страх прониза Уинстън. В този миг обаче изведнъж разбра за какво служи подобното на маска приспособление. Призля му.

— Няма да го направите! — извика той с тънък треперещ глас. — Няма, няма! Не е възможно.

— Спомняш ли си — попита О'Брайън — миговете на паника, които преживяваше в сънищата си? Пред теб се изправяше стена от мрак, а в ушите ти кънтеше рев. Имаше нещо ужасно от другата страна на стената. Ти знаеше, че знаеш какво е то, но не смееше да си го признаеш. От другата страна на стената имаше плъхове.

— О'Брайън! — каза Уинстън, като се опита да овладее гласа си. — Знаете, че това не е необходимо. Какво искате от мен?

О'Брайън не отвърна направо. Когато заговори, отново бе възприел поведението на учител, както понякога правеше. Загледа се замислено в далечината, сякаш се обръщаше към публиката някъде зад Уинстън.

— Сама по себе си — каза той — болката не е достатъчна. Има случаи, когато човешкото същество може да издържи на болка, дори тя да причини смъртта му. Но за всеки човек има нещо непоносимо, нещо, за което не може дори да помисли. Тук не става дума за смелост или за малодушие. Да се хванеш за въже, когато падаш от високо, не е признак за малодушие. Да напълниш дробовете си с въздух, когато изплуваш от дълбоко, не е признак за малодушие. Това е неунищожим инстинкт. Същото е с плъховете. За теб те са непоносими. Те са бreme, което и да искаш, не би могъл да издържиш. Ще направиш онова, което се иска от тебе.

— Но какво е то, какво е? Как да го направя, след като не зная какво е?

О'Брайън взе кафеза и го премести на близката маса. Положи го внимателно на зеленото сукно. Уинстън чуваше как кръвта шуми в ушите му. Струваше му се, че е напълно изоставен. Струваше му се, че се намира сред просторна гола равнина, плоска пустиня, окъпана в слънчева светлина, през която от огромни разстояния до него долитат

всички звуци. А кафезът с плъховете беше на не повече от два метра от него. Плъховете бяха огромни. Бяха на възраст, когато муцуните им стават тъпи и свирепи, а кафявата им козина посивява.

— Плъхът — продължи О'Брайън, все така към невидимата публика — е месояден, въпреки че е гризач. Това ти е известно. Сигурно си чувал какво става в бедните квартали на града. По някои улици жените не смеят да оставят бебетата си без надзор в къщите дори за пет минути. Плъховете незабавно ги нападат. За съвсем кратко време ги изгризват до кост. Нападат също болни и умиращи хора. Удивително интелигентни са, когато трябва да разпознаят кои човешки същества са безпомощни.

От клетката се раздаде яростно писукане. До Уинстън то долиташе някъде от много далеч. Плъховете се биеха, опитваха се да се стигнат през преградата. Чу също дълбок стон на отчаяние. Той също сякаш идваше някъде извън него.

О'Брайън вдигна кафеза, като същевременно натисна нещо в него. Чу се рязко изщракване. Уинстън направи отчаян опит да се освободи от стола. Беше безсмислено. Всяка част на тялото му, дори главата му, бяха закрепени неподвижно. О'Брайън доближи кафеза. Беше на не повече от метър от лицето на Уинстън.

— Натиснах първия лост — каза О'Брайън. — Разбираш конструкцията на кафеза. Маската ще обхване главата ти, така че няма да остави непокрито място. Когато натисна и другия лост, вратата на кафеза ще се вдигне. Тези подивели от глад зверчета ще се стрелнат като куршуми. Виждал ли си плъх да скача във въздуха? Ще скочат на лицето ти и направо ще го пронижат. Понякога първо се хвърлят на очите. Понякога изгризват бузите и оттам изяждат езика.

Кафезът отново се доближи, спускаше се върху му. Уинстън чуваше писукането, което сякаш раздираше въздуха над главата му. Но той яростно се бореше с паниката. Единствената надежда беше да мисли, да мисли, да мисли до последната частица от секундата. Изведнъж в носа му се заби противната тръпчива миризма на гадините. Силно му се повдигна и за малко не изгуби съзнание. Пред очите му причерня. За миг изгуби разсъдъка си и закрепя като животно. Изплува от бездната, уловен за спасителна идея. Имаше един-единствен начин да се избави. Между себе си и плъховете

трябваше да изпречи друго човешко същество, тялото на друго човешко същество.

Маската вече бе толкова близо до него, че скриваше всичко останало от погледа му. Телената врата беше на няколко педи от лицето му. Плъховете знаеха какво ще последва. Единият подскачаше нагоре-надолу, другият, престарял дядо с лющеща се кожа от градската канализация, стоеше прав с розови лапички на решетката и свирепо душеше въздуха. Уинстън виждаше мустаците и пожълтелите зъби. Отново го обзе безнадеждна паника. Той беше сляп, безпомощен, обезумял.

— Това наказание често се е прилагало в Китай по време на императорите — каза О'Брайън все така поучително.

Маската покриваше лицето му. Телта докосна бузата му. И тогава — не, той не изпита облекчение, само надежда, нищожна надежда. Прекалено късно, навярно беше прекалено късно. Но той изведнъж разбра, че в целия свят имаше само един човек, на когото можеше да прехвърли наказанието — едно тяло, което можеше да изпречи между себе си и плъховете. И той неистово крещеше ли, крещеше:

— Направете го на Джулия! Направете го на Джулия! Не на мен! На Джулия! Не ме интересува какво ще й направите. Оголете лицето й чак до черепа. Не на мен! На Джулия!

Падаше назад в бездънни дълбини, все по-далеч от плъховете. Все така беше завързан за стола, но беше пропаднал през пода, през стените на сградата, през земята, през океаните, през атмосферата, в безвъздушното пространство, в бездните между звездите — все по-далеч, по-далеч, по-далеч от плъховете. Беше отдалечен от тях на светлинни години, но О'Брайън продължаваше да е редом с него. Все така усещаше хладния допир на телта до бузата си. Но през тъмнината, която го обгръщаше, чу друго щракване и разбра, че вратата на кафеза се е затворила, а не отворила.

Кафене „Под кестена“ пустееше. Прашните маси жълтееха под слънчевите лъчи, които падаха косо през прозореца. Както обикновено, в петнайсет часа в кафенето нямаше посетители. От телекрана се лееше креслива музика.

Уинстън седеше на обичайното си място в ъгъла и зяпаше в празната чаша. От време на време вдигаше поглед към огромното лице, което се виждаше в него от отсрещната стена. ГОЛЕМИЯ БРАТ ТЕ НАБЛЮДАВА, гласеше надписът. Без да е повикан, сервитьорът сам дойде и напълни чашата с джин „Победа“, като му капна малко от друга бутилка с тръбичка в тапата. В нея имаше ароматизиран с чесън захарин, специалитет на заведението.

Уинстън слушаше телекрана. Засега бяха пуснали само музика, но навярно всеки миг щяха да излъчат извънреден бюлетин на Министерството на мира. Новините от африканския фронт бяха изключително тревожни. Още от сутринта все се сещаше за тях с безпокойство. Евразийската армия (Океания воюва с Евразия: Океания винаги е воювала с Евразия) напредваше на юг с ужасяваща бързина. В обедния бюлетин не се споменаваха определен район, но беше вероятно бойните действия вече да се водят в устието на река Конго. Застрашени бяха Бразавил и Леополдвил. Нямаше нужда да се гледа картата, за да се разбере какво означава това. Вече не ставаше въпрос, че ще загубят Централна Африка — за първи път през цялата война територията на самата Океания беше под заплаха.

В него пламна и после угасна силно чувство, не точно страх, а някаква неопределена възбуда. Престана да мисли за войната. Вече не можеше да се съсредоточи в един проблем за повече от няколко минути. Вдигна чашата си и я пресуши на един дъх. Както обикновено, от джина го побиха тръпки и дори малко му се повдигна. Беше отвратителен. Чесънът и захаринът, които сами по себе си бяха достатъчно противни, не можеха да надвият тежкия лепкав дъх; а най-лошото беше, че дъхът на джин, който не го напускаше нито през деня,

нито през нощта, в съзнанието му бе неразривно свързан с мириса на онези...

Не ги назоваваше дори в мислите си и доколкото беше възможно, не си ги представяше. Те бяха нещо, което витаеше в подсъзнанието му, като пърхаше близо пред лицето му, мирис, загнезден в обонянието му. През моравите си устни се уригна от джина. Откакто го освободиха, бе напълнял и бе възстановил предишния си тен — дори нещо повече. Чертите на лицето му бяха задебелили, кожата на носа и скулите му имаше нездрава руменина, дори голото му теме прекалено розовееше. Сервитьор, отново без да бъде повикан, донесе шах и последния брой на „Таймс“, отворен на страницата с шахматната задача. После, като видя, че чашата на Уинстън е празна, донесе бутилката с джин и я напълни. Нямаше нужда да се дават поръчки. Знаеха навиците му. Шахът винаги го чакаше, ъгловата масичка винаги беше запазена; дори когато кафенето беше препълнено, той седеше сам, тъй като никой не желаше да бъде видян близо до него. Дори не си правеше труда да брои чашите. Щом се сетеха, му представяха опърпано листче — сметката, но той оставаше с впечатлението, че винаги му вземат по-малко. И да му надписваха сметката, пак нямаше да има никакво значение. Сега винаги имаше много пари. Дори имаше работа, синекурна и по-добре платена от предишната.

Музиката от телекрана спря, заговори някакъв глас. Уинстън вдигна глава и се заслуша. Това обаче не беше бюлетинът от фронта. Само кратко съобщение на Министерството на изобилието. Изглежда, последното тримесечие планът на десетата трилетка за производство на връзки за обувки е бил преизпълнен с деветдесет и осем на сто.

Той прочете шахматната задача и разположи фигурите върху дъската. Финалът беше труден и включваше комбинация с два коня. „Белите играят, мат в два хода.“ Уинстън погледна портрета на Големия брат. Белите винаги матират, помисли си той с някакъв смътен мистицизъм. Винаги, без изключение, така са наредени нещата. От началото на света черните никога не са печелили в нито една шахматна задача. Не символизираше ли това вечното, неизменното тържество на доброто над злото? Вместо отговор, в него се вираше огромното лице, изпълнено със спокойна увереност. Белите винаги матират.

Гласът от телекрана замълча и добави с различен и много по-сериозен тон:

— Предупреждавам ви да очаквате важно съобщение в петнайсет и трийсет. Петнайсет и трийсет! Изключително важно съобщение. Внимавайте да не го пропуснете. Петнайсет и трийсет!

Кресливата музика отново заскърца.

Сърцето на Уинстън трепна. Съобщаваха за бюлетина от фронта, инстинктът му подсказваше да очаква лоши новини. През целия ден в главата му ту се появяваше, ту изчезваше мисълта за съкрушително поражение, която го изпълваше с лека възбуда. Едва ли не наяве виждаше евразийската армия масово да нахлува през никога ненарушаваната граница и да плъзва към южния край на Африка като колона мравки. Защо не беше намерен начин да ги обкръжим? Ясно си представи крайбрежието на Западна Африка. Взе белия кон и го постави в другия край на дъската. Там му беше мястото. Пред погледа му черните орди още препускаха на юг, когато видя друга сила, неизвестно как събрана и неочаквано изникнала в техния тил, да прекъсва връзките им по суша и море. Усещаше как от волята му се ражда новата сила. Трябваше да се действа светкавично. Ако завладееха цяла Африка, ако получеха военновъздушни и военноморски бази на нос Добра Надежда, щяха да разполовят Океания. А това можеше да означава всичко: поражение, провал, преразпределение на света, разгром на партията! Той пое дълбоко дъх. Изключителна смесица от чувства — дори не точно смесица, по-скоро напластени чувства, от които човек не може да определи кое е основното — се бореха в него.

Спазъмът премина. Той върна белия кон на мястото му, но за момента не беше в състояние да се заеме сериозно с шахматната задача. Мислите му отново се зареяха. Почти несъзнателно начерта с пръст върху прашната маса:

$$2+2=5$$

„Не могат да проникнат вътре в теб“ — каза му тя. Ала те можеха да проникнат вътре в теб. „Това, което става в теб тук, е завинаги“ — каза О’Брайън. Вярно беше. Имаше неща, неща, които вършиш самият ти и след които не можеш никога да бъдеш същият. Част от душата ти загива: изгаря, изпепелява.

Той я беше видял, дори беше разговарял с нея. Никаква опасност не ги заплашваше. Инстинктът му подсказваше, че сега почти не се интересуват от действията му. Можеше да уговори втора среща, ако той или тя го бяха пожелали. Всъщност срещнаха се случайно. Срещнаха се в парка, в отвратителен студен ден през март, когато земята изглеждаше вкаменена, а тревата безжизнена, и никъде нямаше никаква пъпка, освен няколко минзухара, поникнали само за да бъдат покосени от вятъра. Бързаше с премръзнали ръце и с насълзени от студа очи, когато я видя на не повече от десет метра пред себе си. С изненада отбеляза, че се е променила по трудно определим начин. За малко да се разминат, без да се погледнат, но той се обърна и я последва, макар не много охотно. Знаеше, че няма никаква опасност, че за никого не представляват интерес. Тя не проговори. Вървеше без посока през тревата, като че се опитваше да се отърве от него, после сякаш се примири, че той е до нея. Скоро се озоваха сред редки голи храсталаци, които не можеха да ги скрият нито от чужд поглед, нито от вятъра. Спряха. Беше отвратително студено. Вятърът свиреше през клонките и изтезаваше шепата опърпани минзухари. Той обви кръста ѝ с ръка.

Нямаше телекран, но сигурно имаше скрити микрофони: освен това можеха да ги видят. Нямаше значение, нищо нямаше значение. Стига да поискаха, можеха да легнат на земята и да направят онова. При тази мисъл кожата му настръхна от ужас. Тя не реагира на прегръдката, дори не се опита да се отдръпне. Сега разбра какво се бе променило в нея. Лицето ѝ бе пожълтяло и дълъг белег, частично скрит от косата, пресичаше челото и слепоочието ѝ, но не това беше промяната. Талията ѝ бе наедряла и изненадващо се бе втвърдила. Спомни си как веднъж след взрив на ракетна бомба, когато помогна да извлекат труп от някакви развалини, се изненада не само от невероятната му тежест, но и от неговата вцепененост и неподатливост, сякаш беше от камък, а не от плът. Така усещаше тялото ѝ. Хрумна му, че тъканта на кожата ѝ сега е съвсем различна отпреди.

Не понечи да я целуне, нито заговориха. Като се връщаха през тревата, тя за първи път го погледна открито. Хвърли му мигновен, пълен с презрение и неприязън поглед. Почуди се дали неприязънта ѝ се дължеше само на миналото им или и на подпухналото му лице и на сълзите, които вятърът изцеждаше от очите му. Седнаха един до друг,

но не прекалено близо, на два железни стола. Видя, че тя се кани да заговори. Отмести крака си с няколко сантиметра и нарочно стъпка вейка с грубата си обувка. Забеляза, че стъпалата ѝ сякаш са се разширили.

— Аз те предадох — каза тя дръзко.

— Аз те предадох — каза той.

Тя пак го погледна бързо и с неприязън.

— Понякога — каза тя — те те заплашват с нещо — нещо, което не можеш да понесеш, за което не можеш дори да помислиш. И тогава ти казваш „Не го правете на мен, направете го на някой друг, направете го на еди-кой си.“ Навярно след това се преструваш пред себе си, че е само трик и че си го казал само за да ги накараш да спрат, че не си го искал наистина. Но не е така. Когато това става, ти наистина го искаш. Мислиш си, че е единственият начин да се спасиш и си напълно готов да го използваш. Ти искаш да го направят на другия човек. Пет пари не даваш какво ще изстрада. Мислиш само за себе си.

— Мислиш само за себе си — повтори той като ехо.

— И след това вече не изпитваш същите чувства към този човек.

— Не — каза той, — вече не изпитваш същите чувства.

Като че ли нямаше какво повече да си кажат. Вятърът залепваше тънките комбинезони към телата им. Почти веднага им стана неловко да седят и да мълчат: освен това беше прекалено студено, за да седят неподвижно. Тя промърмори, че бърза за метрото и стана да си върви.

— Трябва отново да се срещнем — каза той.

— Да — каза тя, — трябва отново да се срещнем.

Последва я нерешително известно време, на половин крачка отзад. Не проговориха повече. Тя всъщност не се опитваше да се отскубне от него, но крачеше толкова бързо, че той да не може да върви редом. Бе решил да я придружи до спирката на метрото, но изведнъж му се стори безсмислено и непоносимо да я следва в студа. Обзе го желание не толкова да се махне от Джулия, колкото да се върне в „Под кестена“, където никога преди не му се бе струвало така привлекателно. С носталгия си представи масата в ъгъла, с вестника и шаха и с несвършващия джин. Преди всичко там ще е топло. В следващия миг, не съвсем неволно, той остави няколко души да ги разделят. Направи вял опит да я настигне, забави крачка, обърна се и тръгна в обратната посока. След петдесет метра погледна назад. По

улицата нямаше много хора, но вече не я различаваше. Всяка от десетината забързани фигури би могла да е нейната. Едва ли натежалото и втвърдено тяло можеше да бъде разпознато в гръб.

„Когато това става, беше казала тя, ти наистина го искаш.“ Той го беше искал наистина. Не само го беше казал, беше го искал. Беше искал тя, а не той да бъде оставен на...

Нещо в музиката, лееща се от телекрана, се промени. Прокрадна се дрезгава и насмешлива нотка, жълта нотка. А после — вероятно не ставаше в действителност, вероятно споменът прозвуча в ушите му — той чу гласа да пее:

*На кестена под кичестите клони
предадох тебе аз, предаде мене ти...*

Очите му се наляха със сълзи. Един сервитьор, който минаваше край него, забеляза, че чашата му е празна и се върна с бутилка джин.

Вдигна чашата и я помириса. След всяка глътка джинът му се струваше по-противен, вместо да е обратното. Но вече не можеше без него. Той беше неговият живот, неговата гибел и неговото възкресение. Джинът го поваляше в несвят всяка вечер, джинът го съживяваше всяка сутрин. Когато се будеше, обикновено след единайсет часа, със залепнали клепачи, пресъхнала уста и сякаш с прекършен гръбнак, не можеше дори да се надигне, ако предишната вечер не бе оставил бутилка и чаша до леглото си. До обяд седеше с безизразно лице и с бутилка подръка и слушаше телекрана. От петнайсет часа до затварянето му беше постоянен посетител в „Под кестена“. Вече никой не се интересуваше какво върши, никаква свирка не го будеше, никой не го кореше от телекрана. От време на време, навярно два пъти седмично, отиваше в прашна забутана канцеларийка в Министерството на истината и вършеше някаква работа, ако изобщо можеше да се нарече работа. Назначиха го в подкомисия на подкомисията на една от безбройните комисии, решаващи несъществени проблеми при съставянето на единайсетото издание на речника по новговор. Задачата им бе да подготвят нещо като временен доклад, но той така и не разбра ясно за какво точно трябва да докладват. Май дали запетаите да се поставят вътре в скобите или извън тях. В подкомисията влизаха още

четирима души със сходни съдби. Понякога се събираха и незабавно се разотиваха, като откровено си признаваха, че всъщност нямат какво да правят. Друг път се залавяха за работа едва ли не ентусиазирано, като с изключителна показност завеждаха протоколи и съставяха дълги меморандуми, които така и не довършваха — тогава спорът за какво всъщност спорят ставаше прекалено сложен и неясен, с тънки пазарлъци по повод дефиниции, с огромни отклонения от темата, с караници, дори със заплахи да се отнесат до по-висша инстанция. А после изведнъж енергията ги напускаше и те седяха около масата и се гледаха с помръкнали очи, като призраци, които изчезват при първи петли.

Телекранът замлъкна за миг. Уинстън отново вдигна глава. Бюлетинът! Не, просто сменяха музиката. Затвори очи и си представи картата на Африка. Придвижването на войските беше във вид на диаграма: черна стрела се врязваше отвесно на юг, а бяла стрела я раздираше водоравно на изток през опашката. Потърси успокоение в непроницаемото лице от портрета. Беше ли възможно втората стрела изобщо да не съществува?

Интересът му угасна. Отпи от джина, взе белия кон и направи предпазлив ход. Шах. Но очевидно ходът не беше правилен, защото...

В съзнанието му изплува неканен спомен. Видя осветена със свещ стая с огромно, застлано с бяла покривка легло и себе си като девет-десетгодишно момче — седи на пода, тръска кутия със зарове и възбудено се смее. Майка му е седнала срещу него и също се смее. Трябва да е било около месец преди тя да изчезне. Беше в момент на примирие, когато глождещият го глад бе забравен и предишната обич към нея временно се бе възродила. Много добре си спомняше деня: валеше като из ведро, водата се стичаше по стъклата на прозореца и в стаята беше прекалено тъмно, за да се чете. Затворени в мрачната стая, двете деца непоносимо скучаеха. Уинстън хленчеше и се сърдеше, напразно искаше храна, нервничеше, разхвърляше всичко и блъскаше по ламперията, докато съседите не зачукаха по стената, а сестричката му през цялото време неспирно ревеше. Накрая майка им каза: „Ако слушате, ще ви купя играчка. Прекрасна играчка — ще я харесате“, а после изскочи на дъжда до малък магазин наблизо, който понякога отваряха, и се върна с картонена кутия с пълен комплект „Не се сърди човече“. Още си спомняше мириса на влажния картон. Играта беше в

плачевно състояние. Дъската бе напукана, а малките дървени зарчета бяха толкова лошо изрязани, че не можеха да се задържат на една страна. Уинстън погледна играта нацупено и безразлично. Но после майка му запали остатък от свещ и седнаха на пода да играят. Скоро се разгорещи и високо се смееше, когато пуловете уверено напредваха към целта си, а след това изведнъж се връщаха на изходната позиция. Изиграха осем игри, всеки спечели по четири. Невръстната му сестричка, прекалено малка, за да разбере играта, седеше облегната на възглавница и се смееше, защото те се смееха. Целия следобед и тримата бяха щастливи заедно, както в ранното му детство.

Прогони картината от съзнанието си. Това беше лъжлив спомен. Понякога го тревожеха лъжливи спомени. Те не бяха от значение, стига човек да ги прецени правилно. Някои неща се бяха случили, други — не. Наведе се към шахматната дъска и отново взе белия кон. Почти в същия миг го изпусна и той изтрака върху дъската. Беше се стреснал, сякаш го бе пробола игла.

Пронизителен тръбен зов разцепи въздуха. Бюлетинът! Победа! Когато тръбният зов предхожда новините, винаги означава победа. Всички в кафенето бяха разтърсени като от електрически ток. Дори сервитърите се сепнаха и наостриха слух.

Тръбният зов отприщи неимоверно силен шум. Развълнуван глас вече дърдореше по телекрана, но от самото начало беше почти заглушен от ликуващия рев отвън. Новината като стрела обиколи улиците. Все пак може да чуе достатъчно от онова, което говореха от телекрана, за да разбере, че всичко беше станало точно така, както го бе предвидил: огромна, тайно събрана и пристигнала по море армада, внезапен удар в тила на врага, бялата стрела раздира опашката на черната. В олелията се долавяха откъслечи от тържествуващи фрази: „Невероятна стратегическа маневра — съвършена координация — пълен разгром — половин милион пленници — пълна деморализация — контрол над цяла Африка — доближаване на войната до обозримия ѝ край — победа — най-голямата победа в човешката история — победа, победа, победа!“

Под масата краката на Уинстън конвулсивно се движеха. Не бе мръднал от мястото си, но в съзнанието си тичаше, тичаше бързо, беше с тълпите вън и крещеше „ура“ до оглушаване. Отново вдигна поглед към портрета на Големия брат. Колосът, който възседна света! Скалата,

о която се разбиваха азиатските орди! Помисли си как преди десет минути — да, само преди десет минути — в сърцето си все още не бе наясно дали новините от фронта ще донесат победа или поражение. О, беше разбита не само евразийската армия! Той се беше изменил много от първия ден в Министерството на любовта, но до този момент не бе настъпила окончателната, неизбежната, изцелителната промяна.

Гласът от телекрана продължаваше да реди новини за пленници, плячка, кланета, но виковете отвън бяха поутихнали. Сервитьорите пак си подхващаха работата. Един от тях се доближи с бутилка джин. В блажения си унес Уинстън не забеляза, че му пълнят чашата. Вече не бягаше и не крещеше с тълпата. Беше се върнал в Министерството на любовта, всичко бе простил и душата му бе чиста като сняг. Седеше на подсъдимата скамейка, всичко си признаваше и всички уличаваше. Крачеше по облицован с бели плочи коридор с чувството, че върви под слънчева светлина и с въоръжен надзирател зад гърба си. Дългоочакваният куршум пронизваше мозъка му.

Взря се в огромното лице. Цели четирийсет години му бяха необходими, за да разбере каква усмивка се крие под черните мустаци. О, жестоко, излишно недоразумение! О, твърдоглаво, своеволно изгнание от любящата гръд! Две ухаещи на джин сълзи се стекоха по носа му. Но беше наред, всичко беше наред, борбата бе свършила. Беше спечелил победа над себе си. Той обичаше Големия брат.

ПРИЛОЖЕНИЕ

ПРИНЦИПИ НА НОВГОВОР

Новговор бе официалният език на Океания и бе създаден, за да посрещне идеологическите изисквания на ангсоц или английския социализъм. През 1984 година все още никой не се изразяваше писмено или говоримо само на новговор. На него се пишеха уводните статии на „Таймс“, но това бе проява на особено умение, все още по силите само на специалисти. Предполагаше се, че новговор ще измести окончателно старговора (или литературния английски, както би трябвало да го наричаме) към 2050 година. Междувременно той упорито печелеше почва, тъй като всички партийни членове се стремяха да употребяват във всекидневието си все повече думи и граматически конструкции от него. Вариантът, който се използваше през 1984 година и бе залегнал в деветото и десетото издание на речника по новговор, беше временен и съдържаеше много излишни думи и архаични образувания, които по-късно подлежаха на унищожение. Тук ще се занимаем с окончателния усъвършенстван вариант, залегнал в единайсетото издание на речника.

Целта на новговор бе не само да осигури изразно средство за възгледите и начина на мислене, подходящи на последователите на ангсоц, но и да направи невъзможен всякакъв друг начин на мислене. Предвиждаше се, когато новговор се възприеме веднъж завинаги, а старговорът се забрави, еретичните мисли — тоест мислите, които представляват отклонение от принципите на ангсоц — да станат буквално немислими, поне дотолкова, доколкото мислите зависят от думите. Речникът бе така построен, че да дава точна и често много изтънчена форма на всяко значение, което партийен член би желал правилно да изрази, като същевременно изключва всички други значения, а също и възможността да се стигне до тях по косвен път. Това бе постигнато отчасти с измислянето на нови думи, но главно с унищожаването на нежелателните думи и с оголването на останалите

от неправовърното им значение, и в границите на възможното — изобщо от всички допълнителни значения. Ще дам един пример. Думата свободен се запазваше в новговор, но можеше да се употребява само в твърдения като „мястото до мен е свободно“ или „тази вечер съм свободен“. Тя не можеше да се употребява в предишния смисъл на „политически свободен“ или „интелектуално свободен“, тъй като политическата и интелектуалната свобода вече не съществуваша като понятия и следователно бяха останали без наименование. Освен унищожаването на очевидно еретичните думи, съкращаването на речника само по себе си се смяташе за цел и не се допускаше да се съхрани нито една дума, ако не бе абсолютно необходима. Новговор бе призван не да разширява, а да ограничава широтата на мисълта и за постигането на тази задача косвено съдействаше съкращаването до минимум на избора на думи.

Както знаем днес, новговор бе създаден въз основа на английския, въпреки че много изречения на новговор, дори когато не съдържат новосъздадени думи, едва ли биха били разбираеми за нашите съвременници, говорещи английски. Думите на новговор бяха разделени в три обособени групи, известни като речник А, речник Б (наречен също „Сложни думи“) и речник В. За по-голямо улеснение ще разгледаме всяка група поотделно, като граматическите особености на езика могат да бъдат включени в раздела, посветен на речник А, тъй като правилата важат и за трите категории.

Речник А включваше думи, необходими във всекидневието и обозначаващи действия като: хранене, пиене, работа, обличане, качване и слизване по стълба, возене в превозни средства, градинарстване, готвене и тям подобни. Беше съставен почти изцяло от вече съществуващи думи, като удрям, тичам, куче, дърво, захар, къща, поле, но в сравнение със съвременния английски, броят им бе изключително ограничен, а значението им — много по-стеснено. Бяха изчистени от всички двусмислици и отсенки на значението. Доколкото това можеше да се постигне, новговорните думи от тази група звучаха отсечено и изразяваха едно ясно формулирано понятие. Би било свършено невъзможно да се използва речник А за обозначаване на литературни, политически или философски идеи. Той беше предназначен да изразява единствено прости мисли с определено

предназначение, обикновено отнасящи се до конкретни предмети или физически действия.

Граматиката на новговор имаше две отличителни особености. Първата беше почти пълната взаимозаменяемост между различните части на речта. Която и да било дума в езика (по принцип това включваше дори абстрактни думи като „ако“ или „когато“) можеше да се употребява като глагол, съществително, прилагателно или наречие. Когато бяха от един и същи корен, между глагола и съществителното нямаше никаква разлика, като това правило само по себе си предполагаше разрушаването на много архаични форми. Така например в новслов не съществуваше думата „мисъл“. Тя беше заменена от „мисля“, която служеше едновременно и за съществително, и за глагол. Тук не се следваше никакъв етимологичен принцип: в известни случаи се запазваше съществителното, в други — глагола. Дори когато съществително и глагол със сходно значение не бяха етимологически свързани, единият или другият от тях често биваха унищожавани. Така например нямаше дума „режа“, като нейното значение успешно се покриваше от съществителното глагол „нож“. Прилагателните се образуваха, като към съществителното глагол се прибавяше наставката ен, а наречията — с наставката но. Така например скорен означаваше „бърз“, а спорно означаваше „бързо“. Някои от съвременните прилагателни, като добър, силен, голям, черен, мек бяха запазени, но броят им бе силно ограничен. От тях нямаше особена необходимост, тъй като от почти всяко съществително глагол можеше да се получи прилагателно, с помощта на наставката ен. От сега съществуващите наречия не бе запазено нито едно, освен малкото, които тъй или иначе завършват на но: окончанието но беше неизменно. Думата „добре“ например беше заменена с „добърно“.

Освен това думата — това също се отнасяше по принцип за всяка дума в езика — можеше да получи противоположно значение, като се прибави представката не, или значението можеше да бъде усилено с помощта на представката плюс и да бъде подчертано с двуплюс. Така например нестуден означаваше „топъл“, докато плюсстуден и двуплюсстуден означаваха съответно — „много студен“ и „изключително студен“. Както в съвременния английски, можеше да се промени значението на почти всяка дума с помощта на предложни

представки, като пред, след, горе, долу и т.н. С такива средства стана възможно съдържанието на речника да сведе до минимум. При положение, че имаме думата добър, нямаше никаква нужда от дума като лош, тъй като нужното значение беше също така успешно — всъщност, по-успешно — предадено чрез недобър. В случаите, когато две думи изразяваха две противоположни значения, необходимо беше само да се реши коя от двете да се унищожи. Тъмен например можеше да бъде заменен от несветъл или светъл от нетъмен, в зависимост от предпочитанията.

Следващата отличителна черта в граматиката на новговор беше липсата на отклонения от правилата. С малки изключения, за които ще стане дума по-долу, всички окончания следваха същите правила. Така например имаше само едно минало време и то се образуваше също като миналото причастие с окончание л. Миналото време на крада беше крадал, миналото на мисля беше мислял и така с всички думи в езика, а форми като крадах, крадох, мислех, мислих бяха унищожени. Множественото число се образуваше само с наставката и. Формите в множествено число на човек, вол, живот бяха човека, воли, животи. Сравнителната и превъзходната степен на прилагателните се образуваха неизменно с представките по–, най– (добър, по-добър, най-добър), форми като изключително и превъзходно бяха унищожени.

Единствените части на речта, при чието склонение и спрежение се запазваха неправилните окончания, бяха личните, относителните и показателните местоимения и спомагателните глаголи. Всички те се употребяваха както в миналото, с изключение на комуто, което бе унищожено като ненужно, а наклонението щях бе изоставено и вместо него се използваше бих. Някои неправилни форми, в словообразуването се дължаха на необходимостта от бърз и лек изговор. Дума, която беше трудна за произнасяне или можеше да бъде неправилно възприета, се смяташе *ipso facto*^[1] за лоша дума; също така понякога за благозвучие в някои думи се прибавяха допълнителни букви или се запазваше архаичната форма. Но тази необходимост се проявяваше предимно във връзка с речник Б. Защо такова голямо значение се придаваше на лекотата на произношението, ще се изясни по-нататък в настоящето изложение.

Речник Б се състоеше от думи, образувани специално за политически цели: тоест думи, които не само имаха политически

смисъл, но и бяха предназначени да наложат на човека, който ги използва, желания начин на мислене. Тези думи трудно можеха да се използват правилно, ако не се познаваха принципите на англо-соц. Понякога можеше да се преведат на старговор или дори да се заменят с думи от речник А, но обикновено това налагаше дълга парафраза, в която неизменно се губеха определени отсенки на значението. Думите от речник Б представляваха словесна стенография и често изразяваха цял кръг идеи с няколко срички, а в същото време бяха по-точни и по-въздействащи от обикновения език.

Във всички случаи думите от речник Б бяха сложни думи.^[2] Те се състояха от две или повече думи, или части от думи, споени в лесно произносима форма. Получената в резултат комбинация беше неизменно съществително глагол и се скланяше и спрягаше в съответствие с правилата. Да вземем един пример: думата добромисля означава в общи линии „правоверност“, или ако се употреби като глагол — „мисля правоверно“. Формите ѝ са, както следва: съществително глагол добромисля; прилагателно добромислян; наречие добромисляно; отглаголно съществително добро мислене.

Думите от речник Б не бяха съставени по някакъв етимологичен принцип. Те можеха да се образуват от всяка част на речта във всякаква последователност и осакатявани по всеки начин, който би улеснил произнасянето им, като същевременно се указва произходът им. В думата престъпмисля (престъпление на мисълта), например, мисля е втората, докато в мисляпол (полиция на мисълта) е първата част на думата, а думата полиция е загубила последните си срички. Тъй като в речник Б бе по-трудно да се постигне благозвучие, неправилните форми се срещат по-често, отколкото в речник А. Например прилагателните от Миниправ, Минипакс и Минилюб бяха съответно миниправдив, минимирен и минилюбовен, просто защото произношението на –прав-ден, –паксен и –любен представляваше известна трудност. По принцип обаче от Б думите можеха да се получават всички части на речта по абсолютно същия начин.

Някои Б думи имаха изключително пречистени значения, едва разбираеми за човек, който не е овладял езика като цяло. Да вземем например едно типично изречение от уводна статия на „Таймс“: Стармисля некоремусет англо-соц. Най-краткият превод на това изречение на старговор е следният: „тези, чиито идеи са формирани

преди революцията, не могат да почувстват и разберат напълно принципите на английския социализъм“. Но и този превод не е точен. За да схване пълния смисъл на цитираното по-горе изречение на новговор, на първо място човек би трябвало да има ясна представа какво означава ангсоц. Освен това само човек, изучил задълбочено ангсоц, може да оцени напълно въздействието на думата коремусет, означаваща приемане със сляп ентузиазъм, какъвто днес трудно можем да си представим, или на думата стармисля, неразривно свързана с идеята за порочност и упадък. Но специфичната функция на определени думи от новговор, като например стармисля, е не толкова да изразяват някакъв смисъл, колкото да го унищожават. Значението на тези думи, по необходимост малко на брой, бе така разширено, че да обхване цели класове думи, които, като достатъчно покрити от един-единствен изчерпателен термин, сега можеха да бъдат унищожени и забравени. Най-голямата трудност, с която се сблъскваха съставителите на речника по новговор, бе не да измислят нови думи, а, след като са ги измислили, да ги изпълнят със съдържание: тоест, да определят какви класове от думи те отхвърлят със съществуването си.

Както вече видяхме в случая с думата свободен, думи, които някога са имали еретичен смисъл, понякога се запазваха за удобство, но само след като биваха пречистени от нежелателното значение. Безброй други думи, като чест, справедливост, морал, интернационализъм, демокрация, наука и религия просто бяха изчезнали. Заместваха ги няколко общи думи, като по този начин ги премахваха. Всички думи, свързани с идеите за свобода и равенство например, се заместваха от единствената дума престъпмисля, докато всички думи, свързани с идеите за обективност и рационализъм, се заместваха от единствената дума стармисля. По-голяма точност би била опасна. От партийните членове се изискваше да имат възгледи, подобни на тези на древните евреи, които са знаели, без да знаят нещо повече, че всички народи, с изключение на техния, се кланят на „неистински богове“. На тях не им е било нужно да научават, че тези богове се наричат Ваал, Озирис, Молох, Ащарот и така нататък: вероятно колкото по-малко са знаели за тях, толкова по-добре е било за собствената им правоверност. Те познавали Йехова и заповедите на Йехова: следователно знаели, че всички богове с други имена или с други черти не са истински. По подобен начин партийните членове

знаеха какво предполага правилното поведение и с изключително неясни и общи изрази познаваха възможните отклонения от него. Половият живот например се определяше изцяло от двете думи на новговор грешсекс (сексуална безнравственост) и добросекс (целомъдрие). Грешсекс покриваше всевъзможни сексуални извращения. Тук се включваха разврат, прелюбодеяние, хомосексуализъм и други извращения, както и нормално полово сношение за собствено удоволствие. Не беше необходимо да се изброяват поотделно, тъй като бяха еднакво престъпни и по принцип наказуеми със смърт. В речник В, който се състоеше от научни и технически термини, понякога се налагаше да се дадат специализирани наименования на определени сексуални отклонения, но обикновеният гражданин не се нуждаеше от тях. Той знаеше какво означава добросекс — тоест нормално полово сношение между съпруг и съпруга, с единствената цел да се заченат деца, без жената да изпитва физическо наслаждение: всичко останало беше грешсекс. В новговор рядко можеше да се развие еретичната мисъл по-нататък от усещането, че тя е еретична, не съществуваша думи, с които да се доразвие.

Нито една дума в речник Б не бе лишена от идеологически оттенък. Много от тях бяха евфемизми. Такива думи например, като радлаг (лагер за принудителен труд) или Минипакс (Министерство на мира, тоест на войната), означаваха всъщност точно противоположното на онова, което би трябвало да означават. От друга страна, някои думи демонстрираха откровено и пренебрежително отношение към същността на обществото на Океания. Пример за това е хранпрол — евтините развлечения и лъжливите новини, с които партията подхранваше масите. Други думи пък бяха двойствени и придобиваха значение „добър“, когато се отнасяха за партията и „лош“, когато се отнасяха за нейните врагове. Освен това голям брой думи на пръв поглед изглеждаха обикновени съкращения и извличаха идеологическия си оттенък не от значението, а от структурата си.

Доколкото беше възможно, всички думи с идеологическо значение попадаха в речник Б. Наименованието на всяка организация, група хора, учение, страна, институция или обществена сграда неизменно се окастрияше до обичайната форма, тоест една лесно произносима дума с най-малкия възможен брой срички, която да запазва първоначалния си произход. В Министерството на истината

например Архивният отдел, където работеше Уинстън Смит, се наричаше Архот, Отделът за художествена литература — Худот, Отделът за телекранни програми — Телот, и тъй нататък. Това не се правеше само за да се спести време. Още в първите десетилетия на двайсети век една от характерните черти на политическия жаргон са били абривиатурните думи и фрази; забелязва се също, че тенденцията да се използват подобни абривиатури е по-силна в страните с тоталитарни режими и в тоталитарните организации. Като пример можем да посочим думи като: Нацизъм, Гестапо, Коминтерн, Инпрекор, Агитпроп. В началото тази практика е била възприета едва ли не инстинктивно, но в новговор се прилагаше преднамерено. Осъзнато бе, че със съкращаването на наименованието се стеснява и леко се променя неговото значение, като се окастрят повечето асоциации, които иначе биха му били присъщи. Думите Комунистически интернационал например събуждат сложна представа за човешко братство, червени знамена, барикади, Карл Маркс и Парижката комуна. Думата Коминтерн, от друга страна, предполага единствено стегната организация и строго определена доктрина. Тя се отнася до нещо почти толкова лесно познаваемо и с толкова конкретно предназначение като стол и маса. Коминтерн е дума, която може да се произнесе почти без човек да се замисли, докато Комунистически интернационал е фраза, над която човек е длъжен да се замисли поне за малко. По същия начин асоциациите, предизвиквани от дума като Миниправ, са по-малко на брой и по-поддаващи се на контрол, отколкото предизвикваните от Министерство на истината. С това се обяснява не само тенденцията да се съкращава всичко, което е възможно, но и подчертаната грижа всяка дума да бъде лесно произносима.

В новговор благозвучието надделяваше над всяко друго съображение, освен точността на значението. Когато беше необходимо, дори граматическите правила се жертваха заради него. И съвсем основателно — след като за политически цели се изискваха преди всичко кратки, отсечени думи с недвусмислено значение, които могат да се произнасят бързо и да будят минимум асоциации в разума на говорещия. Думите от речник Б придобиваха допълнително въздействие от факта, че повечето от тях много си приличаха. Почти неизменно тези думи — Минипакс, хранпрол, грешсекс, радлаг,

ангсоц, коремусет, Мисляпол и безброй други — бяха с три или четири срички, при които ударението падаше върху двете части на думата. Тяхната употреба насърчаваше дърдоренето и го правеше едновременно отсечено и монотонно. А точно това се целеше. Предвиждаше се говоренето и особено говоренето по предмет, който не е лишен от идеологическа окраска, да стане колкото може по-несъзнателно. Без съмнение, във всекидневното бе необходимо, или поне понякога бе необходимо, да се мисли, преди да се говори, но когато партийен член бе призван да обяви политическото или нравственото си становище, той трябваше да е в състояние да изстреля автоматично правилните възгледи така, както картечницата изстрелва куршумите. На това съответстваше обучението му, езикът му предоставяше почти безотказен инструмент, а съставът на думите, недодяланото им звучене и известната преднамерена грозота, отговаряща на духа на ангсоц, още повече улесняваха този процес.

Улесняваше го и ограниченият избор на думи. Съотнесен с нашия речник, речникът на новговор беше изключително стеснен и се отличаваше от останалите езици преди всичко по това, че с всяка изминала година речникът му не се обогатяваше, а обедняваше. Всяко съкращение беше победа, тъй като колкото по-малък беше изборът на думи, толкова по-малко беше изкушението да се опиташ да мислиш. Крайната цел бе членоразделната реч да идва от ларинкса, без изобщо да засяга мозъчните центрове. Тази цел открито се признаваше в новговорната дума паткореч, която означава да крякам като патица. Както много други думи в речник Б, паткореч имаше двойно значение. Щом мненията, които се изкрякват, са правоверни, тя не означава нищо друго освен похвала и когато „Таймс“ пише за някой от ораторите на партията, че бил дву-плюсдобър в своята паткореч, това означава, че му се прави сърдечен и ценен комплимент.

Речник В. Речник В допълваше другите два речника и се състоеше изцяло от научни и технически термини. Те напомнят научните термини, които използваме днес, и са съставени от същите корени, но както обикновено — строго дефинирани и лишени от нежеланите значения. Подчиняваха се на същите граматически правила, както думите от другите два речника. Много малко от думите в речник В се употребяваха във всекидневната или политическата реч. Всеки научен работник или техник можеше да открие нужните думи в

списък, отнасящ се до собствената му специалност, но рядко имаше нещо повече от обща представа за думите в другите списъци. Много малък брой думи бяха общи за всички списъци и не съществуваше речник, отразяващ функциите на науката като състояние на духа или начин на мислене, независимо от специфичните клонове. Всъщност не съществуваше дума за „наука“, като значението, което тя би могла да носи, се покриваше в достатъчна степен от думата ангсоц.

От гореизложеното става ясно, че в новговор изразяването на неправовърни възгледи, освен на много ниско равнище, беше почти невъзможно. Разбира се, възможно беше да се произнасят съвсем първични еретични мнения, един вид сквернословия. Би било възможно например да се заяви Големия брат е недобър. Това твърдение, което за правовърното ухо бе очевиден абсурд, не можеше да се подкрепи с разумни доводи, защото не съществуваха необходимите думи. Идеи, чужди на ангсоц, можеха да бъдат съхранявани в неясна, безсловесна форма и назовавани само с много общи термини, които струпваха накуп и заклеяваха всякакви ереси, без предварително да ги определят. Всъщност новговор можеше да се използва за неправовърни цели само ако някои от думите се преведат нелегално обратно на старговор. Например твърдението Всички човеци са равни е възможно на новговор, но само в смисъла, в който съждението Всички хора са червенокоси е възможно на старговор. То не съдържахме граматическа грешка, но изразяваше очевидна неистина — тоест, че всички хора са с еднакъв ръст, тегло или сила. Понятието за политическо равенство вече не съществуваше и думата равен, съответно, бе лишена от другото си значение. През 1984 година, когато старговор все още беше общоприетото средство за общуване, теоретически съществуваше опасността при употреба на думи от новговор да се помни първоначалното им значение. На практика за човек, добре усвоил двумисълта, не беше трудно да го избегне, но след няколко поколения дори възможността за такъв пропуск щеше да изчезне. Човек, чийто роден и единствен език бе новговор, не би могъл да знае, че равен е означавало и „политически равноправен“, или че свободен някога е означавало „интелектуално свободен“, също както например човек, който никога не е чувал за шах, не би могъл да знае, че дама или кон имат допълнителни значения. Той не би бил в състояние да извърши много престъпления и грешки, просто защото те

бяха безименни и следователно невъобразими. Предвиждаше се с времето все по-отчетливо да се открие отличителната характеристика на новговор — думите му да стават все по-малко, значенията им — все по-бедни и постепенно да изчезне възможността да бъдат употребени неправилно.

Когато старговор щеше да бъде изместен веднъж завинаги, щеше да се прекъсне последната връзка с миналото. Историята вече бе пренаписана, но тук-там оставаха оцелели откъси от литературата на миналото, които не бяха прецизно цензурирани и докато старговор не бе напълно забравен, можеха да бъдат прочетени. В бъдеще такива откъси, дори и да оцелееха, биха били неразбираеми и непреводими. Нямаше как да се преведе от старговор на новговор какъвто и да е пасаж, освен ако не се отнасяше до някакъв технически процес или до много просто действие от всекидневието, или пък смисълът му вече беше правоверен (добромислен на новговор). На практика това означаваше, че нито една книга, написана преди 1960 година, не можеше да бъде преведена изцяло. Дореволюционната литература можеше да бъде само предмет на идеологически превод — тоест промяна както на езика, така и на смисъла. Да вземем за пример известния откъс от Декларацията на независимостта.^[3]

Ние смятаме, че видни от само себе си са истините: всички хора са създадени равни, а техният създател ги е дарил с някои неотнимаеми права, измежду които правото на живот, на свобода и на стремеж към щастие. И за да гарантират тези права, хората си учредяват управление, което извлича справедливата си власт от съгласието на управляваните. Според нас, щом една форма на управление се окаже пагубна за посочената цел, Народът има правото да я видоизмени или премахне и да учреди ново управление...

Би било свършено невъзможно това да се предаде на новговор, като същевременно се запази смисълът на оригинала. Този пасаж може да се преведе по-точно, като се задраска целият и се замени с една-единствена дума: престъпмисъл. Цялостният превод би могъл да бъде само идеологически, като думите на Джеферсън биха се превърнали във венцехвалене на абсолютната власт.

Всъщност голяма част от литературата на миналото вече бе преработена по този начин. Поради съображения за престиж се смяташе за желателно да се запази споменът за определени

исторически личности, като същевременно техните постижения бъдат приведени в съответствие с философията на англосоц. Затова произведенията на автори, като Шекспир, Милтън, Суифт, Байрон, Дикенс и някои други се превеждаха; когато преводите бяха завършени, оригиналните творби, заедно с всичко друго, оцеляло от литературата на миналото, щяха да бъдат унищожени. Преводите вървяха бавно и трудно и не се очакваше да бъдат завършени преди първото или второто десетилетие на двайсет и първи век. Съществуваше и многобройна чисто утилитарна литература — задължителни технически наръчници и други, — която също трябваше да бъде обработена. Преди всичко, за да се отдели време за предварителната работа по превода, окончателното въвеждане на новговор бе предвидено чак за годината 2050.

[1] Поради този факт — бел.пр. ↑

[2] Разбира се, сложни думи като диктограф можеха да се намерят в речник А, но те бяха само удобни съкращения и нямаха никакво специално идеологическо значение — бел.а. ↑

[3] Превод: Кръстан Дянков — бел.пр. ↑

Издание:

1984 [ХИЛЯДА ДЕВЕТСТОТИН ОСЕМДЕСЕТ И ЧЕТВЪРТА].
1989. Изд. Профиздат. Ромна. Превод: [от англ.] [1984 / George
ORWELL]. Формат: 20 см. Страници: 302. Цена: без сведение.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.